

ISSN 1691-6298

INFORMĀCIJA UN SABIEDRĪBA

Informācijas un bibliotēku
studiju nodaļas raksti

Nr. **2**

Proceedings of the
Department of Information
and Library Studies

INFORMATION AND SOCIETY

INFORMĀCIJA UN SABIEDRĪBA

INFORMATION AND SOCIETY

Latvijas Universitāte
Sociālo zinātņu fakultāte
Informācijas un bibliotēku studiju nodaļa

INFORMĀCIJA UN SABIEDRĪBA

Informācijas un bibliotēku studiju nodaļas raksti

Nr. 2

INFORMATION AND SOCIETY

Proceedings of the Department of Information and Library Studies

Rīga
Informācijas un bibliotēku studiju nodaļa
2011

UDK 02(082)

In 290

Latvijas Universitāte. Sociālo zinātņu fakultāte. Informācijas un bibliotēku studiju nodaļa.

Informācija un sabiedrība : Informācijas un bibliotēku studiju nodaļas raksti / Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Informācijas un bibliotēku studiju nodaļa. — Nr.1 (2010)- . — Rīga : Informācijas un bibliotēku studiju nodaļa, 2010- . — ISSN 1691-6298.

Nr.2. — 2011. — 165 lpp.

Izdevums paredzēts bibliotēku un informācijas dienestu darbiniekiem, informācijas un bibliotēkzinātnes studentiem un docētājiem, kā arī visiem, kas interesējas par informācijas izplatību sabiedrībā.

Zinātniskā redaktore prof. Dr.paed. **Baiba Sporāne**, Latvijas Universitāte

Redkolēģija

Prof. Dr.philol. **Viesturs Zanders**, Latvijas Universitāte

Doc. Dr.philol. **Daina Pakalna**, Latvijas Universitāte

Doc. Dr.philol. **Līga Krūmiņa**, Latvijas Universitāte

Dr.paed. **Iveta Gudakovska**, Latvijas Universitāte

Prof. **Māra Saule**, Vermontas Universitāte

Prof. **Domas Kaunas**, Viļņas Universitāte

Prof. **Elena Macevičute**, Borosas Universitāte

Prof. **Džeina Klobas**, Bokoni Universitāte Milānā

Prof. **Nīls Ole Pors**, Dānijas Karaliskā bibliotēku un informācijas zinātnes skola

Dr. **Maikls Olsons**, Sidnejas Tehnoloģiskā universitāte

Atbildīgā par izdevumu: **Līga Krūmiņa**

Latviešu valodas teksta literārā redaktore: **Baiba Mūrniece-Buļeva**

Bibliogrāfiskā redaktore: **Baiba Mūze**

Maketu veidojusi: **Anita Rašmane**

Visi krājumā ievietotie raksti ir recenzēti

Pārpublicēšanas gadījumā nepieciešama Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Informācijas un bibliotēku studiju nodaļas atļauja.

Citējot atsauce uz izdevumu obligāta.

UDK 02(082)

In 290

University of Latvia. Faculty of Social Sciences. Department of Information and Library Studies.

Information and Society : Proceedings of the Department of Information and Library Studies / University of Latvia. Faculty of Social Sciences. Department of Information and Library Studies. — Nr.1 (2010)- . — Riga : Department of Information and Library Studies, 2010- . — ISSN 1691-6298.

Nr.2. — 2011. — 165 lpp.

Proceedings are devised for librarians and information professionals, students and lecturers of information and library studies, as well as for anyone interested in the dissemination of information in society.

Scientific editor prof. Dr.paed. **Baiba Sporāne**, University of Latvia

Editorial board

Prof. Dr.philol. **Viesturs Zanders**, University of Latvia

Doc. Dr.philol. **Daina Pakalna**, University of Latvia

Doc. Dr.philol. **Līga Krūmiņa**, University of Latvia

Dr.paed. **Iveta Gudakovska**, University of Latvia

Prof. **Māra Saule**, University of Vermont

Prof. **Domas Kaunas**, Vilnius University

Prof. **Elena Macevičiute**, University of Borås

Prof. **Jane Klobas**, Bocconi University (Milan)

Prof. **Niels Ole Pors**, Royal School of Library and Information Science (Denmark)

Dr. **Michael Olsson**, University of Technology Sydney

Responsible for publication: **Līga Krūmiņa**

Literary editor: **Baiba Mūrniece-Buļeva**

Bibliographic editor: **Baiba Mūze**

Layout: **Anita Rašmane**

All articles are peer-reviewed

In the case of reproduction permission of the Department of Information and Library Studies, (University of Latvia, Faculty of Social Sciences) is required.

In the case of citation references are required.

PRIEKŠVārds

Turpinājumi izdevuma „Informācija un sabiedrība: Informācijas un bibliotēku studiju nodaļas raksti” otrajam numuram ir divas daļas. *Pirmajā daļā* „Nacionālā identitāte digitālā vidē” ir iekļauti raksti, kuros analizēti valsts pētījumu programmas „Nacionālā identitāte (valoda, Latvijas vēsture, kultūra un cilvēkdrošība)” projektā „Nacionālā identitāte un komunikācija” apakšprojektā „Nacionālā identitāte digitālā vidē” veikto pētījumu rezultāti. *Otrajā daļā* „Bibliotēku darba aspekti” ir raksti, kuru autori ir Latvijas Universitātes bibliotēkas darbinieki. Rakstos analizēti pētījumu rezultāti vairākās ar bibliotēkas darbu saistītās jomās: 1) *bibliotēkas pakalpojumi*, to transformācija ‘Tīmekļa 2.0’ tehnoloģiju ietekmē; 2) *bibliotēkastēls*, tā uztvere sabiedrībā, bibliotēkas identitātes izpratne un publicitātes darbs; 3) *bibliotēkas krājums*, tā veidošanas politika un atbalsts akadēmiskajam procesam Latvijas Universitātē; 4) *bibliotēkas personāla attīstības politika*, personāla novērtēšanas metodes un to piemērošana bibliotēkas darbā.

Kopš 2010. gada oktobra Latvijas Universitātes Informācijas un bibliotēku studiju nodaļas mācībspēki (Baiba Holma, Līga Krūmiņa, Baiba Mūze, Daina Pakalna) kopā ar kolēģiem no Latvijas Nacionālā arhīva un Latvijas Nacionālās bibliotēkas ir iesaistīti valsts pētījumu programmā „Nacionālā identitāte”. Nodaļas pētnieku uzmanība ir pievērsta kultūras mantojuma digitalizācijai, digitālo kolekciju atpazīstamībai sabiedrībā, kā arī to kvalitātei (lietojamībai un lietderīgumam). Ziņas par digitālajām kolekcijām ir uzkrātas digitālo kolekciju reģistrā. Valsts finansiālais atbalsts atmiņas institūcijām digitālo kolekciju veidošanā un digitalizācijas sākotne Latvijā ir skaidrota, intervējot kolekciju tapšanā iesaistītos speciālistus un analizējot nepublicēto projektu dokumentāciju. Digitālo kolekciju esošo un potenciālo lietotāju viedoklis ir apzināts, organizējot reprezentatīvu Latvijas iedzīvotāju aptauju, runājot ar dažāda vecuma cilvēkiem fokusgrupu diskusijās 10 Latvijas pilsētās (Bauskā, Daugavpilī, Jelgavā, Jūrmalā, Kuldīgā, Limbažos, Preiļos, Rīgā, Valmierā, Ventspilī), kā arī veicot kolekciju praktisku testēšanu fokusgrupu dalībnieku vidū. Viens no minēto pētījumu mērķiem ir noskaidrot, cik lielā mērā indivīda nacionālo un digitālo identitāti veido kvalitatīvu informācijas krājumu (piemēram, nacionālā kultūras mantojuma digitalizētie resursi u.c.) izmantošana un kādi ir to lietošanas paradumi (meklēšanas prasmes, saglabāšanas prasmes u.c.).

Baiba Mūze rakstā „Digitālo kolekciju veidošana Latvijas atmiņas institūcijās” analizē Latvijas atmiņas institūciju aktivitātes digitālo kolekciju veidošanā, to gaitu un rezultātus. Pētījuma empīriskā bāze ir ziņas par digitālajām kolekcijām, kas iekļautas 2010. gada nogalē izveidotajā datubāzē „Atmiņas institūciju veidotās digitālās kolekcijas”. Datubāzē pieejamās ziņas analizētas pēc vairākiem kritērijiem: veidošanas modeļi, kolekciju izveides hronoloģija, finansējums, dokumentu atlases kritēriji, metadati, objektu veidi un formāti, objektu tematiskais, ģeogrāfiskais un hronoloģiskais aptvērums, kolekciju izmantojamība, lietotāju līdzdalība, autortiesības. Analīzes rezultātā autore secina, ka visu veidu atmiņas institūcijas ir aktivizējušas savu darbību kultūras mantojuma digitalizācijā un digitālo kolekciju veidošanā, taču attīstībā ir vērojamas vairākas problēmas, piemēram, Latvijā nav noteikta vienota stratēģija kultūras mantojuma un atmiņas institūciju informācijas sistēmas izveidei, kas veicinātu atmiņas institūciju sadarbību, digitālajām kolekcijām ir visai atšķirīgas lietošanas iespējas un pieejamība, ir ierobežota izmantojamība un lietotāju līdzdalība.

Daina Pakalna rakstā „Pētījuma „Nacionālā identitāte digitālā vidē” iedzīvotāju aptaujas rezultāti” apskata reprezentatīvā Latvijas iedzīvotāju aptaujā iegūtos datus. Iedzīvotāju aptauja tika veikta, lai noskaidrotu attieksmi pret kultūras mantojuma pieejamību digitālā formā un informētību par atmiņas institūciju (bibliotēku, arhīvu un muzeju) veidotajām digitālajām kolekcijām. Iedzīvotāju atbildes liecina par vairākām problēmām digitalizācijas procesā Latvijā. Situācijā, kurā gandrīz puse no pieaugušajiem Latvijas iedzīvotājiem internetu izmanto katru vai gandrīz katru dienu, atmiņas institūciju tīmekļa vietnes tiek izmantotas ļoti reti. Lielākā daļa respondentu par digitālām kolekcijām vispār nav dzirdējuši, un tām ir zema popularitāte. Raksta autore atzīst, ka popularitātes trūkuma iemesli, kā arī veidi tās veicināšanai būtu svarīgi turpmāko pētījumu temati.

Baiba Holma rakstā „Digitālo kolekciju lietojamības un veiktspējas novērtējums tematiskās pieejamības aspektā” apskata Latvijas atmiņas institūciju veidotās digitālās kolekcijas no to izmantošanas viedokļa. Pētījumā analizēts, cik daudzveidīgs ir tematiskās meklēšanas veidu piedāvājums un cik precīzi ir meklēšanas rezultāti. Detalizēti ir pētīti tādi meklēšanas veidi kā atlases vienkāršā un paplašinātā (izvērstā) meklēšana, kā arī pārlūkmeklēšana. Pētījumam tika izvēlētas to Latvijas atmiņas institūciju digitālās kolekcijas, kuras fokusgrupu diskusiju laikā novērtēja to dalībnieki, proti, 10 Latvijas publisko bibliotēku veidotas novadpētniecības kolekcijas, divas Latvijas Nacionālās digitālās bibliotēkas „Letonica” kolekcijas („Zudusī Latvija” un „Periodika”), kā arī Latvijas Valsts vēstures arhīva veidota kolekcija „Raduraksti”. Autore secina, ka Latvijas atmiņas institūciju digitālajām kolekcijām ir nodrošināta vidēja līmeņa tematiskā pieejamība. Ir nepieciešams vienkāršot atlases meklēšanu, izstrādāt daudzveidīgāku pārlūkmeklēšanu un piedāvāt to jau kolekcijas sākumlapā, kā arī pilnveidot atrasto rezultātu precizitāti, izstrādājot labākus priekšmetu sarakstus.

Līga Krūmiņa rakstā „Valsts programma kultūras mantojuma digitalizācijā, 2003-2005” sīkāk raksturo valsts finansiālo atbalstu atmiņas institūciju digitalizācijas aktivitātēm 2003.-2005. gadā un tā ietekmi digitālā kultūras mantojuma veidošanā. Pētījumā apzināti nepublicētie programmas realizācijas gaitas dokumenti (42 atbalstīto projektu dokumentācija), kā arī pirmajos projektos iesaistīto darbinieku intervijas. Analizējot empīrisko bāzi, īpaša uzmanība ir pievērsta projektu pieteicējiem, projektu realizēšanas mērķiem, kā arī digitālo kolekciju pieejamībai. Empīriskās bāzes izpēte liecina, ka Latvijā ir attīstīts reģionu potenciāls, jo aktīvi programmā ir ne tikai lielo bibliotēku, bet arī pilsētu un pašvaldību bibliotēku darbinieki. Programmā atbalstīto projektu digitālajām kolekcijām joprojām ir nodrošināta pieejamība, turklāt programma ir veicinājusi atmiņas institūcijās nodarbināto profesionālo pilnveidi.

Latvijas Universitātes bibliotēka (LUB) ir LU pamata struktūrvienība — zinātniska bibliotēka, kuras darbības mērķi ir sekmēt LU misijas izpildi, nodrošinot LU akadēmiskajai darbībai nepieciešamos informācijas resursus un pakalpojumus. LUB ir valsts nozīmes lielākā augstskolas bibliotēka Latvijā. Pētījumi par dažādiem bibliotēku darba aspektiem ir neatņemama valsts nozīmes bibliotēkas darba sastāvdaļa. Tie atspoguļo bibliotēkas centienus pilnveidot pakalpojumus, komunikāciju ar sabiedrību un krājumu. LUB darbinieku — Informācijas un bibliotēku studiju nodaļas bakalaura un maģistra studiju programmu dažādu gadu absolventu — rakstos ir analizēti tādi jautājumi kā bibliotēkas spēja attīstīt pakalpojumus 'Tīmekļa 2.0' vidē, bibliotēkas tēla veidošanās lietotāju paradumu ietekmē, bibliotēkas

publicitātes saturs un mērķauditorija, bibliotēkas identitātes izpratne, bibliotēkas krājums un tā atbilstība studiju programmu saturam Latvijas Universitātē, kā arī bibliotēkas personāla vērtēšana.

Silva Suhaņenkova rakstā „Bibliotēka 2.0: no teorijas uz praksi” piedāvā ieskatu attīstībā, kas vērojama ‘Tīmekļa 2.0’ tehnoloģiju integrācijā bibliotēku pakalpojumos. Pētījumā ir novērtēta situācija ‘Tīmekļa 2.0’ risinājumu izmantošanā Latvijas akadēmisko, zinātnisko un speciālo bibliotēku tīmekļa resursos. Analizētas tādas tehnoloģijas kā tiešsaistes ziņojumapmaiņa, straumējoša vide, tīmekļa apraide, emuāri un vikiji, sociālie tīkli, tagi, folksonomijas un grāmatzīmju veidošana, RSS barotnes, mistri. Raksta noslēgumā autore piedāvā secinājumos balstītus, izvērstus ieteikumus bibliotēku praktiskā darba uzlabošanai, tuvinot tās ‘Bibliotēka 2.0’ principu realizēšanai.

Aija Putniņa rakstā „Latvijas Universitātes bibliotēkas identitāte” pievēršas institūcijas identitātes jautājumiem, detalizētāk apskatot organizācijas kultūru un sešas organizācijas dimensijas. Autore atzīst, ka LUB ir lielākā augstskolu bibliotēka Latvijā, un tās identitāte ietekmē bibliotēkas tēlu un uztveri sabiedrībā. Pamats secinājumiem par to, kāda ir grupu savstarpējā mijiedarbība un to ietekme uz institūcijas identitāti bibliotēkā, kā arī kāda ir attieksme pret bibliotēku kā darba vietu kopumā, ir darbinieku atbildes uz anketas jautājumiem. Autore secina, ka LUB šobrīd ir uz rezultātu un darbu orientēta institūcija, kas novērtē profesionalitāti. Bibliotēkai ir atvērta, taču kontrolēta sistēma. Jaunajiem darbiniekiem ir viegli iejusties kolektīvā, tomēr darbinieku veiktie uzdevumi un darbi tiek kontrolēti un pārbaudīti.

Inese Zemiša rakstā „Priekšstatu un lietošanas paradumu savstarpējā mijiedarbība Latvijas Universitātes bibliotēkas tēla veidošanās procesā” apskata bibliotēkas lietošanas paradumu ietekmi uz bibliotēkas tēla veidošanos lietotāju apziņā. Empīriskie dati ir iegūti bibliotēkas lietotāju (studentu) anketēšanā un novērošanā (neietvertās novērošanas metodoloģija — plūsmas mērīšana). Analizējot iegūtos rezultātus, autore secina, ka liela daļa lietotāju priekšstatu par bibliotēkām izveido no personīgās pieredzes. Lietotājiem par LUB ir pozitīvs priekšstats. Studenti, ikdienā apmeklējot bibliotēku, redz visas pārmaiņas un spēj tām ātri pielāgoties. Autore atzīst, ka nākotnē bibliotēka tikai nostiprinās savu pozitīvo tēlu, ja sekos pārmaiņām tikpat ātri, kā to dara bibliotēkas lietotāji.

Ilona Vēliņa-Švilpe rakstā „Publicitātes loma Latvijas Universitātes bibliotēkā” apskata jautājumu par publicitātes kā sabiedrisko attiecību instrumenta izmantošanu LUB. Rakstā analizēts sabiedrisko attiecību speciālistu viedoklis par šāda darba saturu, par publicitātes nozīmi bibliotēkas tēla veidošanā. Autore atzīst, ka LUB ir uzsākusi nopietnus centienus savā darbībā orientēties uz sabiedriskajām attiecībām kā profesionālu procesu, definējot galvenos sabiedrisko attiecību uzdevumus, kuru neatņemama sastāvdaļa ir publicitāte. Autore analizē divpusējo simetrisko sabiedrisko attiecību komunikācijas modeli, kas ir LUB sabiedrisko attiecību stratēģijas pamatā. Vērtējot LUB darbinieku un lietotāju anketēšanas rezultātus, autore skaidro viedokļus par pašreizējo publicitātes efektivitāti LUB un iespējamām izmaiņām tuvākajā nākotnē.

Aldona Volkova rakstā „Studiju programmu informacionālais nodrošinājums Latvijas Universitātes bibliotēkā” analizē studiju programmās minēto informācijas resursu pieejamību LUB. Pētījuma empīriskā bāze ir dati par studiju programmām, kuras kopš 2009. gada tikušas iesniegtas LU Kvalitātes novērtēšanas komisijai saistībā ar akreditāciju vai licencēšanu. Analizējot studiju kursus norādīto pamatliteratūru un salīdzinot to ar bibliotēkas krājumu, autore konstatē neatbilstību starp mācībspēku

ieteiktajiem informācijas resursiem un reāli esošajiem bibliotēkas krājumā. Problēmas risināšanai autore iesaka nostiprināt un pilnveidot sadarbību starp akadēmisko personālu un bibliotēku, kā arī paaugstināt mācībspēku informācijpratības līmeni, lai, nosakot kursu apguvei nepieciešamos informācijas avotus, viņi izmantotu bibliotēkas, nevis privātā grāmatu plaukta saturu.

Evita Samuleviča rakstā „Personāla novērtēšana Latvijas universitātes bibliotēkā” raksturo personāla novērtēšanas veidus un iespējamās metodes, kā arī analizē personāla novērtēšanas rezultātus LUB, kas iegūti, izmantojot septiņas kompetenču grupas (profesionālās zināšanas, individuālais darba stils, sociālā izturēšanās, atbildība un lojalitāte, komunikācija, disciplīna un punktualitāte, noteikumu pārzināšana un ievērošana), kā arī 360 grādu metodi (vadītāju novērtēšanai). Empīriskās bāzes izpētes rezultātā autore piedāvā rekomendācijas LUB personāla novērtēšanas procesa pilnveidei, lai tiktu mazināti vadītāju neformālie, dažkārt subjektīvie lēmumi par darbinieku, izraisot neapmierinātību. Lietderīgi ir arī nodrošināt iespēju darbiniekam pārskatīt vērtējumu īpaši izveidotā apelācijas komisijā.

Redkolēģija

PREFACE

„Information and Society: Proceedings of the Department of Information and Library Studies” has two parts. The first part „National identity in the digital environment” includes articles that analyse research results of the programme „National identity (language, Latvian history, culture and human security)” (project „National identity and communication”, sub-project „National identity in the digital environment”). Articles of the second part „Aspects of library performance” are written by employees of the Library of the University of Latvia. These articles present research results in the library work-related topics: 1) *library services*, transformation under impact of ‘web 2.0’ technologies; 2) *library image*, perception in society, awareness of the library identity and publicity work; 3) *library collections*, acquisition policy and support of the academic process at the University of Latvia; 4) *library staff development policy*, methods of personnel evaluation and their applicability to library work.

Since October 2010 faculty of the Department of Information and Library Studies (University of Latvia: Baiba Holma, Līga Krūmiņa, Baiba Mūze, Daina Pakalna) along with colleagues from the National Archives of Latvia and the National Library of Latvia are involved into research programme „National Identity”. Attention of researchers is focused on the digitization of cultural heritage, visibility of digital collections for society, as well as their quality (usability and usefulness). Information on digital collections has been collected in the registry of digital collections. State financial support for memory institutions in digitization process and origin of digitization practice in Latvia have been explained when interviewing the experts involved, and analysing unpublished project documentation. Opinion of the current and potential users of digital collection has been identified when organizing a representative survey of Latvian residents, talking to people of different age in focus-group discussions (10 Latvian cities and towns: Bauska, Daugavpils, Jelgava, Jūrmala, Kuldīga, Limbaži, Preiļi, Rīga, Valmiera, Ventspils), as well as through practical testing of digital collections among participants of the focus-groups. One of the objectives of this study is to determine the extent to which the formation of an individual’s national identity has been influenced by use of high-quality digital information collections (such as, digitized resources of national cultural heritage, etc.). The research also examines the collection usage habits and skills of information processing, etc.

Baiba Mūze analyses the activity of the memory institutions of Latvia in creation of digital collections — the process and achieved results in the article „Creation of digital collections in memory institutions of Latvia”. The empirical basis for the study is information on digital collections included in the database „Digital collections created by memory institutions” in the end of 2010. The available data are analysed using several criteria, e.g.: models of creation, chronology of creation, financing, criteria of document selection, metadata, types and formats of digital objects, subject coverage, geographical and chronological coverage, usability of collection, patron participation, copyright. The author concludes that all types of memory institutions have been involved in digitization of cultural heritage and development of digital collections, but the process has revealed several problems. There is lack of nation-wide strategy of creation a joint information system of memory institutions and digital cultural heritage to facilitate the

co-operation. Digital collections have diverse levels of accessibility, as well as limited usability and user participation.

Daina Pakalna examines data of the representative survey of Latvian population in the article „The opinion poll results of the research „National identity in the digital environment““. The population survey was conducted to clarify the attitude towards cultural heritage in digital form, and awareness of digital collections created by memory institutions (libraries, archives and museums). Responses indicate several problems of the digitization process in Latvia. When almost half of Latvian adult population use the Internet daily or almost daily, websites of memory institutions are very rarely used. Most of the respondents have not heard about digital collections, and collections have low popularity. The author acknowledges that reasons for the lack of popularity, as well as ways to promote it would be important research topics in the future.

Baiba Holma investigates digital collections created by Latvian memory institutions from usability perspective in the article „Evaluation of usability and performance of digital collections: subject accessibility perspective“. The study analyses a variety of subject search types offered and accuracy of the search results. The attention is focused on the search facilities such as simple and advanced search and browse. Digital collections of the Latvian memory institutions assessed by members of the focus-group discussions are chosen for the study, namely, 10 local history collections created by public libraries of Latvia, two collections of the Latvian National Digital Library „Letonica“ („Zudusi Latvija“, „Periodika“), as well as the collection „Raduraksti“ created by the Latvian State Historical Archives. The author concludes that digital collections of Latvian memory institutions have the mid-level subject accessibility. It is necessary to simplify the search, to develop the more diverse browse options, to offer search and browse facilities at collection's home page, as well as to improve the accuracy of the search results developing better lists of subject headings.

Līga Krūmiņa describes in detail the financial support of digitization activities in memory institutions between 2003 and 2005, and the impact of this support on the development of digital cultural heritage in the article „State level programme supporting digitization of cultural heritage, 2003-2005“. The study is based on unpublished documents of the Programme implementation (documentation of the 42 supported projects), as well as on the interviews with employees involved in the first projects. When analysing the empirical base, particular attention is focused on the project applicants, project implementation purposes, and on the accessibility of digital collections. The empirical-based study indicates the developed regional potential in Latvia (the Programme participants are employees not only of the state level libraries, but also of urban and local libraries). Digital collections supported by the Programme are available on the Internet. The programme has contributed to the professional development of the memory institutions staff.

The Library of the University of Latvia (LUL) is a scientific library, which objectives are to promote the University's mission, and to provide the necessary information resources and services for academic process of the University. LUL is a national-level and the largest university library in Latvia. Research into various aspects of library performance is an integral part of national-level library work. Research

directions reflect the library's efforts to improve services, public communication and collections. The articles of the LUL staff (Bachelor and Master degree graduates from the Department of Information and Library Studies) examine such issues as ability to develop library services for the web 2.0 environment, impact of the user habits on the library's image-building process, content and target audience of the library publicity work, perception of the library identity, library collections and their adequacy to the content of the curriculum of the University, and evaluation of the library staff.

Silva Suhaņenkova offers insight into integration of library services and 'Web 2.0' technologies in the article „Library 2.0: from theory to practice”. The author evaluates the use of 'Web 2.0' technologies in the Web resources of academic, scientific and special libraries of Latvia. Such technologies as chat reference service, web broadcasting (podcasts and vodcasts), blogs and wikies, social networking, tags, folksonomies and bookmarks, RSS feeds and mashups are analysed. The paper is concluded with practical recommendations for improvement of library work to meet the 'Library 2.0' principles.

The article „Identity of the Library of the University of Latvia” by Aija Putniņa focuses on the issues of institution's identity, investigates in detail six dimensions of the organization. The author acknowledges that the LUL is the largest university library in Latvia. Its identity has impact on the library's image and public perception. The conclusions are made on the group interaction and their impact on the institution's identity of the library, as well as on the attitude to the library as a workplace in general. The conclusions are based on the staff responses to the questionnaire. The author concludes that currently the LUL is on outcomes and performance oriented institution that appreciates professionalism. The library has open, but controlled system. New employees easily become part of the team, however the tasks performed by the employees are controlled and checked.

Inese Zemiša considers the impact of library usage habits on the library image-building process in patrons' perception in the article „Interaction between perception and usage habits in the image-building process of the Library of the University of Latvia”. Empirical data are collected from questionnaires of library users (students) and observation (flow measurement). After analysing the results, the author concludes that a large proportion of users create the perception of a library from their personal experience. Patrons' perception about the LUL is positive. Visiting the library every day, students see all the changes, and they are able to adapt themselves quickly. The author acknowledges that library will strengthen its positive image in the future, if it is able to change as quickly as the library patrons do.

Ilona Vēliņa-Švilpe deals with the issue of publicity as a public relations tool in the LUL in the article „The role of publicity in the Library of the University of Latvia”. The article examines the opinion of public relations' professionals about the field content, and importance of publicity in the library image-building process. The author acknowledges that the LUL has launched serious efforts in business-oriented public relations. The LUL defines the main tasks of public relations, and develops them as a professional activity. The author analyses the Bilateral PR Communication Model, which is the basis of the LUL public relations strategy. The author explains situation of the effectiveness of publicity in the LUL and challenges for the near future, when assessing results of the LUL staff and patrons survey.

Aldona Volkova analyses availability of information resources necessary for the study provision in collections of the LUL in the article „Informational support of study programmes at the Library of the

University of Latvia". The empirical basis for the research is the study programmes submitted to the Quality Assessment Commission of the University in relation to accreditation or licensing since 2009. The author observes the inadequacy between information resources recommended by lecturers and availability of them in the library collections, when analysing the specified mandatory readings and comparing them to the library collections. To solve the problem the author suggests to strengthen and improve cooperation between the academic staff and library, as well as to increase the level of lecturers' information literacy.

Evita Samuleviča describes the staff evaluation forms and methods, as well as analyses the process of staff evaluation in the LUL in the article „Personnel evaluation in the Library of the University of Latvia“. The research is done by organizing the personnel evaluation process. Employees are evaluated with the help of questionnaires. Evaluation by 360 degree method is also carried out for assessment of different level managers. The results ensure possibility to evaluate personnel according to characteristics of seven competences in such categories as professional knowledge, individual style of work, social attitude, responsibility and loyalty, communication, discipline and punctuality, regulation knowledge and observation. Analysis of empirical basis leads to recommendations for improvement of staff appraisal process in the LUL. Improvement is necessary to minimize informal, sometimes subjective decisions about staff, causing dissatisfaction. It is also appropriate to provide the employee with an opportunity to review the assessment in the appeal commission.

Editorial Board

SATURS

Priekšvārds Preface

NACIONĀLĀ IDENTITĀTE DIGITĀLĀ VIDĒ NATIONAL IDENTITY IN THE DIGITAL ENVIRONMENT

Mūze Baiba

Digitālo kolekciju veidošana Latvijas atmiņas institūcijās	14
<i>CREATION OF DIGITAL COLLECTIONS IN MEMORY INSTITUTIONS OF LATVIA</i>	

Pakalna Daina

Pētījuma „Nacionālā identitāte digitālā vidē” iedzīvotāju aptaujas rezultāti	44
<i>THE OPINION POLL RESULTS OF THE RESEARCH „NATIONAL IDENTITY IN THE DIGITAL ENVIRONMENT”</i>	

Holma Baiba

Digitālo kolekciju lietojamības un veiktspējas novērtējums tematiskās pieejamības aspektā	58
<i>EVALUATION OF USABILITY AND PERFORMANCE OF DIGITAL COLLECTIONS: SUBJECT ACCESSIBILITY PERSPECTIVE</i>	

Krūmiņa Līga

Valsts programma kultūras mantojuma digitalizācijā, 2003–2005	80
<i>STATE LEVEL PROGRAMME SUPPORTING DIGITIZATION OF CULTURAL HERITAGE, 2003–2005</i>	

BIBLIOTĒKU DARBA ASPEKTI ASPECTS OF LIBRARY PERFORMANCE

Suhaņenkova Silva

Bibliotēka 2.0 Latvijā: no teorijas uz praksi	94
<i>LIBRARY 2.0 IN LATVIA: FROM THEORY TO PRACTICE</i>	

Putniņa Aija

Latvijas Universitātes bibliotēkas identitāte	110
<i>IDENTITY OF THE LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF LATVIA</i>	

Zemiša Inese

Priekšstatu un lietošanas paradumu savstarpējā mijiedarbība Latvijas Universitātes bibliotēkas tēla veidošanās procesā	118
<i>INTERACTION BETWEEN PERCEPTION AND USAGE HABITS IN THE IMAGE-BUILDING PROCESS OF THE LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF LATVIA</i>	

Vēliņa-Švilpe Ilona

Publicitātes loma Latvijas Universitātes bibliotēkā	132
<i>THE ROLE OF PUBLICITY IN THE LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF LATVIA</i>	

Volkova Aldona

Studiju programmu informacionālais nodrošinājums Latvijas Universitātes bibliotēkā	143
<i>INFORMATIONAL SUPPORT OF STUDY PROGRAMMES IN THE LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF LATVIA</i>	

Samuleviča Evita

Personāla novērtēšana Latvijas Universitātes bibliotēkā	152
<i>PERSONNEL EVALUATION IN THE LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF LATVIA</i>	

DIGITĀLO KOLEKCIJU VEIDOŠANA LATVIJAS ATMIŅAS INSTITŪCIJĀS

CREATION OF DIGITAL COLLECTIONS IN MEMORY INSTITUTIONS OF LATVIA

Baiba Mūze

Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes
Informācijas un bibliotēku studiju nodaļa
Lomonosova iela 1A, Rīga, LV-1019
e-pasts: baiba.muze@lu.lv

Kopsavilkums:

Mērķis: raksturot projektā „Nacionālā identitāte digitālajā vidē” veiktā un Latvijas atmiņas institūciju digitālo kolekciju veidošanas aktivitātes izpētei veltītā pētījuma gaitu un rezultātus.

Metodoloģija/pieeja: rakstā vispirms raksturota atmiņas institūciju loma kultūras mantojuma digitālo resursu veidošanā, aplūkota pētījuma teorētiskā pieeja un metodoloģija, tālāk sniegti pētījuma rezultāti dažādos aspektos (veidošanas modeļi, hronoloģiskais aspekts, finansējums, dokumentu atlases kritēriji, metadati, objektu veidi un formāti, tematiskais, ģeogrāfiskais, hronoloģiskais aptvērums, kolekciju izmantojamība, lietotāju līdzdalība, autortiesību aspekts).

Pētījuma metodoloģija pamatota uz kolektīvās atmiņas studiju pieeju, kā arī uz digitālo bibliotēku novērtēšanas modeļiem, izmantots „Mijiedarbības trīs komponentu modelis”, kas atspoguļo mijiedarbību starp lietotājiem, sistēmu/tehnoloģijām un saturu.

Datu vākšanai par digitālajām kolekcijām izmantota aptaujas metode ar anketēšanu.

Rezultāti: pētījuma rezultāti liecina, ka digitālo kolekciju veidošanā iesaistās visu veidu atmiņas institūcijas, bet visaktīvākās ir bibliotēkas. Arhīvu, bibliotēku un muzeju sadarbībai ir īslaicīgs raksturs, turklāt valstī nav izstrādāta stratēģija Kultūras mantojuma un atmiņas institūciju vienotas informācijas sistēmas izveidei. Lielākā daļa digitālo kolekciju apkopo informāciju par vēsturiskajām kultūras vērtībām, pagaidām nepietiekama uzmanība veltīta mūsdienu norisēm un to fiksēšanai.

Digitālajām kolekcijām tiek nodrošinātas atšķirīgas izmantošanas iespējas, to fiziskā un intelektuālā pieejamība, kā arī izmantojamība un lietotāju līdzdalība ir ierobežota.

Pētījuma rezultātā izdarītie secinājumi ļauj definēt uzdevumus turpmākai atmiņas institūciju darbības pilnveidei, digitālo kolekciju attīstībai un izpētei.

B. Mūze
DIGITĀLO KOLEKCIJU VEIDOŠANA
LATVIJAS ATMIŅAS INSTITŪCIJĀS

Praktiskie rezultāti: atmiņas institūciju darbības analīze ir devusi iespēju apzināt to veidotās digitālās kolekcijas, nodrošināt brīvu pieeju apkopotajai informācijai datubāzē „Atmiņas institūciju veidotās digitālās kolekcijas”, konstatēt trūkumus un izvirzīt uzdevumus turpmākai kultūras mantojuma informācijas sistēmas pilnveidei.

Novitāte: rakstā pirmo reizi analizēta Latvijas atmiņas institūciju darbība digitālo kolekciju veidošanā.

Atslēgvārdi: atmiņas institūcijas, digitālās kolekcijas, digitalizācija, nacionālā identitāte, kultūras mantojums

Raksta veids: oriģināls pētījums

Norādes: 21 norāde

B. Mūze
DIGITĀLO KOLEKCIJU VEIDOŠANA
LATVIJAS ATMIŅAS INSTITŪCIJĀS

Abstract:

Purpose: Description of the course and results of the research carried out within the project „National Identity in the Digital Environment” and dedicated to the investigation of the activity of the memory institutions of Latvia in creation of digital collections.

Design/methodology/approach: The article initially characterizes the role of memory institutions in creation of digital resources of cultural heritage and surveys the theoretical approach and methodology of the research. The article presents results of the research from various aspects (models of creation, chronological aspects, financing, criteria of document selection, metadata, types and formats of digital objects, subject, geographical and chronological coverage, usability of collections, patron participation and copyright aspects).

Methodology of the research is based on the collective memory study approach and on the models of the assessment of digital collections, as well as the „Interaction Triptych Model” which reflects the interaction among the patrons, system/technologies and content.

Data about the digital collections is gathered by employing the survey method with questionnaires. The representatives of memory institutions were surveyed for the study.

Findings: The research results confirm the participation of all types of memory institutions in creation of digital collections with libraries being the most active among them. Archive, museum and library cooperation possesses short-term character. There exists no state-wide strategy of creation of Cultural heritage and memory institutions’ union information system. Majority of the digital collections gather information about the historical cultural values and meanwhile pay insufficient attention to the current events and their documentation.

Digital collections possess different options of usage, their physical and intellectual accessibility. Usability and patron participation is limited.

The research conclusions permit setting of tasks for the future improvement of the memory institution operation, for development of the digital collections and research.

Practical implications: Memory institutions’ activity analysis has provided an opportunity to investigate their digital collections, to provide free access to the gathered information in the database „Memory institutions’ digital collections”, to determine shortcomings and to propose tasks for the future development of the cultural heritage information systems.

Originality/value: For the first time the article analyzes the activities of memory institutions of Latvia in creation of digital collections.

Keywords: Memory institutions, Digital collections, Digitalization, National identity, Cultural Heritage

Article Type: Original research

References: 21 references

**B. Mūze
DIGITĀLO KOLEKCIJU VEIDOŠANA
LATVIJAS ATMIŅAS INSTITŪCIJĀS**

Atmiņas institūcijām ir nozīmīga loma kultūras mantojuma saglabāšanā, kā arī tā pieejamības un izmantojamības nodrošināšanā. „Kultūras mantojuma un atmiņas institūciju vienotas informācijas sistēmas vadlīnijās” atmiņas institūcija definēta kā „institūcija, kas komplektē, saglabā un nodrošina pieejamību cilvēku, sabiedrības un institūciju pieredzei, zinātnes un kultūras mantojumam” (11). Starptautiskās arhīvu padomes (*International Council of Archives*) prezidents Īans Vilsons (*Ian Wilson*) ir uzsveris atmiņas institūciju nozīmīgo lomu zināšanu sabiedrības veidošanā. Viņš ir norādījis, ka atmiņas institūciju varā ir mainīt cilvēku dzīves, jo tieši lasīt un rakstīt prasme nodrošina pieeju zināšanām un ir pamats atmiņas un identitātes uzturēšanai. Īans Vilsons arī atzīmē, ka „atmiņas institūcijās — bibliotēkās, arhīvos, muzejos — uzkrātā sabiedrības atmiņa un tās dokumentārais mantojums ir viena no valsts un tās iedzīvotāju lielākajām bagātībām, tādejādi atmiņas institūciju pienākums ir kalpot sabiedrības vajadzībām, kopjot tās mantojumu un padarot to ikvienam pieejamu” (19).

Atmiņas institūciju veiktās digitalizācijas izpētes aktualitāti apliecina arī UNESCO programmā „Pasaules atmiņa” definētais mērķis saglabāt pasaules dokumentāro mantojumu, paplašināt piekļuvi tam un veicināt tā izziņu visā pasaulē neatkarīgi no konkrētā dokumenta izcelsmes vietas. Programma tiecas apzināt dokumentāro mantojumu, nodrošināt tā saglabāšanu un aizsardzību, kā arī padarīt to plaši pieejamu un atpazīstamu dažādās pasaules daļās. Pasaules atmiņas kontekstā termins *dokumentārais mantojums* tiek attiecināts uz cilvēces kultūras mantojuma daļu, kas ietver informāciju par cilvēces kultūru un valodu daudzveidību, kā arī vēsturē piedzīvoto pierakstītā, uzzīmētā, gravētā vai jebkādi citādi dokumentāri fiksētā veidā uz jebkāda iespējamā informācijas nesēja. Dokumentārais mantojums ir daļa no pasaules atmiņas. Tas reizē ir trausls un izzūdošs mantojums, kura bojāeja nozīmētu arī cilvēces atmiņas avotu zaudējumu un radītu problēmas nacionālās identitātes formēšanā (16).

Kanādas pētnieks Deniss Lahaijs (*Denis Lahaie*) uzsver domu, ka dinamiski mainīgajā pasaulē svarīgi ir apzināt, apkopot līdzšinējās zināšanas un kultūras vērtības, saglabāt tās pieejamas un nodot nākamajām paaudzēm, lai nepazaudētu kolektīvo atmiņu (12).

Norvēģijas Arhīvu, bibliotēku un muzeju apvienības (*The Norwegian Archive, Library and Museum Authority*) pārstāves Sidsela Hindala (*Sidsel Hindal*) un Elina Harieta Vailere (*Elin Harriet Wyller*) atzīst, ka atmiņas institūciju sadarbība ir nozīmīgs faktors, lai nodrošinātu kultūras mantojuma un nacionālo identitāti apliecinājošu dokumentu veiksmīgu digitalizāciju un informācijas pieejamību. Autores uzsver, ka kultūru nevar norobežot tikai kādā atsevišķā nozarē, un atzīst, ka zināšanu sabiedrības attīstība aplūkojama kultūras kontekstā. Zināšanu sabiedrības attīstībā un digitālā satura veidošanā noteicošā loma ir kultūras mantojuma institūcijām — bibliotēkām, arhīviem un muzejiem (10).

Līdzīgas atziņas pauž arī Audrone Glosiene (*Audronė Glosienė*) un Zinaida Manžuka (*Zinaida Manzhukh*), raksturojot Lietuvas atmiņas institūciju sadarbību. Autores atzīst, ka Eiropas informācijas infrastruktūrā bibliotēkām, arhīviem un muzejiem ir nozīmīga loma. Atmiņas institūcijas nevar darboties izolēti viena no otras, digitālā vide piedāvā integrētu pieeju kultūras mantojuma pārvaldībā (8).

Saskaņā ar „Valsts kultūrpolitikas vadlīnijām 2006.–2015. gadam” (17) un Eiropas Savienības dalībvalstu 2000. gadā apstiprināto Lisabonas stratēģiju valsts aģentūra „Kultūras informācijas sistēmas” ir izstrādājusi „Kultūras mantojuma un atmiņas institūciju vienotas informācijas sistēmas vadlīnijas 2005.–2012. gadam” (11), kurās atzīts, ka bibliotēkas, arhīvi, muzeji un citas atmiņas institūcijas ir nozīmīgi informācijas resursu glabātāji un pakalpojumu sniedzēji. Vienotajai informācijas sistēmai jānodrošina visiem sabiedrības locekļiem tā universālā informācijas pakalpojuma daļa, kuras sniegšana attiecas uz kultūras mantojumu — cilvēces atmiņu (dažādu tautu un nāciju pieredzes un mērķu apliecinājumu), kas tiek papildināta ar laikmeta jaunradītajām vērtībām un kas nododama tālāk nākamajām paaudzēm. Kultūras mantojuma un atmiņas institūciju vienotas informācijas sistēmas stratēģiskajos mērķos ir noteikts, ka nepieciešams izveidot lietotāju vajadzībām atbilstošus digitālus informācijas avotus, kultūras vērtību un kultūras mantojuma resursu krājumus, nodrošināt digitālo resursu pieejamību plašai publikai, kā arī to saglabāšanu nākotnē.

B. Mūze
DIGITĀLO KOLEKCIJU VEIDOŠANA
LATVIJAS ATMIŅAS INSTITŪCIJĀS

Latvijas atmiņas institūcijas savos krājumos glabā nozīmīgas kultūras vērtības, sniedz informāciju par tām un nodrošina pieejamību tām. Kultūras vērtības ir „objekti, kas raksturo sabiedrības vai sociālas grupas īpašu garīgo, materiālo, intelektuālo un emocionālo īpašību kopumu, vērtību sistēmas, tradīcijas un uzskatus” (11).

Līdz šim Latvijas atmiņas institūciju aktivitātes kultūras vērtību digitalizācijā un digitālo kolekciju veidošanā nav pietiekami pētītas. Tādējādi to izpēte ir viens no pētījuma „Nacionālā identitāte digitālajā vidē” darba grupas definētajiem mērķiem. Pētījuma empīriskajai bāzei izvēlētas Latvijas bibliotēkas, arhīvi un muzeji, jo atmiņas institūcijas kā kultūras mantojuma glabātājas ir atbildīgas ne tikai par mantojuma saglabāšanu, bet arī pieejamības nodrošināšanu. Šajā pētījumā nav iekļautas citas institūcijas, kas paralēli bibliotēkām, arhīviem un muzejiem arī piedalās nacionālā kultūras mantojuma saglabāšanā un pieejamības radīšanā.

Pētījuma metodoloģija

Digitālo bibliotēku un kolekciju izpēti var veikt, izmantojot dažādas pieejas un metodoloģijas. Apkopojot starptautisko pieredzi digitālo bibliotēku pētniecībā, asociētais profesors Ali Širi (*Ali Shiri*) ir izdalījis 8 pētniecības aspektu kategorijas (15). Šis pētījums vērsts trijos aspektos, pievēršot uzmanību digitālo kolekciju veidošanas procesam, kolekciju saturam un metadatiem, kā arī kolekciju izmantojamībai.

Atmiņas institūciju izpētei izvirzīti šādi uzdevumi:

1. noskaidrot atmiņas institūciju darbību kultūras mantojuma digitalizācijā;
2. apzināt, kādas digitālās kolekcijas veido atmiņas institūcijās un kāda ir to izmantojamība;
3. izveidot datubāzi „Atmiņas institūciju veidotās digitālās kolekcijas” un publicēt to internetā;
4. analizēt apkopotos datus par atmiņas institūciju aktivitātēm digitalizācijā un digitālo kolekciju veidošanā.

Minētos uzdevumus darba grupa ir realizējusi 2010. gada 2. pusgadā. Datubāzes „Atmiņas institūciju veidotās digitālās kolekcijas” (2) papildināšana, jaunu iespēju pievienošana, lai palielinātu tās izmantojamību, kā arī detalizēta digitālo kolekciju pētniecība turpinās 2011. gadā.

Jāatzīmē respondentu atšķirīgā izpratne par pētījuma objektu. Aptaujas anketā par digitālajām kolekcijām sniegts šāds jēdziena *digitālā kolekcija* skaidrojums: „Digitālā kolekcija ir digitālu objektu kopums, kas ir veidots ar noteiktu mērķi un kam ir uz Latvijas teritoriju attiecināms saturs. Par digitālu kolekciju ir uzskatāma arī datubāze, kurā metadatiem ir pievienoti digitālie objekti”.

Šajā rakstā analizētas tikai tās kolekcijas, par kurām saņemti dati atmiņas institūciju aptaujā. Diemžēl ne par visām digitālajām kolekcijām to veidotāji ir snieguši ziņas aptaujas veicējiem. Līdz ar to šādas kolekcijas nebija iespējams iekļaut pētījumā. 2011. gadā darba grupa iepazinusies ar atmiņas institūciju tīmekļa vietnēm un, ja identificēta vēl kāda digitālā kolekcija, par kuru tās veidotāji aptaujā nav snieguši ziņas, veikta papildu anketēšana. Tajā iegūtās ziņas par kolekcijām tiks atspoguļotas datubāzē „Atmiņas institūciju veidotās digitālās kolekcijas”, bet nav iekļautas šajā rakstā.

Atmiņas institūciju veidotajā informācijas sistēmā ir pieejami nozīmīgi resursi, kuros kā primārie ir objektu aprakstošie metadati un kuriem bieži vien ir pievienoti digitālie objekti. Lielākā daļa šādu digitālo resursu šajā pētījumā nav iekļauti, jo ziņas par šādiem resursiem iesnieguši tikai daži muzeji. Savukārt dažu resursu piederība digitālajām kolekcijām ir apšaubāma.

Atmiņas institūciju izpētes teorētiskais pamatojums un pieeja balstās uz visa pētījuma „Nacionālā identitāte digitālajā vidē” kopīgajām teorētiskajām nostādnēm un jēdziena *nacionālā identitāte* traktējumu. Atmiņas institūciju aktivitātes kultūras mantojuma digitalizācijā un digitālās kolekcijas aplūkotās, pamatojoties uz pieņēmumu, ka atmiņas institūciju uzdevums ir krāt, saglabāt un padarīt pieejamu

B. Mūze
DIGITĀLO KOLEKCIJU VEIDOŠANA
LATVIJAS ATMIŅAS INSTITŪCIJĀS

visu, kas ir izdots valstī, ir izdots valsts valodā un ir izdots par valsti ārzemēs. Atmiņas institūciju izpēte pamatojas uz atziņu, ka kopīgs kultūras mantojums, vērtības, tradīcijas un simboli, kopīga kolektīvā atmiņa ir svarīgs faktors nacionālās identitātes formēšanā.

Digitālo kolekciju veidošanas izpētē izmantota Timotija B. Gongavares (*Timothy B. Gongaware*) teorētiskā nostādne — kolektīvās atmiņas studijās pētīt ne tik daudz pašus kārtējos un pagātnes notikumus, bet to, kā kolektīvā atmiņa tiek nodota citiem lietotājiem (9). Digitālo kolekciju izpētē izmantotas abas T. B. Gongavares pieejas:

1. informācijas par kārtējiem aktuāliem notikumiem, kas nozīmīgi nacionālās un vietējās identitātes veidošanā, apzināšana un nodošana tālāk citiem kolektīvās atmiņas lietotājiem (piemēram, pētījumā iekļauta digitālā kolekcija „Ventspils hronika” (18), kas atspoguļo mūsdienu sociālās norises, un informācija par tām ir saglabājama kā mūsdienu kultūras mantojums);

2. kultūrvēsturiskā mantojuma apzināšana, saglabāšana un nodošana nākamajām paaudzēm (piemēram, pētījumā iekļauta digitālā kolekcija „Staburags” (1), kura apkopo pagātnes liecības par nozīmīgo objektu un nodod tās izmantošanai mūsdienu un nākamā paaudžu lietotājiem).

Pētījums pamatojas uz DELOS¹ projektā izstrādāto digitālo bibliotēku un to izpētes domēnu modeli „Mijiedarbības trīs komponentu modelis” (*The interaction triptych model*), kas atspoguļo mijiedarbību starp trīs galvenajiem komponentiem — lietotājiem, sistēmu/tehnoloģijām un saturu (7). Digitālo kolekciju pētījumā izmantots arī ceturtais komponents — *izmantošana/izmantojamība*, jo saista kopā pirmos trīs komponentus. Atmiņas institūciju digitālās kolekcijas pielīdzinātas digitālajām bibliotēkām, tādējādi to pētniecībā piemērojamas DELOS projektā definētās digitālo bibliotēku izpētes nostādes. Pētījumā iekļautie komponenti aplūkoti šādos aspektos:

1. lietojamība (*usability*);
2. derīgums (*usefulness*);
3. veikspēja (*performance*).

Digitālo kolekciju izpētē izmantota atziņa par lietotāju līdzdalību kolektīvās atmiņas veidošanā. Pētījumā ir apzinātas lietotāju iespējas piedalīties digitālo kolekciju radīšanā, papildināšanā un inovatīvu tehnoloģisko risinājumu piedāvājumus sabiedrības iesaistīšanai digitālo kolekciju bagātināšanā. Šajā aspektā kā veiksmīgs piemērs jāatzīmē projekts „Zudusī Latvija” (21).

Digitālo kolekciju pētniecībā vienlīdz nozīmīgs ir vēsturiskais kultūras mantojums, kā arī mūsdienu laikmeta liecību saglabāšana un turpmākā lietošana. Izpētē izmantota izpratne par digitalizāciju kā iespēju nodrošināt sabiedrībai brīvu pieeju kultūras mantojuma kolekcijām, īpaši, ja digitalizētie materiāli ir tiešsaistē. Atbalstot šo atziņu, informācija par digitālajām kolekcijām ir apkopota brīvas piekļuves datubāzē „Atmiņas institūciju veidotās digitālās kolekcijas” (2).

Aptaujā par digitālo kolekciju veidošanu tika iekļautas visu trīs veidu atmiņas institūcijas — arhīvi, bibliotēkas un muzeji. Pētījuma ģenerālo kopu veido 2087 atmiņas institūcijas (sk. 1. tab.). Pētījuma rezultātus var uzskatīt par reprezentatīviem — izlasē no ģenerālās kopas netika iekļautas tikai vispārējās un profesionālās izglītības iestāžu un specializētās bibliotēkas, jo tās pagaidām digitālās kolekcijas neveido. Arī lielākā daļa no vietējas nozīmes bibliotēkām un muzejiem aptaujas anketu neaizpildīja, jo pagaidām vēl nepiedalās kultūras mantojuma digitalizācijā un neveido digitālās kolekcijas.

Latvijas valsts arhīvu sistēma ir centralizēta, un tāpēc pētījumā tika izvēlēta nevis tiešā veida komunikācija ar digitālo kolekciju veidotājiem, bet gan ar Latvijas Nacionālā arhīva direktori Māru Sprūdžu, kura datus par visu Latvijas arhīvu sistēmu iesniedza centralizēti.

1 DELOS ir Izcilības tīklojums jautājumos par digitālām bibliotēkām (*Network of Excellence on Digital Libraries*).

B. Mūze
DIGITĀLO KOLEKCIJU VEIDOŠANA
LATVIJAS ATMIŅAS INSTITŪCIJĀS

1. tabula

Atmiņas institūciju ģenerālkopa²

Atmiņas institūciju grupa	Atmiņas institūcijas veids	Skaits
Arhīvi	Latvijas Nacionālā arhīva struktūrvienības	4
	Latvijas Nacionālā arhīva Zonālie valsts arhīvi	11
Bibliotēkas	Latvijas Nacionālā bibliotēka	1
	Publiskās bibliotēkas	823
	Augstākās izglītības iestāžu bibliotēkas	48
	Specializētas bibliotēkas	39
	Vispārējās un profesionālās izglītības iestāžu bibliotēkas	890
	Nozīmīgas nespecializētas bibliotēkas	1
Muzeji	Mākslas muzeji	28
	Vēstures un arheoloģijas muzeji	79
	Dabas vēstures un dabaszinātņu muzeji	2
	Zinātnes un tehnoloģiju muzeji	2
	Etnogrāfijas un antropoloģijas muzeji	22
	Specializētie muzeji	55
	Reģionālie muzeji	30
	Vispārējie muzeji	1
Krātuve un/vai ekspozīcija	51	
KOPĀ		2087

Latvijas bibliotēku sistēmu veido trīs līmeņu bibliotēkas — valsts nozīmes, reģionu galvenās un vietējas nozīmes bibliotēkas. Anketas tika nosūtītas visām valsts nozīmes un reģionu galvenajām bibliotēkām, reģionālo augstskolu bibliotēkām un specializētajām bibliotēkām. Reģionu galvenajām bibliotēkām tika lūgts nosūtīt anketas sava reģiona vietējas nozīmes publiskajām bibliotēkām, kuras arī tika iekļautas pētījumā, bet šo bibliotēku aktivitāte digitalizācijā ir minimāla.

Datu vākšanai par digitalizāciju muzejos galvenā kontaktpersona bija valsts aģentūras „Kultūras informācijas sistēmas” Nacionālā muzeju krājuma kopkataloga projekta vadītāja Una Balode, jo visi muzeji datus par saviem krājumiem un to digitalizētajiem objektiem ievada centralizēti Nacionālajā muzeju krājumu kopkatalogā. Dažos gadījumos muzeji veido atsevišķas digitālās kolekcijas. Aizpildītās anketas tika saņemtas no pašiem muzeju pārstāvjiem.

Datu vākšanai tika izvēlēta aptauja ar anketēšanas metodi. Anketā galvenokārt iekļauti slēgtie jeb strukturēto atbilžu jautājumi, uz kuriem respondenti tika lūgti izvēlēties atbildes no piedāvātā

² Dati par arhīviem iegūti no Latvijas Nacionālā arhīva tīmekļa vietnes (<http://www.arhivi.lv/index.php?&2>), par bibliotēkām un muzejiem — no Digitālās kultūras kartes (www.kulturaskarte.lv).

B. Mūze
DIGITĀLO KOLEKCIJU VEIDOŠANA
LATVIJAS ATMIŅAS INSTITŪCIJĀS

atbilžu saraksta. Šāda tipa jautājumi tika izvēlēti tāpēc, ka saņemtās atbildes ir daudz viendabīgākas, respondentiem ir vienkāršāk un ātrāk atbildēt, atbilžu piedāvāšana respondentiem var palīdzēt labāk izprast jautājumu, turklāt atbildes uz slēgtajiem jautājumiem pēc tam ir vieglāk statistiski apstrādāt, salīdzināt un analizēt.

Anketā par digitālajām kolekcijām (sk. 1. pielikumu) iekļauti 29 jautājumi, lai par katru kolekciju apzinātu nepieciešamo informāciju:

1. vispārīga informācija par kolekciju (nosaukums, veidotājs);
2. kolekcijas izveides izmaksas (kopējās izmaksas, pašfinansējums, finansiālais atbalsts projektos);
3. sadarbības partneri un ārpakalpojumu sniedzēji;
4. atlases kritēriji;
5. kolekcijas apjoms, pieaugums gadā un statuss;
6. Īsa anotācija (līdz 500 zīmēm);
7. tematiskais, ģeogrāfiskais, hronoloģiskais aptvērums;
8. saskarnes un digitālo objektu valoda;
9. ietverto digitālo objektu veidi un formāti;
10. aprakstošie metadati;
11. mērķauditorija;
12. kolekcijas izmantošanas statistika;
13. piekļuves iespējas un nosacījumi;
14. pārlūkošanas un meklēšanas iespējas;
15. lietotāju līdzdalības iespējas kolekcijas veidošanā;
16. kolekcijas izmantošanas iespējas;
17. autortiesību aizsardzība.

Anketas atmiņas institūcijām un to kontaktpersonām tika izsūtītas elektroniskā veidā, izmantojot e-pastu. Izsūtīto anketu skaitu nav iespējams precizēt, jo dati par arhīviem tika saņemti apkopotā veidā, anketas muzejiem tika sūtītas centralizēti un ar vietējas nozīmes publiskajām bibliotēkām komunicēja reģionu galvenās bibliotēkas.

Tika saņemta 81 aizpildīta anketa. Visas anketas bija derīgas un izmantojamas datu apstrādei, bet atsevišķos gadījumos bija nepieciešams veikt papildu komunikāciju ar ziņu sniedzēju, lai precizētu atbildes.

Aptaujas datu analīze

Digitālo kolekciju veidošanā Latvijā ir iesaistījušās visu veidu atmiņas institūcijas, tomēr aptaujas rezultāti liecina, ka to aktivitāte ir atšķirīga (sk. 1. att.).

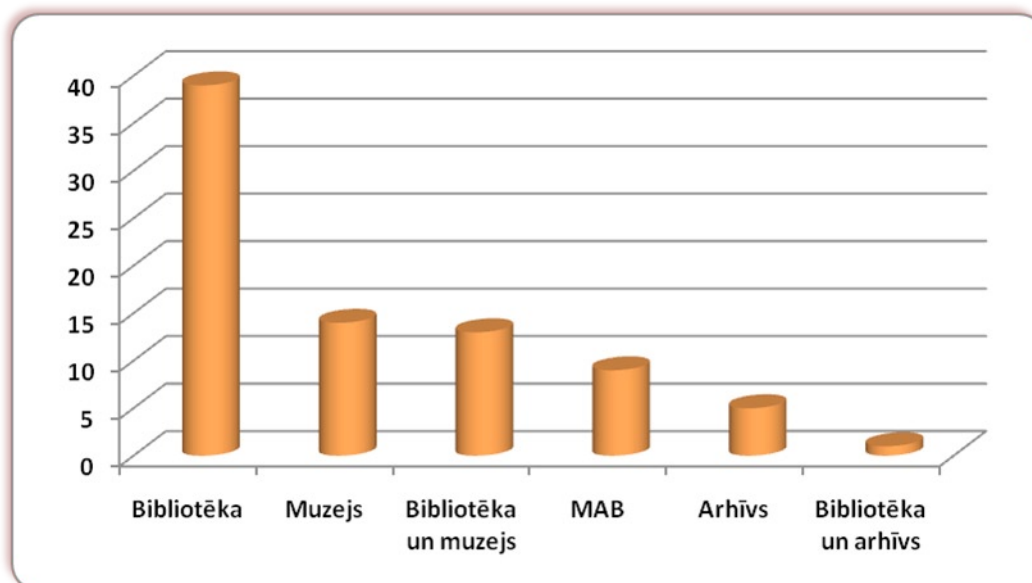
Kultūrvēsturiskā mantojuma digitalizācijā un digitālo kolekciju veidošanā visaktīvākās ir bibliotēkas — veido 48% no visām kolekcijām. Muzeju veidotās kolekcijas ir 17%, bet arhīvu veidotās — tikai 6%.

Pozitīvi jāatzīmē atmiņas institūciju sadarbība digitālo kolekciju veidošanā. 26 kolekcijas (32%) ir izveidotas, izmantojot kādu no atmiņas institūciju sadarbības modeļiem. 16% kolekciju izveidotas bibliotēkas un muzeja sadarbības rezultātā un 11% kolekciju ir tapušas, sadarbojoties visu veidu atmiņas institūcijām — arhīvam, bibliotēkai, muzejam. Jāatzīmē, ka 16 kolekciju (17% no visām kolekcijām) veidošanā sadarbojušās vairākas bibliotēkas.

Tomēr sadarbībai vērojams īslaicīgs raksturs. Biežāk sadarbība notikusi kāda projekta ietvaros. Vairāk nekā puse (14 kolekcijas jeb 53%) no sadarbības rezultātā tapušajām kolekcijām ir veidotas Valsts kultūrkapitāla fonda vai valsts aģentūras „Kultūras informācijas sistēmas” atbalstīta projekta ietvaros.

B. Mūze
DIGITĀLO KOLEKCIJU VEIDOŠANA
LATVIJAS ATMIŅAS INSTITŪCIJĀS

Digitālo kolekciju veidošanā šobrīd vāja ir iedzīvotāju vai citu institūciju iesaistīšana. Tikai daži respondenti minējuši, ka kolekcijas veidošanā bijusi sadarbība ar kādu institūciju vai privātpersonu. Jāatzīmē, ka par 49 kolekcijām (60%) respondenti norādījuši, ka to veidošanā lietotāji nevar piedalīties. Dažos gadījumos (6 kolekcijas jeb 7%) ir norādīts, ka lietotājs var komentēt, sniegt ziņas par digitālajā kolekcijā iekļautajiem objektiem vai tos novērtēt.

1. att. Atmiņas institūciju veidoto digitālo kolekciju skaits

Kā pozitīvs piemērs jāmin nacionālās identitātes aspektā nozīmīgais Latvijas Nacionālās digitālās bibliotēkas „Letonica” projekts „Zudusī Latvija”, kurš apvieno unikālu informāciju par zudušām un izmaiņu skartām Latvijas kultūrvēsturiskām vērtībām. Digitālā kolekcija „Zudusī Latvija” satur digitalizētas senu zīmējumu kopijas, atklātnes un fotogrāfijas no 19. gadsimta beigām līdz mūsdienām un objektu aprakstus:

- ◆ par arhitektūras un mākslas pieminekļiem (baznīcas, muižas, pilskalni un viduslaiku pilsdrupas);
- ◆ pilsētu un apdzīvotu vietu skatiem;
- ◆ sabiedriskajām ēkām (pašvaldību ēkas, skolas, biedrību nami);
- ◆ saimnieciskajām būvēm (fabrikas, dzirnavas, ceļi, amatnieku darbnīcas);
- ◆ infrastruktūras objektiem (pasta ēkas, veikali, krogi, zirgu pasta un dzelzceļa stacijas, dzelzceļi un ceļi, tilti);
- ◆ Latvijas iedzīvotāju mājvietām; lauksaimniecības celtnēm (rijas, klētis, kūtis un staļļi);
- ◆ dabas objektiem (ainavas, upju senlejas, klintis, dižkoki, dižakmeņi) (21).

Digitālās kolekcijas „Zudusī Latvija” veidošanā lietotāji aktīvi izmanto iespēju komentēt digitālos objektus un sniegt precizējošu vai papildu informāciju par tiem.

Vispopulārākais lietotāju iesaistīšanas veids kolekcijas veidošanā vai papildināšanā ir iespēja lietotājam sūtīt e-pastā ziņas kolekcijas veidotājiem. To minējuši 27 kolekciju (33%) veidotāji. Šajā aptaujā netika pētīts, cik aktīvi lietotāji izmanto šādu iespēju.

Daži respondenti norādījuši, ka digitālo kolekciju veidošanā kā ārpalpojuma sniedzēji piedalās citas institūcijas (13 kolekcijas) vai dažreiz privātpersonas (3 kolekcijas).

Digitālo kolekciju veidošanu finansiāli galvenokārt atbalsta paši institūciju dibinātāji. Apmēram puse no visām digitālajām kolekcijām (42 kolekcijas jeb 52%) veidotas ar projektā saņemto finansējumu.

**B. Mūze
DIGITĀLO KOLEKCIJU VEIDOŠANA
LATVIJAS ATMIŅAS INSTITŪCIJĀS**

20 kolekcijas (25%) tapušas ar Valsts kultūrkapitāla fonda finansiālo atbalstu, 13 kolekcijas (16%) ir atbalstījuši valsts aģentūra „Kultūras informācijas sistēmas” un 9 kolekciju veidotāji (11%) minējuši Eiropas struktūrfondu vai kāda cita finansētāja atbalstu. Latvijas Nacionālā bibliotēka veiksmīgi ir iekļāvusies Eiropas Digitālās bibliotēkas *eContentplus* programmas projektā *EDLocal*, kas nodrošina ne tikai digitālās kolekcijas „Zudusī Latvija” datu iekļaušanu Eiropas Digitālās bibliotēkas portālā „Europeana” (5), bet kolekcijas veidošanai ir saņemts arī finansiāls atbalsts.

Latvijas atmiņas institūciju aptaujā lielākā daļa respondentu nav uzrādījuši finansējuma apjomu digitālo kolekciju veidošanā, līdz ar to šajā pētījumā finansējuma apjomu nebija iespējams analizēt.

Kultūrvēsturiskā mantojuma digitalizācijā, kolekciju veidošanā un digitālo objektu pieejamības nodrošināšanā svarīgs aspekts ir atlases kritēriju definēšana. Būtu jāņem vērā dokumentu nozīmīgums, saglabāšanas un pieejamības iespējas.

Aptaujas dati liecina, ka atmiņas institūcijas atlases kritēriju noteikšanā ņem vērā dokumentu nozīmīgumu, lietotāju vajadzības un pieprasījumu, dokumentu fizisko stāvokli, kā arī dokumentu līdzšinējo pieejamību. Kā nozīmīgu kritēriju respondenti atzīst arī autortiesību jautājumu, izvēloties digitalizēt tos dokumentus, kuriem ir sakārtotas autortiesības. Nedaudz vairāk kā pusē (52%) digitālo kolekciju ietverti ar autortiesībām aizsargāti objekti.

Respondentu atbildes liecina, ka atlases kritēriju izvēle ir pārdomāta un digitālo kolekciju veidošanas principi pamatojas uz atmiņas institūcijas krājuma kompleksa novērtējuma (sk. 2. tab.).

2. tabula
Dokumentu atlases kritēriji digitālās kolekcijas veidošanai

Atlases kritērijs	Kolekciju skaits
Dokumenti ir unikāli	51
Dokumenti ir pieprasīti	50
Analogie dokumenti ir sliktā fiziskā stāvoklī	31
Kopā ar sadarbības partneriem ir iespējams virtuāli apvienot kolekcijas	29
Cits kritērijs	20
Dokumentiem ir sakārtoti autortiesību jautājumi	18

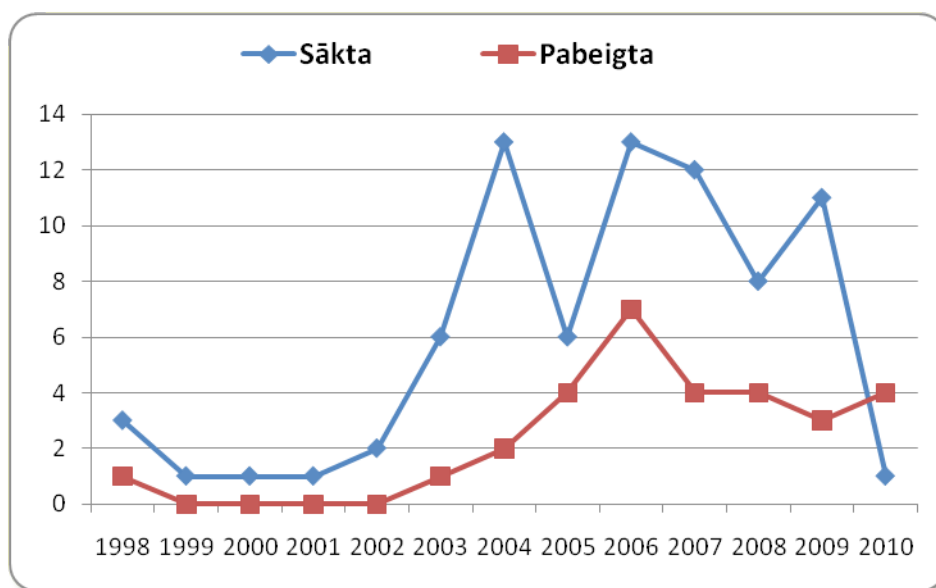
Dati liecina, ka 63% kolekciju kā galvenais kritērijs ir izvirzīta dokumentu unikalitāte un 62% gadījumu pievērsta uzmanība, kāds ir lietotāju pieprasījums pēc attiecīgajiem dokumentiem. Var secināt, ka ņemta vērā dokumentu kultūrvēsturiskā nozīmība nacionālās vai vietējās identitātes apliecināšanai.

Aptaujas datu analīze no hronoloģiskā viedokļa liecina, ka pirmo digitālo kolekciju veidošana sākta 20. gadsimta beigās, bet visvairāk atmiņas institūcijas aktivizējušās 2004.–2007. gadā (sk. 2. att.). Tas izskaidrojams ar to, ka attiecīgajā laika periodā sākta aktīva informācijas un komunikācijas tehnoloģiju ieviešana Latvijas atmiņas institūcijās, un liela ietekme bija 2003. gadā sāktajai Valsts kultūrkapitāla fonda finansiāli atbalstītajai un valsts aģentūras „Kultūras informācijas sistēmas” administrētajai mērķprogrammā „Bibliotēku, arhīvu un muzeju sadarbība digitālā vidē”, kurai ietvaros organizēto projektu konkursu mērķis bija veicināt sadarbības modeļu izveidi un aprobēšanu starp bibliotēkām, muzejiem un arhīviem, lai nodrošinātu nacionālas, reģionālas un vietējas nozīmes informācijas pieejamību lokāliem un attālinātiem lietotājiem (20). Jaunu kolekciju straujš pieaugums 2007. gadā saistāms ar informācijas

B. Mūze
DIGITĀLO KOLEKCIJU VEIDOŠANA
LATVIJAS ATMIŅAS INSTITŪCIJĀS

sistēmas ieviešanu muzejos, kas stimulēja ne tikai izveidot metadatus par muzeja priekšmetiem, bet arī pievienot tā digitālo attēlu.

Diemžēl aptaujas dati liecina, ka 38% no visām digitālajām kolekcijām vairs netiek turpinātas— kolekcija ir pabeigta vai pārtraukta uz nenoteiktu laiku. 2. attēlā var redzēt, ka daudzu kolekciju veidošana ir bijusi īslaicīga, bieži vien tikai projekta ietvaros. Var secināt, ka kolekcijas netiek aktualizētas un papildinātas ar jauniem digitāliem objektiem.

2. att. Digitālo kolekciju veidošana (sākums un beigas) hronoloģiski pa gadiem

Vairāk nekā puse kolekciju (50 kolekcijas jeb 62%) tiek veiksmīgi turpinātas. Tomēr jāatzīmē, ka kolekciju aktualizācijas un papildināšanas regularitāte ir atšķirīga (sk. 3. tab.). Vairāk nekā puse no turpinātajām kolekcijām (52%) tiek papildinātas neregulāri, tomēr jāatzīmē pozitīvais, ka 34% no kolekcijām tiek papildinātas regulāri — katru dienu vai reizi nedēļā.

3. tabula

Digitālo kolekciju papildināšanas regularitāte

Papildināšanas regularitāte	Kolekciju skaits
Katru dienu	14
Reizi nedēļā	3
Reizi mēnesī	5
Reizi gadā	2
Neregulāri	26
KOPĀ	50

B. Mūze
DIGITĀLO KOLEKCIJU VEIDOŠANA
LATVIJAS ATMIŅAS INSTITŪCIJĀS

Lielākā daļa kolekciju tiek veidotas ar mērķi informēt par kultūrvēsturiskajām vērtībām un saglabāt tās, bet minimāli pievērš uzmanību mūsdienu notikumu fiksēšanai un identitātes liecību iekļaušanai digitālos resursos. Kā pozitīvs piemērs jāmin Ventspils muzeja, Ventspils bibliotēkas un Ventspils Zonālā valsts arhīva speciālistu kopīgi veidotā digitālo fotogrāfiju kolekcija „Ventspils hronika” (18), kurā no 2005. gada tiek atspoguļoti svarīgākie notikumi un pasākumi Ventspilī. Kolekcija ir nozīmīgs vietējās identitātes digitālais resurss.

Respondentiem tika lūgts uzrādīt digitālajās kolekcijās iekļautā satura tematisko aptvērumu. Anketā tika piedāvātas 32 tematiskās sadaļas, katrai kolekcijai bija iespējams norādīt vairākas. Aptaujā iegūto datu objektīvu analīzi nebija iespējams veikt, jo respondentu pieeja kolekciju tematiskajā klasificēšanā ir subjektīva. 4. tabulā apkopota respondentu sniegtā kolekciju tematiskā klasifikācija (sk. 4. tab.).

4. tabula

Kolekciju tematiskais aptvērums (pēc respondentu sniegtās klasifikācijas)

Tematiskais aptvērums	Kolekciju skaits
Novadpētniecība	40
Universāla rakstura kolekcija	33
Māksla. Arhitektūra	24
Vēsture	
Etnogrāfija. Folkloristika. Folklorā. Tradīcijas. Paražas. Tautu dzīve. Tautas tēri	11
Kultūras un zinātnes vispārīgie jautājumi	10
Daiļliteratūra	
Izklaide	9
Brīvā laika pavadīšana. Tūrisms	6
Valodniecība. Literatūrzinātne	
Ģeogrāfija	5
Izglītība. Pedagoģija	
Lauksaimniecība. Mežsaimniecība. Zivsaimniecība	4
Transports	
Uzņēmumu pārvalde. Ražošanas, tirdzniecības un satiksmes organizēšana	
Ekonomika. Ekonomikas zinātnes. Finances	
Apģērbs. Mode	3
Tehnika. Inženierzinātnes	

B. Mūze
DIGITĀLO KOLEKCIJU VEIDOŠANA
LATVIJAS ATMIŅAS INSTITŪCIJĀS

Tematiskais aptvērums	Kolekciju skaits
Reliģija. Teoloģija	
Politika	
Mājsaimniecība	2
Rūpniecība	
Celtniecība	
Psiholoģija	1
Valsts administratīvā pārvalde. Karalietas	
Filozofija. Loģika. Ētika	
Socioloģija	
Tiesības. Juridiskās zinātnes	
Sociālā nodrošināšana. Apdrošināšana	0
Matemātika. Dabaszinātnes	
Medicīna	
Sports	

Lielākajai daļai digitālo kolekciju saturiskais aptvērums ir universāls, ietver dažādās nozarēs vai kultūrvēsturiskā aspektā nozīmīgus digitālos objektus. Respondenti no piedāvātajām tematiskajām sadaļām visbiežāk atzīmējuši novadpētniecību (minēta 40 anketās) vai uzskata, ka digitālajai kolekcijai ir universāls raksturs (33 kolekcijas). 24 kolekcijās iekļauti mākslas un arhitektūras digitālie objekti vai arī ir vēsturisks raksturs.

Kopumā jāatzīmē, ka digitālajās kolekcijās galvenokārt tiek ietvertas reģiona nozīmīgākās kultūrvēsturiskā mantojuma vērtības vai arī tās tiek veidotas atbilstoši institūcijas profilam (piemēram, Latvijas Ugunsdzēsības muzeja veidotā kolekcija par ugunsdzēsēju darba rīkiem).

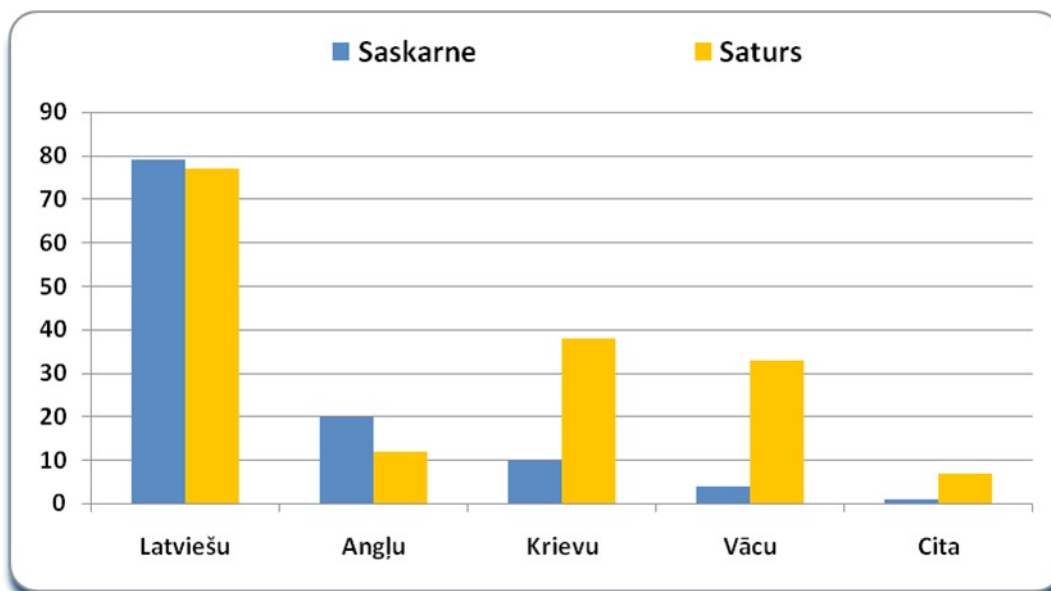
Aptaujā tika noskaidrots, ka digitālajās kolekcijās visbiežāk lietotās valodas ir latviešu, angļu un krievu valoda (sk. 4. tab.).

Gandrīz visu kolekciju (98%) saskarne ir izmantojama valsts valodā, daļai kolekciju saskarne paralēli nodrošināta kādā svešvalodā — 25% angļu, 12% krievu, 5% vācu valodā. Digitālās kolekcijas „EuropeanaTravel” (6), kuru sadarbībā ar Eiropas Digitālās bibliotēkas dalībniecēm veido Latvijas Nacionālā bibliotēka, saskarne tiek nodrošināta 23 Eiropas Savienības valodās.

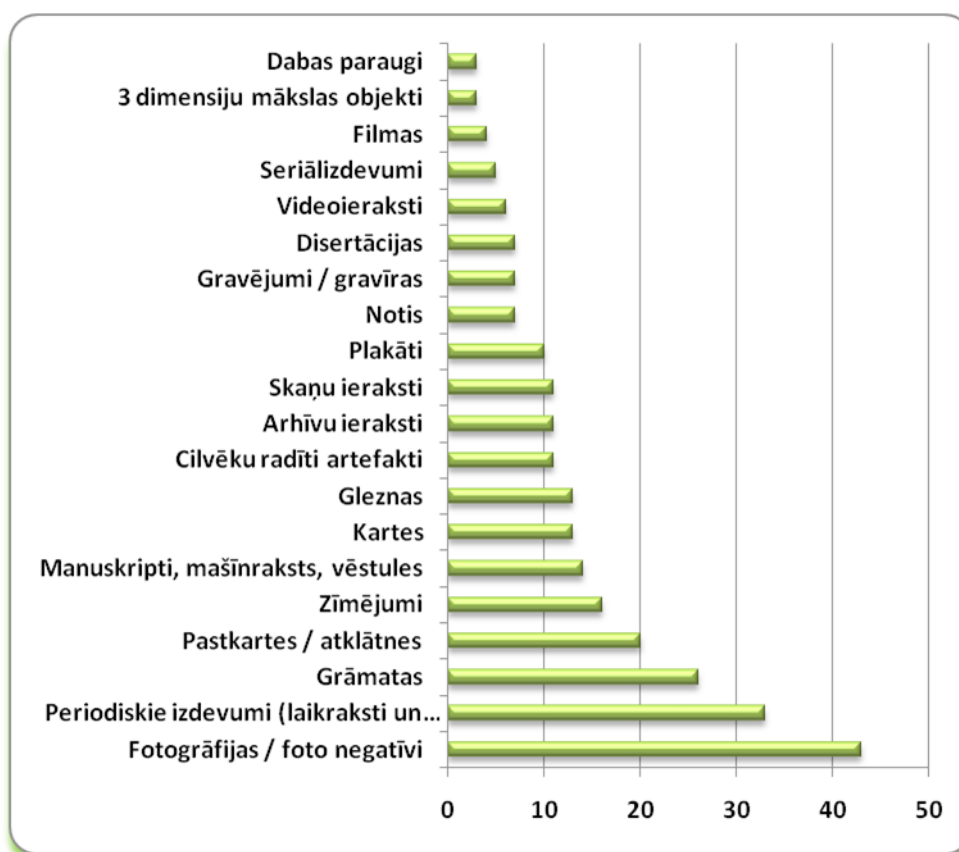
Aptaujā iegūtie dati par kolekcijās ietvertu digitālo objektu satura valodu (sk. 3. att.) liecina, ka visbiežāk minēta ir latviešu valoda (95% no visām kolekcijām), līdzīgā skaitā ir pārstāvēta krievu (47%) un vācu (41%) valoda, angļu valoda minēta 12 anketās (15%), bet dažos gadījumos atzīmēta kāda cita valoda (franču, latgaliešu valoda, ivrits).

Kolekcijās tiek ietverti dažāda veida digitālie objekti. Respondentiem anketā tika piedāvāti 20 objektu veidi, no kuriem bija iespējams izvēlēties un atzīmēt atbilstošos, kā arī tika dota iespēja uzrādīt citu objekta veidu. Pēc iegūtajiem datiem var secināt, ka kolekcijās ir ietverti visu veidu objekti (sk. 4. att.).

B. Mūze
DIGITĀLO KOLEKCIJU VEIDOŠANA
LATVIJAS ATMIŅAS INSTITŪCIJĀS

3. att. Digitālo kolekciju saskarnes un ietverto objektu satura valoda

4. att. Kolekcijās ietverto digitālo objektu veidi

B. Mūze
DIGITĀLO KOLEKCIJU VEIDOŠANA
LATVIJAS ATMIŅAS INSTITŪCIJĀS

Visizplatītākais digitālo objektu veids ir fotogrāfijas — ietvertas 53% no visām kolekcijām, tālāk seko periodiskie izdevumi (41%), grāmatas (32%), pastkartes/atklātnes (25%) un zīmējumi (20%).

Digitālo kolekciju izpētē svarīgi ir noskaidrot, kāda ir to lietojamība. Tādējādi aptaujā tika apzinātas Latvijas atmiņas institūciju veidoto digitālo kolekciju izmantošanas iespējas, bet netika pētīts, kā un cik lielā mērā lietotāji izmanto izveidotās digitālās kolekcijas. Jāatzīmē, ka no visām pētījumā iekļautajām tikai 15 kolekcijām (19%) ir nodrošināta kolekcijas izmantošanas statistiskā uzskaitē. Turklāt tikai daži no šo kolekciju veidotājiem bija uzrādījuši izmantošanas statistiku.

Fiziskā piekļuve digitālajām kolekcijām tiek nodrošināta divējādi — lokāli uz vietas institūcijā, kas veidojusi kolekciju, un/vai kolekcijai ir nodrošināta attālā pieeja internetā (sk. 5. tab.). Kolekciju veidotāji lielākajai daļai kolekciju (59 kolekcijas jeb 73%) ir nodrošinājuši attālo piekļuvi internetā, kas dod iespēju izmantot kolekciju jebkurā laikā no jebkuras vietas. 20 kolekcijas (25%) izmantojamas tikai lokāli uz vietas institūcijā, kas to veidojusi. Lokālā piekļuve ierobežo kolekcijas izmantošanu. Jāatzīmē, ka 7 kolekcijām (9%) nodrošināta abējāda piekļuve. Aptaujas veikšanas periodā 2 kolekcijām vēl nebija nodrošināta piekļuve.

5. tabula

Digitālo kolekciju skaits pēc piekļuves veida

Piekļuves veids	Kolekciju skaits	Kolekciju skaits procentuāli
Internetā publicēta kolekcija	52	64%
Lokālas piekļuves kolekcija	20	25%
Kolekcija pieejama gan internetā, gan lokāli	7	9%
Piekļuve kolekcijai nav nodrošināta	2	2%
KOPĀ	81	100%

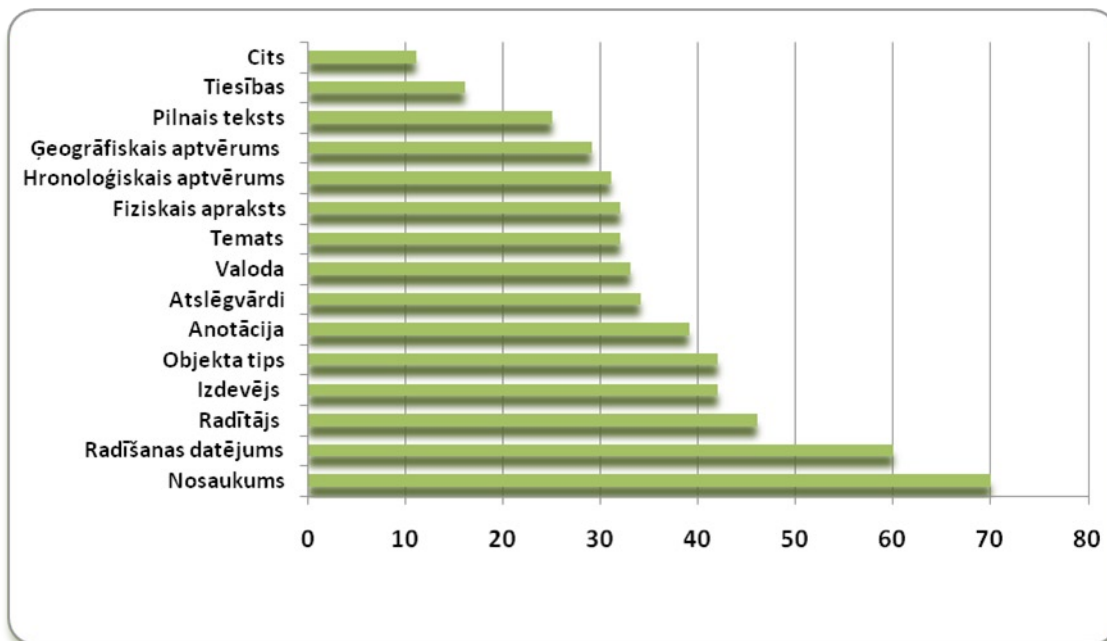
Jebkuram lietotājam nodrošināta brīva piekļuve ir lielākai daļai kolekciju (26 lokālajām kolekcijām un 55 interneta kolekcijām), tikai 4 kolekciju izmantošanai nepieciešama lietotāja autorizācija.

Kolekciju veiksmīga lietojamība atkarīga ne tikai no fiziskās piekļuves kolekcijai, bet arī no intelektuālās piekļuves. Diemžēl jāatzīst, ka lielai daļai kolekciju nav nodrošināta ērta, saprotama piekļuve. Institūciju tīmekļa vietnēs bieži vien nav norādīts precīzs piekļuves veids. Vairākos gadījumos digitālo objektu kopa nav izdalīta no pārējās informācijas meklēšanas sistēmas un nav pazīmes, pēc kuras būtu iespējams izgūt informāciju par digitālo kolekciju kopumā. Šajā aspektā jāmin vairākas muzeju veidotās digitālās kolekcijas, kuru metadati un priekšmetu digitālie objekti iekļauti Nacionālā muzeju krājuma kopkatalogā (13), bet piekļuve visai kolekcijai kopumā šobrīd nav nodrošināta.

Tā kā informācijas meklēšana pamatojas un ir atkarīga no datu apstrādes principiem un metadatiem, kas raksturo katru kolekcijā ietverto objektu, tad aptaujā tika noskaidrots, kādi metadatu elementi par objektu tiek sniegti (sk. 5. att.).

8 anketās (10%) neviens no metadatu elementiem netika atzīmēts vai arī tika uzrādīts, ka metadati netiek veidoti. Pārējās anketās uzrādītie dati liecina, ka visbiežāk minētais elements ir digitālā objekta nosaukums (70 kolekcijās jeb 86%), tālāk seko radīšanas datējums (60 kolekcijās jeb 74%) un objekta radītājs (46 kolekcijās jeb 57%). Var secināt, ka digitālos objektus raksturojošie elementi, pēc kuriem lietotāji parasti meklē informāciju, ir visbiežāk lietotie atmiņas institūciju digitālajās kolekcijās.

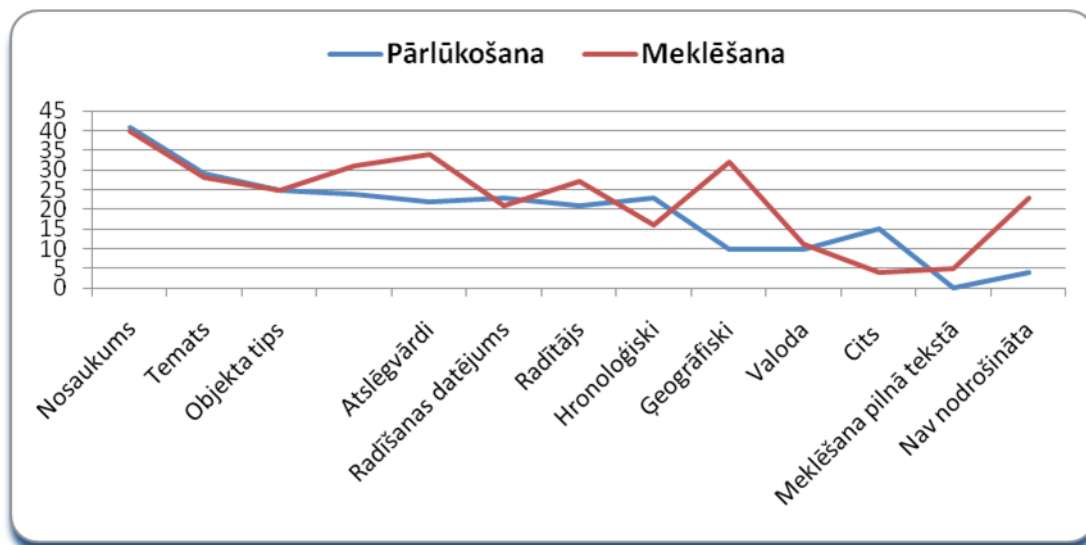
B. Mūze
DIGITĀLO KOLEKCIJU VEIDOŠANA
LATVIJAS ATMIŅAS INSTITŪCIJĀS

5. att. Digitālo objektu aprakstošo metadatu elementu lietojums kolekcijās
(n — kolekciju skaits, kurās tiek lietots attiecīgais elements)

Lielākajai daļai kolekciju ir nodrošinātas pārlūkošanas un/vai meklēšanas iespējas. Tikai 4 kolekcijās (5%) nav iespējama pārlūkošana, bet meklēšana nav nodrošināta 23 kolekcijās (28%).

Salīdzinot pārlūkošanas un meklēšanas nodrošinājumu digitālajās kolekcijās pēc metadatu elementiem (sk. 6. att.), var secināt, ka kopumā elementu izmantošana ir diezgan līdzīga. Tomēr atsevišķu elementu izmantošana kolekcijās ir skaitliski atšķirīga (piemēram, pārlūkošana pēc hronoloģiskā perioda ir nodrošināta 23 kolekcijās, bet meklēšana — tikai 16 kolekcijās; pārlūkošana pēc ģeogrāfiskā nosaukuma ir nodrošināta tikai 10 kolekcijās, bet meklēšana — 32 kolekcijās).

6. att. Metadatu elementu izmantošana pārlūkošanā un meklēšanā
(n — kolekciju skaits, kurās izmanto attiecīgo elementu)

B. Mūze
DIGITĀLO KOLEKCIJU VEIDOŠANA
LATVIJAS ATMIŅAS INSTITŪCIJĀS

Digitālajās kolekcijās veidotāji ir nodrošinājuši dažādas to izmantošanas iespējas. Visvairāk tiek nodrošināta atlasītās informācijas nosūtīšana e-pastā (29 kolekcijās), digitālo objektu lejupielāde (26 kolekcijās) un atlasīto digitālo objektu un metadatu pievienošana personīgajai izlasei (14 kolekcijās). Jāatzīmē, ka tikai 3 kolekcijās šobrīd tiek atbalstīta RSS plūsmas³ izmantošana, kas lietotājam nodrošina automātisku ziņu saņemšanu par jaunu informāciju kolekcijā.

6. tabula

Lietotāju līdzdalības iespējas kolekcijas veidošanā

Līdzdalības veids	Kolekciju skaits
Lietotāji var sūtīt e-pastā ziņas kolekcijas veidotājiem	27
Lietotāji var komentēt un sniegt ziņas par publicētajiem digitālajiem objektiem	3
Lietotāji var novērtēt (noteikt reitingu) kolekcijā iekļautajiem digitālajiem objektiem	3
Lietotāji nevar piedalīties kolekcijas veidošanā	49

Digitālo kolekciju veidotāju atbildes aptaujā liecina, ka lietotāju līdzdalība kolekcijas veidošanā, ziņu precizēšanā un kolekcijas novērtēšanā ir atšķirīga (sk. 6. tab.). Jāatzīst, ka kopumā lietotāju līdzdalība ir vāja, jo 49 kolekciju (60%) veidošanā lietotājiem netiek piedāvātas iespējas jebkādā veidā piedalīties tās veidošanā.

Datubāze „Atmiņas institūciju veidotās digitālās kolekcijas”

Pētījuma rezultātā ir izveidota datubāze „Atmiņas institūciju veidotās digitālās kolekcijas” (2), kuras mērķis ir nodrošināt brīvi pieejamu informāciju internetā (<http://195.13.134.143/alise/alise3i.asp>) par Latvijas atmiņas institūciju veidotajām digitālajām kolekcijām, lai lietotāji tajā varētu ne tikai meklēt un pārlūkot informāciju, bet arī uzzinātu, kādā veidā paši var piedalīties kādas kolekcijas veidošanā (papildināšanā, ziņu precizēšanā, komentēšanā).

Anketēšanā par digitālajām kolekcijām iegūto datu apstrādei izmantota LU Sociālo zinātņu fakultātes Informācijas un bibliotēku studiju nodaļā instalētā bibliotēku informācijas sistēma ALISE, tādējādi nodrošinot datubāzes iespējas ne tikai datu analīzei pēc vairākiem parametriem, bet arī publisku piekļuvi apkopotajai informācijai internetā. Atbilstoši izvirzītajam mērķim tika izstrādāts datubāzes modelis un ieraksta struktūra. Ierakstu veidošanā izmantots starptautiskais mašīnlasāmās katalogizācijas formāts MARC21⁴, kurš nodrošina ļoti pilnīgu jebkura objekta raksturošanu un piekļuves punktus informācijai tās izguves procesā. Datubāzes ieraksti sastāv no divām daļām:

1. MARC ieraksts — datu lauki ar daļu no aprakstošajiem metadatiem (sk. 7. tab.);
2. MARC ierakstam pievienotais pielikums jeb anotācija — papildu aprakstošā informācija (sk. 8. tab.), kā arī saite uz digitālo kolekciju un sīkattēls.

3 RSS (*Really Simple Syndicate*) — formāts automātiskai tīmekļa resursu jaunumu un ziņu satura apvienošanai.

4 MARC — *Machine Readable Cataloguing* (angļu val.).

B. Mūze
DIGITĀLO KOLEKCIJU VEIDOŠANA
LATVIJAS ATMIŅAS INSTITŪCIJĀS

Datubāzes ierakstā dati par digitālo kolekciju uzrādīti 17 laukos un to apakšlaukos, tajos ievadīta kodēta un tekstuāla informācija. Daļai no iekļautajiem elementiem ir nodrošināta autoritatīvo datu kontrole (informācijas izguvē tiek analizētas vienas entītijas dažādas formas — aprakstgalva un norāžu formas).

7. tabula

Datubāzes ieraksta struktūra

Datu veids	Anketas jautājums	Ieraksta lauks/ apakšlauks
Digitālās kolekcijas nosaukums	1	245a
Digitālās kolekcijas veidotājs — nosaukums	2	110ab
Digitālās kolekcijas veidotājs — atmiņas institūcijas veids	2	650a
Sadarbības partneri un ārpakalpojuma sniedzēji	5, 6	245C, 700, 710
Kolekcijas apjoms un pieaugums	7	300
Kolekcijas veidošanas sākuma gads (arī beigu gads)	9, 10	008/07–14, 260c
Īsa anotācija	12	520
Kolekcijas digitālo objektu tematiskais aptvērums	13	080, 650
Saskarnes un digitālo objektu valoda	14, 15	008, 041
Kolekcijā ietvertu digitālo objektu ģeogrāfiskais aptvērums	19	651
Piekluve kolekcijai	23	538, 856u

Datubāzes ierakstam informācijas sistēmā ir iespēja pievienot papildu informāciju. Anotācijā paredzētas apmēram 30 pozīcijas, kurās iespējams uzrādīt aprakstošo informāciju par digitālo kolekciju.

8. tabula

Datubāzes ierakstam pievienotās anotācijas struktūra

Datu veids	Anketas jautājums
Digitālās kolekcijas nosaukums	1
Digitālās kolekcijas veidotājs — nosaukums	2
Digitālās kolekcijas veidotājs — atmiņas institūcijas veids	2
Kolekcijas veidošanas izmaksas	3, 4
Sadarbības partneri un ārpakalpojuma sniedzēji	5, 6
Dokumentu atlases kritēriji	7
Kolekcijas statuss	10

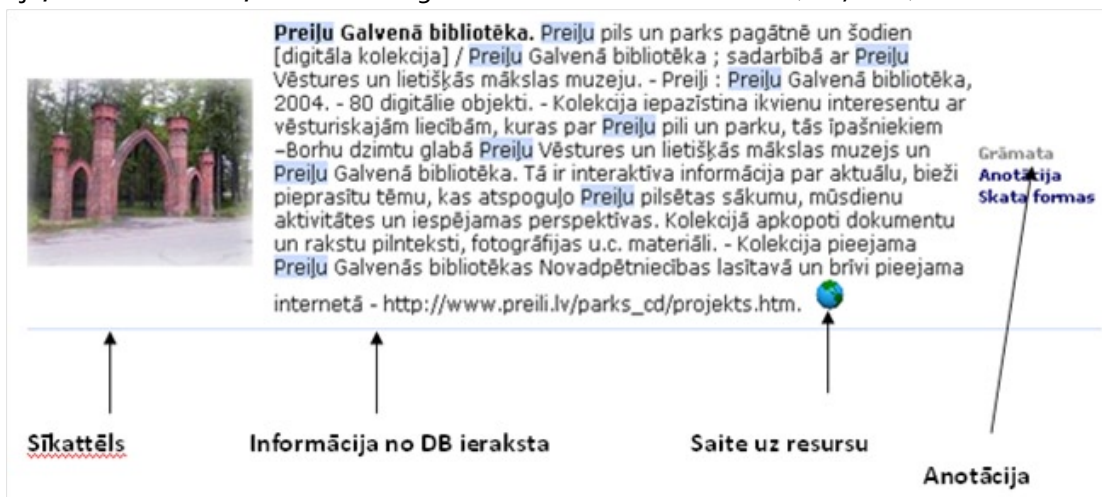
B. Mūze
DIGITĀLO KOLEKCIJU VEIDOŠANA
LATVIJAS ATMIŅAS INSTITŪCIJĀS

Datu veids	Anketas jautājums
Kolekcijas papildināšanas biežums	11
Īsa anotācija	12
Kolekcijas digitālo objektu tematiskais aptvērums	13
Saskarnes un digitālo objektu valoda	14, 15
Kolekcijā ietvertu digitālo objektu veidi	16
Kolekcijā ietvertu digitālo objektu formāts	17
Kolekcijā ietvertu digitālo objektu hronoloģiskais, ģeogrāfiskais aptvērums	18, 19
Aprakstošie metadati	20
Potenciālā mērķauditorija	21
Kolekcijas statistikas izmantošana	22
Pieklūve kolekcijai un ierobežojumi	23, 24
Pārlūkošanas, meklēšanas iespējas	25, 26
Lietotāju līdzdalība	27
Kolekcijas izmantošanas iespējas	28
Kolekcijā iekļauto objektu autortiesību aizsardzība	29

Vairāki nozīmīgi elementi par digitālo kolekciju uzrādāmi gan datubāzes ieraksta laukā/apakšlaukā, gan pievienotajā anotācijā, lai būtu pilnvērtīgāk izmantojami.

Elektroniskā resursa pieklūves adrese, kas uzrādīta datubāzes ierakstā laukā 856\$u vai anotācijā, izmantojama kā hipersaite, lai no datubāzes tiešā veidā piekļūtu kolekcijai.

Anotācijā izmantojama iespēja datubāzes ierakstam pievienot ne tikai papildu informāciju par kolekciju, bet arī sīkattēlu, kas vizuāli bagātina datubāzes izmantošanu (sk. 7. att.).

7. att. Datubāzes ieraksta piemērs

B. Mūze
DIGITĀLO KOLEKCIJU VEIDOŠANA
LATVIJAS ATMIŅAS INSTITŪCIJĀS

7. attēlā sniegtajā piemērā aplūkojama informācija par Preiļu Galvenās bibliotēkas veidoto digitālo kolekciju „Preiļu pils un parks pagātnē un šodien” (14). Informācija par kolekciju iekļauta četrās sadaļās:

1. **Sīkattēls**— aplūkojams sīkattēls, ja attiecīgā informācija ir uzrādīta datubāzes ierakstam pievienotajā anotācijā.
2. **Informācija no datubāzes ieraksta**— aplūkojama MARC ieraksta laukos/apakšlaukos iekļautā informācija.
3. **Saite uz resursu**— ikona tiek parādīta, ja datubāzes ieraksta laukā 856u uzrādīta elektroniskā resursa adrese. Noklikšķinot uz ikonas, tiek atvērts norādītais resurss.
4. **Anotācija**— noklikšķinot uz pozīcijas Anotācija, tiek atvērta datubāzes ierakstam pievienotā papildu informācija par digitālo kolekciju.

Anotācijas piemēru sk. 8. attēlā.

Bibliogrāfiskais apraksts

Preiļu Galvenā bibliotēka. Preiļu pils un parks pagātnē un šodien [digitāla kolekcija] / Preiļu Galvenā bibliotēka ; sadarbībā ar Preiļu Vēstures un lietišķās mākslas muzeju. - Preiļi : Preiļu Galvenā bibliotēka, 2004. - 80 digitālie objekti. - Kolekcija iepazīstina ikvienu interesentu ar vēsturiskajām liecībām, kuras par Preiļu pili un parku, tās īpašniekiem – Borhu dzimtu glabā Preiļu Vēstures un lietišķās mākslas muzejs un Preiļu Galvenā bibliotēka. Tā ir interaktīva informācija par aktuālu, bieži pieprasītu tēmu, kas atspoguļo Preiļu pilsētas sākumu, mūsdienu aktivitātes un iespējamās perspektīvas. Kolekcijā apkopoti dokumentu un rakstu pilnteksti, fotogrāfijas u.c. materiāli. - Kolekcija pieejama Preiļu Galvenās bibliotēkas Novadpētniecības lasītavā un brīvi pieejama internetā - http://www.preili.lv/parks_cd/projekts.htm.

Rezultātu saraksts

Preiļu Galvenās bibliotēkas veidotā digitālā kolekcija

PREIĻU PILS UN PARKS PAGĀTNĒ UN ŠODIEN

Kolekcija iepazīstina ikvienu interesentu ar vēsturiskajām liecībām, kuras par Preiļu pili un parku, tās īpašniekiem – Borhu dzimtu glabā Preiļu Vēstures un lietišķās mākslas muzejs un Preiļu Galvenā bibliotēka. Tā ir interaktīva informācija par aktuālu, bieži pieprasītu tēmu, kas atspoguļo Preiļu pilsētas sākumu, mūsdienu aktivitātes un iespējamās perspektīvas. Kolekcijā apkopoti dokumentu un rakstu pilnteksti, fotogrāfijas u.c. materiāli.

Partneri kolekcijas veidošanā: Preiļu Vēstures un lietišķās mākslas muzejs.

Kolekcijā iekļauto dokumentu atlases kritēriji digitalizācijai:

Dokumenti ir pieprasīti
Dokumenti ir unikāli
Kopā ar sadarbības partneriem ir iespējams virtuāli apvienot kolekcijas

Kolekcija statuss: izveidota un pabeigta 2004.gadā.

Kolekcijas saskarne: latviešu valodā.

Kolekcijā ietvertu objektu saturs valoda: latviešu valodā.

Kolekcijā ietvertu objektu veidi: periodiskie izdevumi (Laikraksti, žurnāli), kartes, fotogrāfijas, zīmējumi, pastkartes/atklātnes, gleznas.

Kolekcijā ietvertu digitālo objektu formāts: *.doc, *.jpg, *.mp3.

Kolekcijā ietvertā saturs hronoloģiskais aptvērums: 1382.-2004.

Kolekcijā ietvertā saturs ģeogrāfiskais aptvērums: Latgale, Preiļi.

Kolekcijā ietvertā saturs tematiskais aptvērums: māksla, arhitektūra, vēsture, novadpētniecība.

B. Mūze
DIGITĀLO KOLEKCIJU VEIDOŠANA
LATVIJAS ATMIŅAS INSTITŪCIJĀS

Kolekcijā ietverto digitālo objektu aprakstošie metadati:

Radītājs	Izdevējs
Nosaukums	Objekta tips
Radīšanas datējums	Valoda
Temats	Pilnais teksts
Atslēgvārdi	Ģeogrāfiskais aptvērums
Anotācija	Hronoloģiskais aptvērums

Potenciālā mērķauditorija: Jebkurš interesents.

Kolekcijas izmantošanas statistika: nav nodrošināta.

Piekluve kolekcijai: pieejama Preiļu Galvenās bibliotēkas Novadpētniecības lasītavā un brīvi pieejama internetā - http://www.preili.lv/parks_cd/projekts.htm

Kolekcijas pārlūkošanas iespējas pēc šādiem elementiem:

Atslēgvārds
Nosaukums
Temats

Meklēšanas iespējas kolekcijā:

Atslēgvārds
Nosaukums
Temats

Lietotāju līdzdalība kolekcijas veidošanā: lietotāji var sūtīt e-pastā ziņas kolekcijas veidotājiem.

Kolekcijas izmantošanas iespējas: atlasītos digitālos objektus var lejupielādēt.

Kolekcijā iekļauto objektu autortiesību aizsardzība: iekļautie objekti nav ar autortiesībām aizsargāti.

8. att. Anotācijas piemērs

Datubāzes papildināšana, informācijas precizēšana un jaunu iespēju nodrošināšana tās izmantojamībā arvien turpinās.

Secinājumi

Veiktais pētījums, lai apzinātu Latvijas atmiņas institūciju darbību kultūras mantojuma digitalizācijā un digitālo kolekciju veidošanā, ir devis iespēju izdarīt šādus secinājumus:

1. Visu veidu atmiņas institūcijas ir aktivizējušas savu darbību kultūras mantojuma digitalizācijā un digitālo kolekciju veidošanā. Vislielākā aktivitāte digitālo kolekciju veidošanā ir vērojama bibliotēkās.
2. Turpmāk būtu vēlams bibliotēkām, arhīviem un muzejiem vairāk sadarboties Kultūras mantojuma un atmiņas institūciju vienotas informācijas sistēmas veidošanā.
3. Valsts kultūrkapitāla fonda finansiāli atbalstītā un valsts aģentūras „Kultūras informācijas sistēmas” administrētā mērķprogramma „Bibliotēku, arhīvu un muzeju sadarbība digitālā vidē” ir sekmējusi digitālo kolekciju veidošanu Latvijas atmiņas institūcijās un to sadarbību kultūras mantojuma digitalizācijā.
4. Latvijā nav pietiekami definēta vienota stratēģija kultūras mantojuma un atmiņas institūciju informācijas sistēmas izveidei.
5. Galvenais atlases kritērijs dokumentu digitalizācijai un iekļaušanai digitālajās kolekcijās ir dokumentu nozīmība, unikālitate un lietotāju pieprasījums.
6. Latvijas atmiņas institūcijas lielāku uzmanību pievērš kultūrvēsturisko vērtību digitalizācijai un saglabāšanai, bet nepietiekami notiek mūsdienu notikumu fiksēšana un identitātes liecību saglabāšana.

B. Mūze
DIGITĀLO KOLEKCIJU VEIDOŠANA
LATVIJAS ATMIŅAS INSTITŪCIJĀS

7. Digitālajām kolekcijām tiek nodrošinātas atšķirīgas izmantošanas iespējas, to fiziskā un intelektuālā pieejamība, arī izmantojamība un lietotāju līdzdalība ir ierobežota.

Latvijas atmiņas institūciju darbība kultūras mantojuma informācijas sistēmas veidošanā ir jāturpina pētīt un novērtēt. Turpmākajos pētījumos veicama digitālo kolekciju detalizēta izpēte no dažādiem aspektiem, jāpievērš uzmanība digitālo kolekciju izmantojamībai, intelektuālā īpašuma aizsardzības jautājumiem, kā arī jāizmanto jaunākā pieeja un metodoloģija digitālo kolekciju novērtēšanā. Kā atzīst Kristīne Borgmane (*Christine L. Borgman*), kura ir raksturojusi pētniecības pieeju digitālajā laikmetā: „Informācijas resursu veidošana un lietojamība ir nemitīgs, nepārtraukts un iteratīvs process, kurā var izmantot visdažādākās novērtēšanas metodes un veidus. Digitālo resursu novērtēšanas metodoloģija ir nemitīgā attīstībā, piedāvājot arvien jaunus veidus, pieeju, novērtēšanas kritērijus un pētniecības metodoloģiju” (3).

Savukārt Gobinda Hovdharijs (*Gobinda Chowdhury*) min vairākus jaunus sadarbības un turpmākās digitālo resursu izpētes aspektus, uzsver digitālo bibliotēku izpēti lietotāju vajadzību un informācijas izmantojamības kontekstā, kā arī atzīmē jaunus izaicinājumus, kas saistīti ar informācijas attēlojumu, atšķirīgām pieejām un izpratnēm vienas vai vairāku kopienu ietvaros, semantisko tehnoloģiju ieviešanu (4).

Šajā Latvijas atmiņas institūciju digitālajām kolekcijām veltītajā pētījumā veikta tikai pirmā līmeņa novērtēšana — galvenokārt kvantitatīvā novērtēšana un digitālo kolekciju atribūtu raksturojums. Turpmāk jāveic regulāra un sistemātiska digitālo kolekciju novērtēšana, izmantojot gan kvantitatīvās, gan kvalitatīvās pētniecības metodes. Svarīgi ir veikt salīdzinošo analīzi par kolekciju veidošanu dažādos laika periodos, lai konstatētu digitālo kolekciju attīstības dinamiku un varētu sistemātiski plānot kolekciju attīstību un izmantojamības pilnveidi.

Izmantotie informācijas avoti

1. **Aizkraukles Vēstures un mākslas muzejs „Kalna Ziedi”, Jēkabpils zonālais valsts arhīvs, Aizkraukles pilsētas bibliotēka.** *Staburags* [tiešsaiste] : brīvkodu digitālās bibliotēkas „Greenstone” aprobācija Aizkraukles rajona kultūras mantojuma digitalizācijā. 2004. [skatīts 15-05-2011]. Pieejams: <http://www2.aizrp.lv/cgi-bin/library?e=q-000-00---oStaburag--00-0-0--oprompt-10---4-----0-1l--1-lv-50---20-about---00031-001-1-outfZz-8-00&a=p&p=about>
2. *Atmiņas institūciju veidotās digitālās kolekcijas* [tiešsaiste] : [projekta „Nacionālā identitāte digitālajā vidē” ietvaros veidotā tiešsaistes datubāze]. Projekta darba grupas dalībnieki Baiba Mūze, Baiba Holma. Rīga : LU Sociālo zinātņu fakultātes Informācijas un bibliotēku studiju nodaļa, 2010- . [skatīts 15-05-2011]. Pieejams: <http://195.13.134.143/alise/alise3i.asp>
3. **Borgman, Christine.** *From Gutenberg to the global information infrastructure: access to information in the networked World.* Cambridge : MIT, 2000. xviii, 324 p. ISBN 026202473X.
4. **Chowdhury, Gobinda.** From digital libraries to digital preservation research: the importance of users and context. *Journal of Documentation* [online], vol.66, Nr.2, 2010, p.207-223. [cited 15-05-2011]. ISSN 0022-0418. DOI 10.1108/00220411011023625. Available: <http://www.emeraldinsight.com/journals.htm?articleid=1846244>
5. *Europeana* [online] : paintings, music, films and books from Europe’s galleries, libraries, archives and museums. Co-funded by the European Union. [cited 15-05-2011]. Available: <http://www.europeana.eu/portal/>

B. Mūze
DIGITĀLO KOLEKCIJU VEIDOŠANA
LATVIJAS ATMIŅAS INSTITŪCIJĀS

6. *Europeana Travel* [online]. Coordinated by the National Library of Estonia; co-funded by the Community programme „eContentplus”. [cited 15-05-2011]. Available: <http://www.europeanatravel.eu/>
7. Evaluation of digital libraries. **Norbert Fuhr, Giannis Tsakonas, Trond Aalberg et al.** *International Journal on Digital Libraries* [online], vol.8, Nr.1, 2007, p.21-28. DOI 10.1007/s00799-007-0011-z. [cited 15-05-2011]. Available: <https://springerlink3.metapress.com/content/w2woj4h272k26812/resource-secured/?target=fulltext.pdf&sid=a2bg3255yn2iony4sv4tfq55&sh=www.springerlink.com>
8. **Glosiene, Audrone, Manzhukh, Zinaida.** Towards a usability framework for memory institutions. *New Library World* [online], vol.106, Nr.1214/1215, 2005, p.303-319. ISSN 0307-4803. DOI 10.1108/03074800510608620. [cited 15-05-2011]. Available: <http://www.emeraldinsight.com/journals.htm?articleid=1510088&>
9. **Gongaware, Timothy B.** Collective memories and collective identities: maintaining unity in Native American educational social movements. *Journal of Contemporary Ethnography* [online], vol.32, Nr.5, 2003. DOI 10.1177/0891241603255674. [cited 15-05-2011]. Available: <http://jce.sagepub.com/content/32/5/483.abstract>
10. **Hindal, Sidsel, Wyller, Elin Harriet.** The Norwegian Archive, Library and Museum Authority—our role in a society based on knowledge and culture. *Library Review* [online], vol.53, Nr.4, 2004, p.207-212. ISSN 0024-2535. DOI 10.1108/00242530410531820. [cited 15-05-2011]. Available: <http://www.emeraldinsight.com/journals.htm?articleid=859773>
11. **Kultūras informācijas sistēmas.** Kultūras mantojuma un atmiņas institūciju vienotas informācijas sistēmas vadlīnijas 2005.–2012.gadam [tiešsaiste]. Rīga : Kultūras informācijas sistēmas, 2005. [skatīts 15-05-2011]. Pieejams: http://www.kis.gov.lv/attach/MAB_JS_vadlinijas.pdf
12. **Lahaie, Denis.** The impact of corporate memory loss: what happens when a senior executive leaves? *Leadership in Health Services* [online], vol.18, Nr.3, 2005, p.xxxv-xlvi. ISSN 1366-0756. DOI 10.1108/13660750510611198. [cited 15-05-2011]. Available: <http://www.emeraldinsight.com/journals.htm?articleid=1514976&show=html>
13. *Nacionālā muzeju krājuma kopkatalogs* [tiešsaiste]. Rīga : Kultūras informācijas sistēmas, 2007- . [skatīts 15-05-2011]. Pieejams: <http://www.nmkk.lv/>
14. **Preiļu Galvenā bibliotēka, Preiļu vēstures un lietišķās mākslas muzejs.** *Digitālā kolekcija „Preiļu pils un parks pagātnē un šodien”* [tiešsaiste] : interneta versija. Preiļi, 2004- . [skatīts 15-05-2011]. Pieejams: http://www.preili.lv/parks_cd/index.htm
15. **Shiri, Ali.** Digital library research: current developments and trends. *Library Review* [online], vol.52, Nr.5, 2003, p.198-202. DOI 10.1108/00242530310476689. [cited 15-05-2011]. Available: <http://eprints.rclis.org/bitstream/10760/4905/1/ASLRcolumn.pdf>; <http://www.emeraldinsight.com/journals.htm?articleid=859728>
16. *UNESCO programma „Pasaules atmiņa”* [tiešsaiste]. [skatīts 15-05-2011]. Pieejams: http://www.unesco.lv/lat/index/programmes/communication_and_info/mow.html
17. *Valsts kultūrpolitikas vadlīnijas 2006.-2015.gadam* [tiešsaiste]. Rīga : LR Kultūras ministrija, 2006. [skatīts 15-05-2011]. Pieejams: <http://www.km.gov.lv/lv/ministrija/vadlinijas.html>
18. *Ventspils hronika* [tiešsaiste] : datu kopums par Ventspils pilsētas notikumiem. Ventspils : Ventspils muzejs, Ventspils bibliotēka, Ventspils zonālais valsts arhīvs, 2005- . [skatīts 15-05-2011]. Pieejams: <http://hronika.ventspils.lv/>
19. **Vilsons, Īans.** *Starptautiskās arhīvu padomes prezidents Īans Vilsons: atmiņu institūciju varā ir mainīt cilvēku dzīves* [tiešsaiste]. 2009. [skatīts 15-05-2011]. Pieejams: http://www.unesco.lv/lat/index/news/all_news/news1251800446.html

B. Mūze
DIGITĀLO KOLEKCIJU VEIDOŠANA
LATVIJAS ATMIŅAS INSTITŪCIJĀS

20. VKKF finansējumu saņems 7 bibliotēku, arhīvu un muzeju sadarbības projekti [tiešsaiste]. Rīga : Kultūras informācijas sistēmas, 2005. [skatīts 30-10-2011]. Pieejams: <http://www.kis.gov.lv/lv/c6/ng1/>
21. *Zudusī Latvija* [tiešsaiste] : senos zīmējumos, atklātnēs un fotogrāfijās no 19.gs. beigām līdz mūsdienām : Latvijas Nacionālās digitālās bibliotēkas Letonica projekts. Latvijas Nacionālā bibliotēka. [skatīts 15-05-2011]. Pieejams: <http://www.zudusilatvija.lv>

B. Mūze
DIGITĀLO KOLEKCIJU VEIDOŠANA
LATVIJAS ATMIŅAS INSTITŪCIJĀS

Pielikumi

1.pielikums
Aptaujas anketa atmiņas institūcijām

ZIŅAS PAR DIGITĀLO KOLEKCIJU¹
(par katru kolekciju, lūdzu, aizpildīt atsevišķu anketu)

1. Digitālās kolekcijas nosaukums

2. Digitālās kolekcijas veidotājs

(ja kolekciju veido kāda no jūsu institūcijas struktūrvienībām, tad uzrādiet, lūdzu, arī tās nosaukumu)

Nr.	Atzīme (+)	Institūcijas veids	Veidotāja nosaukums
1.		Arhīva nosaukums	
2.		Bibliotēkas nosaukums	
3.		Muzeja nosaukums	

3. Kolekcijas veidošanas izmaksas *(ja iespējams uzrādīt)*

Nr.	Atzīme (+)	Izmaksu veids	Apjoms (LVL)
1.		Kolekcijas veidošanas kopējās izmaksas	
2.		Pašas institūcijas finansējuma apjoms	

4. Institūcijas un projekti, kuros saņemts finansiālais atbalsts šīs kolekcijas veidošanai
(ja nepieciešams, varat pievienot papildu rindas)

Institūcijas un/vai projekta nosaukums	Saņemtā finansējuma apjoms (LVL) <i>(ja iespējams uzrādīt)</i>

5. Sadarbības partneri šīs kolekcijas veidošanā *(ja esat viens no sadarbības partneriem citas organizācijas vadītā projektā un ar citiem partneriem nav tiešas sadarbības, tie nav jānorāda)*
(varat pievienot papildu rindas)

Nr.	Atzīme (+)	Sadarbības partneris	Partnera nosaukums
1.		Arhīvs	
2.		Bibliotēka	
3.		Muzejs	
4.		Cits <i>(lūdzu norādiet)</i>	

¹ **Digitālā kolekcija** ir digitālu objektu kopums, kas ir veidots ar noteiktu mērķi un kam ir uz Latvijas teritoriju attiecināms saturs. Par digitālu kolekciju ir uzskatāma arī datubāze, kurā metadatiem ir pievienoti digitālie objekti.

B. Mūze
DIGITĀLO KOLEKCIJU VEIDOŠANA
LATVIJAS ATMIŅAS INSTITŪCIJĀS

6. Sadarbība ar ārpalpojuma sniedzējiem šīs kolekcijas veidošanā
(ja nepieciešams, varat pievienot papildu rindas)

Ārpalpojuma sniedzējs (nosaukums)	Pakalpojuma raksturs	Darba apjoms no kopējā (procentos)

7. Kolekcijā iekļauto dokumentu atlases kritēriji digitalizācijai (varat atzīmēt vairākus kritērijus)

1.	☐	Dokumenti ir pieprasīti
2.	☐	Dokumenti ir unikāli
3.	☐	Analogie dokumenti ir sliktā fiziskā stāvoklī
4.	☐	Dokumenti ir sakārtoti autortiesību jautājumi
5.	☐	Kopā ar sadarbības partneriem ir iespējams virtuāli apvienot kolekcijas
6.	☐	Cits kritērijs (lūdzu norādīt)

8. Kolekcijas apjoms un pieaugums

1.	<input type="text"/>	Digitālo objektu skaits
2.	<input type="text"/>	Pieaugums gadā (aptuveni prognozējamais)

9. Kolekcijas veidošanas sākuma gads

Kolekcija sāka veidot (pa labi uzrādīt veidošanas sākuma gadu)	<input type="text"/>
---	----------------------

10. Kolekcijas statuss

1.	☐	Kolekcija tiek papildināta
2.	☐	Kolekcijas veidošana uz laiku ir pārtraukta, jo (uzrādīt iemeslu, kāpēc netiek turpināta)
3.	☐	Kolekcija ir pabeigta (uzrādīt pabeigšanas gadu)

11. Kolekcijas papildināšanas biežums

1.	☐	Katru dienu
2.	☐	Reizi nedēļā
3.	☐	Reizi mēnesī
4.	☐	Reizi gadā
5.	☐	Neregulāri
6.	☐	Netiek papildināta

12. Īsa kolekcijas anotācija (līdz 500 zīmēm)

<input type="text"/>

B. Mūze
DIGITĀLO KOLEKCIJU VEIDOŠANA
LATVIJAS ATMIŅAS INSTITŪCIJĀS

13. Kolekcijas digitālo objektu tematiskais aptvērums (*varat atzīmēt vairākas iedaļas*)

1.		Universāla rakstura kolekcija
2.		Kultūras un zinātnes vispārīgie jautājumi
3.		Filozofija. Loģika. Ētika
4.		Reliģija. Teoloģija
5.		Psiholoģija
6.		Socioloģija
7.		Politika
8.		Ekonomika. Ekonomikas zinātnes. Finances
9.		Tiesības. Juridiskās zinātnes
10.		Valsts administratīvā pārvalde. Karalietas
11.		Sociālā nodrošināšana. Apdrošināšana
12.		Izglītība. Pedagoģija
13.		Brīvā laika pavadīšana. Tūrisms
14.		Etnogrāfija. Folkloristika. Folklorā. Tradīcijas. Paražas. Tautu dzīve. Tautas tērpi
15.		Apģērbs. Mode
16.		Matemātika. Dabaszinātnes
17.		Medicīna
18.		Tehnika. Inženierzinātnes
19.		Lauksaimniecība. Mežsaimniecība. Zivsaimniecība
20.		Mājsaimniecība
21.		Transports
22.		Uzņēmumu pārvalde. Ražošanas, tirdzniecības un satiksmes organizēšana
23.		Rūpniecība
24.		Celtniecība
25.		Māksla. Arhitektūra
26.		Izklaide.
27.		Sports
28.		Valodniecība. Literatūrzinātne
29.		Daiļliteratūra
30.		Vēsture
31.		Ģeogrāfija
32.		Novadpētniecība
33.		Cits (<i>lūdzu norādīt</i>)

14. Kolekcijas saskarnes valoda/-as (*varat atzīmēt vairākas valodas*)

1.		Latviešu
2.		Angļu
3.		Krievu
4.		Vācu
5.		Cita (<i>norādīt valodu</i>)

15. Kolekcijā ietvertu digitālo objektu satura valoda/-as (*varat atzīmēt vairākas valodas*)

1.		Latviešu
2.		Angļu
3.		Krievu
4.		Vācu
5.		Cita (<i>norādīt valodu</i>)

B. Mūze
DIGITĀLO KOLEKCIJU VEIDOŠANA
LATVIJAS ATMIŅAS INSTITŪCIJĀS

16. Kolekcijā ietverto digitālo objektu veidi (*atzīmēt visus ietvertos veidus*)

1.	Grāmatas
2.	Periodiskie izdevumi (laikraksti un žurnāli)
3.	Seriālizdevumi
4.	Manuskripti, mašīnraksts, vēstules
5.	Notis
6.	Kartes
7.	Fotogrāfijas / foto negatīvi
8.	Gravējumi / gravīras
9.	Zīmējumi
10.	Plakāti
11.	Pastkartes / atklātnes
12.	Gleznas
13.	3 dimensiju mākslas objekti
14.	Cilvēku radīti artefakti
15.	Dabas paraugi
16.	Arhīvu ieraksti
17.	Skaņu ieraksti
18.	Videoieraksti
19.	Filmas
20.	Cits veids (<i>lūdzu norādīt</i>)

17. Kolekcijā ietverto digitālo objektu formāts (*varat atzīmēt vairākus formātus*)

1.	*.doc
2.	*.pdf
3.	*.html
4.	*.tif
5.	*.jpg
6.	*.jp2
7.	*.png
8.	*.gif
9.	*.bwm
10.	*.wav
11.	*.mp3
12.	*.aif
13.	*.mxf
14.	*.avi
15.	*.mp1
16.	*.mp2
17.	Cits (<i>norādīt</i>)

18. Kolekcijā ietvertā satura hronoloģiskais aptvērums

19. Kolekcijā ietvertā satura ģeogrāfiskais aptvērums

**B. Mūze
DIGITĀLO KOLEKCIJU VEIDOŠANA
LATVIJAS ATMIŅAS INSTITŪCIJĀS**
20. Kolekcijā ietverto digitālo objektu aprakstošie metadati (atzīmēt visus ietvertos elementus)

1.		Radītājs
2.		Nosaukums
3.		Radīšanas datējums
4.		Temats
5.		Atslēgvārdi
6.		Anotācija
7.		Izdevējs
8.		Objekta tips
9.		Valoda
10.		Pilnais teksts
11.		Tiesības
12.		Ģeogrāfiskais aptvērums
13.		Hronoloģiskais aptvērums
14.		Fiziskais apraksts
15.		Cits (<i>lūdzu norādīt</i>)

21. Potenciālā mērķauditorija

22. Kolekcijas izmantošanas statistika

Nr.	Atzīme (+)	Statistiskās uzskaites esamība	Skaitis
1.		Ir statistiskā uzskaitē (tiešsaistes kolekcijām) <i>(pa labi uzrādīt vidējo unikālo apmeklētāju skaitu un aplūkoto lapu skaitu mēnesī)</i>	
2.		Ir statistiskā uzskaitē (lokālas piekļuves kolekcijām) <i>(pa labi uzrādīt vidējo lietotāju skaitu mēnesī)</i>	
3.		Statistiskās uzskaites nav	

23. Piekļuve kolekcijai

Nr.	Atzīme (+)	Resursa veids	Adrese/Piekļuves vieta un veids
1.		Internetā publicēta kolekcija	
2.		Lokālas piekļuves kolekcija	

24. Autorizācija u.c. piekļuves ierobežojumi kolekcijai

1.		Publiski pieejama internetā
2.		Brīvi pieejama lokāli (uz vietas)
3.		Piekļuve tikai autorizētiem lietotājiem
4.		Daļai no kolekcijas vai iespējām nepieciešama autorizācija
5.		Daļa no kolekcijas vai daļa no iespējām par maksu
6.		Cits (<i>lūdzu norādīt</i>)

B. Mūze
DIGITĀLO KOLEKCIJU VEIDOŠANA
LATVIJAS ATMIŅAS INSTITŪCIJĀS

25. Kolekcijas pārlūkošanas iespējas (*atzīmēt visas iespējas*)

1.		Pārlūkošana pēc atslēgvārdiem
2.		Pārlūkošana pēc nosaukuma
3.		Pārlūkošana pēc radītāja
4.		Pārlūkošana pēc personas (fiziskas vai juridiskas)
5.		Pārlūkošana pēc objekta tipa
6.		Pārlūkošana pēc temata
7.		Pārlūkošana pēc radīšanas datējuma
8.		Pārlūkošana pēc ģeogrāfiskas vietas
9.		Pārlūkošana pēc hronoloģiskā perioda
10.		Pārlūkošana pēc valodas
11.		Pārlūkošana pēc cita (<i>lūdzu norādīt</i>)
12.		Pārlūkošana nav nodrošināta

26. Meklēšanas iespējas kolekcijā (*atzīmēt visas iespējas*)

1.		Meklēšana pēc atslēgvārdiem
2.		Meklēšana pēc nosaukuma
3.		Meklēšana pēc radītāja
4.		Meklēšana pēc personas (fiziskas vai juridiskas)
5.		Meklēšana pēc objekta tipa
6.		Meklēšana pēc temata
7.		Meklēšana pēc radīšanas datējuma
8.		Meklēšana pēc ģeogrāfiskas vietas
9.		Meklēšana pēc hronoloģiskā perioda
10.		Meklēšana pēc valodas
11.		Meklēšana pilnā tekstā
12.		Meklēšana pēc cita (<i>lūdzu norādīt</i>)
13.		Meklēšana nav nodrošināta

27. Lietotāju līdzdalība kolekcijas veidošanā (*varat atzīmēt vairākas iespējas*)

1.		Lietotāji var paši pievienot digitālos objektus
2.		Lietotāji paši var pievienot metadatus
3.		Lietotāji var komentēt un sniegt ziņas par publicētajiem digitālajiem objektiem
4.		Lietotāji var sūtīt e-pastā ziņas kolekcijas veidotājiem
5.		Lietotāji var novērtēt (noteikt reitingu) kolekcijā iekļautajiem digitālajiem objektiem
6.		Lietotāji var pievienot nekontrolētos atslēgvārdus (arī birkas, tagi, etiķetes)
7.		Lietotāji nevar piedalīties kolekcijas veidošanā

28. Kolekcijas izmantošanas iespējas (*varat atzīmēt vairākas iespējas*)

1.		Atlasītos digitālos objektus un metadatus var nosūtīt e-pastā
2.		Atlasītos digitālos objektus un metadatus var pievienot personīgajai izlasei
3.		Atlasītos digitālos objektus var lejupielādēt
4.		RSS plūsmas izmantošana
5.		Cits (<i>lūdzu norādīt</i>)

29. Kolekcijā iekļauto objektu autortiesību aizsardzība (*norādīt procentos*)

1.		Kolekcijā ir iekļauti ar autortiesībām aizsargāti objekti
2.		Kolekcijā nav iekļauti ar autortiesībām aizsargāti objekti

Paldies par atsaucību!

PĒTĪJUMA „NACIONĀLĀ IDENTITĀTE DIGITĀLĀ VIDĒ” IEDZĪVOTĀJU APTAUJAS REZULTĀTI

THE OPINION POLL RESULTS OF THE RESEARCH „NATIONAL IDENTITY IN THE DIGITAL ENVIRONMENT”

Daina Pakalna

Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes
Informācijas un bibliotēku studiju nodaļa
Lomonosova iela 1A, Rīga, LV-1019
e-pasts: daina.pakalna@lu.lv

Kopsavilkums:

Mērķis: analizēt pētījuma „Nacionālā identitāte digitālā vidē” iedzīvotāju aptaujas rezultātus.

Metodoloģija/pieeja: pētījuma metodoloģija balstīta uz DELOS seminārā Budapeštā izstrādāto „Digitālo bibliotēku un to izpētes domēnu modeli” un no tā atvasināto „Mijiedarbības trīs komponentu modeli” (*The Interaction Triptych Model*), kas atspoguļo mijiedarbību starp lietotājiem, sistēmu/tehnoloģijām un saturu.

Kvantitatīvā datu vākšanas metode — reprezentatīva Latvijas iedzīvotāju aptauja — tika izmantota, lai noskaidrotu iedzīvotāju informācijas lietošanas paradumus, attieksmi pret kultūras mantojuma pieejamību digitālā formā un informētību par atmiņas institūciju (bibliotēku, arhīvu un muzeju) veidotajām digitālajām kolekcijām. Ģenerālais kopums tika noteikts, izmantojot stratificēto nejaušo izlasi un administratīvi teritoriālo stratifikācijas pazīmi. Datu vākšanu un datu masīva rezultātu tabulu izveidi veicis Turgus un sabiedriskās domas pētījumu centrs SKDS.

Rezultāti: iedzīvotāju aptaujas rezultāti rāda, ka internets kļuvis par nozīmīgu informācijas iegūšanas resursu. Gandrīz puse no pieaugušajiem Latvijas iedzīvotājiem internetu izmanto katru vai gandrīz katru dienu, taču atmiņas institūciju tīmekļa vietnes tiek izmantotas ļoti reti. Ar to varētu būt izskaidrojama arī tiešsaistē pieejamo digitālo kolekciju zemā popularitāte. Lielākā daļa respondentu par tām vispār nav dzirdējuši. Tomēr gandrīz puse no aptaujātajiem izteica gatavību iesaistīties digitālo kolekciju veidošanā. No digitāli dzimušajiem objektiem iedzīvotāji iesaka rasmot tos resursus, kas saistīti ar kultūru, zinātnei un izglītību Latvijā.

Praktiskā nozīme: anketēšanas rezultāti parāda, kādi ir Latvijas iedzīvotāju interneta lietošanas paradumi, cik atpazīstamas ir atmiņas institūciju veidotās digitālās kolekcijas, kāda ir interese un vēlme iesaistīties kolekciju veidošanā — pievienojot savus materiālus vai komentējot. Rezultāti liek nopietni domāt par kolekciju zemās atpazīstamības cēloņiem un iespējām tās popularizēt.

D. Pakalna
PĒTĪJUMA „NACIONĀLĀ IDENTITĀTE DIGITĀLĀ VIDĒ”
IEDZĪVOTĀJU APTAUJAS REZULTĀTI

Novitāte: līdz šim pirmo reizi iegūti reprezentatīvi dati par to, cik pazīstamas ir un kā tiek izmantotas atmiņas institūciju veidotās kultūras mantojuma digitālās kolekcijas.

Atslēgvārdi: nacionālā identitāte, kolektīvā atmiņa, kultūras mantojums, atmiņas institūcijas, digitāla kolekcija, digitāli dzimušie objekti, derīgums, lietojamība

Raksta veids: oriģināls pētījums

Norādes: 8 norādes

D. Pakalna
PĒTĪJUMA „NACIONĀLĀ IDENTITĀTE DIGITĀLĀ VIDĒ”
IEDZĪVOTĀJU APTAUJAS REZULTĀTI

Abstract:

Purpose: The purpose of this article is to analyze the public opinion survey results of the research „National Identity in the Digital Environment”.

Design/methodology/approach: Methodology of the research is based on „Domain Model of Digital Libraries and their Research” and the derived „Interaction Triptych Model” that reflects interaction among users, the system/technologies and content, developed during the DELOS seminar in Budapest.

The quantitative data collection method— the representative public opinion survey of *Latvian* population was used to study the population information usage habits, their attitude towards availability of cultural heritage in digital form and their awareness of digital collection developed by memory institutions (*libraries, archives and museums*). The data are collected using the random population survey and stratification of administrative territory units. The survey is performed by the Marketing and Public Opinion Research Centre SKDS.

Findings: According to the public opinion survey data, the Internet has grown into an important resource for obtaining information. Nearly half of the *Latvian* adult population uses the Internet every day or every other day, but memory institution websites are rarely used. It can also be justified by the very low popularity of digital collections available online. The vast majority of respondents have not even heard of them at all. However, nearly a half of respondents expressed their willingness to get involved in development of digital collections. The population is advising to archive the resources related to culture, science and education in *Latvia* from digitally-born objects.

Practical implications: The questionnaire results reveal the Internet usage habits of *Latvian* population, recognizability of the digital collections developed by memory institutions and their interest and willingness to get involved in development of such collections— adding their own materials or commenting. The results cause serious concerns of the reasons of low popularity of these collections, and the possibilities to promote them.

Originality/value: Up to date, this is the first time the representative data are received on popularity and usage of cultural heritage digital collections developed by memory institutions.

Keywords: National identity, Collective memory, Cultural heritage, Memory institutions, Digital collection, Digitally-born objects, Usefulness, Usability

Article Type: Original research

References: 8 references

D. Pakalna
PĒTĪJUMA „NACIONĀLĀ IDENTITĀTE DIGITĀLĀ VIDĒ”
IEDZĪVOTĀJU APTAUJAS REZULTĀTI

Levads

„Nacionālā identitāte (valoda, Latvijas vēsture, kultūra un cilvēdrošība)” ir viens no pieciem Latvijā apstiprinātajiem prioritārajiem zinātnes virzieniem laika periodā no 2010. līdz 2013. gadam. Latvijas Universitātes Sociālo un politisko pētījumu institūts 2010. gadā ir iesaistījies valsts pētījumu programmā ar pieciem projektiem. Šajā rakstā apskatītais pētījums “Nacionālā identitāte digitālā vidē” ir viens no komunikācijas zinātnes apakšprojektiem, ko realizē Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Informācijas un bibliotēku studiju nodaļas docētāji— institūta pētnieki— un bakalaura, maģistra un doktorantūras programmu studenti.

Pētījumā tiek izmantotas vairākas datu vākšanas metodes, bet šajā rakstā tiks analizētas tikai kvantitatīvās metodes— iedzīvotāju aptaujas rezultāti.

Pētījuma „Nacionālā identitāte digitālā vidē” jēdzieni un teorētiskais pamatojums

Nacionālā identitāte ir viena no kolektīvās identitātes formām un to parasti saista ar tādiem faktoriem kā kopīga ģeogrāfiskā teritorija, valoda, vēsturisko notikumu uztvere, kultūra, mīti un simboli (8). Identitātes konstruēšana ir gan psiholoģisks, gan sociāls process (4).

Nācija ir kopiena ar savu iekšējās solidaritātes un autonomijas izjūtu, kopēju teritoriju (parasti tā ir valsts)— dzīves telpu (tēvzemi), kopīgām kultūras vērtībām. Nacionālā identitāte plašā nozīmē ir identificēšanās ar konkrēto nāciju, teritoriju (mana valsts, mana zeme, mana tēvzeme) un kultūru (6).

Entonijs Smits, atzīstot, ka nacionālā identitāte ir grūti izprotama parādība, izveidojis šādu nācijas definīciju, kurā izdalītas piecas galvenās pamatpažīmes:

„[...] nāciju var definēt kā noteiktu cilvēku kopumu, kam ir sava vēsturiskā teritorija, kopīgi mīti un ar vēsturi saistītās atmiņas, vienota tautas masu kultūra, kopīga ekonomika un visiem sabiedrības locekļiem vienādas likumīgas tiesības un pienākumi” (7, 22. lpp.).

Katrai nācijai nepieciešama vienojoša kultūra (kopīgs kultūras mantojums), kolektīvā atmiņa, vērtību sistēma, kas to saliedē vienā veselumā.

Var izdalīt rietumniecisko jeb pilsonisko (galvenais vienojošais faktors ir kopīga teritorija— dzīvestelpa) un austrumniecisko nācijas koncepciju (jeb etnisko modeli), kuras pamatā ir cilvēka izcelšanās— viņa etniskā piederība.

Šajā pētījumā no jēdziena „nacionālā identitāte” traktējuma ir atkarīgs, kādu kultūras mantojuma daļu iekļaut pētījuma empīriskajā bāzē. Ja balstāmies uz etnisko modeli, tad vajadzētu pētīt tikai to kultūras mantojuma daļu, kas attiecas uz „latvisko kultūru”, bet tas principā nav iespējams, jo atmiņas institūciju (bibliotēku, arhīvu un muzeju) digitalizētais kultūras mantojums tā nav nodalāms.

Par pamatu, izvēloties pētījumā iekļaujamas digitālās kolekcijas, tiek ņemts princips, ko izmanto arī nacionālās bibliotēkas, kuru uzdevums ir krāt, saglabāt un padarīt pieejamu visu, kas ir izdots valstī, izdots valsts valodā un izdots par valsti ārzemēs.

Svarīgs faktors nacionālās identitātes formēšanā ir kopīgs kultūras mantojums, vērtības, tradīcijas un simboli, kopīga kolektīvā atmiņa.

Jēdziens „kolektīvā atmiņa” parasti tiek lietots, lai apzīmētu kādas sabiedrības grupas (visbiežāk etniskas vai nacionālas) kopīgo atmiņu. Kolektīvā atmiņa aptver gan notikumus, kas norisinājušies tagadnē, gan arī tādus, kas saistīti ar senu pagātņi (4). Kolektīvā atmiņa veido stāstus par pagātnes notikumiem un varoņiem, ko var izmantot sociāliem, ekonomiskiem un kultūras mērķiem tagadnē. Kolektīvā atmiņa kalpo kā pamats sociālajai saliedētībai, vienotībai un identitātei.

Kolektīvā atmiņa var veidoties gan nelielai sociālai grupai, piemēram, ģimenei, gan lielām— etniskām grupām, nācijām. Atšķirībā no individuālās atmiņas, kolektīvā atmiņa saglabā notikumus, kas norisinājušies visā šīs grupas pastāvēšanas vēsturē (3).

D. Pakalna
PĒTĪJUMA „NACIONĀLĀ IDENTITĀTE DIGITĀLĀ VIDĒ”
IEDZĪVOTĀJU APTAUJAS REZULTĀTI

Socioloģiskā pieeja kolektīvās atmiņas studijām pēta ne tik daudz pašus pagātnes notikumus, bet to, kā kolektīvā atmiņa tiek nodota nākamajām paaudzēm, kā un kādiem mērķiem tiek veidots tagadnē izmantojamais „stāsts par pagātni” (2).

Lai varētu veidoties kolektīvā atmiņa, ir nepieciešams kultūras pamats, uz ko balstīties, tātad nepieciešams kaut kādā formā fiksēts, pieejams kultūras mantojums un arī kopienas locekļu prasme, iemaņas šo kultūras mantojumu izmantot kolektīvās atmiņas veidošanai (3).

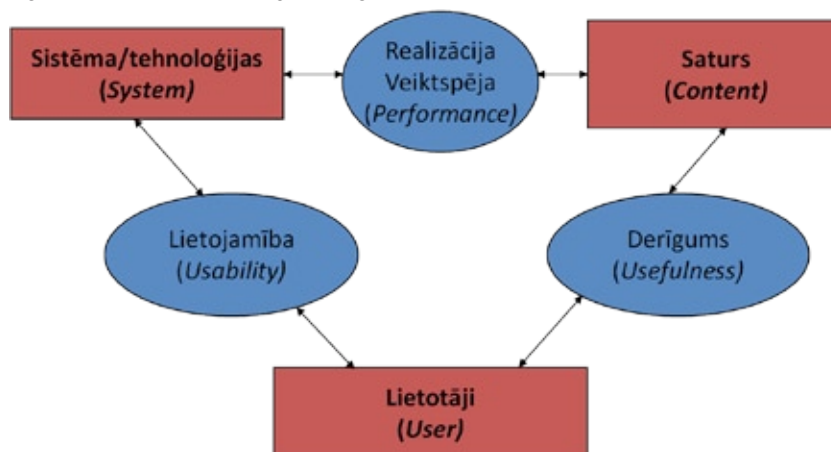
Mūsdienu sabiedrībā kolektīvā atmiņa vairs neveidojas, balstoties uz mutvārdu tradīciju, kā tas bijis iepriekš. Tai ir nepieciešamas fiksētas, arhivētas kultūras mantojuma liecības. Šo funkciju sabiedrībā veic atmiņas institūcijas, kuru uzdevums ir uzkrāt, saglabāt un darīt pieejamas kultūras vērtības visiem sabiedrības locekļiem (5).

Saglabāt materiālā kultūras mantojuma liecības — tas jau sākotnēji bijis atmiņas institūciju galvenais uzdevums. Šīs liecības glabātas dažādos formātos: gan tradicionālā — uz papīra, gan vizuālā — filmas, attēli, gan audiālā — skaņu ieraksti. Lai saglabātu oriģinālu un reizē nodrošinātu brīvu piekļu materiālajam kultūras mantojumam, vienmēr aktuāla ir bijusi kopiju izgatavošanas iespēja. Viens no veidiem, kas izmantots pirms digitalizācijas uzsākšanas, bija mikrofilmēšana. Tā ļāva pasargāt dokumenta oriģinālu un nodrošināt lietotājiem pieeju saturam, taču tā bija tikai viena kopija, ar ko vienlaicīgi varēja strādāt tikai viens lietotājs.

Digitalizācija ir veids, kā nodrošināt sabiedrībai brīvu pieeju kultūras mantojuma kolekcijām, īpaši, ja digitalizētie materiāli ir pieejami tiešsaistē. Digitalizācija ir dārgs un komplicēts process, kas iepriekš rūpīgi plānojams gan valsts, gan institūciju līmenī.

Par pētījuma teorētisko pamatu ņemts DELOS (*Network of Excellence on Digital Libraries*) seminārā Budapeštā izstrādātais digitālo bibliotēku (*turpmāk tekstā — DB*) un to izpētes domēnu modelis, kas veidots, balstoties uz dažādām jēdziena „DB” definīcijām. Modelī izdalīti trīs galvenie komponenti — lietotāji, dati/kolekcija un sistēma/tehnoloģijas. Kā ceturtais komponents, kas arī varētu būt šī pētījuma galvenais priekšmets, jo saista kopā pirmos trīs, ir „izmantošana” (*usage*). Izvēloties DB izmantošanu par pētījuma priekšmetu, iespējams to apskatīt saistībā ar pirmajiem trīs komponentiem un pakārtot tiem izvirzītos pētījuma jautājumus.

Balstoties uz šo shēmu, DELOS projekta gaitā tika izstrādāts „Mijiedarbības trīs komponentu modelis” (*The interaction triptych model*), kas atspoguļo mijiedarbību starp lietotājiem, sistēmu/tehnoloģijām un saturu (skat. 1. att.) (6). Modelis apvieno vienā komponentā „lietotājus” un „izmantošanu”. Digitālo bibliotēku izpētes process jābalsta uz trim galvenajiem komponentiem — „lietotājs”, „sistēma/tehnoloģijas” un „saturu”. Trīs galvenās ass, kas savieno komponentus, ir „lietojamība” (*usability*), „lietderīgums” (*usefulness*) un „veiktspēja” (*performance*).

1. att. Mijiedarbības trīs komponentu modelis (6)

D. Pakalna
PĒTĪJUMA „NACIONĀLĀ IDENTITĀTE DIGITĀLĀ VIDĒ”
IEDZĪVOTĀJU APTAUJAS REZULTĀTI

„**Lietojamība**” (*usability*) raksturo kvalitāti mijiedarbībai starp lietotāju un sistēmu (efektīva sistēmas izmantošana — sistēma ir pietiekami vienkārša, pārskatāma, viegli apgūstama un lietojama, atbilst lietotāja vajadzībām un prasmēm).

Lietojamības aspektam pakārtoti šādi pētījuma jautājumi:

1. Vai lietotāji ir apmierināti ar digitālā pakalpojuma kvalitāti?
2. Vai sistēma nodrošina kvalitatīvas informācijas izguves iespējas (saskarne, piekļuves punkti u. tml.)?
3. Vai sistēma nodrošina kvalitatīvas informācijas saglabāšanas iespējas?
4. Vai saskarne ir lietotājiem draudzīga?
5. Vai lietotāju prasmes ir pietiekamas digitālā satura veidošanai un digitālā pakalpojuma izmantošanai?
6. Kāda ir lietotāja uzvedība informācijas meklēšanā digitālajā vidē?

„**Lietderīgums**” (*usefulness*) savieno lietotāju un saturu (satura atbilstība lietotāja vajadzībām, mērķiem, nolūkiem). Lietderības aspektam pakārtoti šādi pētījuma jautājumi:

1. Vai iedzīvotājiem (ne tikai lietotājiem) vispār ir nepieciešami digitālie resursi?
2. Kādi ir iedzīvotāju informācijas lietošanas paradumi?
3. Vai iedzīvotāji (ne tikai lietotāji) ir gatavi maksāt par digitālo resursu izmantošanu (tieši vai nodokļu veidā)?
4. Kāda ir iedzīvotāju informētība par digitālajiem resursiem (resursu atpazīstamība)?
5. Vai lietotāji ir apmierināti ar digitālo resursu kvalitāti?
6. Kāds ir digitālo resursu izmantošanas biežums?
7. Kādus digitālos resursus iedzīvotāji vēlas izmantot?
8. Kāda ir digitālo resursu izmantošanas statistika?
9. Kādam nolūkam izmanto digitālos resursus?
10. Kādas ir lietotāju iesaistīšanās iespējas un cik liela ir viņu gatavība papildināt digitālo resursu saturu?

„**Veiktspēja**” (*performance*) raksturo mijiedarbību starp saturu un sistēmu (atkarīga no satura atklāšanas formātiem un struktūras). Veiktspējas aspektam pakārtoti šādi pētījuma jautājumi:

1. Kas ir letonikas digitālo resursu veidotāji un kādus digitālos resursus tie sabiedrībai piedāvā?
2. Vai ir izstrādāta vienota digitalizācijas politika valsts līmenī un institūciju līmenī?
3. Kādi ir digitalizācijas un resursu izmantojamības šķēršļi (autortiesību normas, finansējums, tehnoloģiju nodrošinājums u.c.)?

Iedzīvotāju aptaujas metodoloģija

Reprezentatīva Latvijas iedzīvotāju aptauja tika plānota kā pirmā datu vākšanas metode, lai noskaidrotu, kādi ir iedzīvotāju informācijas lietošanas paradumi (vai izmanto informācijas avotus arī digitālā formā, attieksme pret kultūras mantojuma digitalizāciju), kāda ir informētība par atmiņas institūciju (bibliotēku, arhīvu un muzeju) veidotajām digitālajām kultūras mantojuma kolekcijām, kā tās tiek izmantotas, kā tiek vērtēta kolekciju kvalitāte un izmantošanas ērtums. Anketā iekļauti arī jautājumi par gatavību piedalīties kolekciju veidošanā, iesūtīt savus materiālus un komentēt kolekciju saturu. Anketas noslēgumā ietverts jautājums par to, kuri digitāli dzimušie objekti būtu arhivējami un saglabājami nākamajām paaudzēm. Pētījuma „Nacionālā identitāte digitālā vidē” iedzīvotāju aptaujas jautājumi tika iekļauti kopīgā pētījuma „Nacionālā identitāte un komunikācija” iedzīvotāju aptaujas anketā.

Pētījuma ģenerālo kopumu veido Latvijas pastāvīgie iedzīvotāji vecumā no 18 līdz 74 gadiem. Izlases metode — stratificētā nejaušā izlase, izmantojot administratīvi teritoriālo stratifikācijas pazīmi.

D. Pakalna
PĒTĪJUMA „NACIONĀLĀ IDENTITĀTE DIGITĀLĀ VIDĒ”
IEDZĪVOTĀJU APTAUJAS REZULTĀTI

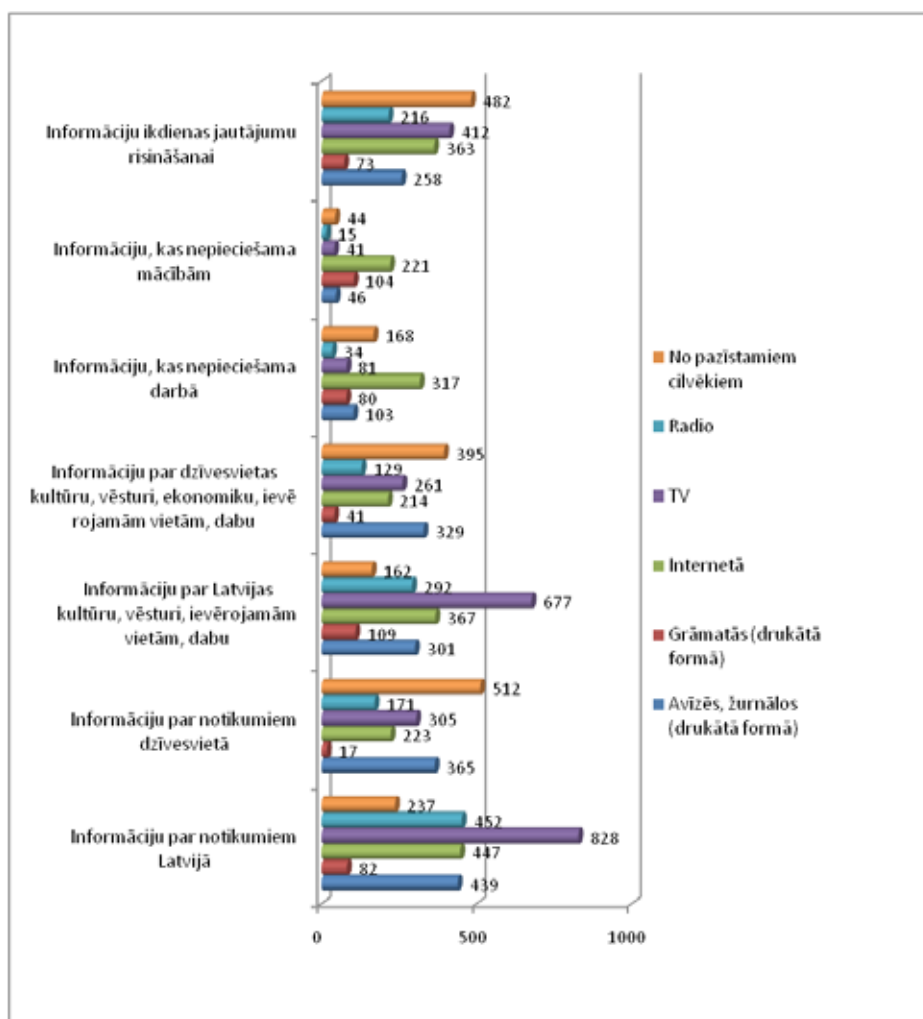
Sasniegtās izlases apjoms ir 1003 respondenti, kas ir Latvijas iedzīvotāju skaitam reprezentatīva izlase. Kā aptaujas metode izvēlētas tiešās intervijas iedzīvotāju dzīves vietās. Aptauja tika veikta 120 izlases punktos visos Latvijas reģionos laika periodā no 14.12.2010. līdz 13.01.2011.

Datu vākšanu, SPSS datu masīva rezultātu tabulu izveidi veica Tīrgus un sabiedriskās domas pētījumu centrs SKDS.

Iedzīvotāju aptaujas rezultāti

Anketas sākumā tika iekļauti jautājumi par informācijas iegūšanas avotiem. Tika jautāts par dažādiem informācijas veidiem — informāciju par notikumiem, vēsturi, kultūru, ievērojamām vietām Latvijā un respondentu dzīvesvietā, informāciju, kas nepieciešama darbam, mācībām un ikdienas jautājumu risināšanai. Kā atbilžu varianti tika piedāvāti — drukātie preses izdevumi, grāmatas, internets, TV, radio, pazīstami cilvēki (ģimenes locekļi, draugi, kolēģi u.c.), arī iespēja izvēlēties atbildes variantu „šādu informāciju neiegūstu” un „nezinu, nav atbildes”.

Kā redzams 2. attēlā, informācija par notikumiem Latvijā visvairāk tiek iegūta, skatoties televīziju (82% respondentu), ļoti līdzīgs ir respondentu skaits, kuri minējuši radio (45%), internetu (44%) un avīzes, žurnālus (drukātā formā) (43%).

2. att. Iedzīvotāju informācijas ieguves avoti

D. Pakalna
PĒTĪJUMA „NACIONĀLĀ IDENTITĀTE DIGITĀLĀ VIDĒ”
IEDZĪVOTĀJU APTAUJAS REZULTĀTI

Salīdzinot pa vecuma grupām, internets kā informācijas ieguves avots biežāk ir minēts vecuma grupās no 18 līdz 24 gadiem (67,5%) un no 25 līdz 34 gadiem (65,6%). Televīziju vairāk minējuši iedzīvotāji vecuma grupās no 45 līdz 54 gadiem (91,1%) un no 55 līdz 74 gadiem (86,1%). Salīdzinot respondentu atbildes, internetu vairāk izmantojuši respondenti ar augstāko izglītību (63%).

Informāciju par notikumiem savā dzīvesvietā respondenti visvairāk ir ieguvuši no citiem cilvēkiem (ģimenes locekļiem, draugiem, kolēģiem) (51%), vēl tiek minētas avīzes un žurnāli (36%), televīzija (30%), internets minēts tikai 22% atbilžu.

Informāciju par Latvijas kultūru, vēsturi, ievērojamām vietām, dabu iedzīvotāji visvairāk ieguvuši no TV (67%), krietni mazāk minēts internets (36%) un radio (30%).

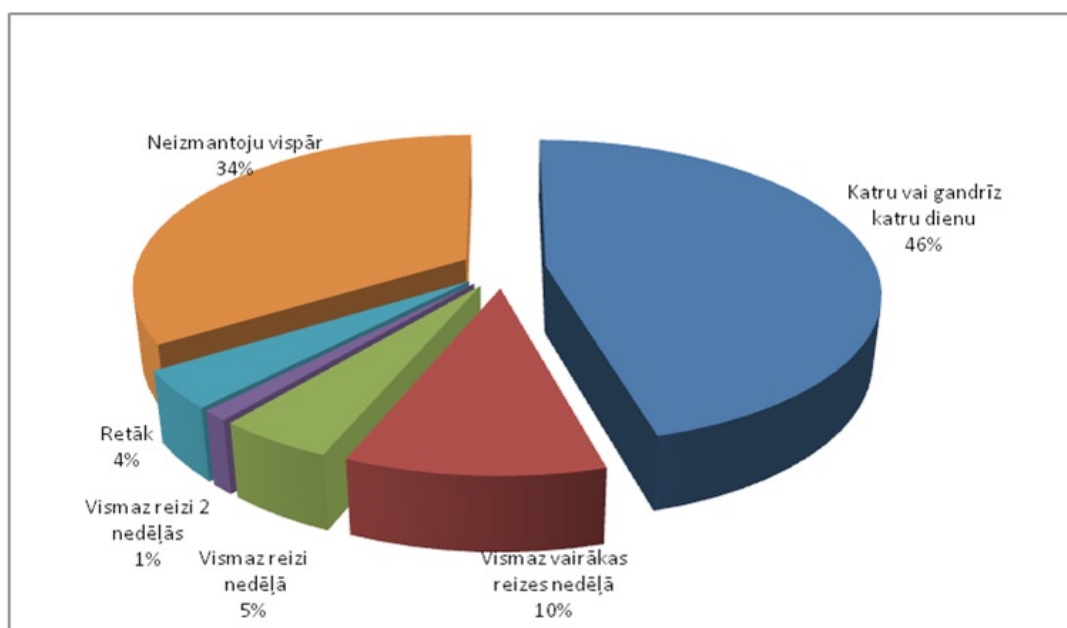
Vietēji nozīmīga satura informāciju (*locally relevant content*) — par respondentu dzīvesvietas kultūru, vēsturi, ekonomiku, ievērojamām vietām, dabu visbiežāk tiek iegūta no citiem cilvēkiem (39%), 32% respondentu to iegūst, klausoties radio, 26% — no televīzijas, internetu kā informācijas iegūšanas avotu minējuši tikai 21% respondentu. Internetu vairāk izmantojuši iedzīvotāji Rīgā (30,4%) un lielākajās pilsētās (28%), ievērojami mazāk lauku teritorijās (11,3%). Pie šīs informācijas resursu grupas pieder publisko bibliotēku veidotās digitālās kolekcijas un novadpētniecības datubāzes.

Informāciju, kas nepieciešama darbam, iedzīvotāji visvairāk iegūst internetā (32%). Internetu visbiežāk minējuši respondenti vecuma grupā no 25 līdz 34 gadiem (49%), respondenti ar augstāko izglītību (55,9%). Arī šeit vērojama atšķirība starp Rīgu, lielajām pilsētām un lauku teritorijām.

Arī mācībām nepieciešamā informācija visbiežāk tiek iegūta internetā (22,3%). Grāmatas minējuši tikai 10,5% respondentu.

Informācija, kas nepieciešama ikdienas jautājumu risināšanai, visbiežāk tiek iegūta no citiem cilvēkiem (48%), televīzijā (40,8%) un internetā (36,7%).

Nākamajā jautājumā respondentitika aicināti izteikt savu piekrišanas pakāpi vairākiem apgalvojumiem par kultūras mantojuma saglabāšanu un pieejamību. Pirmais apgalvojums bija par bibliotēku, arhīvu un muzeju krājumu brīvu pieejamību internetā. Lielākā daļa respondentu šim apgalvojumam piekrita vai drīzāk piekrita (68%). Šādu pieejamību visvairāk atbalstītu respondenti vecumā no 25 līdz 34 gadiem (77,3%), tie ir gan pilsētu, gan pagastu iedzīvotāji.

3. att. Interneta izmantošanas biežums

D. Pakalna
PĒTĪJUMA „NACIONĀLĀ IDENTITĀTE DIGITĀLĀ VIDĒ”
IEDZĪVOTĀJU APTAUJAS REZULTĀTI

Nākamais apgalvojums bija par šādas informācijas pieejamību bez maksas. Lielākā daļa respondentu (76,5%) uzskata, ka informācijai jābūt pieejamai bez maksas.

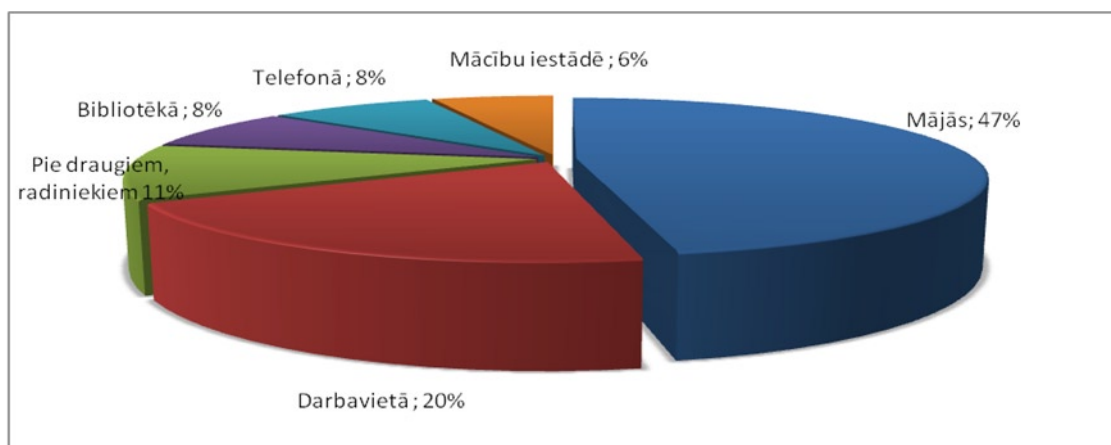
Trešais apgalvojums „es būtu gatavs arī maksāt par šo krājumu pieejamību internetā” neguva pārāk lielu piekrišanu — 16% respondentu piekrita, ka varētu par šo informāciju maksāt, bet 59,5% — nebūtu gatavi maksāt. 24,5% respondentu bija grūti atbildēt uz šo jautājumu.

Nākamie jautājumi saistīti ar interneta izmantošanu (skat. 3. attēlu). Gandrīz puse respondentu — 46% izmanto internetu katru dienu. Visaktīvākie interneta lietotāji ir respondenti vecumā no 18 līdz 24 gadiem — 76% izmanto internetu katru vai gandrīz katru dienu, tie pārsvarā ir studenti un skolnieki. 34% respondentu internetu neizmanto. Visbiežāk tie ir respondenti vecuma grupā no 55 līdz 74 gadiem (69%). Pēc nodarbošanās vislielāko īpatsvaru veido pensionāri (79,5%) un bezdarbnieki (42,7%).

Uz nākamajiem jautājumiem atbildēja tikai tie respondenti, kuri izmanto internetu. Lielākā daļa aptaujāto interneta lietotāju (91%) izmanto internetu bez kāda cita palīdzības, bet ir arī tādi, kuriem nepieciešama palīdzība un konsultācijas. Tie pārsvarā ir vecākā gadagājuma respondenti.

Lielākā daļa interneta lietotāju savas interneta lietošanas prasmes vērtē kā diezgan labas (50,5%) vai ļoti labas (26,7%). Augstākais pašvērtējums ir vecuma grupā no 18 līdz 24 gadiem.

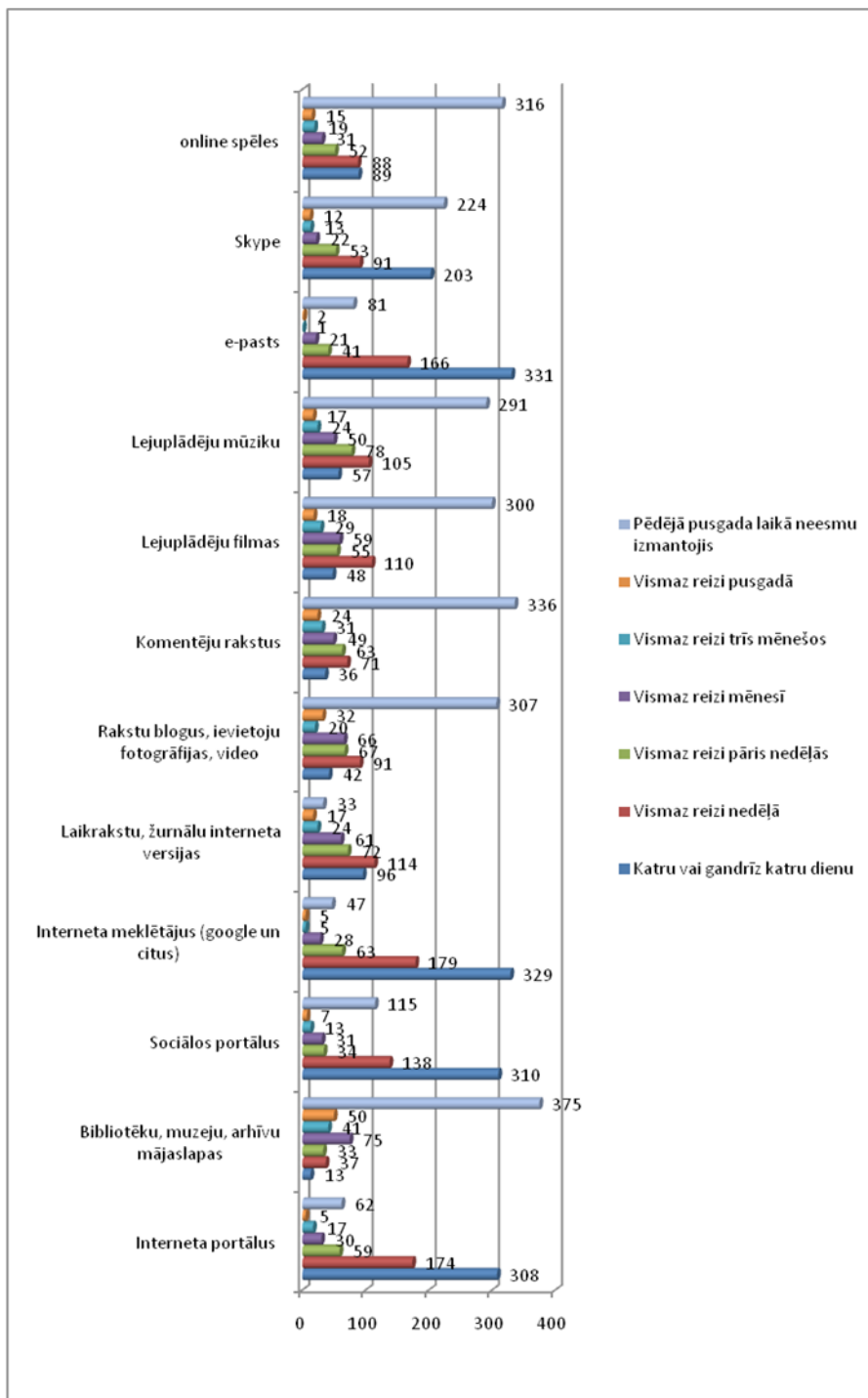
Kā redzams 4. attēlā, internets visvairāk tiek izmantots mājās (47%), 20% respondentu internetu izmanto darbavietā. 8% respondentu — visvairāk vecumā no 18 līdz 24 gadiem — internetu izmanto mobilajā telefonā. Bibliotēkā internetu izmanto 8% respondentu, visbiežāk tie ir vecumā no 18 līdz 24 gadiem.

4. att. Interneta izmantošanas vietas

Nākamais jautājums tika uzdots, lai noskaidrotu, kurus interneta resursus respondenti visbiežāk izmantojuši. Kā redzams 5. attēlā, visbiežākā izmantošanas intensitāte ir interneta meklētājiem (49,7% respondentu tos izmanto katru dienu vai gandrīz katru dienu). Vēl augsta izmantošanas intensitāte ir sociālajiem portāliem (46,5% izmanto katru vai gandrīz katru dienu) un ziņu portāliem (46,2% izmanto katru vai gandrīz katru dienu). Bibliotēku, muzeju un arhīvu mājaslapas tiek izmantotas ļoti reti — 56,9% respondentu pēdējā pusgada laikā tās vispār nav izmantojuši, neliels ir aktīvo lietotāju skaits — tikai 1,95 respondentu tās skatās katru vai gandrīz katru dienu, bet 5,6% vismaz reizi nedēļā.

D. Pakalna
PĒTĪJUMA „NACIONĀLĀ IDENTITĀTE DIGITĀLĀ VIDĒ”
IEDZĪVOTĀJU APTAUJAS REZULTĀTI

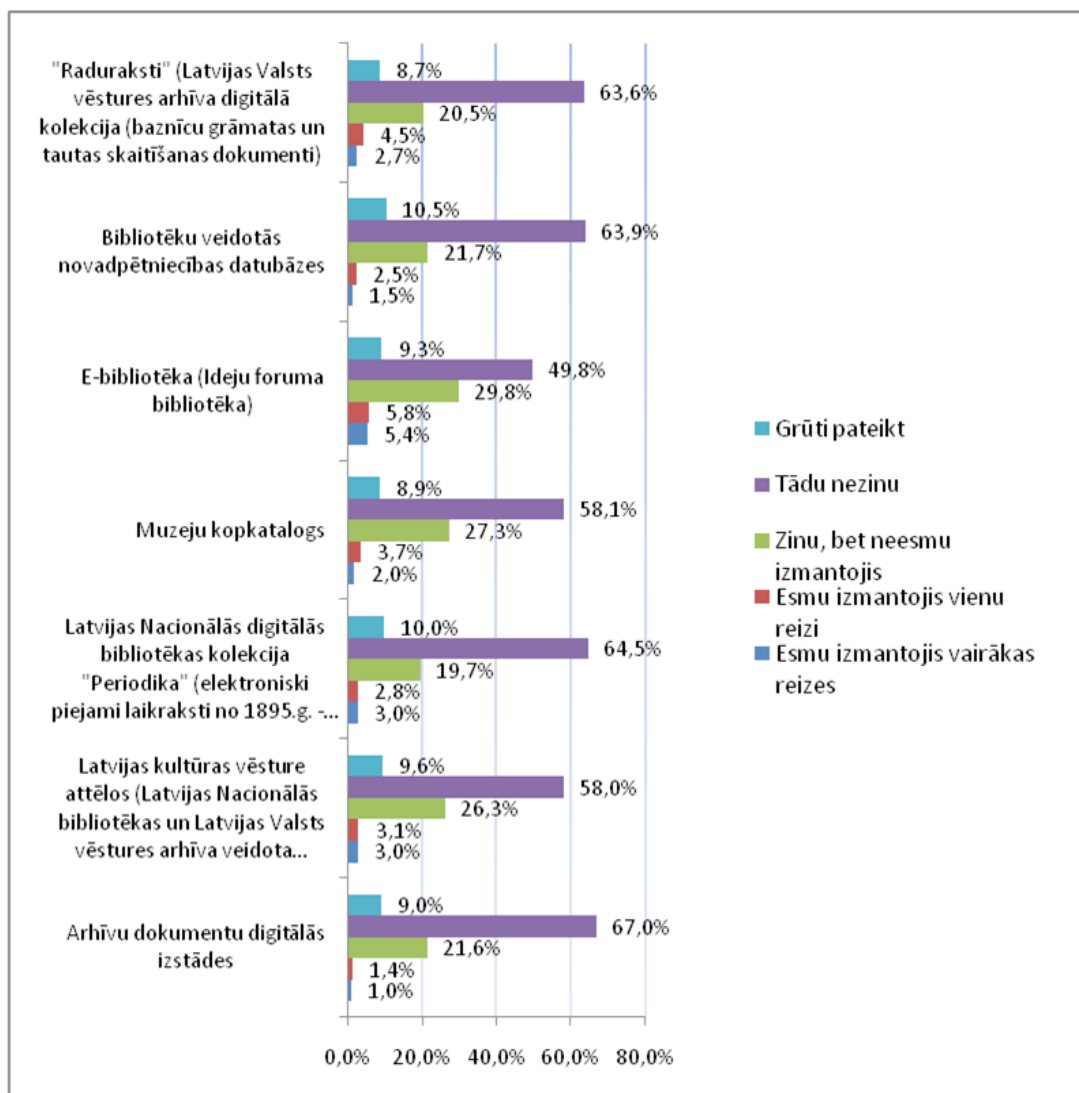

5. att. Interneta resursu izmantošana

Nākamais jautājums tika uzdots, lai noskaidrotu, cik zināmas ir bibliotēku, arhīvu un muzeju veidotās digitālās kolekcijas. Tika izvēlētas septiņas tiešsaistē pieejamas kolekcijas un jautāts par to izmantošanas biežumu. Atbildes rāda, ka lielākā daļa iedzīvotāju vispār nav dzirdējuši par šīm kolekcijām. Salīdzinoši vairāk izmantota ir e-bibliotēka, kur iespējams lasīt grāmatas elektroniskā formātā — 5,4% respondentu

D. Pakalna
PĒTĪJUMA „NACIONĀLĀ IDENTITĀTE DIGITĀLĀ VIDĒ”
IEDZĪVOTĀJU APTAUJAS REZULTĀTI

to izmantojuši vairākas reizes, 5,8% — vienu reizi. Tie pārsvarā ir iedzīvotāji vecumā no 18 līdz 24 gadiem, kuri mācās vidusskolās vai studē. Vismazāk tikušas izmantotas arhīvu veidotās digitālās izstādes un bibliotēku novadpētniecības datubāzes. Šis jautājums ir cieši saistīts ar bibliotēku, arhīvu un muzeju tīmekļa vietņu izmantošanu, jo visas šīs kolekcijas ir pieejamas no atmiņas institūciju tīmekļa vietnēm.

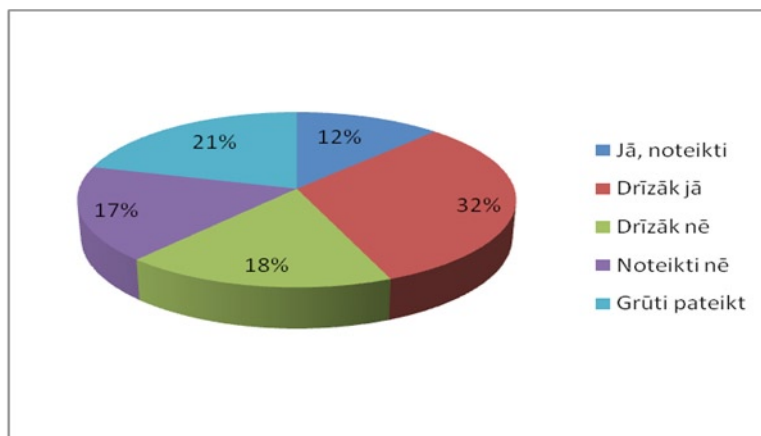
6. att. Internetā pieejamo digitālo kolekciju izmantošana

Tie respondenti, kuri bija izmantojuši digitālās kolekcijas, tika aicināti novērtēt to lietošanas ērtumu. Tā kā respondentu skaits, kuri kolekcijas izmantojuši, bija ļoti neliels, pēc iegūtajiem datiem grūti izdarīt secinājumus. Visvairāk izmantoto digitālo kolekciju — e-bibliotēku — respondenti uzskata par samērā ērti lietojamu.

Tikai viena no tiešsaistē pieejamām atmiņas institūciju digitālajām kolekcijām „Zudusī Latvija” piedāvā iespēju piedalīties tās veidošanā — iesūtot skenētus attēlus vai pievienojot komentārus. Anketā tika iekļauts jautājums par gatavību dalīties ar saviem materiāliem (fotogrāfijām, dokumentiem, videomateriāliem) un piedalīties kolekciju papildināšanā.

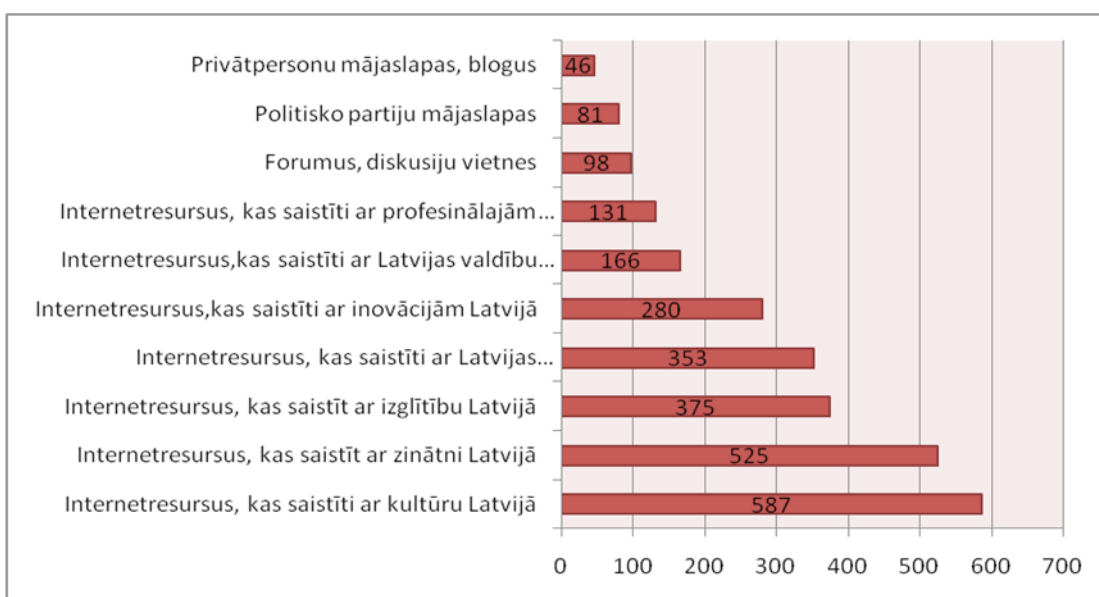
D. Pakalna
PĒTĪJUMA „NACIONĀLĀ IDENTITĀTE DIGITĀLĀ VIDĒ”
IEDZĪVOTĀJU APTAUJAS REZULTĀTI

Kā redzams 7. attēlā, gandrīz puse — 44% respondentu — būtu gatavi piedalīties digitālo kolekciju veidošanā.

7. att. Iedzīvotāju viedoklis par gatavību dalīties ar saviem materiāliem (fotogrāfijām, dokumentiem, videomateriāliem) un piedalīties digitālo kolekciju papildināšanā

Anketas nobeigumā respondentiem tika lūgts izvēlēties 5 interneta resursu veidus, ko noteikti vajadzētu arhivēt un saglabāt nākamajām paaudzēm (8. attēls). Respondenti visbiežāk minējuši interneta resursus, kas saistīti ar kultūru (20%), zinātņi (18%) un izglītību (13%) Latvijā.

8. att. Iedzīvotāju viedoklis par interneta resursu arhivēšanu un saglabāšanu

D. Pakalna
PĒTĪJUMA „NACIONĀLĀ IDENTITĀTE DIGITĀLĀ VIDĒ”
IEDZĪVOTĀJU APTAUJAS REZULTĀTI

Secinājumi un ieteikumi

Anketēšanas rezultāti rāda, ka liela daļa informācijas tiek iegūta internetā. Gandrīz puse no aptaujātajiem Latvijas iedzīvotājiem (46%) internetu izmanto katru vai gandrīz katru dienu. Tie pārsvarā ir gados jauni cilvēki. 34% respondentu internetu neizmanto, un vislielākais tādu respondentu īpatsvars ir vecuma grupā no 55 līdz 74 gadiem.

Visintensīvāk internetu izmanto iedzīvotāji vecumā no 18 līdz 24 gadiem. Internets visvairāk tiek izmantots mājās (46%). Jauni cilvēki arvien vairāk izmanto internetu mobilajā telefonā. Interneta bibliotēkā izmantojuši 8% respondentu.

Visvairāk izmanto e-pastu, interneta meklētājus un sociālos portālus. Atmiņas institūciju mājaslapas respondenti izmantojuši ļoti maz. 32% respondentu pēdējā pusgada laikā tās nav izmantojuši. Tikai 0,03% respondentu ieskatījušies atmiņas institūciju mājaslapās vismaz reizi pāris nedēļās.

Ar atmiņas institūciju tīmekļa vietņu zemo popularitāti varētu būt skaidrojami arī digitālo kolekciju izmantošanas rādītāji. Lielākā daļa respondentu vispār nav dzirdējuši par tām. Vismazāktikušas izmantotas arhīvu veidotās digitālās izstādes un bibliotēku novadpētniecības datubāzes. Tā kā respondentu skaits, kuri ir izmantojuši digitālās kolekcijas, ir neliels, nav iespējams izdarīt secinājumus par to, kā lietotāji vērtē kolekciju lietošanas ērtumu. Šādi dati jāiegūst, izmantojot citas pētniecības metodes.

44% respondentu būtu gatavi piedalīties digitālo kolekciju veidošanā, piedāvājot savas fotogrāfijas, dokumentus vai videomateriālus.

No digitāli dzimušajiem objektiem respondenti visvairāk iesaka saglabāt resursus, kas saistīti ar kultūru, zinātņu un izglītību Latvijā.

Turpmāk būtu nepieciešams pētīt atmiņas institūciju tīmekļa vietņu zemo popularitāti iedzīvotāju vidū. Lai novērtētu digitālo kolekciju izmantošanu un tās ērtumu, pētījumā izmantotas fokusgrupu intervijas un digitālo kolekciju testēšana, kuru rezultāti tiks atspoguļoti citās publikācijās.

Izmantotie informācijas avoti

1. Evaluation of digital libraries. Norbert Fuhr, Giannis Tsakonas, Trond Aalberg et al. *International Journal on Digital Libraries* [online], 2007. [cited 30-09-2011]. Available: <http://www.scribd.com/doc/185523/Evaluation-of-Digital-Libraries-Fulltext>
2. **Gongoware, Timothy B.** Collective memories and collective identities. *Journal of Contemporary Ethnography* [online], vol.32, Nr.5, 2003, p.483-520. [cited 30-09-2011]. Available: jce.sagepub.com/content/32/5/483.full.pdf. DOI 10.1177/0891241603255674.
3. **Mallan, Katrine.** Is digitization sufficient for collective remembering? Access to and use of cultural heritage collections. *The Canadian Journal of Information and Library Science* [online], 2006, Nr.3/4, p.201-220. [cited 30-09-2011]. Available: <http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=5&hid=105&sid=aa74bb3a-caf6-4c99-bdoc-91e856d5e385%40sessionmgr114>. ISSN 1920-7239.
4. **Mandler, Peter.** What is „National identity”? Definitions and applications in modern british historiography. *Modern intellectual history* [online], Nr.3, 2006, p. 271-279. [cited 19-06-2011]. Available: journals.cambridge.org/production/action/cjoGetFulltext?fulltextid
5. **Misztal, B. A.** *Theories of social remembering*. Maidenhead; Philadelphia : Open University Press, 2003. P.158. ISBN 0-335-20831-2.

D. Pakalna
PĒTĪJUMA „NACIONĀLĀ IDENTITĀTE DIGITĀLĀ VIDĒ”
IEDZĪVOTĀJU APTAUJAS REZULTĀTI

6. **Sadowski, Andrzej.** II. National identity. The Process of the construction of the national identities on the Polish-Lithuanian-Belarusian [online]. *LIMES*, 2008, vol.1, Nr.1, p.46-54. [cited 11-06-2011]. Available: Ebsco. Academic Search Complete. ISSN 2029-0187.
7. **Smits, Entonijs D.** *Nacionālā identitāte*. Rīga : AGB, 2002. 224 lpp. ISBN 9984-09169-6-0.
8. **Vedina, Rebekka, Baumanē, Ilona.** The construction of national identity among minorities and its manifestation in organisations: The case of Latvia. *Baltic Journal of Management* [online], vol.4, Nr.1, 2009, p.94-105. [cited 11-06-2011]. Available: <http://www.emeraldinsight.com/journals.htm?articleid=1765038>. ISSN 1746-5265.

DIGITĀLO KOLEKCIJU LIETOJAMĪBAS UN VEIKTSPĒJAS NOVĒRTĒJUMS TEMATISKĀS PIEEJAMĪBAS ASPEKTĀ

EVALUATION OF USABILITY AND PERFORMANCE OF DIGITAL COLLECTIONS: SUBJECT ACCESSIBILITY PERSPECTIVE

Baiba Holma

Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes
Informācijas un bibliotēku studiju nodaļa
Lomonosova iela 1 A, Rīga, LV-1019
e-pasts: baiba.holma@lu.lv

Kopsavilkums:

Mērķis: raksta mērķis ir novērtēt Latvijas atmiņas institūciju veidotās digitālās kolekcijas (DK) no to izmantošanas viedokļa — cik daudzveidīgs ir tematiskās meklēšanas veidu piedāvājums un cik kvalitatīvi tiek nodrošināta resursu atlase (cik precīzi ir meklēšanas rezultāti). Šo rādītāju novērtējums sniedz priekšstatu par DK tematisko pieejamību.

Metodoloģija/pieeja: DK tematiskā pieejamība novērtēta, pamatojoties uz Mijiedarbības triptiha modeli, kas izstrādāts, lai noskaidrotu elektronisko informācijas pakalpojumu kvalitāti (tai skaitā — DK un digitālo bibliotēku) trīs rādītāju — veiktspējas, lietojamības un derīguma — aspektā. Tematiskā pieejamība tiek mērīta, novērtējot piedāvātos tematiskās meklēšanas veidus un atlases/meklēšanas rezultātu precizitāti.

Lai novērtētu tematiskās meklēšanas iespējas (veidus) DK, ar kontentanalīzi tiek analizēti piedāvātie meklēšanas veidi. Lai novērtētu atlases un pārlūkmeklēšanas precizitāti, tiek izmantota gadījumanalīze — pēc noteiktiem apsvērumiem sastādītām pieprasījuma izteiksmēm tiek novērtēti iegūtie meklēšanas rezultāti.

Rezultāti: pētījuma datu analīzes rezultāti raksturo DK tematisko pieejamību, parādot tās līmeni un problēmas.

Praktiskā nozīme: raksta atziņas ir izmantojamas DK pilnveidei tematiskās pieejamības aspektā, kā arī situācijas izpratnei par DK izmantošanas līmeni (lietojamību, veiktspēju), kas ļauj izdarīt arī secinājumus par DK lomu nacionālās identitātes veidošanā.

Novitāte: līdz šim Latvijā nav veikti pētījumi, kas atspoguļotu situāciju DK tematiskās pieejamības nodrošinājumam.

Atslēgvārdi: nacionālā identitāte, digitālās kolekcijas, atmiņas institūcijas, tematiskās meklēšanas veidi, meklēšanas rezultātu precizitāte, veiktspēja, lietojamība, pieejamība

Raksta veids: oriģināls pētījums

Norādes: 12 norādes

B. Holma
DIGITĀLO KOLEKCIJU LIETOJAMĪBAS UN VEIKTSPĒJAS
NOVĒRTĒJUMS TEMATISKĀS PIEEJAMĪBAS ASPEKTĀ

Abstract:

Purpose: The purpose of this article is to evaluate digital collections of Latvian memory institutions from the usability perspective — variety of types of subject search and quality of retrieved results (precision). The evaluation gives idea about subject accessibility of digital collections.

Design/methodology/approach: The evaluation of subject accessibility is based on the „Interaction Triptych Model” developed to explore the quality of electronic information services (digital collections, digital libraries) from the perspective of performance, usability and usefulness. The attention is focused on the interaction between user and technology (usability), and between content and technology (performance). Subject accessibility is measured evaluating the provision of types of subject search and precision of the retrieved results. To evaluate types of subject search, content analysis is used. To evaluate precision of search and browse results, case study is used as a research method. The precision of search and browse results is tested also by users (performing practical search and browse tasks), and a questionnaire is used to collect users opinion.

Findings: The research results describe subject accessibility level, positive characteristics and drawbacks of digital collections.

Practical implications: The findings of the research can be used to improve the subject accessibility of digital collections. Findings show the quality of usage of the digital collections (usability, performance), they can also be used to draw conclusions about the role of digital collections in the construction of national identity.

Originality/value: This article analyses subject accessibility of digital collections in Latvia for the first time. Up to date, this is the first one providing insight in this issue.

Keywords: National identity, Digital collections, Memory institutions, Types of subject search, Precision of retrieved results, Performance, Usability, Accessibility

Article Type: Original research

References: 12 references

B. Holma
DIGITĀLO KOLEKCIJU LIETOJAMĪBAS UN VEIKTSPĒJAS
NOVĒRTĒJUMS TEMATISKĀS PIEEJAMĪBAS ASPEKTĀ

Ievads

21. gs. indivīda identitātes jautājums kļūst arvien sarežģītāks un daudzpusīgāks, piemēram, mobilitātes un informācijas tehnoloģiju pakalpojumu attīstības rezultātā mūsdienu cilvēks ik palaikam kļūst par jaunu sociālu grupu dalībnieku un maina kādu identitāti. Viens no identitātes veidiem daudzveidīgo identitāšu klāstā ir nacionālā identitāte, kas globalizācijas, krīzes u.c. faktoru ietekmē ir piesaistījusi īpašu uzmanību.

Kā atzīmējis Ohads Deivids (*Ohad David*) un Daniels Bar-Tals (*Daniel Bar-Tal*), nacionālā identitāte ir cilvēka sociālā identitāte, kas līdzīgi citām veidojas, pateicoties cilvēka vēlmei kategorizēt citus sociālās grupās un arī paškategorizēt sevi kādā sociālā grupā (sociālā piederība). Kategorizēšana notiek atbilstoši nozīmēm, kādas tiek piešķirtas sociālajām grupām, kas savukārt pamatojoties uz noteiktu izpratni par normām, vērtībām un uzvedību (4). Nacionālā identitāte tiek skaidrota kā cilvēka piederība sociālai grupai, kurai ir „kopīgs nosaukums, izcelšanās mīti, vēsturiskas atmiņas, kas skaidro grupas rašanos, unikalitāti, tās saistību ar noteiktu teritoriju (dzīves vietu), valodu, kopīga materiālā un nemateriālā kultūra, kā arī noteikta solidaritātes pakāpe” (4, 356. lpp.). Nacionālās identitātes pamatā ir sociāli, kultūras un simboliski komponenti, kurus var identificēt ilgā laika periodā nācijas „avotos” (*annals*) kā nācijas apziņas un rīcības veidotājus” (4, 356. lpp.). Savukārt kultūras mantojumu veidotāju „nācijas avotu” apguve var ietekmēt indivīda nacionālo identitāti.

Sākot ar 20. gs. 90. gadiem pasaules atmiņas institūcijas uzsākušas savu krājumu digitalizācijas procesus, lai saglabātu un padarītu pieejamākus, pirmkārt, kultūras mantojuma resursus analogajā formā (12). Pirmie mēģinājumi Latvijā digitalizēt vērtīgus kultūrvēsturiskus materiālus notika 1994. gadā Latvijas Akadēmiskajā bibliotēkā (LAB)¹ — projekta „Latvijas kultūrvēsturiskās un zinātniski tehniskās informācijas elektroniskā bibliotēka” ietvaros (5). Digitalizācijas un DK izveides process Latvijas atmiņu institūcijās ir noritējis samērā nevienmērīgi un ir bijis atkarīgs no tādiem faktoriem kā saņemtais finansējums, projekta ilgtspēja, zināšanas par dažādiem digitalizācijas procesiem. Iedzīvotāju aptaujas² un fokusgrupu diskusiju³ rezultāti rāda, ka kolekcijas tiek izmantotas maz (7), starp iemesliem minot arī informācijas trūkumu par šādām kolekcijām. Taču DK izmantošana ir atkarīga arī no to kvalitātes un spējas konkurēt ar citiem e-informācijas pakalpojumiem.

Šajā rakstā tiek analizēts pētījums, kura mērķis bija noskaidrot, kādā līmenī ir nodrošināta Latvijas atmiņas institūciju DK informācijas resursu tematiskā pieejamība. Raksta struktūru veido šādas daļas: teorētiskās bāzes un metodoloģijas izklāsts (sadaļa — *Digitālo kolekciju kvalitātes novērtēšanas modelis un metodes*), pētījuma empīriskās bāzes raksturojums, pētījuma rezultāti (datu analīze) un secinājumi.

Digitālo kolekciju kvalitātes novērtēšanas modelis un metodes

Tefko Saracevičs (*Tefko Saracevic*) 2004. gada rakstā „Evaluation of digital libraries: An overview” (10) atzīmē, ka digitālo bibliotēku (arī DK) novērtēšana vēl ir samērā jauns un maz īstenots pētījuma virziens, un norāda, viņaprāt, galvenos iemeslus nelielajam pētījumu skaitam. Līdzās sarežģītībai, intereses un finansējuma trūkumam minēts arī priekšlaicīgums, to skaidrojot ar faktu, ka vēl ir pārāgri kvalitatīvi novērtēt digitālās bibliotēkas/kolekcijas.

1 Latvijas Akadēmiskā bibliotēka — tagad Latvijas Universitātes Akadēmiskā bibliotēka.

2 Valsts pētniecības programmas „Nacionālā identitāte” ietvaros tika veikta Latvijas iedzīvotāju aptauja 120 izlases punktos visos Latvijas reģionos laika periodā no 14.12.2010. līdz 13.01.2011.

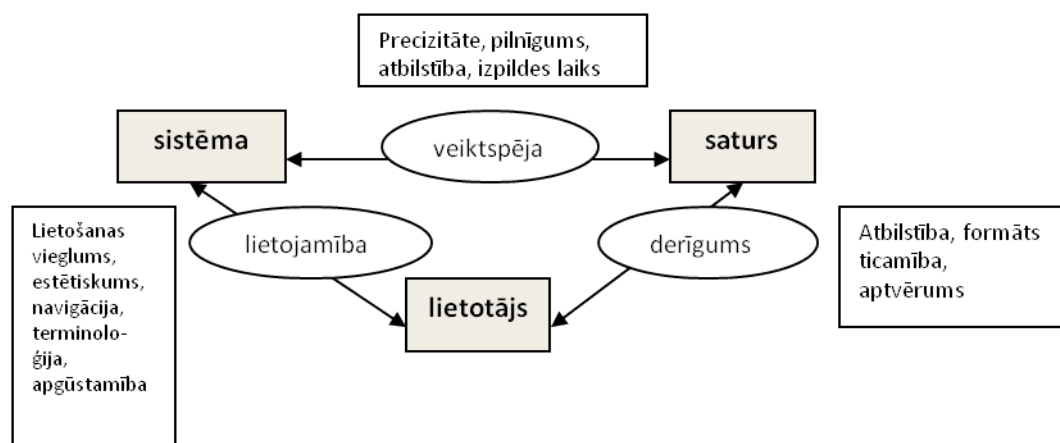
3 Valsts pētniecības programmas „Nacionālā identitāte” apakšprojekta „Nacionālā identitāte digitālā vidē” ietvaros 2011. gada martā un aprīlī notika 10 fokusgrupu diskusijas par informācijas lietošanas paradumiem un Latvijas atmiņas institūciju DK izmantošanu.

B. Holma
DIGITĀLO KOLEKCIJU LIETOJAMĪBAS UN VEIKTSPĒJAS
NOVĒRTĒJUMS TEMATISKĀS PIEEJAMĪBAS ASPEKTĀ

Taču, pieaugot dažādu elektronisko informācijas sistēmu (EIMS) skaitam, palielinās arī nepieciešamība pēc lietotāja un sistēmas mijiedarbības pilnveidošanas, īpaši tās vienkāršošanas. Arvien vairāk tiek izstrādāti pētījumi, lai novērtētu un uzlabotu DK. Kā atzīmē Gobinda Hovdharijs (*Gobinda Chowdhury*) (3) pretēji pirmajiem digitālo bibliotēku pētījumiem, kuros dominēja sistēmu un satura jautājumi, arvien lielāka uzmanība tiek pievērsta lietotājam un interaktivitātei. Lietotāji orientētu sistēmu kvalitātes novērtēšanā kā divi galvenie rādītāji sāk dominēt lietojamība un derīgums.

Šī pētījuma pamatā izmantots Mijiedarbības triptiha modelis (Mijiedarbības trīs komponentu modelis), kuru izstrādājuši Giannis Tsakonas (*Giannis Tsakonas*) un Kristos Papatheodorou (*Christos Papatheodorou*) (11). Modeļa pamatā ir atziņa, ka ikviena EIMS sastāv no trīs komponentiem: lietotāja, sistēmas un satura un starp tiem notiek mijiedarbības procesi. Novērtējot visu komponentu mijiedarbību, iespējams novērtēt sistēmas (piemēram, DK) kvalitāti kopumā (skat. 1. att.). Tādu elementu kā *lietotāja un sistēmas* mijiedarbība (saskarne) raksturo tās *lietojamību*. *Lietotāja un satura* mijiedarbības kvalitāte raksturo sistēmas *derīguma* pakāpi, savukārt *sistēmas un satura* mijiedarbība raksturo sistēmas *veiktspēju*. Katras kategorijas — lietojamības, derīguma, veiktspējas — novērtēšanai var tikt izmantoti noteiktu parametru vai īpašību mērījumi, piemēram, veiktspēja var tikt mērīta ar sistēmai dotā uzdevuma (pieprasījuma) izpildes ātrumu, atlasīto rezultātu precizitāti u.c., lietojamība — ar sistēmas apgūstamību, lietošanas vieglumu u.c., derīgums — ar rezultātu atbilstību, ticamību u.c.

Šis modelis izmantots vairākos pētījumos, piemēram, lai novērtētu Eiropas digitālās bibliotēkas „The European Library” kvalitāti (1), tas arī izmantots kā izejas modelis, lai pilnveidotu lietojamības un derīguma novērtējumu (2) u.c.

1. att. Mijiedarbības triptiha modelis (Mijiedarbības trīs komponentu modelis) (1, 2)

Lai novērtētu Latvijas atmiņas institūciju DK tematisko pieejamību, novērtēšana tika veikta DK lietojamībai (tika noskaidroti tematiskās meklēšanas veidi, no kuru nodrošinājuma ir atkarīgs, kā lietotājs tiek galā ar meklēšanas uzdevumu (meklējumu); tātad — vērtēta mijiedarbība starp elementiem: lietotājs — sistēma) un veiktspējai (tika mērīta atlasīto rezultātu precizitāte; vērtēta mijiedarbība starp elementiem: sistēma — saturs).

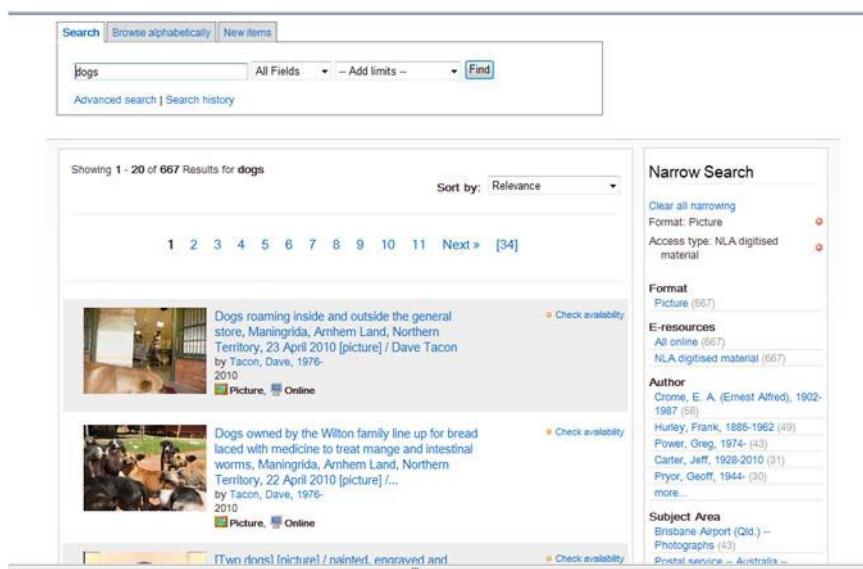
B. Holma
DIGITĀLO KOLEKCIJU LIETOJAMĪBAS UN VEIKTSPĒJAS
NOVĒRTĒJUMS TEMATISKĀS PIEEJAMĪBAS ASPEKTĀ

Tematiskās meklēšanas/pārlūkošanas kritēriju nodrošinājums sistēmas lietojamības novērtējumam

Tematiskā meklēšana ir dokumentu (informācijas resursu) meklēšana par noteiktu tematu. Temats, par kuru ir jāatrod informācijas resursi, var būt apzināts dažādos līmeņos, atkarībā no informācijas lietotāja informācijas meklēšanas situācijas un uzdevuma (piemēram, temats var būt vāji apzināts, ja informācijas lietotājs meklē resursus, lai sāktu izzināt kādu parādību, vai temats var būt labi zināms, ja informācijas lietotājs meklē resursus, lai padziļinātu zināšanas par kādu jautājumu). EIMS uzdevums ir „palīdzēt” ikvienam informācijas lietotājam nonākt līdz noderīgiem rezultātiem, t.i., piedāvāt meklēšanas veidus un kritērijus, kas meklēšanas procesu varētu atvieglot un veicināt.

Šajā pētījumā uzmanība tiek pievērsta meklēšanas veidu piedāvājuma novērtējumam. Lai nodrošinātu dokumentu meklēšanu pēc temata, apstrādes procesā (indeksēšanā) tam tiek piešķirts vai nu priekšmets(-i), vai nozari raksturojoša klase(-es), vai atslēgvārds(-i). Tipiskākie tematiskās meklēšanas kritēriji EIMS ir priekšmets, nozare, atslēgvārdi, nosaukums, kā arī meklēšana — visos laukos, anotācijā, satura rādītājā vai pilntekstā. Šie kritēriji var būt nodrošināti gan *atlases* vienkāršajā un paplašinātajā (izvērstajā) meklēšanā, gan *pārlūkmeklēšanā* (meklēšanas veidi).

Tematiskās meklēšanas veidu un kritēriju dažādība ir nosacījums, lai tematiskā meklēšana varētu būt sekmīgāka. Piemēram, nezinot nozari, kurā tiek meklēts dokuments, pieprasījuma izteiksmes formulējumā var palīdzēt pārlūkojama klasifikācijas sistēma (orientācijai nozarē), savukārt tālāk meklēšanai var noderēt atlases meklēšana ar atslēgvārdiem vai arī saistītu atslēgvārdu vai priekšmetu pārlūkošana (meklēšanas sašaurināšanai, precizēšanai vai arī paplašināšanai).

2. att. Meklēšanas rezultātu sašaurināšanas iespējas meklēšanas rezultātu sarakstā Austrālijas Nacionālās bibliotēkas DK

Arvien lielāka nozīme meklēšanai DK tiek ierādīta pārlūkmeklēšanai (īpaši — fasetu navigēšanai) (8). Novērtējot piecu labas prakses digitālo bibliotēku/kolekciju saskarnes (skat. 1. pielikumu), redzams, ka visās meklēšanas sistēmās (100%) meklēšanas uzsākšanai (t.i., EIMS saskarnes sākumlapā) tiek piedāvāta bibliotēkas vai kolekcijas **pārlūkošana** pēc viena vai vairākiem kritērijiem (piem., temata, vietas, laika, dokumenta/eksponāta tipa). Savukārt atlases vienkāršās meklēšanas piedāvājums meklēšanas sākumā

B. Holma
DIGITĀLO KOLEKCIJU LIETOJAMĪBAS UN VEIKTSPĒJAS
NOVĒRTĒJUMS TEMATISKĀS PIEEJAMĪBAS ASPEKTĀ

ir ļoti vienkāršs un lakonisks (bez konkrēta meklēšanas kritērija norādījuma)— atbilstošs „gugliskajai pieejai”, lai nemulsinātu un neatbaidītu lietotāju ar vairāku kritēriju izvēles piedāvājumu. Visas sistēmas kā papildu iespēju meklēšanas turpinājuma posmos piedāvā arī paplašināto (izvērsto) meklēšanu. Vairākās kolekcijās (piemēram, *World Digital Library*, *Europeana*, *Digital Collections of National Library of Australia*) ir ņemts vērā fakts, ka nonākšana līdz noderīgiem resursiem bieži vien ietver vairākus meklēšanas rezultātu precizējumus vai paplašinājumus, tāpēc pie meklēšanas rezultātu saraksta uzskatāmi tiek piedāvāti kritēriji/pazīmes, kas viegli ļauj sarakstu izmainīt (skat. 2. attēlā— sašaurināšanas iespējas (*Narrow Search*)— ekrāna labajā pusē).

Pamatojoties uz piecu labas prakses digitālo bibliotēku/kolekciju lietotāju saskarnes novērtējumu, tika izstrādāta tematiskās meklēšanas kritēriju matrica, pēc kuras tika novērtēts Latvijas atmiņas institūciju DK saskarnes tematiskās meklēšanas veidu un kritēriju piedāvājums.

1. tabula

**Matrica tematiskās meklēšanas veidu un kritēriju piedāvājuma novērtējumam
Latvijas atmiņas institūciju DK**

Meklēšanas veids un kritēriji		Punktu skaits veida un kritērija piedāvājuma novērtējumam DK
Atlases meklēšana	Vienkāršā Kritēriji (visi lauki, atslēgvārdi, priekšmets, nosaukums u.c.)	0 – Ja nav piedāvāta. 1 – Ja ir tematiskās meklēšanas kritērija izvēles iespējas (piedāvāti vairāki kritēriji, no kuriem izvēlas vienu konkrētu). 2 – Ja vienkāršā meklēšana tiek piedāvāta, nenorādot kādu meklēšanas kritēriju („gugliskā pieeja”).
	Paplašinātā Kritēriji un to kombinācijas (visi lauki, atslēgvārdi, priekšmets, nosaukums u.c.)	0 – Ja nav piedāvāta. 1 – Ja ir piedāvāts viens tematiskās meklēšanas kritērijs, kuru var kombinēt ar kādu formālu kritēriju (piem., kārtojuma secības norādi u.tml.). 2 – Ja ir tematiskās meklēšanas kritērija izvēles iespējas (piedāvāti vairāki kritēriji, kurus var kombinēt).
Pārlūk-meklēšana*	Iespēja pārlūkot kolekciju pēc vienas pazīmes (kritērija) vai pēc vairākām pazīmēm (kritērijiem) (piem., temata, vietas, laika u.c.)	0 – Ja nav piedāvāta. 1 – Ja ir piedāvāts viens tematiskās meklēšanas kritērijs pārlūkošanai. 1,5 – Ja ir piedāvāts viens tematiskās meklēšanas kritērijs pārlūkošanai sistēmas sākuļlapā. 2 – Ja ir tematiskās meklēšanas kritērija izvēles iespējas (piedāvāti vairāki kritēriji pārlūkošanai). 2,5 – Ja ir tematiskās meklēšanas kritērija izvēles iespējas (piedāvāti vairāki kritēriji pārlūkošanai), kas piedāvātas jau sistēmas sākuļlapā.

* Pārlūkmeklēšanas novērtējumā netiek ņemts vērā klašu hierarhijas līmeņu dziļums (skaits), kā arī pazīmju kombinēšanas iespējas esamība/neesamība meklēšanas procesā, kas varētu ietekmēt precīzāku meklēšanas rezultātu iegūvi.

B. Holma
DIGITĀLO KOLEKCIJU LIETOJAMĪBAS UN VEIKTSPĒJAS
NOVĒRTĒJUMS TEMATISKĀS PIEEJAMĪBAS ASPEKTĀ

Tematiskās meklēšanas veidu piedāvājums tika novērtēts atbilstoši iegūto punktu skaitam. Punktu skaits ir rādītājs DK lietojamības kvalitātes līmenim (skat. 2. tabulu).

2. tabula

DK līmenis atbilstoši tematiskās meklēšanas veidu piedāvājumam

Kolekcijas līmenis	Punktu skaits
Kolekcija ar <i>augstu</i> tematiskās meklēšanas veidu un kritēriju piedāvājumu	4,5–6,5
Kolekcija ar <i>vidēju</i> tematiskās meklēšanas veidu un kritēriju piedāvājumu	2,4–4,4
Kolekcija ar <i>zemu</i> tematiskās meklēšanas veidu un kritēriju piedāvājumu	0–2,3

2. tabulā redzams, ka kolekcija ar *augstu* tematiskās meklēšanas veidu piedāvājumu ir tāda, kuras novērtējuma rezultātā ir iegūti no 4,5 līdz 6,5 punktiem; kolekcija ar *vidēju* tematiskās meklēšanas veidu piedāvājumu ir tāda, kuras novērtējuma rezultātā ir iegūti no 2,4 līdz 4,4 punktiem; kolekcija ar *zemu* tematiskās meklēšanas veidu piedāvājumu ir tāda, kuras novērtējuma rezultātā ir iegūti no 0 līdz 2,3 punktiem.

Precizitātes kā sistēmas veiktspējas novērtēšana

Precizitāte ir viens no EIMS veiktspējas kvalitātes rādītājiem. Tas parāda, cik no visiem atlasītajiem/sameklētājiem ierakstiem rezultātu sarakstā⁴ ir atbilstoši pieprasījuma izteiksmei. Precizitātes nodrošinājums īpaši svarīgs ir pieprasījuma izteiksmēs, kurās ir lietoti daudznazīmīgi atslēgvārdi (piemēram, vārdam „pele” ir vairākas nozīmes: pele kā dzīvnieks un pele kā datora lietošanas ierīce), jo to nozīmes kontrolesrūkmums rada „informācijastroksni” — sistēmas piedāvā lietotājam lieku un nederīgu informāciju. Taču precizitāte ir saistīta arī ar citiem faktoriem, piemēram, resursu apstrādes — indeksēšanas kvalitāti, informācijas meklējumvalodu pilnīgumu un paradigmatisko attiecību daudzveidību un attēlojumu. Lietotāja nokļūšanu līdz precīziem rezultātiem ietekmē arī meklēšanas sistēmā piedāvātie meklēšanas veidi un kritēriji un to optimāla daudzveidība.

Šajā pētījumā precizitātes novērtēšanai tika veikti meklējumi pēc pieprasījuma izteiksmēm, kuru izveidei ņemti vērā šādi nosacījumi:

- 1) pieprasījumu izteiksmes veido atslēgvārdi, kuri atbilst vienas kategorijas dažādu hierarhisko līmeņu vārdiem (piemēram, pils un Jelgavas pils) vai arī kuri ir asociatīvi saistīti viens ar otru (hercogs un Kurzemes hercogiste). Dažādu hierarhisko līmeņu vārdu lietošana pieprasījuma izteiksmju veidošanā ir pamatojama ar Eleonoras Rošas u.c. psihologu atziņu (9) par jēdzienu līmeņiem kategorizācijas procesā, kas arī norāda uz tematiskās meklēšanas situācijas līdzību ar izziņas procesiem (vispārīgāka vai konkrētāka atslēgvārda izvēle). Tā kā liela daļa DK resursu ir attēli (fotogrāfijas, zīmējumi u.c.), tad hierarhiski dažādu līmeņu atslēgvārdu izvēle pieprasījuma izteiksmju izveidei sasauca ar vairākām attēlu indeksēšanas teorijām, kurās norādīts, ka attēlu indeksēšana jāveic trīs līmeņos: vispārīgajā, konkrētajā un abstraktajā (6).
- 2) pieprasījuma izteiksmes tematikai tika ņemta vērā DK aptvēruma tematika.

Pieprasījuma izteiksmes un to meklēšanas/atlasēšanas rezultātu precizitātes novērtējumu skatīt 3. pielikumā.

4 Precizitāte šajā pētījumā tiek novērtēta pirmajiem desmit atlasītajiem rezultātiem.

B. Holma
DIGITĀLO KOLEKCIJU LIETOJAMĪBAS UN VEIKTSPĒJAS
NOVĒRTĒJUMS TEMATISKĀS PIEEJAMĪBAS ASPEKTĀ

Meklēšanas rezultātu precizitāte tika novērtēta (mērīta) 10 punktu sistēmā: ja meklēšanas (pār-lūkošanas) rezultātā pieprasījuma izteiksmei netika atlasīts neviens atbilstošs rezultāts, tad meklējuma precizitāte tika novērtēta ar 0 punktiem, atbilstoši— ja puse no atlasītajiem rezultātiem atbilst pieprasījuma izteiksmei, tad meklējuma precizitāte tika novērtēta ar 5 punktiem (50%); ja visi rezultāti atbilst pieprasījuma izteiksmei (100%), tad meklējuma precizitāte tika novērtēta ar 10 punktiem.

Vienā DK tika veikta meklēšana ar trīs pieprasījuma izteiksmēm. Kolekcijas precizitātes novērtējums tika izteikts punktos. Maksimālais punktu skaits DK ir 60 punktu (100% precizitāte), no kuriem 30 punkti bija iegūstami par atlasē vienkārsās meklēšanas rezultātu precizitāti; 30 punkti par pārlūkmeklēšanas precizitāti.

Atbilstoši punktu skaitam, kas raksturo meklēšanas rezultātu precizitāti, DK var tikt iedalītas trijos līmeņos: kolekcija ar augstu meklēšanas precizitāti (novērtējumā iegūti 40–60 punkti), kolekcija ar vidēju meklēšanas precizitāti (novērtējumā iegūti 19–39 punkti), kolekcija ar zemu meklēšanas precizitāti (novērtējumā iegūti 0–18 punkti) (skat. 3. tabulu).

3. tabula

Kolekcijas līmenis atbilstoši meklēšanas rezultātu precizitātei

Kolekcijas līmenis	Punktu skaits
Kolekcija ar <i>augstu</i> meklēšanas precizitāti	40–60
Kolekcija ar <i>vidēju</i> meklēšanas precizitāti	19–39
Kolekcija ar <i>zemu</i> meklēšanas precizitāti	0–18

Pētījuma empīriskās bāzes — digitālo kolekciju — īss raksturojums

Pētījumam tika izvēlētas to Latvijas atmiņas institūciju DK⁵, kuras fokusgrupu diskusiju⁶ laikā novērtēja fokusgrupu dalībnieki, lai citā pētījumā būtu iespēja salīdzināt dalībnieku vērtējumu kolekcijām ar šī pētījuma rezultātiem.

Pētījumā novērtētas 13 publiski internetā pieejamas DK. 10 kolekcijas ir Latvijas publisko bibliotēku veidotas novadpētniecības kolekcijas, kas ietver resursus par novada ievērojamiem cilvēkiem, dabas un kultūras objektiem. Divas kolekcijas ir Latvijas Nacionālās digitālās bibliotēkas „Letonica” kolekcijas: „Zudusi Latvija” un „Periodika”. Šo kolekciju tematika arī ietver dažādus resursus (attēlus, fotogrāfijas, laikrakstu tekstus u.c.), kas fiksē Latvijas dabas un kultūras objektus, kā arī sabiedrības un atsevišķu cilvēku dzīves notikumus vēsturiskā griezumā. Viena kolekcija ir Latvijas Valsts vēstures arhīva veidota kolekcija „Raduraksti”, kurā atrodama informācija no baznīcu grāmatām, dvēseļu revīzijas, kā arī tautas skaitīšanas dati. Šo DK tematika ir uzskatāma par resursu Latvijas iedzīvotāju nacionālās identitātes veidošanai un stiprināšanai.

5 DK saraksts — 4. pielikumā

6 10 fokusgrupu diskusijas par informācijas lietošanas paradumiem un Latvijas atmiņas institūciju DK izmantošanu notika 2011. gada martā un aprīlī. Diskusiju beigās dalībnieki (kopā — 99) novērtēja 13 digitālo kolekciju lietojamību un derīgumu.

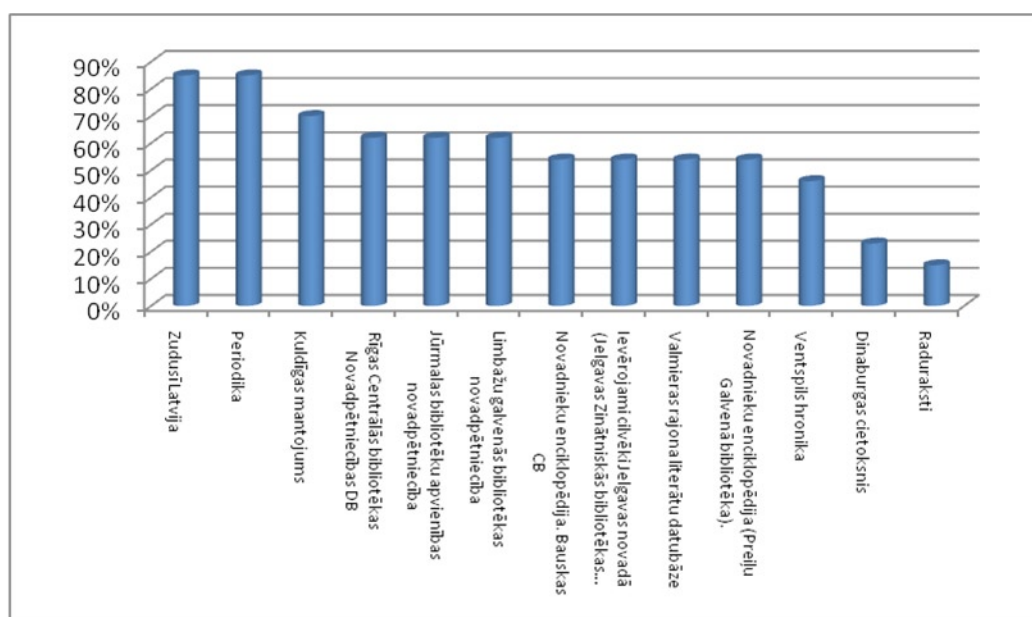
B. Holma
DIGITĀLO KOLEKCIJU LIETOJAMĪBAS UN VEIKTSPĒJAS
NOVĒRTĒJUMS TEMATISKĀS PIEEJAMĪBAS ASPEKTĀ

Pētījuma rezultāti

Tematiskās meklēšanas veidu piedāvājuma novērtējums

Atbilstoši tematisko meklēšanas veidu novērtējumam (skat. 5. pielikumu), 13 DK var sagrupēt šādi:

- 1) DK ar augstu tematiskās meklēšanas veidu piedāvājumu: „Zudusī Latvija”, „Periodika” (85%) un „Kuldīgas mantojums” (70%). Abās Latvijas Nacionālās digitālās bibliotēkas kolekcijās tiek piedāvāta pārlūkmeklēšana jau sākumlapā, kā arī „gugliska tipa” atlases vienkāršā meklēšana (meklēšana ar atslēgvārdiem). Ir iespēja meklēt arī izvērsti, taču šis meklēšanas veids ir samērā ierobežots. Kuldīgas mantojuma kolekcija piedāvā pārskatāmu pārlūkošanu, kā arī vienkāršo un izvērsto meklēšanu.
- 2) DK ar vidēju tematiskās meklēšanas veidu piedāvājumu. Šajā kategorijā ietilpst lielākā daļa analizēto DK (8): Limbažu Galvenās bibliotēkas novadpētniecība (62%), Rīgas Centrālās bibliotēkas Novadpētniecības DB (62%), Jūrmalas bibliotēku apvienības novadpētniecība (62%), „Ievērojami cilvēki Jelgavas novadā” (Jelgavas Zinātniskās bibliotēkas novadpētniecība) (54%), „Novadnieku enciklopēdija” (Bauskas CB) (54%), Valmieras rajona literātu datubāze: novadpētniecība (54%), „Novadnieku enciklopēdija” (Preiļu Galvenā bibliotēka) (54%), „Friča Forstmaņa kolekcija (Ventspils hronika)” (46%). Daļai šo kolekciju ir piedāvāti visi meklēšanas veidi, taču bieži vien pārlūkmeklēšana ir „paslēpta” un piedāvā ierobežota apjoma priekšmetu sarakstu. Novadnieku enciklopēdijām raksturīgi, ka tiek piedāvāta novadnieku pārlūkošana pēc uzvārda, bet netiek piedāvāta pārlūkošana pēc cilvēka nodarbošanās, kas ir viens no galvenajiem kritērijiem, kāpēc kāda persona ir iekļauta šajā enciklopēdijā. Kolekcijā „Ievērojami cilvēki Jelgavas novadā” gan ir nodrošināta laba atlases vienkāršā meklēšana, kas šo trūkumu kompensē. Vairākām novadpētniecības kolekcijām atlases vienkāršā meklēšana var šķist lietotājam par sarežģītu, jo piedāvā lielu kritēriju izvēles iespēju.
- 3) DK ar zemu tematiskās meklēšanas veidu piedāvājumu: „Dinaburgas cietoksnis” (23%) un „Raduraksti” (15%). Abās kolekcijās ir piedāvāta tikai pārlūkmeklēšana. Pārlūkošanai ir piedāvāts neliels kategoriju skaits, līdz ar to lietotājam nākas tērēt laiku, lai lasītu un atrastu nepieciešamo kategoriju. Atlases meklēšanas trūkums būtiski samazina šo kolekciju lietojamību.

3. att. DK vērtējums atbilstoši meklēšanas veidu piedāvājumam (%)

B. Holma
DIGITĀLO KOLEKCIJU LIETOJAMĪBAS UN VEIKTSPĒJAS
NOVĒRTĒJUMS TEMATISKĀS PIEEJAMĪBAS ASPEKTĀ

3. attēlā redzams DK kārtojums atbilstoši tematiskās meklēšanas veidu piedāvājuma novērtējumam. Pētījuma rezultāti rāda, ka lietojamības ziņā vislabākās ir trīs DK, kuru meklēšanas veidu piedāvājums vistuvāk atbilst pasaules labas prakses digitālām bibliotēkām/kolekcijām. Visvairāk DK (astoņās) ir viduvējs tematiskās meklēšanas veidu piedāvājums, t.i., tiek piedāvāta gan atlases, gan pārlūkmeklēšana, taču tām ir redzami trūkumi — pārlūkmeklēšana tiek piedāvāta tikai pēc vienas pazīmes (piemēram, tikai pēc personas uzvārda), tai bieži vien nav izstrādātu priekšmetu vai nozaru sarakstu, atlases vienkāršā meklēšana ir ar lielu kritēriju piedāvājumu.

DK ir ar ierobežotu lietojamību, ja tajās tiek piedāvāts tikai viens meklēšanas veids (piemēram, tikai pārlūkmeklēšana), kas būtiski palēnina nokļūvi līdz derīgiem rezultātiem.

Taču kolekciju kvalitātes novērtējumam svarīgi ir arī izpētīt šo meklēšanas veidu un kritēriju nodrošinājumu, piemēram, cik kvalitatīvs ir priekšmetu nodrošinājums pārlūkmeklēšanā, cik atbilstoša ir resursa indeksēšana, lai nodrošinātu izgūvi u.c. Tāpēc var uzskatīt, ka šis pētījums sniedz tikai ieskatu, nevis pilnīgu situācijas izpratni.

Meklēšanas rezultātu precizitātes novērtējums

Meklēšanas veidu piedāvājums EIMS ir vērtīgs tad, ja ar to palīdzību lietotājs var iegūt noderīgus rezultātus. Noderīgiem rezultātiem, pirmkārt, ir jābūt precīzi atbilstošiem pieprasījuma izteiksmei, ar kuru lietotājs izsaka savu informācijas vajadzību sistēmai. Tātad tie raksturo, cik labi sistēma „saprot”, ko lietotājs vēlas atrast un kas viņam vislabāk noderētu.

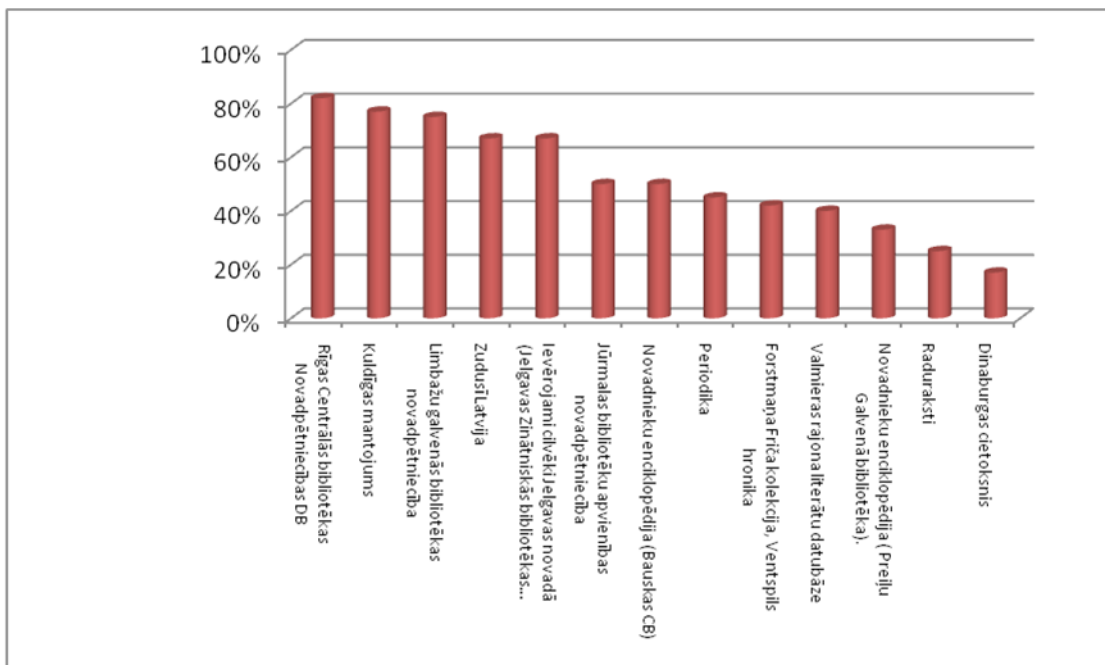
Atbilstoši veiktajam pētījumam (skat. 3. pielikumu), kurš notika 2011. gada augustā, pēc to meklēšanas precizitātes veiktspējas 13 DK var iedalīt trijās grupās:

- 1) DK, kuras nodrošināja augstu meklēšanas rezultātu precizitāti — „Rīgas Centrālās bibliotēkas Novadpētniecības DB” (82%), „Kuldīgas mantojums” (77%), „Limbažu Galvenās bibliotēkas novadpētniecība” (75%), „Ievērojami cilvēki Jelgavas novadā” (67%), „Zudusī Latvija” (67%).
- 2) DK, kuras nodrošina vidēju meklēšanas rezultātu precizitāti — „Novadnieku enciklopēdija” (Bauskas CB) (50%), „Jūrmalas bibliotēku apvienības novadpētniecība” (50%), „Periodika” (45%), „Friča Forstmaņa kolekcija (Ventspils hronika)” (42%); „Valmieras rajona literātu datubāze” (40%), „Novadnieku enciklopēdija” (Preiļu Galvenā bibliotēka) (33%).
- 3) DK, kuras nodrošina zemu meklēšanas rezultātu precizitāti — „Raduraksti” (25%), „Dinaburgas cietoksnis” (17%).

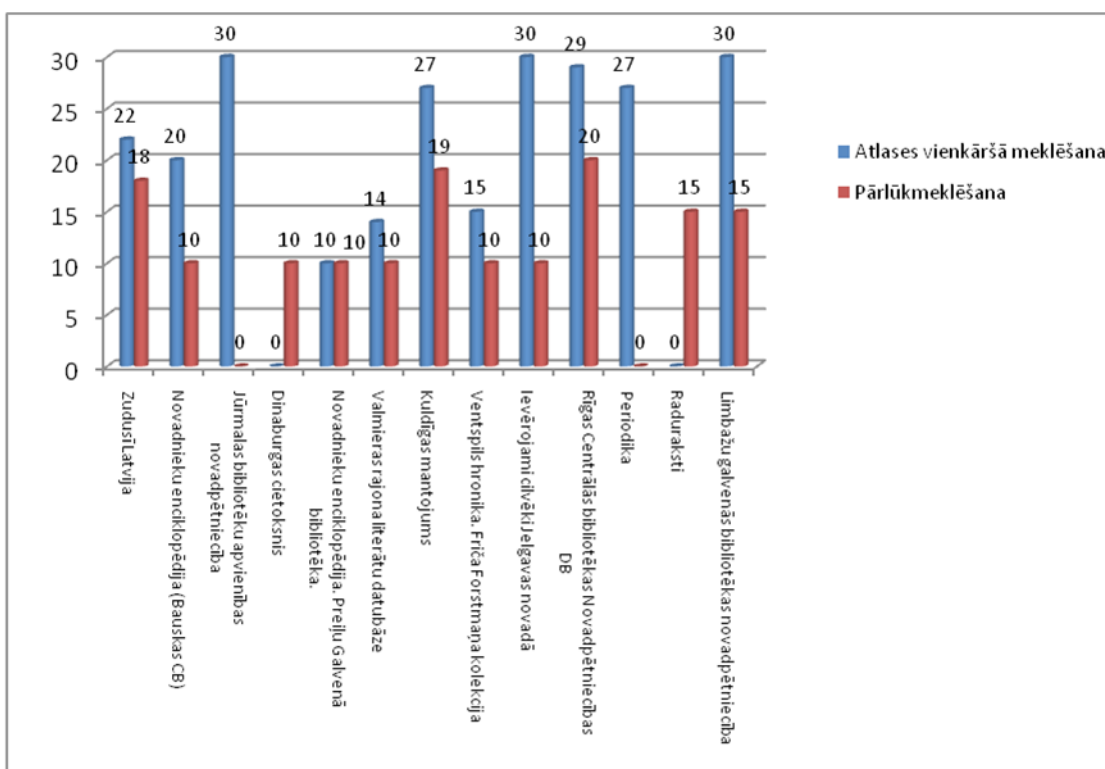
4. attēlā redzams DK kārtojums atbilstoši meklēšanas rezultātu precizitātei. Neviena kolekcija neieguva 60 punktus, tas nozīmē, ka, meklējot ar trīs dažādām pieprasījuma izteiksmēm (katru pieprasījumu gan ar atlases vienkāršo meklēšanu, gan ar pārlūkmeklēšanu), bija meklēšanas rezultāti, kuri neatbilda 100% precizitātei (tātad nesaņēma 10 punktus). Precizitātes ziņā vislabākos rezultātus konkrēto pieprasījumu gadījumā sniedza Rīgas Centrālās bibliotēkas novadpētniecības datubāze (49 punkti).

Salīdzinot atlases un pārlūkmeklēšanas rezultātus (skat. 5. attēlu), redzams, ka lielāka precizitāte ir bijusi, meklējot ar **atlases vienkāršo meklēšanu**. Meklējot Jūrmalas bibliotēku apvienības novadpētniecības DB, Limbažu Galvenās bibliotēkas novadpētniecības DB un kolekcijā „Ievērojami cilvēki Jelgavas novadā”, precizitāte vienkāršajā meklēšanā ir bijusi 100% (iegūti 30 punkti). Augsta precizitāte vienkāršās meklēšanas gadījumā ir bijusi arī Rīgas Centrālās bibliotēkas novadpētniecības DB (29 punkti) un Kuldīgas mantojuma un Periodikas DB (katrā — 27 punkti). Divās DK ar vienkāršo meklēšanu bija iegūstami mazāk par 50% precīzu rezultātu. Savukārt vēl divām kolekcijām atlases vienkāršā meklēšana netika piedāvāta, kas bija iemesls zēmajam precizitātes rādītājam kopumā.

B. Holma
DIGITĀLO KOLEKCIJU LIETOJAMĪBAS UN VEIKTSPĒJAS
NOVĒRTĒJUMS TEMATISKĀS PIEEJAMĪBAS ASPEKTĀ

4. att. DK vērtējums atbilstoši tematiskās meklēšanas precizitātei (%)

5. att. Atlases vienkāršās meklēšanas un pārlūkmeklēšanas rezultātu precizitātes salīdzinājums (novērtējums punktos, maksimālais iespējamais punktu skaits katram meklēšanas veidam – 30 punkti vienā DK)

B. Holma
DIGITĀLO KOLEKCIJU LIETOJAMĪBAS UN VEIKTSPĒJAS
NOVĒRTĒJUMS TEMATISKĀS PIEEJAMĪBAS ASPEKTĀ

Pārlūkmeklēšanas rezultāti precizitātes ziņā ir zemāki nekā atlasas meklēšanas rezultāti. Visvairāk DK (sešas) ieguvušas 10 punktu novērtējumu, kas nozīmē, ka precizitāte ar pārlūkmeklēšanu ir 33%, kas ir zema. Tas galvenokārt izskaidrojams ar faktu, ka šajās kolekcijās tiek piedāvāta pārlūkmeklēšana tikai pēc vienas resursu raksturojošas pazīmes (piemēram, Novadnieku datubāzēs — tikai pēc personas uzvārda, bet nepieciešama arī vismaz nodarbošanās). Visaugstākā pārlūkmeklēšanas precizitāte (20 punkti vai 67%) ir bijusi, meklējot Rīgas Centrālās bibliotēkas novadpētniecības DB. Samērā augsta pārlūkmeklēšanas precizitāte bija arī „Kuldīgas mantojuma kolekcijā” (19 punkti). Labie rādītāji izskaidrojami ar pilnīgo priekšmetu/kategoriju sarakstu, kas atbilst DK tematikai. Pārlūkmeklēšana vispār netika nodrošināta Jūrmalas bibliotēku apvienības novadpētniecības datubāzē. Iespējas tematiski pārlūkot kolekciju trūkst arī DK „Periodika”.

Kopumā jāsecina, ka pārlūkmeklēšanas iespējas ir jāpilnveido — pirmkārt, pārlūkmeklēšanai ir jābūt pieejamai un atrodamai jau kolekcijas sākumlapā, otrkārt, jābūt iespējai pārlūkot kolekcijas vismaz pēc divām vai trijām pazīmēm (piemēram, ja tā ir novadnieku enciklopēdija vai kāda cita tipa datubāze, tad jābūt arī pārlūkmeklēšanai pēc personu nodarbošanās, dzimšanas vai darbavietas u.c.).

Rezultāti liecina, ka līdzīga rezultātu precizitāte ar abiem meklēšanas veidiem ir dažās kolekcijās. Piemēram, kolekcijā „Zudusī Latvija” samērā augsta precizitāte ir nodrošināta gan ar atlasas, gan pārlūkmeklēšanu. Ir vairākas kolekcijas, kurās ir līdzīgi, bet viduvēji precizitātes rezultāti ar abiem meklēšanas veidiem (piemēram, Preiļu Galvenās bibliotēkas Novadnieku enciklopēdijā, Valmieras rajona literātu datubāzē, Friča Forstmaņa kolekcijā (Ventspils hronika)). Jāsecina, ka kolekcijās nav nodrošināta pietiekama veiktspējas kvalitāte ar abiem meklēšanas veidiem un precizitātes ziņā drošāk ir meklēt ar atlasas vienkāršo meklēšanu, jo tās veiktspēja ir daudz labāka. 100% precīzus rezultātus, meklējot visas trīs pieprasījuma izteiksmes ar atlasas vienkāršo meklēšanu, varēja iegūt trīs kolekcijās (30 punkti). Tuvu 100% precizitātei ar atlasas vienkāršo meklēšanu bija vēl trīs kolekcijas (no 27 līdz 29 punktiem). Tātad kopumā 46% DK ar atlasas meklēšanu nodrošināja augstu meklēšanas rezultātu precizitāti. Savukārt tikai samērā nelielam pieprasījumu skaitam (38%) pārlūkmeklēšana nodrošināja precīzus rezultātus. Iespējams, ka 100% precizitāte ar abiem meklēšanas veidiem ir tikai ideālai EIMS, bet ir svarīgi, ka kolekcijās ir piedāvāti abi meklēšanas veidi, kas var viens otru papildināt vai kompensēt otra trūkumus.

Vai ir redzama sakarība starp DK meklēšanas veidu piedāvājuma līmeni un precizitāti? Atbilstoši šī pētījuma rezultātiem 4. tabulā redzams, ka lielākai daļai kolekciju (69%) sakrīt meklēšanas veida un precizitātes līmeņa novērtējums. Augsts meklēšanas nodrošinājums (A) un precizitāte ir kolekcijām: „Zudusī Latvija” un „Kuldīgas mantojums”, viduvējs vērtējums (V) ir piecām kolekcijām: Novadnieku enciklopēdijām (gan Bauskas CB, gan Preiļu GB), Jūrmalas bibliotēku apvienības novadpētniecības DB, Valmieras rajona literātu DB, Friča Forstmaņa fotoarhīvam, bet zems vērtējums (Z) pēc pielietotā vērtējuma ir kolekcijām „Raduraksti” un „Dinaburgas cietoksnis”. Četrām kolekcijām lietojamības un veiktspējas līmeņi tematiskās pieejamības aspektā ir atšķirīgi: kolekcijai „Periodika” ir augsts novērtējums meklēšanas veidu piedāvājumam, bet meklēšanas rezultātu precizitāte ir vidēja, savukārt Limbažu galvenās bibliotēkas Novadpētniecības DB, kolekcijai „Ievērojami cilvēki Jelgavas novadā” un Rīgas Centrālās bibliotēkas Novadpētniecības DB ir vidējs meklēšanas piedāvājuma nodrošinājums, bet augsta precizitāte.

B. Holma
DIGITĀLO KOLEKCIJU LIETOJAMĪBAS UN VEIKTSPĒJAS
NOVĒRTĒJUMS TEMATISKĀS PIEEJAMĪBAS ASPEKTĀ

4. tabula

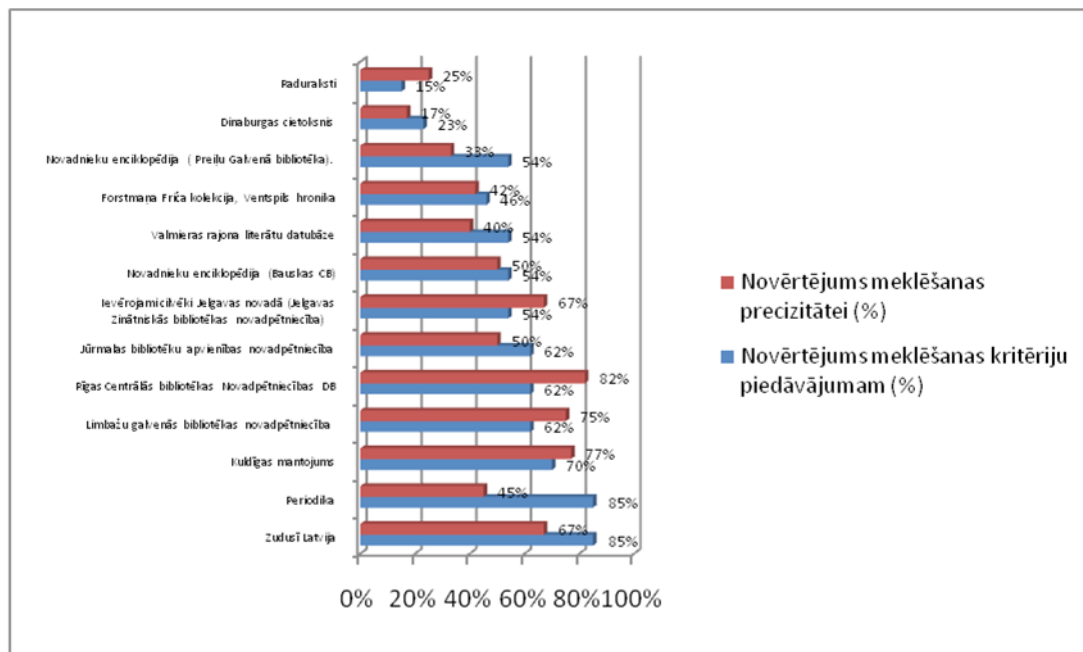
Kolekcijas līmeņu salīdzinājums pēc meklēšanas veidu nodrošinājuma un precizitātes

Nr.	Kolekcijas nosaukums	Meklēšanas piedāvājuma nodrošinājums	Precizitāte
1.	Dinaburgas cietoksnis	Z	Z
2.	Friča Forstamaņa fotoarhīvs (Ventpils hronika)	V	V
3.	<i>levērojami cilvēki Jelgavas novadā (Jelgavas Zinātniskās bibliotēkas novadpētniecība)</i>	V	A
4.	Jūrmalas bibliotēku apvienības novadpētniecība	V	V
5.	Kuldīgas mantojums	A	A
6.	<i>Limbažu Galvenās bibliotēkas novadpētniecība</i>	V	A
7.	Novadnieku enciklopēdija (Bauskas Centrālā bibliotēka)	V	V
8.	Novadnieku enciklopēdija (Preiļu Galvenā bibliotēka)	V	V
9.	<i>Periodika</i>	A	V
10.	Raduraksti	Z	Z
11.	<i>Rīgas Centrālās bibliotēkas Novadpētniecības DB</i>	V	A
12.	Valmieras rajona literātu datubāze	V	V
13.	Zudusī Latvija	A	A

6. attēlā redzams detalizētāks abu novērtējumu atspoguļojums.

Pētījuma rezultātā var secināt, ka DK kvalitāti tematiskās pieejamības aspektā raksturo meklēšanas veidu piedāvājuma līmenis (lietojamība) un precizitātes līmenis (veiktspēja)— kvalitatīvākās kolekcijās ir augstāki rādītāji gan meklēšanas piedāvājuma vērtējumam, gan precizitātei, savukārt tematiskā pieejamība ir apgrūtināta, ja nav pietiekams meklēšanas veidu piedāvājums, kā arī ir zema precizitāte.

B. Holma
DIGITĀLO KOLEKCIJU LIETOJAMĪBAS UN VEIKTSPĒJAS
NOVĒRTĒJUMS TEMATISKĀS PIEEJAMĪBAS ASPEKTĀ

6. att. Vērtējums DK meklēšanas precizitātei un tematiskās meklēšanas piedāvājuma nodrošinājumam

Secinājumi

DK tematiskā pieejamība ir atkarīga no vairākiem EIMS elementiem un to mijiedarbības. Šajā pētījumā tika apskatīti daži lietojamības un veiktspējas rādītāji: meklēšanas veidu piedāvājums un precizitāte.

Pamatojoties uz izvēlēto empīrisko bāzi un iegūtajiem datiem, var secināt, ka lielākā daļa DK nodrošina vidēja līmeņa tematisko pieejamību. Atbilstoši labas prakses DK ir nepieciešams uzlabot meklēšanas veidus, piemēram, atlasas meklēšanu vienkāršot un daudzveidīgāku pārlūkmeklēšanu (kolekcijas pārlūkošanu vismaz pēc divām līdz trijām pazīmēm) vajadzētu piedāvāt jau kolekcijas sākumlapā. Precizitātes pilnveidošana prasa izstrādāt arī labākus priekšmetu sarakstus (vai citas zināšanu organizēšanas sistēmas, piemēram, nozaru sarakstus vai lietotāju atslēgvārdu mākoņus).

Šo pētījumu iespējams atkārtot, novērtējot meklēšanas rezultātu precizitāti ar citām pieprasījuma izteiksmēm un salīdzinot iegūtos rezultātus. Interesanti būtu atkārtot pētījumu arī pēc noteikta laika intervāla, lai novērtētu izmaiņas. Tuvākajā laikā būtu veicams pētījums, kurā šī pētījuma rezultāti tiktu salīdzināti ar lietotāju vērtējumu DK lietojamībai un derīgumam.

Kolekciju tematiskās pieejamības pilnveidošana ir priekšnosacījums to intensīvākai izmantošanai un piekļuvei kultūras mantojuma resursiem, kuru apguve apzināti vai neapzināti formē nacionālo identitāti.

B. Holma
DIGITĀLO KOLEKCIJU LIETOJAMĪBAS UN VEIKTSPĒJAS
NOVĒRTĒJUMS TEMATISKĀS PIEEJAMĪBAS ASPEKTĀ

Izmantotie informācijas avoti

1. *A qualitative evaluation of The European Library* [online] : [Conference paper in 2nd DELOS Conference on Digital Libraries, Pisa (Italy), 5-7 Dec 2007]. Klas, Claus-Peter, Tsakonas, Giannis, Albrechtsen, Hanne, Hansen, Preben. [cited 30-09-2011]. Available: http://eprints.rclis.org/bitstream/10760/15519/1/Klas_etal_07.pdf
2. **Buchanan, Steven, Salako, Adeola.** Evaluating the usability and usefulness of a digital library. *Library Review*, vol. 58, Nr. 9, 2009, p. 638-651.
3. **Chowdhury, Gobinda.** From digital libraries to digital preservation research: the importance of users and context. *Journal of Documentation*, vol. 66, Nr. 2, 2010, p. 207-223.
4. **David, Ohad, Bar-Tal, Daniel.** A Sociopsychological conception of collective identity: The Case of national identity as an example. *Personality and Social Psychology Review*, vol.13, Nr.4, November 2009, p. 354-379.
5. **Krumina, Liga, Holma, Baiba.** Digitization practice in Latvia: achievements and trends of development : [Research and advanced technology for digital libraries : International conference on Theory and practice for digital libraries, TPDL 2011, Berlin (Germany), 26-28 September 2011, Proceedings]. *Lecture Notes in Computer Science*, vol. 6966, 2011, p. 469-472. ISSN 0302-9743. ISBN 978-3-642-24468-1. DOI 10.1007/978-3-642-24469-8.
6. **Lee, Hyuk-Jin, Neal, Diane.** A new model for semantic photograph description combining basic levels and user-assigned descriptors. *Journal of Information Science*, vol. 36, Nr.5, 2010, p. 547-565.
7. **Pakalna, Daina.** Pētījuma „Nacionālā identitāte digitālā vidē” iedzīvotāju aptaujas rezultāti = The opinion pool results of the research „National identity in the digital environment”. **No: Informācija un sabiedrība** [tiešsaiste] : Informācijas un bibliotēku studiju nodaļas raksti = Information and Society : Proceedings of the Department of Information and Library Studies, Nr.2 2011. ISSN 1691-6298.
8. **Paterson, Lorraine, Low, Boon.** Usability inspection of digital libraries [online] [cited 14-08-2011.]. *Ariadne*, Issue 63, 30th April 2010. Available: <http://www.ariadne.ac.uk/issue63/paterson-low/>
9. **Rosch, E., Mervis, C.B., Gray, W.D., Johnson, D.M., Boyes-Braem, P.** Basic objects in natural categories. *Cognitive Psychology*, vol.8, Nr.3, 1976, p. 82-439.
10. **Saracevic, Tefko.** *Evaluation of digital libraries: An overview* [online]. 2004. [cited 30-09-2011]. Available: http://comminfo.rutgers.edu/~tefko/DL_evaluation_Delos.pdf
11. **Tsakonas, Giannis, Papatheodorou, Christos.** Analysing and evaluating usefulness and usability in electronic information services. *Journal of Information Science*, vol. 32, Nr. 5, 2006, p. 400-419.
12. **Vrana, Radovan.** Public libraries in Croatia and the digitization challenge. *Library Review*, vol.59, Nr.5, 2010, p. 325-340.

B. Holma
DIGITĀLO KOLEKCIJU LIETOJAMĪBAS UN VEIKTSPĒJAS
NOVĒRTĒJUMS TEMATISKĀS PIEEJAMĪBAS ASPEKTĀ

PIELIKUMI

1. pielikums

**Digitālās bibliotēkas / kolekcijas – labas prakses piemēri lietotāja saskarnei –
meklēšanai un pārlūkošanai**

Nr.	Digitālā bibliotēka/kolekcija	Adrese
1.	World Digital Library	http://www.wdl.org/cn/
2.	State Hermitage Museum	http://www.heritagemuseum.org/cgi-bin/db2www/browse.mac/category?selLang=English
3.	American Memory (LC)	http://memory.loc.gov/ammem/browse/index.html
4.	Digital Collections of National Library of Australia	http://www.nla.gov.au/digicoll/
5.	Europeana	http://www.europeana.eu/portal/

2. pielikums

**Meklēšanas veidu novērtējums labas prakses
digitālajām bibliotēkām/kolekcijām**

DK vai bibliotēka		World Digital Library	State Hermitage Museum	American Memory (LC)	Digital Collections of National Library of Australia	Europeana
Meklēšanas veids	Meklēšanas kritērijs					
Atlases meklēšana	Vienkāršā	+	+	+	+	+
		2	2	2	2	2
	Paplašinātā (Pazīmju kombinēšana)	-	+	-	+	+
		0	2	0	2	2
Pārlūkmeklēšana		+	X	+	+	X
		2,5	1,5	2,5	2,5	1,5
Kopā		4,5	5,5	4,5	6,5	5,5

B. Holma
DIGITĀLO KOLEKCIJU LIETOJAMĪBAS UN VEIKTSPĒJAS
NOVĒRTĒJUMS TEMATISKĀS PIEEJAMĪBAS ASPEKTĀ

3. pielikums

**Meklēšanas precizitātes novērtējums Latvijas atmiņas institūciju digitālās kolekcijas
(vērtēšana notika 2011. gada 12., 13. augustā)**

Apzīmējumi:
+ precīzi rezultāti
X daļēji precīzi
- nav atbilstošu rezultātu

„Zudusi Latvija” - <http://www.zudusilatvija.lv>

Pieprasījuma izteiksme	Meklēšanas veids	Rezultāti	Punkti	
baznīcas	Vienkāršā atlasē meklēšana	+	10	
	Pārlūmeklēšana	X	9	
	Katoļu baznīcas	Vienkāršā atlasē meklēšana	X	2
		Pārlūmeklēšana	X	9
	Trīsvienības baznīca Jelgavā	Vienkāršā atlasē meklēšana	+	10
		Pārlūmeklēšana	-	0
Kopā			40 (22 + 18)	

Novadnieku enciklopēdija <http://www.bauskasbiblioteka.lv/> (Bauskas CB)

Pieprasījuma izteiksme	Meklēšanas veids	Rezultāti	Punkti	
Kurzemes hercogs	Vienkāršā meklēšana	+	10	
	Pārlūmeklēšana	-	0	
	Bīrons [Ernst Johans]	Vienkāršā meklēšana	+	10
		Pārlūmeklēšana	+	10
	Kurzemes hercogiste	Vienkāršā meklēšana	-	0
		Pārlūmeklēšana	-	0
Kopā			30 (20 + 10)	

Jūrmalas bibliotēku apvienības novadpētniecība <http://jurmala.biblioteka.lv/Alise/>

Pieprasījuma izteiksme	Meklēšanas veids	Rezultāti	Punkti	
melluži	Vienkāršā meklēšana	+	10	
	Pārlūmeklēšana	-	0	
	Mellužu estrāde	Vienkāršā meklēšana	+	10
		Pārlūmeklēšana	-	0
	Zemeņu audzēšana	Vienkāršā meklēšana	+	10
		Pārlūmeklēšana	-	0
Kopā			30 (30 + 0)	

B. Holma
DIGITĀLO KOLEKCIJU LIETOJAMĪBAS UN VEIKTSPĒJAS
NOVĒRTĒJUMS TEMATISKĀS PIEEJAMĪBAS ASPEKTĀ

Dinaburgas cietoksnis <http://www.lcb.lv/> (Pieejama tikai pārlūkmeklēšana)

Pieprasījuma izteiksme	Meklēšanas veids	Rezultāti	Punkti	
Daugavpils cietokšņa uzcelšanas gads	Pārlūkmeklēšana	+	10	
	Barklajs de Tolli	Pārlūkmeklēšana	-	0
	Līdzīgi cietumi Eiropā	Pārlūkmeklēšana	-	0
Kopā			10 (0 + 10)	

Novadnieku enciklopēdija. Preiļu Galvenā bibliotēka. <http://www.preilubiblioteka.lv/?menu=1>

Pieprasījuma izteiksme	Meklēšanas veids	Rezultāti	Punkti
Politīķi/politiķis	Vienkāršā meklēšana	-	0
	Pārlūkmeklēšana	-	0
Ādamsons Jānis	Vienkāršā meklēšana	+	10
	Pārlūkmeklēšana	+	10
ministrs	Vienkāršā meklēšana	-	0
	Pārlūkmeklēšana	-	0
Kopā			20 (10 + 10)

Limbažu Galvenās bibliotēkas novadpētniecība Novada resursu katalogs. www.limbazubiblioteka.lv

Pieprasījuma izteiksme	Meklēšanas veids	Rezultāti	Punkti
komponisti	Atlases meklēšana – vienkāršā (priekšmeti (visi))	+	10
	Pārlūkmeklēšana (priekšmeti (visi temati))	+	10
Baumaņu Kārlis	Atlases meklēšana – vienkāršā – personvārds kā priekšmets	+	10
	Pārlūkmeklēšana	-	0
Dievs, svēti Latviju [himna]	Atlases meklēšana (visi lauki)	+	10
	Pārūkmeklēšana (priekšmeti visi) – himnas autors	X	5
Kopā			45 (30 + 15)

Valmieras rajona literātu datubāze <http://www.biblioteka.valmiera.lv/lat/piedavajam/literati/>

Pieprasījuma izteiksme	Meklēšanas veids	Rezultāti	Punkti
Fricis Bārda	Vienkāršā meklēšana	+	10
	pārlūkmeklēšana	+	10
Valmieras dzejnieki	Vienkāršā	X	2
	pārlūkmeklēšana	-	0
F. Bārdas muzejs	Vienkāršā	X	2
	Pārlūkmeklēšana	-	0
Kopā			24 (14 + 10)

B. Holma
DIGITĀLO KOLEKCIJU LIETOJAMĪBAS UN VEIKTSPĒJAS
NOVĒRTĒJUMS TEMATISKĀS PIEEJAMĪBAS ASPEKTĀ

Kuldīgas mantojums. *biblio.kuldiga.lv*

Pieprasījuma izteiksme	Meklēšanas veids	Rezultāti	Punkti
pilis	vienkāršā (institūcija kā priekšmets)	X	8
	Pārlūkošana	+	10
Kuldīgas viduslaiku pils	Vienkāršā (visi lauki); vienkāršā (institūcija kā priekšmets)	+	10
	pārlūkošana	X	9
Hercogs Jēkabs	Vienkāršā (visi lauki)	X	9
	pārlūkošana	-	0
Kopā			46 (27 + 19)

Ventspils hronika. Friča Forstmaņa kolekcija *hronika.ventspils.lv*

Pieprasījuma izteiksme	Meklēšanas veids	Rezultāti	Punkti
Pilis	Vienkāršā (visi temati)	-	0
	pārlūkmeklēšana	-	10
Jelgavas pils	vienkāršā (institūcija kā priekšmets)	X	5
	pārlūkmeklēšana	-	0
Bartolomeo Rastrelli	vienkāršā	+	10
	pārlūkmeklēšana	-	0
Kopā			25 (15 + 10)

Ievērojami cilvēki Jelgavas novadā. *www.jzb.lv*

Pieprasījuma izteiksme	Meklēšanas veids	Rezultāti	Punkti
aktrise	vienkāršā	+	10
	Pārlūkmeklēšana	-	0
Elza Radziņa	Vienkāršā (institūcija kā priekšmets)	+	10
	Pārlūkmeklēšana	+	10
teātris	vienkāršā	+	10
	Pārlūkmeklēšana	-	0
Kopā			40 (30 + 10)

B. Holma
DIGITĀLO KOLEKCIJU LIETOJAMĪBAS UN VEIKTSPĒJAS
NOVĒRTĒJUMS TEMATISKĀS PIEEJAMĪBAS ASPEKTĀ

Rīgas Centrālās bibliotēkas Novadpētniecības DB. *www.rcb.lv*

Pieprasījuma izteiksme	Meklēšanas veids	Rezultāti	Punkti
Jūgendstils	Vienkāršā (visi temati)	+	10
	pārlūkmeklēšana	+	10
Arhitektūra	Vienkāršā (visi lauki)	X	9
	pārlūkmeklēšana	+	10
Eižens Laube	Vienkāršā (personvārds kā priekšmets)	+	10
	pārlūkmeklēšana	-	0
Kopā			49 (29 + 20)

Periodika

Pieprasījuma izteiksme	Meklēšanas veids	Rezultāti	Punkti
Jelgavas „tirgus laukums”	vienkāršā	X	7
	pārlūkošana	-	0
Tirgus laukums	vienkāršā	+	10
	pārlūkošana	-	0
Hercoga Jēkaba laukums	vienkāršā	+	10
	pārlūkošana	-	0
Kopā			27 (27 + 0)

Raduraksti (*tikai pārlūkmeklēšana*)

Pieprasījuma izteiksme	Meklēšanas veids	Rezultāti	Punkti
Luterāņu draudze Jelgavā	pārlūkmeklēšana	+	10
Dubultu draudze	pārlūkmeklēšana	X	5
Elza Neilande	pārlūkmeklēšana	-	0
Kopā			15 (0 + 15)

B. Holma
DIGITĀLO KOLEKCIJU LIETOJAMĪBAS UN VEIKTSPĒJAS
NOVĒRTĒJUMS TEMATISKĀS PIEEJAMĪBAS ASPEKTĀ

4.pielikums

Latvijas atmiņas institūciju digitālās kolekcijas (DK)¹

Nr.	Kolekcijas nosaukums	Kolekcijas piekļuves adrese
1.	Zudusī Latvija	http://www.zudusilatvija.lv
2.	Periodika	http://www.periodika.lv
3.	Raduraksti	http://www.lvva-raduraksti.lv
4.	Novadnieku enciklopēdija (Bauskas Centrālā bibliotēka)	http://www.bauskasbiblioteka.lv/
5.	Jūrmalas bibliotēku apvienības novadpētniecība	http://jurmala.biblioteka.lv/Alise/
6.	Dinaburgas cietoksnis	http://www.lcb.lv/
7.	Novadnieku enciklopēdija (Preiļu Galvenā bibliotēka)	http://www.preilubiblioteka.lv/?menu=1
8.	Limbažu galvenās bibliotēkas novadpētniecība	www.limbazubiblioteka.lv/ ; (sadaļa: Novadpētniecība > Novada resursu DB > Novada resursu katalogs)
9.	Valmieras rajona literātu datubāze	http://www.biblioteka.valmiera.lv/lat/piedavajam/literati/
10.	Kuldīgas mantojums	biblio.kuldiga.lv/ ; (sadaļa: Kuldīgas mantojums > Pīlis, muižas un pilskalni)
11.	Friča Forstmaņa fotoarhīvs (Ventspils hronika)	hronika.ventspils.lv
12.	Ievērojami cilvēki Jelgavas novadā (Jelgavas Zinātniskās bibliotēkas novadpētniecība)	http://www.jzb.lv/index.php?&152
13.	Rīgas Centrālās bibliotēkas Novadpētniecības DB	www.reb.lv/ ; (sadaļa: DB > RCB veidotās DB > Novadpētniecības DB > Meklēt novadpētniecības DB)

¹ DK, kuras novērtēja fokusgrupu dalībnieki

B. Holma
DIGITĀLO KOLEKCIJU LIETOJAMĪBAS UN VEIKTSPĒJAS
NOVĒRTĒJUMS TEMATISKĀS PIEEJAMĪBAS ASPEKTĀ

5. pielikums

Meklēšanas veidu novērtējums Latvijas atmiņas institūciju digitālajās kolekcijās

Digitālā kolekcija	Zuduši Latvija	Periodika	Rāduraksti	Novadnieku enciklopēdija (Bauskas CB)	Jūrmalas bibliotēku apvienības novadpētniecība	Dinaburgas cietoksnis	Novadnieku enciklopēdija (Priekle Galvendi bibliotēka)	Limbūžu Galvenās bibliotēkas novadpētniecība	Valmieras njoņa literāro datubāze	Kaldīgas mantojums	Friša Foršūnaga fotoarhīvs (Ventspils Iromka)	Ievērojami cilvēki Jelgavas novada (Jelgavas Zinātniskās bibliotēkas novadpētniecība)	Rīgas Centrālās bibliotēkas Novadpētniecības DI	
	Punkti (kopā)	5,5	5,5	1	3,5	4	1,5	3,5	4	3,5	4,5	3	3,5	4
Meklēšanas veids														
Atlases meklēšana	Vienkārša	2	2	0	2	1	0	2	1	2	1	1	2	1
	Paplašinātā	1	1	0	0	2	0	0	2	0	2	2	0	2
Pārļukmeklēšana	2,5	2,5	1	1,5	1	1,5	1,5	1	1,5	1,5	0	1,5	1	

VALSTS PROGRAMMA KULTŪRAS MANTOJUMA DIGITALIZĀCIJĀ, 2003–2005

STATE LEVEL PROGRAMME SUPPORTING DIGITIZATION OF CULTURAL HERITAGE, 2003–2005

Līga Krūmiņa

Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes
Informācijas un bibliotēku studiju nodaļa
Lomonosova iela 1A, Rīga, LV-1019
e-pasts: liga.krumina@lu.lv

Kopsavilkums:

Mērķis: analizēt valsts programmas „Bibliotēku, arhīvu un muzeju sadarbības projektu digitālā vidē atbalsts” ieguldījumu nacionālā kultūras mantojuma digitalizācijā un saglabāšanā. Programmu Valsts kultūrkapitāla fonds finansēja no 2003. līdz 2005. gadam.

Metodoloģija/empīriskā bāze: digitalizācijas attīstība Latvijā līdz šim ir vāji dokumentēta, tādēļ pētījuma empīriskā bāze ir nepublicēti dokumenti (projektu pieteikumi, projektu izvērtēšanas komisijas sēžu protokoli un atskaites, līgumi par projektu uzdevumu realizāciju, darba ziņojumi), semināru prezentācijas, kā arī pirmajos projektos iesaistīto darbinieku intervijas. Pētījums ir veikts, izmantojot kvalitatīvo pieeju (dokumentu kvalitatīvo kontentanalīzi) un daļēji strukturētās intervijas. Analizējot empīrisko bāzi, īpaša uzmanība ir pievērsta projektu pieteicējiem (to institucionālajai un ģeogrāfiskajai pārstāvniecībai), projektu realizēšanas mērķiem (kāpēc ir uzsākta programmas atbalstītā digitalizācija), kā arī digitālo kolekciju pieejamībai (lokāli vai tiešsaistē — atkarībā no konkrētā projekta uzdevumiem).

Rezultāti: programmas darbības laikā ir finansēti un realizēti 42 digitālo kolekciju veidošanas projekti. Kopējā trijos gados projektiem atvēlētā summa ir Ls 189 095. Analizējot valsts programmu kultūras mantojuma digitalizācijā, konstatējam vairākas pozitīvas iezīmes: 1) attīstīts reģionu potenciāls (aktīvi projektos darbojas ne tikai lielo bibliotēku, bet arī pilsētu un pašvaldību bibliotēku darbinieki); 2) saskaņoti vienoti mērķi (mērķi sakrīt ar starptautisko praksi: ekselences centru izstrādātajām vadlīnijām, vadošo pasaules bibliotēku digitalizācijas stratēģijām, projektu mērķi sakrīt ar topošās LNDB „Letonica” mērķiem); 3) nodrošināta digitālo objektu pieejamība (projektu rezultāti — digitālās kolekcijas vairākumā gadījumu ir pieejamas lietotājiem arī šobrīd); 4) pilnveidotas profesionālās prasmes (projektos paredzētā darbinieku apmācība ir veicinājusi atmiņas institūcijās nodarbināto profesionālo pilnveidi).

Praktiskā nozīme: raksts izmantojams Latvijas digitalizācijas procesa analīzei un vērtēšanai, digitalizācijas vēstures apguvei.

L. Krūmiņa
VALSTS PROGRAMMA KULTŪRAS MANTOJUMA
DIGITALIZĀCIJĀ, 2003–2005

Novitāte: rakstā piedāvāts viedoklis par valsts mērķprogrammu digitalizācijas procesa atbalstam, kas balstīts apjomīgā npublicēto materiālu kopuma analīzē.

Atslēgvārdi: nacionālā identitāte, atmiņas institūcijas, digitāla kolekcija, Valsts kultūrkapitāla fonds

Raksta veids: oriģināls pētījums

Norādes: 2 norādes

L. Krūmiņa
VALSTS PROGRAMMA KULTŪRAS MANTOJUMA
DIGITALIZĀCIJĀ, 2003–2005

Abstract:

Purpose: The purpose of this article is to analyze the state level programme „Support for Co-operation among Libraries, Archives and Museums in Digital Environment”, and its contribution in digitization and preservation of national cultural heritage. The programme was funded by the State Culture Capital Foundation from 2003 till 2005. Research is carried out within the project „National Identity in the Digital Environment”.

Methodology/empirical bases: Development of digitalization in Latvia has been poorly documented so far, therefore the empirical research is based on unpublished documents (project proposals, project evaluation commission meeting minutes and reports, contracts for project implementation, working reports), seminar presentations, as well as interviews with staff involved in the first projects. The study has been carried out using a qualitative approach (qualitative content analysis of documents) and in-depth interviews. When analyzing the empirical base, attention is focused on project applicants (their institutional and geographic representation), on objectives of project implementation (why is the digitization launched?), as well as on accessibility of digital collections (locally or online — depending on project tasks).

Findings: Within the programme the 42 digitization projects were financed and implemented. The total amount of money devoted for three years of projects' implementation is 189 095 LVL. Analyzing the state level programme for digitization of cultural heritage, the positive characteristics are as follows: 1) development of regional potential (projects are actively operated not only by large libraries, but also by staff of local libraries); 2) achievement of common objectives of digitization (objectives correspond to the international practice: guidelines developed by centres of excellence, digitization strategies of the leading libraries; objectives are in line with the purposes of emerging Latvian National Digital Library „Letonica”); 3) accessibility of digital objects (project results — in most cases digital collections — are available to users at present); 4) improved professional skills (staff training contributes to the professional development of memory institutions' employees).

Practical implications: The article can be used for analysis and assessment of digitization process in Latvia, as well as for learning purposes in information and library studies.

Originality/value: The article provides the analysis of the state level programme „Support for Co-operation among Libraries, Archives and Museums in Digital Environment, 2003–2005” based on study of an extensive set of unpublished materials.

Keywords: National identity, Memory institutions, Cultural heritage, Digital collection, State Culture Capital Foundation, Latvian National Digital Library „Letonica”

Article Type: Original research

References: 2 references

L. Krūmiņa
VALSTS PROGRAMMA KULTŪRAS MANTOJUMA
DIGITALIZĀCIJĀ, 2003–2005

Ievads

Pētījums, kura pirmie rezultāti ir atspoguļoti rakstā, tiek veikts valsts pētījumu programmas „Nacionālā identitāte” ietvaros, lai analizētu digitalizācijas vēsturi Latvijā un vērtētu kultūras mantojuma pieejamību digitālajā vidē. Rakstā īpaša uzmanība ir pievērsta Valsts kultūrkapitāla fonda (VKKF) finansētajai programmai „Bibliotēku, arhīvu un muzeju sadarbības projektu digitālā vidē atbalsts”, kas tika realizēta trīs gadus— 2003., 2004. un 2005. gadā (ar projektu konkursu sākumu 2002. gada beigās un projektu realizācijas noslēgumu 2006. gada pirmajā pusē). Programmu administrēja valsts aģentūra „Kultūras informācijas sistēmas” (v/a KIS).

Digitalizācijas attīstība Latvijā līdz šim ir maz dokumentēta, tādēļ programmas satura un rezultātu analīzes empīriskā bāze ir *nepublicēti materiāli*, kuri glabājas V/a KIS arhīvā: 1) projektu pieteikumi, projektu izvērtēšanas komisijas sēžu protokoli un atskaites, līgumi par projektu uzdevumu realizāciju, darba ziņojumi, u.tml.; 2) semināru prezentācijas, kurās apkopots programmā paveiktais. Empīrisko bāzi veido arī *daļēji strukturētās intervijas* ar Latvijas Nacionālās bibliotēkas (LNB) Restaurācijas nodaļas ķīmiķi eksperti, Dr.chem. Rudīti Kalniņu un Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas dokumentālistu Valdi Mazuli, kuri ir bijuši iesaistīti programmas atbalstītajos digitalizācijas projektos. Analizējot empīrisko bāzi, īpaša uzmanība ir pievērsta projektu pieteicējiem (to institucionālajai un ģeogrāfiskajai pārstāvniecībai), projektu realizēšanas mērķiem (kāpēc reģionos tika uzsākta programmas atbalstītā digitalizācija), kā arī digitālo kolekciju pieejamībai (lokāli vai tiešsaistē— atkarībā no konkrētā projekta uzdevumiem).

Rudīte Kalniņa savās pārdomās, kas paustas pētījuma laikā notikušajā intervijā par LNB digitalizācijas projektiem, atzīst, ka „digitalizācija palīdz latviskajai identitātei nostiprināties un veidoties, jo nacionālā identitāte, kā es to saprotu, ir saprašana, ka tu esi latvietis, ka tev ir savas saknes un ka ir jāzina, kādā vidē saknes ir augušas un kas ar tām ir bijis. Kultūras mantojums ir šo *sakņu augšanas rādītājs*” (1, 9. lp.). Tādējādi viens no aspektiem jautājumam par nacionālo identitāti digitālās vides kontekstā ir *kultūras vērtību pārnese digitālā vidē*. Tas potenciāli var palielināt lietotāju (īpaši jaunās paaudzes) interesi par savas zemes vēsturi un savu vietu tajā, tas palīdz saskatīt saknes. Tātad pētīt kultūras mantojumu digitālā vidē nozīmē analizēt potenciālu, kurš var palīdzēt digitālajai paaudzei veidot piederības sajūtu dzimtai, kopienai, novadam, nācijai.

VKKF atbalstītā programma „Bibliotēku, arhīvu un muzeju sadarbības projektu digitālā vidē atbalsts”

Saskaņā ar projektu konkursa nolikumu „Bibliotēku, arhīvu un muzeju sadarbības projektu digitālā vidē atbalsts” bija V/a KIS izstrādāta kultūras programma, ko finansēja VKKF. Līdzekļi projektiem tika piešķirti konkursa kārtībā. Programmas mērķis bija: „veicināt sadarbības *modeļu izveidi* un *aprobēšanu* starp bibliotēkām, muzejiem un arhīviem, lai nodrošinātu nacionālas, reģionālas un vietējas nozīmes *informācijas pieejamību* lokāliem un attālinātiem lietotājiem” (2, 1. lp.). Šī mērķa realizēšanai tika atbalstīti projekti, kas bija ilgtspējīgi un nodrošināja:

- 1) „sadarbības modeļu izveidi starp bibliotēkām, arhīviem un muzejiem (vismaz starp *divām institūcijām*);
- 2) nacionālas, reģionālas un vietējas nozīmes digitālo *resursu izveidi* un *saglabāšanu*;
- 3) *pakalpojumu* sniegšanu sabiedrībai, veicinot digitalizēto informācijas resursu pieejamību un izmantošanu izglītībai, tūrismam u.c. mērķiem” (2).

L. Krūmiņa
VALSTS PROGRAMMA KULTŪRAS MANTOJUMA
DIGITALIZĀCIJĀ, 2003–2005

Nolikumā teikts, ka projektu realizācijas rezultātā jānodrošina *iespējami labvēlīgāki apstākļi* lietotājiem bibliotēku, arhīvu un muzeju digitalizēto krājumu *pieejamībā*. Programmas darbības laikā tika finansēti un realizēti **42** digitālo kolekciju veidošanas projekti. Kopējā trijos gados projektiem atvēlētā summa bija **Ls 189 095**. Pārskatu par projektu pieteicēju ģeogrāfisko pārstāvību skat. 1. attēlā.

2006. gada 6. aprīlī programmu pabeidza¹. Rakstā ir apskatīti projektu konkursi 2004. un 2005. gadā, īsi raksturojot:

- 1) projektu pieteicējus,
- 2) projektu galvenos mērķus, kā arī
- 3) projektu rezultātu pieejamību lietotājiem šobrīd.

1. att. Projektu pieteicēju ģeogrāfiskā pārstāvība

2004. gads

2004. gada projektu pieteikumu izskatīšanas komisijas sēžu protokoli liecina, ka projektiem atvēlētā summa bija **Ls 48 500**. Projektu konkursā tika atbalstīti **12** bibliotēku, arhīvu un muzeju sadarbības projekti.

Projektu pieteicēju raksturojums

2004. gadā atbalstīto projektu pieteicēji bija:

- 1) *Latvijas Akadēmiskā bibliotēka* (LAB; tagad — Latvijas Universitātes Akadēmiskā bibliotēka. Digitalizācijas darbs bibliotēkā uzsākts jau 1994. gadā ar projektu „Latvijas kultūrvēsturiskās un

¹ Nozīmīgākie mērķprogrammas projekti apskatīti arī Dainas Gavares maģistra darbā 2007. gadā: Gavare, Daina. Bibliotēku, arhīvu un muzeju sadarbība digitālajā vidē Latvijā un pasaulē : maģistra darbs. Vad. Līga Krūmiņa, Rīga : Latvijas Universitāte, 2007. 12 lp.

L. Krūmiņa
VALSTS PROGRAMMA KULTŪRAS MANTOJUMA
DIGITALIZĀCIJĀ, 2003–2005

- zinātniski tehniskās informācijas elektroniskā bibliotēka” — reto grāmatu un rokrakstu krājuma materiālu digitalizācija);
- 2) *Latvijas Nacionālā bibliotēka* (Digitalizācijas darbs bibliotēkā uzsākts 1998. gadā ar projektu „Mantojums”);
 - 3) *Latvijas Valsts arhīvs*;
 - 4) Latvijas reģionu atbalstīto projektu pieteicēju vidū bija atmiņas institūcijas no tādām pilsētām kā *Aizkraukle, Daugavpils, Gulbene, Jūrmala, Limbaži, Ludza, Preiļi, Ventspils*. Sadarbības partneri pilsētu un pagastu publiskajām bibliotēkām bija valsts un vietējie muzeji (piemēram, Valsts mākslas muzejs, Aizkraukles Vēstures un mākslas muzejs „Kalna Ziedi” vai Ventspils muzejs), kā arī valsts nozīmes un zonālie arhīvi.

Projektu mērķi

Analizējot projektu pieteikumu dokumentāciju un noslēgtos līgumus par projektu uzdevumu realizāciju, ir konstatējami vairāki, visiem projektiem vienoti mērķi, kas liecina par līdzīgām tendencēm digitalizācijas procesu organizēšanā. Dominējošie projektu realizēšanas mērķi ir:

- 1) nodrošināt *piekļuvi* digitālajiem materiāliem, izmantojot internetu (digitālie objekti tiek organizēti gan virtuālo izstāžu, gan datubāžu formā);
- 2) veicināt krājuma (oriģinālu) *saglabāšanu*, digitalizējot pieprasītākos materiālus;
- 3) risināt problēmas, kas saistītas ar dažādu formātu dokumentu un objektu digitalizāciju (teksti, multimediji — *foto-fono materiāli, trīsdimensiju objekti* — muzeju priekšmeti, arhitektūras pieminekļi);
- 4) nodrošināt vēsturisku dokumentu un aprakstu tulkošanu un anotēšanu latviešu valodā, atbilstošu metadatu pievienošanu;
- 5) aprobēt metadatu standartu *Dublin Core* (DC) un tā paplašinājumu metadatu veidošanai, analizēt DC un MARC metadatu standartu savietojamību;
- 6) meklēt risinājumus starptautisku digitālo objektu vadības sistēmu *iespējamai adaptēšanai* Latvijas vajadzībām (*Greenstone*);
- 7) balstoties uz projekta rezultātā iegūtajām digitālajām kolekcijām, izveidot *pedagoģiskas programmas* dažādām mērķauditorijām;
- 8) paaugstināt personāla *kvalifikāciju* un kompetenci digitalizācijas jautājumos.

Projektu rezultātā tiek veidota *tehnoloģiskā* infrastruktūra (aparātūra, programmatūra), apmācīti darbinieki. Nostiprinās sadarbība ne tikai starp atmiņas institūcijām, bet arī ar informācijas tehnoloģiju (IT) speciālistiem. Konkrētie projekti vairākumā gadījumu ir aizsākums bibliotēkas, muzeja vai arhīva krājuma digitalizācijas ilgtermiņa programmai.

Projektu rezultātu pieejamība lietotājiem

Visu projektu pieteikumu dokumentācijā kā obligātie elementi ir iekļautas vienošanās par projektu laikā radīto digitālo objektu *saglabāšanu*, komunikāciju infrastruktūras *uzturēšanu* (piemēram, licences, interneta pastāvīgā pieslēguma vai servera uzturēšana), kā arī *darba turpināšanu* pēc projekta termiņa beigām. Šādas vienošanās ir noslēgtas starp projektā iesaistītajām atmiņas institūcijām un pašvaldībām. Tātad šādas vienošanās potenciāli paredz digitālo kolekciju uzturēšanu un attīstību *ilgtermiņā*.

Analizējot 12 projektu rezultātu pieejamību tīmeklī, jāatzīst, ka kopš 2004. gada 11 projektu rezultāti joprojām ir pieejami lietotājiem.

Daži piemēri no 2004. gadā atbalstīto projektu rezultātiem:

1. Personu un vietu attēlu datubāze (LAB, Rakstniecības, teātra un mūzikas muzejs; turpina projektu no 2003. gada).
Pieejams: <http://www5.acadlib.lv/kopprojekts.htm>.

L. Krūmiņa
VALSTS PROGRAMMA KULTŪRAS MANTOJUMA
DIGITALIZĀCIJĀ, 2003–2005

2. Latvijas kultūras vēsture attēlos. Sērija A: Portreti (LNB, Latvijas Valsts vēstures arhīvs; turpina projektu no 2003. gada).
Pieejams: <http://data.lnb.lv/retumiprojekts/main.htm>.
3. Mākslinieks Eduards Kalniņš dokumentos un gleznās (Latvijas Valsts arhīvs, Latvijas Mākslas akadēmijas Informācijas centrs, Valsts Mākslas muzejs).
Pieejams: <http://www.lvarhivs.gov.lv/kalnins/> (skat. 2. att.).
4. Aizkraukles rajona kultūras mantojuma digitalizācija (Aizkraukles pilsētas bibliotēka, Aizkraukles Vēstures un mākslas muzejs „Kalna ziedi”, Aizkraukles rajona padomes informācijas centrs, Jēkabpils Zonālais valsts arhīvs).
Pieejams: <http://www2.aizrp.lv/cgi-bin/library?a=p&p=home&l=lv&w=utf-8>
5. Digitālais ceļojums — Daugavpils kultūrvēsturiskie objekti: 1. kārtā: Multimediju projekts „Dinaburgas cietoksnis” (Latgales Centrālā bibliotēka, Daugavpils Novadpētniecības un mākslas muzejs, Daugavpils Zonālais valsts arhīvs).
Pieejams: <http://dinaburgascietoksnis.lcb.lv/> (skat. 3. att.).
6. Gulbene: izglītība laiku lokos (Gulbenes bibliotēka, Gulbenes vēstures un mākslas muzejs, Alūksnes Zonālais valsts arhīvs).
Pieejams: <http://www.ltn.lv/~gulbb/novads/foto.htm>
7. Limbažu novada elektronisko kolekciju izveide — uzsākts darbs pie materiāliem par izdevējiem, kuru darbs ir saistīts ar Limbažiem, kā arī par Baumaņu Kārli (Viļķenes pagasta bibliotēka, Limbažu Galvenā bibliotēka, Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīvs, Limbažu muzejs, Valmieras Zonālais valsts arhīvs, SIA „Izdevniecība Auseklis”).
Pieejams: http://www.limbazubiblioteka.lv/lv/ms/novadpetnieciba/baumanu_karlis/datu_baze_par_baumanu_karli/ (skat. 4. att.).
8. Preiļu pils un parks pagātnē un šodien (Preiļu novada Dome, Preiļu Galvenā bibliotēka, Preiļu Vēstures un lietišķās mākslas muzejs).
Pieejams: http://www.preili.lv/parks_cd/index.htm (skat. 5. att.).
9. Ventspils hronika (Ventspils bibliotēka, Ventspils muzejs, Ventspils Zonālais valsts arhīvs; turpina projektu no 2003. gada).
Pieejams: <http://hronika.ventspils.lv/> (skat. 6. att.).

L. Krūmiņa
VALSTS PROGRAMMA KULTŪRAS MANTOJUMA
DIGITALIZĀCIJĀ, 2003–2005

2. att. „Mākslinieks Eduards Kalniņš dokumentos un gleznās” — saskarnes fragmenti
© Latvijas Valsts arhīvs, Valsts Mākslas muzejs

3. att. „Daugavpils kultūrvēsturiskie objekti: Dinaburgas cietoksnis” — saskarnes fragmenti
© Latgales Centrālā bibliotēka, Daugavpils Novadpētniecības un mākslas muzejs,
Daugavpils Zonālais valsts arhīvs

L. Krūmiņa
VALSTS PROGRAMMA KULTŪRAS MANTOJUMA
DIGITALIZĀCIJĀ, 2003–2005

4. att. „Limbažu novada elektroniskās kolekcijas” — saskarnes fragmenti
© Limbažu Galvenā bibliotēka, Viļķenes pagasta bibliotēka, Limbažu muzejs,
Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīvs

5. att. „Preiļu pils un parks pagātnē un šodien” — saskarnes fragmenti
© Preiļu rajona Galvenā bibliotēka, Preiļu Vēstures un lietišķās mākslas muzejs

L. Krūmiņa
VALSTS PROGRAMMA KULTŪRAS MANTOJUMA
DIGITALIZĀCIJĀ, 2003–2005

6. att. „Ventspils hronika” — saskarnes fragmenti
© Ventspils bibliotēka, Ventspils muzejs, Ventspils Zonālais valsts arhīvs

2005. gads

2005. gada pieteikumu izskatīšanas komisijas sēžu protokoli liecina, ka projektu konkurss tika izsludināts divās kārtās — martā un maijā. Pirmajā kārtā tika atbalstīti **11** projekti, otrajā kārtā — **7** projekti (tātad kopā **18** projekti). Projektiem atvēlētā summa bija **Ls 92 092**.

Projektu pieteicēju raksturojums

Līdzīgi kā 2004. gadā, arī 2005. gadā projektus pieteica lielākās valsts nozīmes bibliotēkas (*LNB, LAB* un Latvijas Universitātes bibliotēka (*LUB*)). Latvijas reģionus pārstāvēja tādu pilsētu un pagastu pašvaldību publiskās bibliotēkas kā *Aizkraukle, Cēsis, Dundaga, Gulbene, Jelgava, Jūrmala, Kuldīga, Limbaži, Madona, Preiļi, Ventspils, Viļķene*. Sadarbības partneri bibliotēkām bija gan lielākie valsts nozīmes muzeji (piemēram, *Latvijas Vēstures muzejs, Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs, Rakstniecības, teātra un mūzikas muzejs*) un arhīvi (*Latvijas Valsts arhīvs, Latvijas Valsts vēstures arhīvs*), gan arī pašvaldību muzeji un zonālie valsts arhīvi. Projektu pieteikumu iniciatori un atbildīgie vadītāji vairākumā gadījumu ir bibliotēku darbinieki (atsevišķos gadījumos par projektu atbildēja domes kultūras darba vai projektu vadības speciālisti).

Vairākos projektos (piemēram, „Digitālā bibliotēka *Greenstone*” — Aizkraukles rajona padome, „Personu un vietu attēlu datu bāze” — Latvijas Akadēmiskā bibliotēka vai „Latvijas kultūras vēsture attēlos” — Latvijas Nacionālā bibliotēka) iesāktie darbi tika turpināti no 2004. gada.

L. Krūmiņa
VALSTS PROGRAMMA KULTŪRAS MANTOJUMA
DIGITALIZĀCIJĀ, 2003–2005

Projektu mērķi

Projektu pieteikumu un noslēgto līgumu dokumentācija liecina, ka 16 projektu rezultātā tiks nodrošināta *digitalizēto dokumentu* vai *bibliogrāfiskās informācijas* pieejamība internetā. Analizējot projektu īstermiņa mērķus, ir konstatējamas vairākas mērķu kategorijas. Dominējošie mērķi ir:

- 1) sekmēt kultūrvēsturiskā *mantojuma saglabāšanu* un pieejamību elektroniskā vidē (piemēram, datubāzes un tīmekļa vietnes izveidi digitālo objektu apkopošanai un izguvei, kā arī CD kā palīglīdzekļa vēstures apguvei sagatavošanu skolu vajadzībām);
- 2) nodrošināt piekļuvi *bieži pieprasītiem* un *unikāliem* materiāliem (piemēram, veidot informācijas vidi pētniecībai vai tūrismam);
- 3) attīstīt *vienotu digitalizācijas politiku*;
- 4) veicināt institūcijas krājumu *izzināšanu* un pilnīgāku *izmantošanu* (piemēram, Jūrmalas pilsētas muzeja filiāles „Aspazijas māja” krājuma (vairāk nekā 4000 vienību) iekļaušana Jūrmalas Centrālās bibliotēkas kopkatalogā);
- 5) *apmācīt* atmiņas institūciju *personālu*;
- 6) nodrošināt iespēju iesaistīties *starptautiskajās virtuālajās kolekcijās* (piemēram, projekts „Min-hauzena virtuālā pasaule” — Limbažu Galvenā bibliotēka).

Lai palielinātu jaunās paaudzes interesi par digitalizētajiem materiāliem, tīmekļa vietnēs ir paredzēti *interaktīvie elementi*, piemēram, spēles, videofilmas. Visos pieteikumos minēts, ka projekts veido/attīsta sadarbību starp atmiņas institūcijām, kas vērtējama kā atsaucē uz programmas kopējo mērķi. Minētie projektu mērķi liecina, ka Latvijas atmiņas institūcijas veiksmīgi pārņem starptautisko praksi dokumentu digitalizācijā — digitalizācijas svarīgāko rezultātu sasniegšanā.

Lai sasniegtu projektiem izvirzītos mērķus, starp sadarbības partneriem ir noslēgtas vienošanās par darbu sadali, par atbildību, kā arī par intelektuālā īpašuma tiesībām uz digitalizētajiem materiāliem.

Projektu rezultātu pieejamība lietotājiem

Analizējot 18 projektu rezultātu pieejamību tīmeklī vai datu nesējos (atkarībā no projekta uzdevumiem), jāatzīst, ka 2005. gada projektu rezultāti joprojām ir pieejami lietotājiem tīmeklī.

Daži piemēri no 2005. gadā atbalstīto projektu rezultātiem:

1. Karšu digitālā bibliotēka (LNB, LAB, Latvijas Vēstures muzejs, Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs).
Pieejams: <http://data.lnb.lv/nba05/kartes/frame.htm>
2. Personu un vietu attēlu datubāze (LAB, Rakstniecības, teātra un mūzikas muzejs; turpina projektu no 2004. gada).
Pieejams: <http://www5.acadlib.lv/kopprojekts.htm>
3. Zinātnes sākotne Latvijas valstī (LUB, LU Zinātņu un tehnikas vēstures muzejs; aizsāk digitālo kolekciju sēriju par LU rektoriem).
Pieejams: <http://www.lu.lv/biblioteka/resursi/rektori/felsbergs/> (skat. 7. att.).
4. Gulbene: cilvēki, notikumi, gadsimti (Gulbenes bibliotēka, Gulbenes Vēstures un mākslas muzejs, Alūksnes Zonālais valsts arhīvs).
Pieejams: <http://www.gulbenesbiblioteka.lv/bam/gulbene/simbolika.html>
5. Jelgavas ielas (Jelgavas Zinātniskā bibliotēka, Ģ. Eliasa Jelgavas Vēstures un mākslas muzejs, Jelgavas Zonālais valsts arhīvs).
Pieejams: <http://www.jzb.lv/index.php?&151> (skat. 8. att.).

L. Krūmiņa
VALSTS PROGRAMMA KULTŪRAS MANTOJUMA
DIGITALIZĀCIJĀ, 2003–2005

6. Minhauzena virtuālā pasaule (Limbažu Galvenā bibliotēka, Limbažu muzejs, LAB, SIA „Minhauzena pasaule”).
Pieejams: <http://www.limbazubiblioteka.lv/lv/ms/novadpetnieciba/minhauzens/> (skat. 9. att.).
7. Latgales kultūras mantojums — Silajāņu keramiķu darbi elektroniskajos informācijas nesējos (Preiļu rajona padome, Preiļu Galvenā bibliotēka, Aizkalnes bibliotēka, Gailīšu bibliotēka, Preiļu Valsts ģimnāzijas IT speciālisti, Rakstniecības, teātra un mūzikas muzeja filiāle — Raiņa muzejs „Jasmuiža”).
Pieejams: <http://www.preilubiblioteka.lv/?menu=7&smenu=2>
8. Ventņi raksti: Ventspils novada literatūra (Ventspils bibliotēka, Ventspils muzejs, Ventspils zonālais valsts arhīvs).
Pieejams: <http://hronika.ventspils.lv/>

7. att. „Zinātnes sākotne Latvijas valstī” — saskarnes fragmenti

© Latvijas Universitātes bibliotēka, Latvijas Universitātes Zinātņu un tehnikas vēstures muzejs

L. Krūmiņa
VALSTS PROGRAMMA KULTŪRAS MANTOJUMA
DIGITALIZĀCIJĀ, 2003–2005

8. att. „Jelgavas ielas” — saskarnes fragmenti

© Jelgavas Zinātniskā bibliotēka, Ģ. Eliasa Jelgavas Vēstures un mākslas muzejs,
Jelgavas Zonālais valsts arhīvs

9. att. „Minhauzena virtuālā pasaule” — saskarnes fragmenti

© Limbažu Galvenā bibliotēka, Limbažu muzejs, SIA „Minhauzena pasaule”

L. Krūmiņa
VALSTS PROGRAMMA KULTŪRAS MANTOJUMA
DIGITALIZĀCIJĀ, 2003–2005

Secinājumi

Analizējot valsts programmu kultūras mantojuma digitalizācijā „Bibliotēku, arhīvu un muzeju sadarbības projektu digitālā vidē atbalsts”, konstatējam vairākas pozitīvas iezīmes:

- 1) *attīstīts reģionu potenciāls*. Aktīvi abos programmas gados ir ne tikai lielo bibliotēku, bet arī pilsētu un pašvaldību bibliotēku darbinieki, kas liecina, ka ģeogrāfiski dažādās Latvijas vietās ir potenciāls, lai piedāvātu atbilstošas kvalitātes digitālos materiālus Latvijas Nacionālajai digitālajai bibliotēkai (LNDB) „Letonica”;
- 2) *saskaņoti vienoti mērķi*. Visiem finansētajiem projektiem ir vienoti mērķi, kas liecina par līdzīgām tendencēm digitalizācijas procesu organizēšanā pat situācijā, kad joprojām nav valsts līmeņa stratēģijas digitalizācijas aktivitāšu koordinēšanai; Mērķi sakrīt ar starptautisko praksi: ekselences centru izstrādātajām vadlīnijām, vadošo pasaules bibliotēku digitalizācijas stratēģijām. Starptautiskai praksei atbilst arī izglītojošu programmu veidošana, kurās izmantotas projektos radītās digitālās kolekcijas. Vienojošie projektu mērķi sakrīt ar topošās LNDB „Letonica” mērķiem;
- 3) *nodrošināta digitālo objektu pieejamība*. Projektu atbalstam atvēlētais valsts finansējums ir visai nozīmīgs — Ls 189 095. Analīze liecina, ka projektu rezultāti — digitālās kolekcijas — vairākumā gadījumu ir pieejamas lietotājiem arī šobrīd. Tātad finansējums ir realizēts lietderīgi.
- 4) *pilnveidotas profesionālās prasmes*. Programma ir aktivizējusi digitalizācijas procesu visos Latvijas reģionos. Projektos paredzētā darbinieku apmācība ir veicinājusi atmiņas institūcijās nodarbināto profesionālo pilnveidi.

Īpaši ir jāizceļ programmas ietvaros atbalstītie projekti, kuri nav saistīti ar krājuma digitalizāciju, bet *attīsta nozares terminoloģisko bāzi* (piemēram, „Tiešsaistes terminu banka: arhīvi, bibliotēkas, muzeji” — Latvijas Nacionālā bibliotēka, Latvijas Valsts arhīvu ģenerāldirekcija, Muzeju valsts pārvalde), *veicina standartu adaptēšanu vai piedāvā vienotu konceptuālu platformu* datu izguvei un meklēšanai (piemēram, „Konceptijas (sadarbības modeļa) izstrāde autoritatīvo ierakstu vienotai meklēšanas sistēmai” — LNB, Valsts arhīvu ģenerāldirekcija). Arī šo projektu rezultāti ir izmantojami LNDB „Letonica” veidošanai.

Jau vairāk nekā 15 gadu Latvijā norit kultūras mantojuma digitalizācija: pirmie mēģinājumi digitalizēt augsta pieprasījuma un sliktā fiziskā stāvoklī esošus materiālus notika Latvijas Akadēmiskajā bibliotēkā 1994. gadā. Tomēr jāatzīst, ka 16 gadu periodā digitalizācijas attīstība ir bijusi visai sadrumstalota: pārsvarā dažādos projektos balstītas aktivitātes. To rezultātu ilgtspējīga saglabāšana ir bijusi atkarīga no vietējo speciālistu profesionālās kompetences un bieži vien entuziasma turpināt darbu bez papildu finansējuma, kā arī pašvaldību iespējām uzturēt projektu rezultātus ilgtermiņā.

Tādējādi valsts programmas LNDB „Letonica” attīstība, kuru kopš 2006. gada vada Latvijas Nacionālā bibliotēka, būtu līdz šim paveiktā darba saglabāšanas garants. Saglabājot līdz šim paveikto, programma patiesi veiktu vienu no saviem būtiskākajiem uzdevumiem: nodrošināt *digitālā satura* veidošanu — Latvijas atmiņas institūciju un citu radniecīgu iestāžu krājuma digitalizāciju —, padarot tos pieejamus tīmeklī.

Izmantotie informācijas avoti

1. Intervija ar Dr.chem. Rudīti Kalniņu : [intervijas transkripcija]. Intervētāja Līga Krūmiņa. Rīga : Latvijas Nacionālā bibliotēka, 2010. 10 lp. Npublicēts materiāls.
2. Kultūras programmas „Bibliotēku, arhīvu un muzeju sadarbības projektu digitālā vidē atbalsts” projektu konkursa nolikums : [npublicēts materiāls]. [Rīga : Valsts aģentūra „Kultūras informācijas sistēmas”, 2002]. 7 lp.

BIBLIOTĒKA 2.0 LATVIJĀ: NO TEORIJAS UZ PRAKSI

LIBRARY 2.0 IN LATVIA: FROM THEORY TO PRACTICE

Silva Suhaņenkova

Latvijas Universitātes bibliotēka
Sociālo zinātņu fakultāte
Lomonosova iela 1A, Rīga, LV-1019
e-pasts: silva.suhanenkova@lu.lv

Kopsavilkums:

Mērķis: raksta mērķis ir dot ieskatu bibliotēku pakalpojumu attīstības iespējās, kas balstītas uz 'Tīmekļa 2.0' tehnoloģiju izmantošanu. Raksturojot 'Bibliotēku 2.0', parādīt, kāds ir šo tehnoloģiju iespējamais lietojums un to, kā mainās bibliotēkas šajā vidē. Iepazīstināt ar izstrādātajiem ieteikumiem bibliotēku darba praksei, kas attiecas uz 'Bibliotēkas 2.0' attīstību. Raksts veidots, balstoties uz 2010. gadā Informācijas un bibliotēku studiju nodaļā veiktu maģistra darba pētījumu.

Metodoloģija/pieeja: pētāmie jautājumi aprakstīti, pamatojoties uz literatūras studijām un veicot praktisku pētījumu, analizējot bibliotēku tīmekļa vietnes, kā arī apkopojot bibliotekāru un bibliotēkas lietotāju aptaujas rezultātus.

Rezultāti: aprakstītas konceptuālās atziņas par 'Bibliotēku 2.0' un 'Tīmekli 2.0', veidojot teorētisku ieskatu šajos jēdzienos. Izveidots pārskats par šobrīd aktuālākajām 'Tīmekļa 2.0' tehnoloģijām un to pielietojumu 'Bibliotēkā 2.0'.

Praktiskā nozīme: rakstā doti ieteikumi bibliotēku darba praksei, ieviešot un strādājot ar 'Tīmekļa 2.0' tehnoloģijām, kuri var būt noderīgi, domājot par bibliotēkas pakalpojumu attīstību.

Novitāte: pirmo reizi Latvijā ir veikts fundamentāls teorētisks apkopojums par 'Bibliotēku 2.0' un tās saturu, kā arī dotas praktiskas attīstības vadlīnijas bibliotēkām.

Atslēgvārdi: Tīmeklis 2.0, Bibliotēka 2.0, bibliotēkas pakalpojumu attīstība, tehnoloģijas

Raksta veids: oriģināls pētījums

Norādes: 14 norādes

S. Suhaņenkova
BIBLIOTĒKA 2.0 LATVIJĀ:
NO TEORIJAS UZ PRAKSI

Abstract:

Purpose: This article describes research carried out for a master's thesis at the Department of Information and Library Studies of the University of Latvia in 2010. The aims are: to provide an insight into development of library services based on the use of Web 2.0 technologies; to show the possible use of these technologies characterising Library 2.0; to reveal the changes in libraries in Web 2.0 environment; to make suggestions for professional practice as it applies to Library 2.0 development.

Methodology/approach: The theoretical research is based on literature review. The empirical research is carried out by analysis of library websites, as well as summarising results from surveys of librarians and library users.

Findings: Library 2.0 is a fusion of traditional library services and innovative Web 2.0 services. It is completely user oriented, content rich, interactive and socially active. Librarians in such a library are pro-active, knowledgeable of new IT and development trends. They are willing, and are not afraid to work with innovations. Library professionals of Latvia understand that the most important feature of library development is library-user interaction.

Practical implications: The article makes useful suggestions for development of services in libraries of Latvia that have introduced Web 2.0 into their practice.

Originality/value: Library 2.0 includes not only use of technologies. Equally important is change of attitudes. The article concludes that library development is primarily dependent on the personality of librarians, on the willingness of library staff to seek opportunities for development, their daring to experiment and ability to recognize the library users' needs.

Keywords: Web 2.0, Library 2.0, Development of library services, Technologies, Libraries of Latvia

Article Type: Original research

References: 14 references

S. Suhaņenkova
BIBLIOTĒKA 2.0 LATVIJĀ:
NO TEORIJAS UZ PRAKSI

Ievads

Bibliotēkas šobrīd strauji mainās, jo mainās cilvēku— esošo un potenciālo bibliotēku lietotāju— dzīves paradumi, vajadzības un arī iespējas. Mēs dzīvojam laikmetā, kad ļoti strauji attīstās dažādas tehnoloģijas, cilvēki labprāt tās izmanto, tādējādi atvieglot, vienkāršojot vai padarot interesantāku savu ikdienu. Bibliotēkām ir jāmainās, lai tās iekļautos šajā vidē un spētu pildīt savu galveno misiju— veicināt uz zināšanām balstītas sabiedrības attīstību, piedāvājot nepieciešamo informāciju un darot to cilvēkiem visērtākajā veidā. 'Bibliotēka 2.0'¹ ir pilnībā lietotājoorientēta. 'Tīmeklis 2.0'² ir otrā tīmeklī balstītā komunikāciju tehnoloģiju paaudze, kas nemitīgi pilnveidojas un piedāvā arvien jaunas iespējas. Izmantojot dažādās 'Tīmekļa 2.0' tehnoloģijas, bibliotēka var pilnveidot savus pakalpojumus un kļūt par 'Bibliotēku 2.0'. Bibliotēku vidē parādās jauni tehnoloģiski risinājumi un pat pilnīgi jauni vai transformēti pakalpojumi. Bibliotēkas daudzviet pasaulē aktīvi pievēršas šīm iespējām, lietotājiem kļūst pieejami arvien jauni pakalpojumi. Nozares pētnieki daudz raksta par tām iespējām, kuras sniedz 'Tīmeklis 2.0' un ko no tā vajadzētu pārņemt bibliotēkām. Tāpat ir iespējams uzzināt par pasaules bibliotēku pieredzi šo tehnoloģiju ieviešanā un izmantošanā.

Jau šobrīd varam teikt, ka 'Tīmekļa 2.0' tehnoloģijas ir izmainījušas mūsdienu bibliotēku, un tās radīs būtiskas pārmaiņas bibliotēku nākotnē. Latvijā šis jautājums ir maz pētīts un apzināts. Bibliotēkām netiek piedāvāti konkrēti tehnoloģiju risinājumi, ieteikumi. Rezultāts ir atkarīgs no pašu iniciatīvas un spējām kaut ko mainīt. Turklāt, lai veiksmīgi ieviestu un strādātu ar 'Tīmekļa 2.0' tehnoloģijām, bibliotēkas speciālistiem ir vajadzīgas zināmas iemaņas un prasmes.

Šī raksta pamatā ir 2010. gadā veikts maģistra darba pētījums „Bibliotēka 2.0— inovatīva komunikācija akadēmiskā vidē”. Pētījumā novērtēta situācija 'Tīmekļa 2.0' resursu izmantojumā Latvijas akadēmisko, zinātnisko un speciālo bibliotēku (AZSB) tīmekļa resursos. Tika veiktas bibliotekāru un bibliotēkas lietotāju aptaujas ar mērķi noskaidrot, kā šie resursi tiek izmantoti šobrīd un kā viņi saredz bibliotēku šajā vidē— šobrīd un nākotnē. Pētījuma autore, lai veiktu intervijas, tikās arī ar diviem nozares ekspertiem— Latvijas Nacionālās bibliotēkas sabiedrisko attiecību speciālisti Signi Valtiņu un valsts aģentūras „Kultūras informācijas sistēmas” speciālistu, emuāra www.bzo.lv autoru Jāni Ziediņu. Šajā rakstā atspoguļota daļa no maģistra darba pētījuma, kas attiecas uz konkrētām tehnoloģijām un praktiskiem piemēriem to lietojumā bibliotēkās. Tāpat tiek sniegti ieteikumi, kurus bibliotēkām jāņem vērā, domājot par 'Tīmekļa 2.0' tehnoloģiju ieviešanu savās bibliotēkās un 'Bibliotēkas 2.0' veidošanu.

'Tīmeklis 2.0' un 'Bibliotēka 2.0' konceptuālajās atziņās

'Tīmeklis 2.0'

Lai runātu par 'Bibliotēku 2.0', vispirms ir jārunā par 'Tīmekli 2.0' un tā attīstību. Termins 'Tīmeklis 2.0' kļuva plašāk pazīstams pēc mediju eksperta Tima O'Reilija (*Tim O'Reilly*) publikācijas 2005. gadā, kurā viņš aprakstīja, kas atšķir 'Tīmekli 1.0' no 'Tīmekļa 2.0' (10). Šobrīd šis termins tiek ļoti plaši izmantots. Būtiskākā atšķirība— 'Tīmeklis 2.0' nav tekstu publicēšanas tīmeklis, bet gan tīmeklis, kas nodrošina gan akustiski, gan vizuāli uztveramu informācijas pārraidi, kuru savstarpējā komunikācijā rada lietotāji. Lielākā daļa 'Tīmekļa 2.0' lietojumprogrammu ir balstītas tīmeklī, tādēļ to lietošanai nav vajadzīga lejupeļāde un instalācija personīgajā datorā. Līdz ar to lietotājs var iesaistīties satura veidošanā un dalīt to ar citiem lietotājiem daudz ērtāk un vienkāršāk.

1 Termina 'Bibliotēka 2.0' skaidrojums 99. lpp.

2 Termina 'Tīmeklis 2.0' skaidrojumu sk. zemāk.

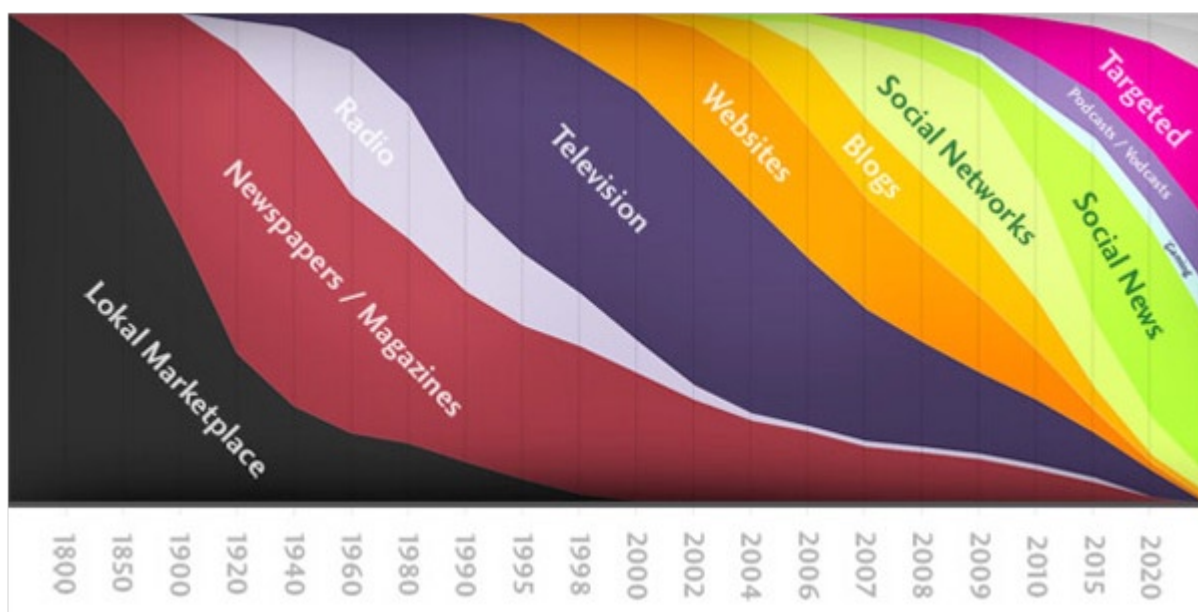
S. Suhaņenkova
BIBLIOTĒKA 2.0 LATVIJĀ:
NO TEORIJAS UZ PRAKSI

Salīdzinot 'Tīmekli 1.0' ar 'Tīmekli 2.0', T.O'Reiljs secina:

1. Personīgās tīmekļa vietnes ir kļuvušas par emuāriem.
2. Enciklopēdijas ir pārveidojušās par vikipēdijām.
3. Uz tekstu balstīta apmācība ir pārvērtusies par mediju straumēšanu.
4. Taksonomija kļūst par folksonomiju.
5. Jautājumu—atbilžu/e-pastu pakalpojumā balstītā lietotāju apkalpošana kļūst par tūlītējas ziņojumapmaiņas pakalpojumu.
6. Uz tekstu balstīta informācijas sniegšana — par straumējošas vides pakalpojumu un interaktīvām datubāzēm (10).

Ir pagājuši gandrīz 7 gadi, kopš parādījies termins 'Tīmeklis 2.0'. Tas tika asociēts galvenokārt ar tīmekli kā platformu: jo vairāk cilvēku izmanto kādu no lietojumprogrammām, jo labāka tā kļūst. 'Tīmeklis 2.0' ir kolektīvās inteliģences apkopotājs (*harnessing collective intelligence*) jeb kolektīvais prāts (*collective mind*), un ir svarīgi, kā tas tiek pārvaldīts, izmantots un izprasts. Tīmeklis vairs nav statisku HTML lapu kolekcija, kas atspoguļo kaut ko šajā pasaulē. Tīmeklis pats ir kļuvis par pasauli (9).

Informācijas plūsma gadu gaitā ir ļoti izmainījusies. Zemāk redzamajā informācijas plūsmas modeli (skat. 1. att.), ir uzskatāmi parādīts, ka mediji, kas bija aktuāli pirms desmit gadiem, šodien ir kļuvuši neaktuāli. To vietā ir nākuši citi mediji. Lielākās izmaiņas ir notikušas līdz ar globālā tīmekļa attīstību.

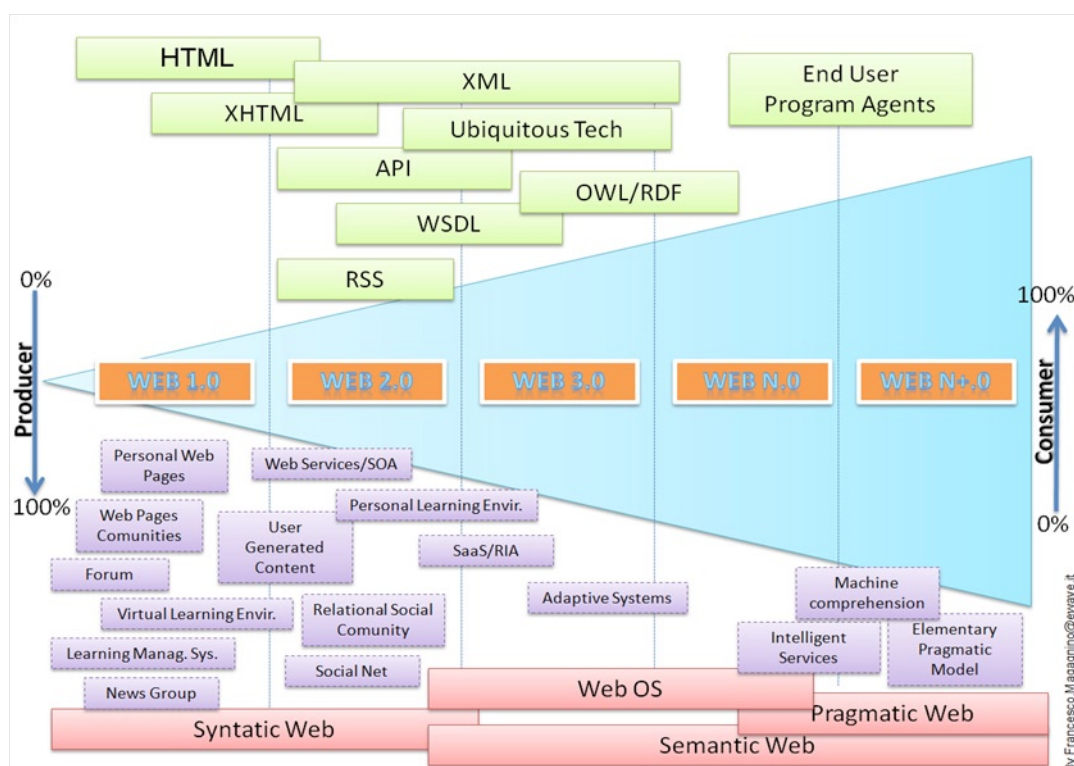
1. att. Informācijas plūsmas modelis (2)

Modeļa autors Tomass Bekdāls (*Thomas Baekdal*) uzsver, ka tīmekļa revolūcijas ietekme ir milzīga. Informācijas vide pēc vēl desmit gadiem, visticamāk, būs neatpazīstama šodienas acīm. Autors prognozē, ka tuvāko piecu līdz desmit gadu laikā (prognoze izteikta 2009. gada aprīlī) drukātā prese vairs neeksistēs, televīzijas kanāli tiks aizstāti ar atsevišķiem raidījumiem, kurus varēs noskatīties sev vēlamā laikā, savukārt radio pārraižu vietā mēs klausīsimies tīmekļa aplādes (*podcasts*). Liela loma būs sabiedrības jeb pašu cilvēku radītajām ziņām, kas nozīmē, ka žurnālisti vairs nepārraidīs ziņas, bet gan strādās kā redaktori, lai ziņas apkopotu un radītu kopainu. Nākotnes ziņu plūsma būs personalizēta (2). Ir pagājuši nepilni trīs gadi un, vērojot situāciju mediju vidē šobrīd, jāsecina, ka mēs strauji virzāmies pretim šīs prognozes papildījumam. Domājot par nākotni, jau tiek lietots termins 'Tīmeklis 3.0', tomēr tas pasaulē

S. Suhaņenkova
BIBLIOTĒKA 2.0 LATVIJĀ:
NO TEORIJAS UZ PRAKSI

vēl nav guvis vienotu izpratni un definīciju. Atslēgvārds varētu būt — semantiskais tīmeklis. Vudijs Evanss (*Woody Evans*), raksturojot 3. paaudzes tīmekli, saka, ka tam piemītis „šķietamā intelīģence” (*seeming intelligence*). Tas nozīmē, ka cilvēks, izmantojot dabiskās valodas pieprasījumus un uzdodot jautājumus, no datora saņems augstas kvalitātes un pieprasījumam atbilstošas atbildes. Šajā aspektā par nākamās desmitgades galveno problēmu ir uzskatāma metadatu veidošana, kvalitāte un automatizācija. Cits semantiskā tīmekļa skaidrojums to saredz kā trīsdimensionālu (vai pat vairāk) informācijas vidi, kurā lietotājs nonāk tādā kā virtuālajā pasaulē (3).

2. attēlā ir redzams shematiskais tīmekļa paaudžu attīstības atveids.

2. att. Tīmekļa paaudžu modelis (7)

Ja uzskatām, ka atrodamies 'Tīmekļa 2.0' vidē, tad šobrīd jau tiek paredzētas vēl trīs paaudzes uz priekšu, tomēr noteikt robežas, kur tieši notiek pāreja, ir ļoti grūti.

Visas šīs izmaiņas globālajā informācijas plūsmā izraisa izmaiņas jebkurā mazākā vidē, arī bibliotēkās. Bibliotēkas un bibliotekāri apgūst un iepazīst jauno vidi un iespējas. 'Bibliotēka 2.0' ir 'Tīmekļa 2.0' domāšanas un tehnoloģiju piemērošana bibliotēkās.

Tīmekļa attīstība palīdz attīstīties arī „garās astes” principam. Terminu „garā aste” (*The Long Tale*) 2004. gadā radīja Kriss Andersons (*Chris Anderson*), publicējot rakstu žurnālā „Wired” (1). Viņš „garo asti” izmantoja, lai raksturotu interneta biznesa modeli, kuru lieto, piemēram, *Amazon.com* un *NetFlix*. Šie uzņēmumi piedāvā lielu preču daudzveidību, spējot apmierināt ļoti dažādus pieprasījumus, taču pārdodot skaitliski nedaudz no katras preces. Patiesībā bibliotēkas jau sen, pirms tīmekļa izgudrošanas, izmantoja „garās astes” principu. Bibliotēku krājumos ir ļoti dažādi materiāli, piemēram, vērtīgi vēsturiski krājumi, kuri neinteresē plašu lietotāju loku, tomēr vajadzības gadījumā šie materiāli ir pieejami, piemēram, izmantojot starpbibliotēku abonementu, elektronisku dokumentu piegādi vai citus pakalpojumus.

S. Suhaņenkova
BIBLIOTĒKA 2.0 LATVIJĀ:
NO TEORIJAS UZ PRAKSI

Pateicoties tīmekļa piedāvātajām iespējām, mūsdienās vairs nav problēmu savu darbu publicēt tīmeklī—tas neprasa ne daudz līdzekļu, ne piepūles. Netiek tērēta fiziska vieta. Rakstot par kādu specifisku tematu, tīmeklī visātrāk var atrast domubiedrus, interesentus un sasniegt daudz lielāku lasītāju loku, nekā publicējot drukātajā veidā. Tā, lietojot „garās astes” principu, tīmeklī iespējams atrast publikācijas pat par ļoti specifiskiem tematiem, kuri varbūt interesē salīdzinoši nelielu auditoriju.

'Bibliotēka 2.0'

Vienotas definīcijas 'Bibliotēkai 2.0' nav. Autori iezīmē dažādas pazīmes, kas tai piemīt. Džeks Maness (*Jack Manes*) 'Bibliotēku 2.0' piedāvā definēt kā „interaktīvu, uz sadarbību vērstu multimediju tehnoloģiju lietošanu tīmekļa tehnoloģijās balstītos bibliotēkas pakalpojumos un kolekcijās” (8). 'Bibliotēkā 2.0' ir integrētas 'Tīmekļa 2.0' tehnoloģijas, lai bibliotēka atbilstu mūsdienu informācijas kultūras vajadzībām. 'Bibliotēka 2.0' ir tradicionālās un virtuālās bibliotēkas apvienojums.

Dž. Maness uzskata, ka 'Bibliotēkai 2.0' ir nepieciešami četri elementi. Tā:

- 1) ir lietotāji orientēta;
- 2) piedāvā multimediju saturu;
- 3) ir sociāli bagāta (tīmekļa vidē tiek piedāvātas dažādas iespējas, kā lietotājiem komunicēt savā starpā un ar bibliotekāru);
- 4) ir inovatīva, meklē arvien jaunas iespējas, kā uzlabot pakalpojumu kvalitāti (8).

'Bibliotēkas 2.0' vide un piedāvātie pakalpojumi ir īpaši piemēroti akadēmisko, zinātnisko un speciālo bibliotēku specifikai. Šo bibliotēku lielākā mērķauditorija ir studenti, kuri lielākoties ir gados jauni, entuziasma pilni. Tie ir cilvēki, kuri savā ikdienā labprāt izmanto dažādas tehnoloģijas, labprāt riskē un izmēģina jauno. Tāds arī ir 'Bibliotēkas 2.0' ideālais lietotājs un veidotājs. 'Bibliotēku 2.0' savstarpējā mijiedarbībā rada lietotāji un bibliotekārs. 'Tīmeklis 2.0' piedāvā neskaitāmi daudz tehnoloģisko risinājumu un vienkāršas lietojumprogrammas, kas ļauj studentiem virtuālā vidē satikties, studēt, diskutēt. Šajā procesā, iesaistot bibliotēku ar resursiem, kas šo jauno vidi atbalsta un papildina, iegūstam pilnīgi jaunas studēšanas formas.

Tas, cik veiksmīgi 'Tīmekļa 2.0' iespējas tiek izmantotas 'Bibliotēkā 2.0', ir atkarīgs no tā, kā šīs tehnoloģijas turpinās attīstīties, cik ieinteresēti un motivēti tās lietot būs bibliotekāri, cik modernu un aktīvu bibliotēku vēlēšies redzēt tās lietotāji. Svarīgi ir panākt bibliotekāra—lietotāja mijiedarbību un savstarpējo uzticību.

Mainoties bibliotēkai, noliedzami ir jāmainās arī bibliotekāram, proti, bez 'Bibliotēkas 2.0' nevar būt 'Bibliotekārs 2.0' un otrādi. Maikls Stīvens (*Michael Stephen*) iezīmē sešas 'Bibliotekāra 2.0' pazīmes (14):

1. Bibliotēkas pakalpojumu un kolekciju attīstību bibliotekārs balsta uz lietotāja vajadzību apmierināšanu. Bibliotekārs bibliotēku padara atklātu, diskutējot ar lietotājiem par viņu vajadzībām.
2. Bibliotekārs aktīvi izmanto 'Tīmekļa 2.0' tehnoloģijas, ir pieejams, izmantojot tiešsaistes ziņojumapmaiņas pakalpojumu, raksta emuāru, veido *vikijus*, kā arī rada dažādus mistru (*mashup*) resursus, lai apmierinātu lietotāja informācijas pieprasījumus.
3. Bibliotekārs ir lietas kursā par dažādām tehnoloģijām, prot tās izmantot un izvērtēt to lietderību bibliotēkas pakalpojumu nodrošināšanai un labākai pieejas radīšanai lietotājiem.
4. Ņemot vērā straujo tehnoloģiju attīstību, 'Bibliotekārs 2.0' spēj pieņemt pareizus un tajā pašā laikā ātrus lēmumus.
5. 'Bibliotekārs 2.0' saprot, ka vienlīdz svarīgs ir gan tehnoloģiju lietojums, gan kontakts ar lasītāju bibliotēkā. 'Bibliotekārs 2.0' interesējas par dažādiem tematiem ārpus profesionālā lauka, jo apzinās, ka viss ir savstarpēji saistīts.

S. Suhaņenkova
BIBLIOTĒKA 2.0 LATVIJĀ:
NO TEORIJAS UZ PRAKSI

6. 'Bibliotekārs 2.0' saprot, ka tas, kāda būs nākotnes bibliotēka, ir atkarīgs no tā, kā lietotājs piekļūst, izmanto un rada saturu. 'Bibliotekārs 2.0' apzinās, ka par satura radīšanu vienlīdz atbildīgs ir gan bibliotekārs, gan lietotājs.

Savukārt 'Lietotājs 2.0' ir cēlonis visam iepriekš aprakstītajam. Tieši pateicoties lietotājam, kurš ir kļuvis par 'Tīmekļa 2.0' lietotāju, radās vajadzība gan pēc 'Bibliotēkas 2.0', gan 'Bibliotekāra 2.0', lai spētu labāk nodrošināt un sasniegt šo auditoriju, kas kļūst arvien lielāka. 'Tīmeklis 2.0' sniedz neiedomājami daudz iespēju dažādās nozarēs. Cilvēki pie tā jau ir pieraduši, un šo tehnoloģiju klātesamība bibliotēku vidē šķiet tikai dabiska. Par bibliotēkas 'Lietotāju 2.0' Šerila Peltira-Deivisa (*Cheryl Peltier-Davis*) uzskata lietotāju, kurš izmanto 'Bibliotēkas 2.0' sniegtos pakalpojumus un atbilst tādiem kritērijiem kā prasīgs pret ātru piekļuvi aktuālākajai informācijai, kas pasniegta personalizētā formā; patstāvīgs, neizjūt vajadzību pēc eksperta padoma informācijas meklēšanā; priekšroku dod tiešsaistes bibliotēkas resursiem, nevis tradicionālajiem; ir kā apmāts ar e-pasta, tiešsaistes ziņojumapmaiņas, emuāru, vikiju lietošanu; lieto klēpj datoru, viedtālruni un vēlas pieeju virtuālajai un fiziskajai bibliotēkai 24 stundas dienā un 7 dienas nedēļā (13). Visas šīs pazīmes norāda uz ļoti aktīvu, laikmetīgu un zinošu cilvēku. Vērienīgā, 2005. gadā veiktā pētījumā, tika noskaidrots, ka 63,8% bibliotēkas lietotāju, pieņemot lēmumu izmantot vai neizmantojot kādu no elektroniskajiem resursiem, par svarīgāko kritēriju uzskata ātrumu, kādā iespējams tikt pie vajadzīgās informācijas. Arī par neapmierinātības iemeslu bieži vien kalpo fakts, ka rezultāts nav bijis pietiekami ātrs (3, 22.lpp.). Tātad par galveno 'Lietotāja 2.0' īpašību varam uzskatīt prasību pēc ātruma, kādā tiek nodrošināts pakalpojums.

'Tīmekļa 2.0' galvenā pazīme ir tā, ka satura radīšanā piedalās lietotājs. Interneta lietotāji jau ir pieraduši, ka visur ir iespējams iesaistīties, rakstot komentārus, izsakot viedokļus u.tml. Tāpat lietotājs ir pieradis, ka var ieteikt un dalīties ar saviem resursiem un redzēt, kas ir aktuāls citiem lietotājiem. Likumsakarīgi, ka arī bibliotēkas vidē cilvēki labprāt uzvedas tāpat, ja vien tiek nodrošināta šāda iespēja.

Ir pieejamas neskaitāmi daudzas tīmekļa lietojumprogrammas, kas ļauj kaut kādā veidā vienkāršot, dažādot vai pilnveidot mūsu ikdienas dzīves darbības. Daudzas no tām iespējams integrēt bibliotēkas darbībā. Turpinājumā autore apraksta nelielu daļu no šīm lietotnēm un tehnoloģiskajiem risinājumiem, kas savu nozīmi jau ir paspējušas pierādīt un to izmantošana tiek praktizēta dažādās bibliotēkās visā pasaulē. Tomēr ir jāatceras, ka 'Tīmeklis 2.0' atrodas nemitīgā attīstībā un ir gandrīz neiespējami izsekot līdzīgi visiem jaunumiem, kas parādās tīmeklī. Eksperimentējot un meklējot arvien jaunus risinājumus, noteikti var atrast ko vērtīgu, izmantojamu, iespējams, pielāgojamu kādai konkrētai vajadzībai. Tāpēc sekojošo uzskaitījumu nevar uzskatīt par pilnīgu vai situāciju raksturojošu — tas ir tikai ieskats 'Tīmekļa 2.0' pasaulē.

'Tīmekļa 2.0' tehnoloģijas un to izmantošana 'Bibliotēkā 2.0'

Tiešsaistes ziņojumapmaiņa

Tā ir iespēja diviem interneta lietotājiem, kuri lieto šo pakalpojumu, apmainīties ar ziņojumiem reālā laikā. Bibliotēkās to izmanto kā tērzēšanas ziņojumapmaiņas pakalpojumu (*chat reference service*), kad klients ar bibliotekāru var sinhroni komunicēt tāpat, kā to dara klātienē. Šis pakalpojums var iekļaut sevī ne tikai teksta saziņu, bet arī video sarunu. Parasti ir iespēja arī apmainīties ar teksta vai audio datnēm. Latvijā populārākais šāda veida pakalpojums ir saziņa ar *Skype* programmatūras palīdzību. Maģistra darbā veiktajā aptaujā gan lietotāji, gan bibliotekāri pārliecinoši atzina, ka šāda saziņas forma ir ļoti ērta un bibliotēkām tā būtu jānodrošina. Šeit labs piemērs ir Latvijas Universitātes bibliotēka (LUB), kur papildus tradicionālajām saziņas formām ar visām filiālbibliotēkām iespējams sazināties ar *Skype* palīdzību. Arī aptaujas anketās lietotāji nereti ļoti pozitīvi atsaucās uz šo LUB piedāvāto iespēju.

S. Suhaņenkova
BIBLIOTĒKA 2.0 LATVIJĀ:
NO TEORIJAS UZ PRAKSI

Bibliotēkā, piedāvājot tiešsaistes ziņojumapmaiņas pakalpojumu, ir svarīgi to arī atbilstoši apkalpot, proti, ja pakalpojums tiek piedāvāts, tad kādam ir jābūt atbildīgam par to, ka uz lietotāju jautājumiem tiek sniegta tūlītēja atbilde.

Straumējoša vide, tīmekļa apraide

Straumējošas vides tehnoloģija piedāvā reālā laikā vai pēc pieprasījuma veiktu audio, video un multimediju pārraidi internetā. Datnes tiek vienlaikus gan lejupielādētas, gan parādītas lietotājam, taču tās netiek lejupielādētas un saglabātas lietotāja datorā. Bibliotēkām tā ir iespēja informāciju piedāvāt tiešsaistē, daudz interaktīvākā veidā.

Viens no piemēriem varētu būt tīmekļa aplāde (*podcast*). Tā ir balss ieraksta datne, kas saglabāta mp3 formātā, un to iespējams noklausīties interneta vidē. Aplādes iespējams veidot arī ar video palīdzību (*vodcast*), pievienojot attēlus un datnes. Šāds informācijas nodošanas veids kļūst arvien populārāks, jo gan radīt, gan noklausīties šo datni ir samērā vienkārši. Tas ir audio ieraksts, kuru iespējams klausīties fonā, tajā pašā laikā darot kaut ko citu savā datorā vai pat atrodoties sabiedriskajā transportā.

Bibliotēka var radīt aplādes, lai informētu par sevi vai jaunumiem. Tas ir veids, kādā iespējams piedāvāt instrukcijas lietotājiem par resursu izmantošanu, veidot pakalpojumu ceļvežus. Šāds ceļvedis bibliotēkas un kopkataloga izmantošanā ir izveidots Rīgas Tehniskās universitātes bibliotēkai (<http://bit.ly/s2ODNi>). Savu *YouTUBE* kanālu bibliotēkas notikumu atspoguļošanai aktīvi izmanto Latvijas Nacionālā bibliotēka (LNB), ar šādu videoierakstu palīdzību stāstot par to, kas notiek bibliotēkā (<http://bit.ly/uRyYZD>).

Aplādes var būt arī nozīmīgs avots bibliotēkas krājumā, jo tās bieži vien rada cilvēki, kas ir speciālisti kādā nozarē un kas vēlas dalīties ar savām zināšanām vai viedokli. Tematika, par kuru iespējams veidot šādus resursus, ir bezgalīgi plaša un nepārprotami atkarīga no bibliotēkas specifikas — statusa, atrašanās vietas, lietotāju kontingenta un viņu informacionālajām vajadzībām u.tml. Piemēram, Daulingas (*Dowling*) Koledžas bibliotēka (*Dowling College Library*) <http://library.dowling.edu/> aktīvi veido tīmekļa aplādes par dažādiem tematiem, piemēram, intervijas ar zinātniekiem, mācībspēkiem, ievieto tematiskus ierakstus par vēsturi, aplādes ir saistītas ar bibliotēku u.tml.

Bibliotēkām būtu jāapzinās sava loma šo informācijas resursu saglabāšanā, pieejamības nodrošināšanā un arī veidošanā. Bibliotēka var kļūt par centru 'Tīmekļa 2.0' resursu veidošanai, piemēram, novadpētniecības vajadzībām var veidot aplādes ar cilvēku atmiņu stāstiem. Šāds projekts noris, piemēram, Pilsrundāles bibliotēkā, kur projekta „Stāstu laiks bibliotēkās” ietvaros izstāstītie stāsti tiek saglabāti audio ierakstos, dodot ieguldījumu novadpētniecības attīstībā.

Emuāri un vikiji

Emuārs kalpo par labu piemēru tam, kas pēc definīcijas ir 'Tīmeklis 2.0', — to kontrolē viens cilvēks vai cilvēku grupa; tehnoloģiski tie ir ļoti viegli izmantojami un neprasa būtiskas priekšzināšanas. Atkarībā no saturatos variedalīt nišasemuāros (atkarībā no saturatēmas), tiešsaistes dienasgrāmatās, personīgajos vai korporatīvajos emuāros u.tml. Emuārā nav redaktora virsvadības un līdz ar to informacionālās drošības/uzticamības, ko tas var nodrošināt, tomēr daudzi emuāri ir noderīgs zināšanu avots. Emuāru iekļaušana bibliotēku kolekcijās sarežģī krājuma komplektēšanas procesus, jo bibliotēkām jābūt ļoti erudītam, lai to novērtētu, pirms pievieno kolekcijai. Mūsdienās ar sava emuāra veidošanu nodarbojas ļoti dažādi cilvēki — gan universitāšu profesori, zinātnieki un pētnieki, gan studenti vai jebkurš cits, kas vēlas paust savas domas, izjūtas un viedokļus. Tātad jautājums ir: ko var un ko nevar uzskatīt par uzticamu un autoritatīvu materiālu? Kā bibliotēkars var novērtēt resursa kvalitāti — viens cilvēks nevar būt kompetents dažādās nozarēs, arī resursu apjoms ir ļoti liels. Akadēmiskā līmenī risinājums varētu būt sadarbība ar pasniedzējiem, kas spētu izvērtēt savas nozares emuārus, ieteikt tos saviem studentiem un kopā ar bibliotēkuru veidot noderīgu resursu sarakstus.

S. Suhaņenkova
BIBLIOTĒKA 2.0 LATVIJĀ:
NO TEORIJAS UZ PRAKSI

Vikijs ir atvērta tīmekļa vietne, kurā ikviens, kas tajā ir reģistrējies, var publicēt, labot un izmainīt informāciju. Tāpat kā emuāriem, tiem nav tādas uzticamības kā profesionāli veidotajām tīmekļa vietnēm. Piemēram, lietotāju izveidotā interneta vārdnīca Vikipēdija. Tā ir ieguvusi ļoti lielu popularitāti interneta lietotāju vidū, par spīti tam, ka uzticamība šeit sniegtajai informācijai bieži vien ir apšaubāma. Līdz ar to svarīgs aspekts šo resursu izmantošanā ir informācijpratības attīstīšana lietotājos — kritiski izvērtēt un saprast, kas ir derīga informācija.

Bibliotēkas vikijs kā pakalpojums var nodrošināt sociālu mijiedarbību starp bibliotekāriem un lietotājiem. Lietotāji vikija vidē dalās ar informāciju, uzdod jautājumus, atbild uz jautājumiem, un bibliotekāri dara to pašu. Emuārs ir jauns publicēšanās veids, savukārt vikijs — jauna forma mācību telpai.

Emuāri un vikiji ir relatīvi ātri risinājumi, lai bibliotēkas kolekcijas un pakalpojumus pārvietotu tīmekļa vidē. Ierobežotu finansiālo līdzekļu apstākļos emuārus var lietot arī kā bibliotēkas tīmekļa vietnes aizstājējus. Piemēram, Vidzemes Augstskolas bibliotēkai ir sadaļa augstskolas tīmekļa vietnē, taču, lai stāstītu plašāk par aktuālo bibliotēkā, ir izveidots arī emuārs (skat. 3 att.).

3.att. Vidzemes Augstskolas emuārs

Šādus resursus iespējams izmantot ļoti dažādos veidos, piemēram, lai veicinātu informācijpratību, ievietotu pamācības, kā labāk izmantot elektroniskos informācijas resursus, kā novērtēt atrastos rezultātus, kādi ir meklēšanas paņēmieni utt. (4).

Sociālie tīkli

Sociālie tīkli ir resurss, kas apvieno virkni 'Tīmekļa 2.0' tehnoloģiju vienkopus. Tie nodrošina tiešsaistes ziņojumapmaiņu, emuāru veidošanu, straumējošu vidi un tagošanu. Tādi portāli kā „Facebook”, „Flickr”, „Draugiem.lv”, „YouTube”, „Google +” ir sociālie tīkli, kas ir iematojuši milzu popularitāti 'Tīmekļa 2.0' vidē.

„Facebook”, „Google +” un „Draugiem.lv” dod iespēju lietotājiem dalīties ar savu personīgo informāciju, veidot emuāru un mikroemuāru ierakstus. „Flickr” piedāvā iespēju dalīties ar savām fotogrāfijām, pievienojot attēliem raksturīgus nekontrolētos atslēgvārdus (tagus), tādējādi veidojot fotogrāfiju datubāzi un tagu mākoņus. „YouTube” ir šobrīd populārākais tiešsaistes video pieejas portāls. Bibliotēkām tas ir vēl viens veids, kā plašāku publiku iepazīstināt ar saviem pakalpojumiem, izglītēt savus lietotājus dažādu resursu izmantošanā utt.

S. Suhaņenkova
BIBLIOTĒKA 2.0 LATVIJĀ:
NO TEORIJAS UZ PRAKSI

Savdabīgs mikroblogošanas un sociālā tīkla apvienojums ir pasaulē šobrīd populārais portāls „Twitter.com”. Pamatideja ir 140 simbolu garā ziņojumā atbildēt uz jautājumu „ko tu šobrīd dari?”. Reģistrētie lietotāji jeb tvītotāji izvēlas, kuriem lietotāju profiliem viņi vēlas „sekot” jeb redzēt to ziņojumus. Tādējādi iespējams „sekot” cilvēkiem, kuri šķiet interesanti, vai kuru domas un paustās idejas ieinteresējušas, bez jebkāda ģeogrāfiska ierobežojuma. Šī servisa popularitāte nemitīgi aug. Vairāki simti bibliotēku visā pasaulē izmanto šo resursu, lai informētu par savām aktivitātēm un uzrunātu auditoriju, kuru varbūt citā veidā nerasniegtu. Arī Latvijā tvīteris iemanto pieaugošu popularitāti gan privātpersonu, gan uzņēmumu vidē. Parādās arvien vairāk Latvijas bibliotēku profilu. Piemērs tvītera augošajai popularitātei ir fakts, ka, veicot pētījumu 2010. gada sākumā, LU SZF bibliotēkas tvītera profilam (līdz šim vienīgais augstskolas bibliotēkas tvītera konts) bija 98 sekotāju, LNB (skat. 4. att.) 728, tad 2011. gada decembrī tie ir attiecīgi 314 un 2214. Abos gadījumos sekotāju skaits ir trīskāršojies.

4.att. Latvijas Nacionālās bibliotēkas tvītera profils

LNB bija pirmā Latvijas bibliotēka, kas izveidoja tvītera kontu (2008. g.) un ir viens no labākajiem piemēriem tam, kādai būtu jābūt bibliotēkas un lietotāja komunikācijai šādā informācijas telpā. Tā ir dinamiska, regulāri tiek ievietota jaunākā informācija, ieturētā stilā tiek atbildēts uz jautājumiem, kurus cilvēki uzdod gan tieši, gan netieši. Tiek radīts atvērtas un kompetentas organizācijas tēls, kuram var uzticēties.

Arī citi sociālie tīkli ir ievērojamas cienīgi. Piemēram, „Library Thing” ļauj lietotājiem katalogizēt savas grāmatas un redzēt, ko lasa citi lietotāji. Tas dod iespēju lietotājiem ieteikt grāmatas un izvēlēties pašiem savas, kā arī savstarpēji komunicēt, veidot emuārus un pievienot tagus.

Bibliotēkas vienmēr ir domājušas par to, kā piekļūt iespējami vairāk lietotājiem un ieinteresēt tos. Kā atzīmē Džeks Maness, bibliotēka jau vēsturiski sabiedrībai kalpojusi arī kā pulcēšanās vieta. Sociālie tīkli varētu ļaut bibliotekāriem un lietotājiem ne tikai mijiedarboties, bet arī dalīties un mainīties ar resursiem elektroniskā vidē, darot to daudz dinamiskāk. Lietotāji varētu veidot savus profilus bibliotēkas

S. Suhaņenkova
BIBLIOTĒKA 2.0 LATVIJĀ:
NO TEORIJAS UZ PRAKSI

tīklā, redzēt, kādas informacionālās vajadzības tiem kopīgas ar citiem lietotājiem, savstarpēji ieteikt resursus, konsultēties ar bibliotekāru. Savus ieteikumus varētu dot arī pats tīkls, balstoties uz līdzīgiem pieprasījumiem iepriekš. Nākotnē bibliotēkas tīmekļa vietne lielā mērā varētu izskatīties kā sociālais tīkls (8).

Tagi, folksonomijas un grāmatzīmju veidošana

Tagu pievienošana lietotājiem dod iespēju pašiem radīt atslēgvārdu sarakstus. Pēc definīcijas tags ir „viena vai vairākas rakstzīmes, kas piekārtotas datu kopai, lai to identificētu un sniegtu informāciju par kopu” (6). Šādus lietotāju veidotus atslēgvārdus jeb tagus sarakstus sauc par folksonomijām. Tagu veidošana ‘Tīmeklim 2.0’ ir ļoti būtiska, jo tā lietotājam ļauj pievienot saturu — aprakstošos datus jeb metadatus. Pēdējo gadu laikā visā pasaulē ievērojami ir audzis to interneta resursu skaits, kas piedāvā veidot šādas folksonomijas (11). „Flickr” piedāvā pievienot tagus fotogrāfijām, „LibraryThing” — grāmatām. ‘Bibliotēkā 2.0’ lietotājs var piešķirt savus atslēgvārdus arī grāmatām bibliotēkas kolekcijā, tādējādi piedaloties katalogizācijas procesā.

Kā uzsver Dž. Maness, tagi, kurus pievieno lietotājs, un kontrolētie priekšmetu ieraksti, kurus veido bibliotekārs, viens otru neizslēdz. ‘Bibliotēkas 2.0’ katalogs piedāvās lietotājam gan standartizētos, gan lietotāju veidotos priekšmetu ierakstus. Šie būs atvērta veida katalogi, lietotājoorientēti, tādi, kas vēl precīzāk ļaus lietotājam atrast to, kas viņam nepieciešams (8).

Grāmatzīmju veidošana tīmekļa vidē ir iespēja atklāt arvien jaunus resursus. Meklējot informāciju par vienu tematu, jūs atrodat kaut ko sev interesantu par citu, saistītu tematu, atzīmējat to. Programma jums piedāvā papildu resursus par šo pašu tematu, ko ir pievienojuši citi lietotāji. Arī grāmatzīmju veidošana balstās uz folksonomijām. Viens no populārākajiem šāda veida resursiem ir „Del.icio.us”. Šeit var pievienot grāmatzīmes portāliem, emuāriem, fotogrāfijām vai jebkam citam, kas pieejams tīmeklī, lai arī turpmāk šie resursi būtu atrodami, turklāt tie noderēs arī citiem lietotājiem. Ir iespēja parakstīties uz jaunumu abonēšanu, proti, ja parādās jauni resursi par kādu interesējošu tematu, tad lietotājs saņem paziņojumu u.tml. (5). Šie tagi un grāmatzīmes nav kontrolēti atslēgvārdi, tāpēc tie ne vienmēr precīzi raksturo resursu, tomēr to nozīme ir nenoliedzama. Bibliotēkām ir iespēja veidot interneta ceļvedi pa dažādiem tematiem, kas balstās uz lietotāju izveidotajām folksonomijām, šādā veidā piedāvājot resursus, kas nav iekļauti tradicionālajā bibliotēkas krājumā.

RSS barotnes

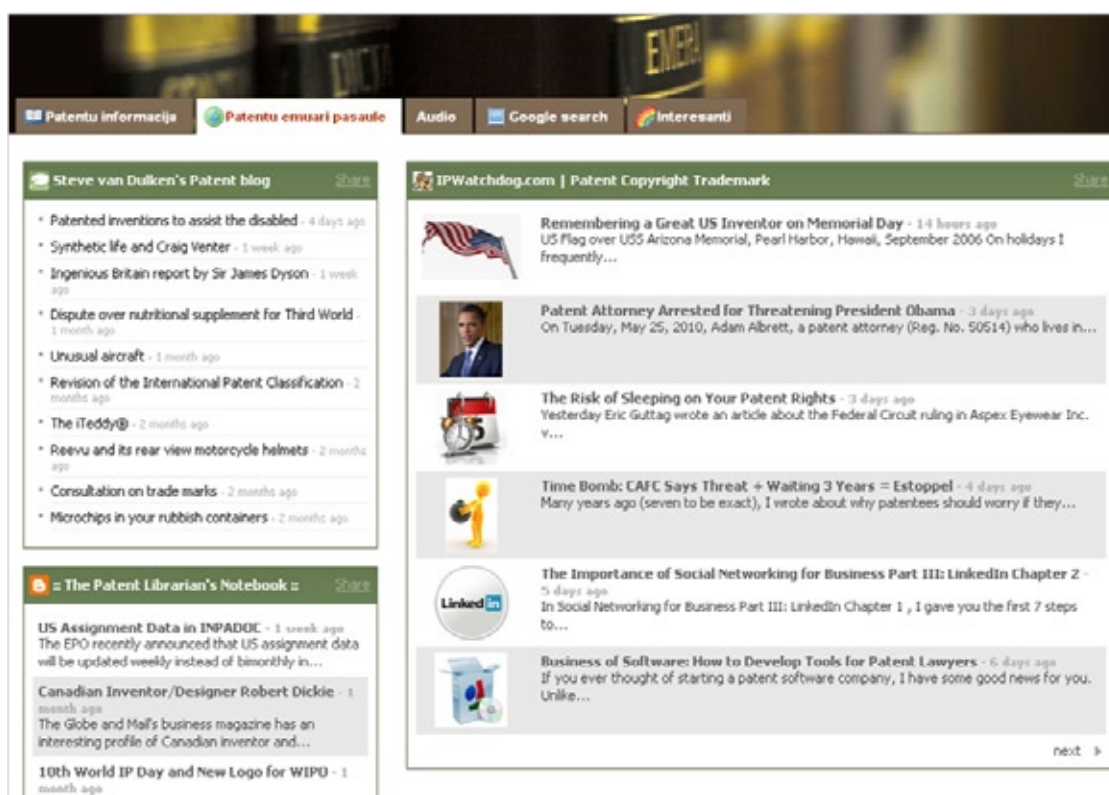
Vienkāršās sindicēšanas pakalpojums jeb RSS (*Really Simple Syndication*) un citas radniecīgas tehnoloģijas dod iespēju apvienot un pārpublicēt saturu tīklā. Lietotājs pārpublicē saturu no citām tīmekļa vietnēm vai emuāriem uz savu vietni vai emuāru, sakopojot daudzu vietu saturu vienuviet, tādējādi tīmekli piemērojot personīgai lietošanai. Viņš publicē tikai to, kas interesē, izvairoties no liela nevajadzīgas informācijas masīva.

Bibliotēkas rada RSS barotnes, lai lietotājs uz tām varētu parakstīties un tādējādi uzzinātu par bibliotēkas jaunieguvumiem, jauniem pakalpojumiem, jaunu saturu abonētājās datubāzēs u.tml. Tas nozīmē, ka jaunākais tīmekļa vietnes saturs tiek piegādāts tieši lietotājam. Nav vairs jāgaida, kad interesents ienāks bibliotēkas tīmekļa vietnē, lai pamanītu jaunumus.

Tāpat bibliotēkas pārpublicē saturu no citām vietnēm, kas varētu interesēt tās apmeklētājus, savās tīmekļa vietnēs vai emuāros. Šis ir labākais informācijas piegādes mehānisms interneta vidē, jo tas prasa ļoti maz pūļu gan no bibliotekāra, gan no lietotāja, kam ir tikai jāpierakstās uz bibliotēkas jaunumiem (4). Bibliotēkām, kuras seko līdzī jaunumiem dažādās datubāzēs vai citos resursos, tā ir iespēja ietaupīt laiku un nepārbaudīt, vai nav parādījies kas jauns. Tā vietā RSS programmatūra jaunumus piegādā uz norādīto adresi, un bibliotekārs vienmēr ir informēts par aktuālāko, līdzko parādās kādi jaunumi.

S. Suhaņenkova
BIBLIOTĒKA 2.0 LATVIJĀ:
NO TEORIJAS UZ PRAKSI

Interesants risinājums ir arī Patentu tehniskās bibliotēkas tīmekļa vietnē. RSS barotnes ir gan bibliotēkas pamata tīmekļa vietnē, gan uz emuāra platformas veidotajā „Virtuālajā uzziņu dienestā” un emuārā „Jaunami Patentu tehniskajā bibliotēkā”. Vēl viens Patentu tehniskās bibliotēkas veidots resurss ir paneļlapa (<http://bit.ly/uKPSzS>), kas radīts no RSS barotnēm un apkopo informāciju par jaunumiem gan pašā bibliotēkā, gan citās patentu bibliotēkās visā pasaulē (12) (skat. 5. att.). Šis ir ļoti labs piemērs tam, ko vēl iespējams izdarīt, izmantojot RSS tehnoloģiju. Ir radīts labs resurss, kas no daudzām atsevišķām tīmekļa vietnēm vienkopus saved aktuālākās un svarīgākās ziņas par konkrēto tematiku, tādējādi radot jaunu bibliotēkas informācijas resursu. Jāpiebilst, ka arī šim resursam ir RSS barotne, kurā iespējams pierakstīties (abonēt).

5. att. Patentu tehniskās bibliotēkas paneļlapa

Mistri

Latvijā šim resursam nav apstiprināta termina. No angļu valodas „mashup” varētu tulkot kā „sajaukt”, „samaisīt”, tāpēc raksta autore šī resursa apzīmēšanai latviešu valodā piedāvā vārdu „mistrs”, kas būtībā tieši to arī nozīmē — mistrojums, sajaukums.

Mistrs (*mashup*) ir resurss, kas ir izveidots no diviem vai vairāk resursiem. Piemēram, „Google Maps” savieno kartes informāciju ar lietotāju augšupielādētām fotogrāfijām. Mistrs saved kopā, manipulē un prezentē sarežģītas iekšējās attiecības starp dažādu informācijas avotu datiem, radot jaunu produktu (8).

Mistru skaits un popularitāte ātri pieaug. Kā uzsver Dž. Maness, tad panākumu iemesls ir sinerģija, jo laba mistra saturs ir bagātāks nekā divu informācijas avotu sniegto datu summa, tas piedāvā lietotājam dziļāku informācijas resursu. Mistrs, iespējams, ir visu iepriekš aprakstīto tehnoloģiju pamatā. Tā ir jaukta

S. Suhaņenkova
BIBLIOTĒKA 2.0 LATVIJĀ:
NO TEORIJAS UZ PRAKSI

programmatūra, kur divas vai vairākas tehnoloģijas vai servisi tiek sapludinātas vienā — pilnīgi jaunā. Piemēram, „Retrievr” apvieno „Flickr” fotogrāfiju datubāzi ar eksperimentālu informācijas arhitektūras algoritmu, lai lietotāji varētu meklēt nevis pēc metadatiem, kas raksturo fotogrāfijas tehniskos parametrus, bet gan pēc objektu apraksta, kas redzami fotogrāfijā.

Pētījuma rezultāti

Pēc maģistra darba pētījumā veiktās aptaujas rezultātiem jāsecina³, ka gan bibliotekāri, gan lietotāji, domājot par to, kādai būtu jāizskatās AZSB Latvijā, to vēlas redzēt modernu, aktīvu un tehnoloģijas atbalstošu. Tai ir jābūt ‘Bibliotēkai 2.0’. Katra bibliotēka ir īpaša, jo atšķiras cilvēki, kas tajā strādā — viņu prasmes, attieksme, redzējums par to, kādai ir jāizskatās bibliotēkai. Atšķiras arī apmeklētāju rakstura īpašības un vēlmes, tāpēc ir grūti vai pat neiespējami izveidot vienu ideālo modeli, kādai būtu jābūt AZSB Latvijā. Tomēr, vadoties pēc aptauju rezultātiem un sarunām ar ekspertiem, ir iespējams izstrādāt ieteikumus bibliotēku darba praksei.

Turpinājumā ir autores ieteikumi, kurus bibliotēkas varētu ņemt vērā, apsverot iespēju un ieviešot ‘Tīmekļa 2.0’ tehnoloģijas.

Ieteikumi bibliotēku darba praksei

- ◆ Bibliotēkai ir nepieciešama laba (informatīva, viegli uztverama) tīmekļa vietne vai sadaļa organizācijas kopīgajā vietnē, kurā primārā ir lietotājam svarīgākā informācija — darba laiks, kontaktinformācija, katalogs. Tīmekļa vietne ir izejas punkts uz visiem bibliotēkas ārējiem resursiem un pakalpojumiem — sociāliem tīkliem, emuāriem, vikijiem. Šādā gadījumā lietotājam ir izvēle, kā sazināties ar bibliotēku vai kā būt informētam par bibliotēkas aktualitātēm.
- ◆ Šobrīd vislietderīgāk ir veidot bibliotēkas profilus tādos sociālajos tīklos kā „*Draugiem.lv*” un „*Twitter.com*”, kas ir divi populārākie šāda veida resursi Latvijā, un pēc aptaujas datiem gan lietotāji, gan bibliotekāri uzskata, ka tas būtu vai drīzāk būtu racionāli. Efektīvākais komunikācijas kanāls varētu būt tviteris, jo atšķirībā no „*Draugiem.lv*”, šeit ir tikai viena funkcija — tvītošana jeb īsu un koncentrētu ziņojumu nodošana. Tas ir ļoti vienkāršs, neprasa ieguldīt daudz laika un līdzekļu, taču tā ir iespēja uzrunāt auditoriju. Turklāt tvitera popularitāte aug ar katru dienu.
- ◆ Cita veida sociālie tīkli ir specializētie fotogrāfiju publicēšanas portāli, piemēram, „*Flickr.com*” vai „*Picasa.com*”. Bibliotēkai tie dod iespēju reklamēt sevi, parādīt, ko tā dara, kādi pasākumi tiek rīkoti. Fotogalerijas ir labs veids, kā lauzt stereotipus par bibliotēku, uzskatāmi parādot, kāda tā izskatās patiesībā, cik ir aktīva. Līdzīgi darbotos arī video sižeti/reportāžas, kas publicētas gan bibliotēkas tīmekļa vietnē, gan, piemēram, „*YouTube.com*”.
- ◆ Bibliotekāram, pārstāvot bibliotēku sociālajos tīklos, jāatceras, ka tas ir korporatīvs profils un tiek pausts bibliotēkas viedoklis, nevis personīgais, proti, ir jāparedz robeža starp abiem. Tāpat ir jāievēro tīmekļa nerakstītā etiķete.
- ◆ Tiešsaistes ziņojumapmaiņa ir pakalpojums, par kuru būtu jādomā jebkurai bibliotēkai neatkarīgi no profila. Tas ir pakalpojums, kura tehniskā nodrošināšana (programmatūra) nemaksā neko, turklāt

3 Aptaujās tika skaidrots AZSB bibliotekāru viedoklis (75 respondenti) un piecu Latvijas reģionu lielāko augstskolu — Daugavpils Universitātes, Vidzemes Augstskolas, Latvijas Universitātes, Liepājas Universitātes un Latvijas Lauksaimniecības universitātes — sociālo zinātņu fakultāšu studentu viedoklis (300 respondenti) par ‘Tīmekļa 2.0’ tehnoloģijām un to izmantojumu bibliotēku vidē. Lai sasniegtu iespējami lielu respondentu skaitu, abas anketas bija balstītas tīmeklī (aptauju veidošanas portālā www.visidati.lv).

S. Suhaņenkova
BIBLIOTĒKA 2.0 LATVIJĀ:
NO TEORIJAS UZ PRAKSI

absolūtais vairākums lietotāju uzskata, ka tas ir svarīgi. Arī esošais LUB „Skype” piedāvājums kā komunikācijas forma no studentu puses tiek novērtēts ļoti atzinīgi. Šajā gadījumā gan vajadzētu atcerēties, ka, piedāvājot šādu pakalpojumu, vienmēr ir jābūt cilvēkam, kas atbild uz studentu rakstīto.

- ◆ Vikiji jau šobrīd bibliotekāru vidū ir atzinīgi novērtēti resursi, taču tie netiek veidoti un piedāvāti kā pakalpojums lietotājiem. Vikijs kā mācību un komunikācijas (bibliotekārs — lietotājs — pasniedzējs) platforma būtu aktuāla augstskolu vidē un veicinātu ciešāku savstarpēju sadarbību.
- ◆ Emuāri ir pazīstami resursi bibliotēkās un lietotāju vidū. Tos gan lasa, gan veido abu grupu pārstāvji. Vai emuārs ir jāveido arī bibliotēkai, nav viennozīmīgas atbildes, kas nozīmē, ka bibliotēkai ir jāizvērtē, cik lietderīgs būs tāds resurss, vai regulāri tiks papildināts un vai šī informācija būs interesanta lietotājam. Veidojot bibliotēkas emuāru, ir jānodrošina, ka lasītājs saprot, kad tiek publicēts bibliotēkas korporatīvais viedoklis, bet kad bibliotekārs ir uzrakstījis savas domas, viedokli un skatījumu, kas arī, nenoliedzami, var būt interesanti lasītājam.
- ◆ RSS tehnoloģija, pēc autores domām, būtu jānodrošina ikvienai bibliotēkai, ja vien tas ir tehniski iespējams. Izmantošana ir ļoti vienkārša un, ja lietotājs vēlēšies būt informēts par bibliotēkas jaunumiem, aktualitātēm, viņš, pierakstoties RSS barotnei, šo informāciju saņems. Gan no bibliotēkas, gan lietotāja puses tā ir vienreizēja darbība, kas pēc tam vairs neprasa regulāru uzturēšanu.
- ◆ Izveidojot kādu resursu/pakalpojumu tīmekļa vidē, par to ir jāinformē savi lietotāji, piemēram, izvietojot informatīvu plakātu, lai lietotājs, atnākot uz bibliotēku, pamanītu šo ziņu.
- ◆ Pirms uzsāk darbu pie ‘Tīmekļa 2.0’ tehnoloģiju ieviešanas bibliotēkā, ir jānovērtē bibliotēkas darbinieku prasmes. Tas ir viens no galvenajiem uzdevumiem, lai notiktu ‘Tīmekļa 2.0’ tehnoloģiju integrēšana bibliotēkas pakalpojumos un bibliotēka kļūtu par ‘Bibliotēku 2.0’. Pirmais solis ir darbinieku informēšana par iespējām, pozitīvas prakses piemēri, reālu bibliotēku veiksmes/neveiksmes stāsti. Tā bibliotēkām ir iespējams izvērtēt, vai tas būtu vajadzīgs viņa bibliotēkai, ko tas dotu, kādi būtu plusi un mīnusi. Ir skaidrs, ka visi iepriekš apskatītie pakalpojumi, tehnoloģiju lietošana prasa papildu laiku, motivāciju un entuziasmu. Bibliotēkām, darot šādu darbu, ir jājūtas personīgi ieinteresēti, tikai tad tam būs pozitīvs rezultāts. Svarīga ir arī darba devēja attieksme gan pret tehnoloģijām, gan pret darbinieku iniciatīvu.

Bibliotēkai, sākot domāt par ‘Tīmekli 2.0’ balstītu tehnoloģiju ieviešanu, vispirms sev būtu jāuzdod vairāki jautājumi.

- ◆ Kas un kāda ir mērķauditorija — kādus resursus un tehnoloģijas tā izmanto savā ikdienā? Ir, protams, iespējams pieņemt, ka bibliotēkas lietotājs izmanto to pašu, ko lielākā daļa, taču ļoti lietderīgi ir noskaidrot tieši konkrētās mērķauditorijas intereses, lai bibliotēka strādātu ar tiem resursiem un tehnoloģijām, kuras tiešām ir svarīgas cilvēkiem, un ieguldītais darbs attaisnots.
- ◆ Ja tiek izmantotas vairākas ‘Tīmekļa 2.0’ tehnoloģijas, piemēram, vairāki sociālie tīkli, vai informācija tajos nedublējas? Pat, ja ziņu saturs ir vienāds, ir jādomā par atšķirīgu to pasniegšanu, lai lietotājam dažādos resursos nav jālasa identiskas ziņas.
- ◆ Kurš uzturēs bibliotēkas profilus sociālajos tīklos? Tam ir jābūt cilvēkam, kuru šīs tehnoloģijas interesē, kurš labprāt seko līdzi aktualitātēm tīmekļa vidē. Svarīga ir divvirzienu komunikācija. Ja bibliotēka uztur kādu profilu sociālajos tīklos vai raksta emuāru, ir jābūt atbildīgajam bibliotēkām, kurš laikus spēj sniegt atbildes uz jautājumiem — veidot divvirzienu komunikāciju.
- ◆ Vai veidojot, ieviešot kādu jaunu resursu, bibliotēkai ir ko teikt un tās teiktais kādam būs interesants? Svarīgi būtu izpētīt, kādas ir bibliotēkas lietotāju intereses, kas ir aktuālas konkrētajā sociālajā vidē. Noderīga var būt arī ārvalstu bibliotēkārā pieredze — pētījumu apskati vai bibliotēku veidoto resursu izpēte, kas var dot idejas pašu aktivitātēm, radošiem risinājumiem.

S. Suhaņenkova
BIBLIOTĒKA 2.0 LATVIJĀ:
NO TEORIJAS UZ PRAKSI

Būtiskākā pazīme, kas atšķir 'Bibliotēku 1.0' no 'Bibliotēkas 2.0', ir attieksme. 'Bibliotēka 2.0' ir pilnībā lietotājoorientēta — tiek domāts par to, ko vēlas lietotājs un kā bibliotēka var palīdzēt. 'Bibliotēkā 2.0' tās saturu veido bibliotekārs kopā ar lietotāju, radot modeli, kas abiem šķiet vislabākais. Šī jaunā bibliotēka ir tradicionālo bibliotēkas pakalpojumu un inovatīvo 'Tīmekļa 2.0' servisu sajaukums. Bibliotēka ir saturā bagāta, interaktīva un sabiedriski aktīva. Bibliotekārs šajā bibliotēkā ir aktīvs, zina jaunākās tehnoloģijas, attīstības tendences. Bibliotekārs vēlas strādāt ar inovācijām — tās izmēģināt, pielāgot, viņš nebaidās eksperimentēt un iniciēt idejas.

Dažādu lietojumprogrammu un tehnoloģisko risinājumu uzskaitījumu, kas šobrīd ir aktuāli un būtu izmantojami arī bibliotēkās, varētu izveidot garu, tomēr tas nekad nebūtu pilnīgs, jo gandrīz katru dienu tiek izdomāts kaut kas jauns. Tāpat ir tehnoloģijas un programmas, kas dažādu iemeslu dēļ zaudē savu aktualitāti, to vietā nāk citas — labākas. Cik daudz no visām iespējām būtu jāizmanto bibliotēkās, ir atkarīgs no katras bibliotēkas vēlmēm, vajadzībām. Tā lielā mērā ir eksperimentēšana, jo ne viss, kas veiksmīgi strādā vienā bibliotēkā, tāds būs arī citā. No vienas puses, ir pakalpojuma sniedzējs — bibliotēka, bet no otras — lietotājs, kurš varbūt ne vienmēr ir gatavs tik inovatīvām komunikācijas formām. Tomēr nenoliedzami, ka kopumā visas minētās un vēl pat neizgudrotās 'Tīmekļa 2.0' tehnoloģijas ir radījušas un vēl radīs pastāvīgas un būtiskas izmaiņas bibliotēku vidē. Bibliotēku kolekcijas mainīsies un kļūs daudz interaktīvākas un pieejamākas. Mainīsies bibliotēku pakalpojumi un veids, kā bibliotēkas komunicē ar saviem lietotājiem.

Izmantotie informācijas avoti

1. **Anderson, Chriss.** The Long tale [blog]. *In: Wired: blog network* [online], New York, May 2006 [cited 11-12-2011]. Available: <http://www.wired.com/wired/archive/12.10/tail.html>
2. **Baekdal, Thomas.** *Where is everyone?* [online]. 27-04-2009 [cited 11-12-2011]. Available: <http://www.baekdal.com/articles/Management/market-of-information/>
3. **Evans, Woody.** *Building library 3.0 : issues in creating a culture of participation.* Oxford : Chandos Publ., 2009. 188 p. Chandos information Professional series. ISBN 9781843344988.
4. *Information literacy meets library 2.0.* Ed. by P.Godwin, J.Parker. London : Facet, 2008. 188 p. ISBN 9781856046374.
5. **Kroski, Ellyssa.** *Web 2.0 for librarians and information professionals.* New York : Neal-Schuman Publishers, 2008. 209 p. ISBN 9781555706142.
6. **Latvijas Zinātņu akadēmija.** *Akadēmiskā terminu datubāze AkadTerm* [tiešsaiste]. [Rīga : Latvijas Zinātņu akadēmija, 2005-] [skatīts 11-12-2011]. Pieejams: <http://termini.lza.lv/index.php?category=9>
7. **Magagnino, Francesko.** *Web-line. From web 1.0 to web 2.0, web 3.0 and a head!* [online]. [cited 11-12-2011]. Available: http://farm2.static.flickr.com/1243/1194939773_cf29457eaf_o.jpg
8. **Maness, Jack M.** Library 2.0 Theory [online] : Web 2.0 and Its Implications for Libraries. *Webology*, vol.3, Nr.2, June 2006 [cited 11-12-2011]. Available: <http://www.webology.ir/2006/v3n2/a25.html>
9. **O'Reilly, Tim, Battelle, John.** *Web squared: Web 2.0 five years on* [online] : Web 2.0 Summit 20-22 October, 2009 [cited 11-12-2011]. Available: <http://www.web2summit.com/web2009/public/schedule/detail/10194#sidebar>

S. Suhaņenkova
BIBLIOTĒKA 2.0 LATVIJĀ:
NO TEORIJAS UZ PRAKSI

10. **O'Reilly, Tim.** *What is Web 2.0. design patterns and business models for the Next Generation of software* [online]. 2010 [cited 11-12-2011]. Available: <http://oreilly.com/web2/archive/what-is-web-2.0.html>
11. **Paidere, Ilva.** *Folksonomijas kā informācijas apstrādes veids*: bakalaura darbs. Latvijas Universitāte; darba zin.vadītāja Baiba Holma. Rīga, 2009. 107 lp.
12. *Patentu informācija* [tiešsaiste]. Rīga : Patentu tehniskā bibliotēka, 2011- [skatīts 11-12-2011]. Pieejams: http://www.netvibes.com/patentubiblioteka#Patentu_informacija
13. **Peltier-Davis, Cheryl.** Web 2.0, Library 2.0, Library user 2.0, Librarian 2.0. *Innovative Services for Sustainable Libraries* [online], Nr. 11/12, 2009 [cited 11-12-2011]. Available: <http://bit.ly/tjLhKo>
14. **Stephens, Michael.** Web 2.0. Where will it takes libraries? Into a new world of librarianship [online]. *Next Space* : The OCLC Newsletter, Nr.2, 2006 [cited 11-12-2011]. ISSN 1559-0011. Available: <http://www.oclc.org/nextspace/002/3.htm>

LATVIJAS UNIVERSITĀTES BIBLIOTĒKAS IDENTITĀTE

IDENTITY OF THE LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF LATVIA

Aija Putniņa

Latvijas Universitātes bibliotēka
Kalpaka bulv. 4, Rīga, LV-1050
e-pasts: ajia.putnina@lu.lv

Kopsavilkums:

Mērķis: pētījuma mērķis ir raksturot LU bibliotēkas identitāti. Pētījumā noskaidrots, vai LU bibliotēkai piemīt vienveidīga identitāte vai arī bibliotēkas identitāte sadalīta vairākās grupu identitātēs.

Metodoloģija/pieeja: LU bibliotēkas organizācijas identitāte noteikta, izmantojot anketu. Pētījuma anketa sadalāma divās daļās. Pirmā daļa ietver atvērtos jautājumus, kuros LU bibliotēkas darbinieki raksturoja savu tiešo darba vietu (nodaļu, departamentu) un sniedza vispārīgo bibliotēkas raksturojumu. Otrā anketas daļa ietver jautājumus, kas veidoti, izmantojot G. Hofstedes un G. J. Hofstedes izvirzītās 6 organizācijas dimensijas.

Rezultāti: pētījumā noskaidrots, ka LU bibliotēkai piemīt viena identitāte, kas, neskatoties uz grupu identitāšu veidošanai piemēroto vidi, netiek dalīta dažādās grupu identitātēs.

Praktiskā nozīme: organizācijas identitāte norāda uz organizācijas ietvertajām vērtībām un palīdz izprast organizācijas ikdienas darbu un tradīcijas. Noskaidrojot LU bibliotēkas identitāti, pētījuma rezultātus var izmantot organizācijas darba analīzei un uzlabošanai.

Novitāte: mūsdienās arvien vairāk pētījumu tiek veikti, lai noskaidrotu un raksturotu dažādu sociālo grupu, organizāciju vai institūciju identitātes. Ir nepieciešams noskaidrot, kā organizācija uztver un raksturo pati sevi, jo organizācijas viedoklis pašai par sevi ietekmē tās darbību sabiedrībā. Pētnieki Latvijā šobrīd aktīvi veic pētījumus, kuros tiek apskatīts identitātes temats. LU bibliotēka ir lielākā augstskolu bibliotēka Latvijā, un tās identitāte ietekmē bibliotēkas tēlu un uztveri gan Latvijā, gan ārpus tās.

Atslēgvārdi: organizācijas identitāte, grupu identitātes, bibliotēku identitāte

Raksta veids: oriģināls pētījums

Norādes: 7 norādes

A. Putniņa
LATVIJAS UNIVERSITĀTES
BIBLIOTĒKAS IDENTITĀTE

Abstract:

Purpose: The purpose of the research is to investigate the organizational identity of the Library of the University of Latvia. The research characterizes the patterns of the Library identity (identity of organization and different group identities). It also shows the interaction between employees' identity and organization in general.

Design/methodology/approach: Data about the organizational identity of the Library is gathered by employing the survey method with questionnaire. The questionnaire has two parts. The first part is composed of open form questions for employees. It characterizes identity of the administrative units (departments, divisions, etc.), and examine the differences that may exist between administrative units and the Library as a whole in this matter. The second part of the questionnaire is based on six dimensions of organizational identity proposed by G. Hofstede and G. J. Hofstede.

Findings: The research results indicate that the Library of the University of Latvia has one undivided identity. It does not split into different group identities according to the administrative units.

Practical implications: The organizational identity shows and reflects values that are important to organization, and helps understand better everyday work and traditions of the organization. The findings can be used for analysis of organizational culture of the Library, and permit settings of tasks for the future improvement.

Originality/value: Nowadays the significant amount of research examines the issues of organizational identity. It is important to understand how organization sees and perceives itself. The organizational identity influences employees' attitude and perception, as well as reflects on public perception. There are several examinations on social and organizational identity in social sciences of Latvia. However, they do not concern about organizational identity in library. The Library of the University of Latvia is the largest higher institution library in Latvia. Its performance can affect perception of the library in the society of Latvia.

Keywords: Library of the University of Latvia, Organization identity, Group identity, Library identity

Article Type: Original research

References: 7 references

A. Putniņa
LATVIJAS UNIVERSITĀTES
BIBLIOTĒKAS IDENTITĀTE

Ikkatram cilvēkam, ikvienai grupai vai organizācijai piemīt sava identitāte, kas palīdz definēt svarīgākās vērtības un notikumus. Cilvēka, cilvēku grupu, organizāciju un valsts identitāte organizē cilvēka, cilvēku grupu, organizāciju un valsts vērtības, tomēr precīzai sociālās identitātes definēšanai svarīgi ir apzināties, cik saistīts un vienots ar dažādām formālām vai neformālām grupām ir indivīds. Indivīdam par identifikācijas avotiem var kalpot: primārā grupa (ģimene, draugi), „pirmatnējā” grupa (etniskā piederība, reliģija), sociāli konstruētās grupas (nācija, politiskās partijas), kontaktu grupas (kolēģi, partneri), simboliskās grupas (6, 19. lpp.). Taču jāsaprot, ka identitātes vienmēr ir konstruētas. „Identitātes konstruēšanas process norisinās no kultūras iezīmēm un ietekmēm, kas citus nozīmes avotus padara nesvarīgākus” (1, 6. lpp.). Konstruējot identitāti, sociālais aktors, kas var būt gan indivīds, gan organizācija, izdala sev svarīgākās īpašības un iezīmes, tās akcentējot un pieņemot kā sev piemītošas. Tomēr „indivīda ietekme identitātes veidošanas procesā var atšķirties. Dažos procesos indivīds var ietekmēt identitātes veidošanas mehānismus un iznākumu, taču lielākajā daļā gadījumu indivīdam pār identitātes veidošanas procesu nav kontroles” (6, 19. lpp.).

1. Organizācijas identitāte

„Identitāte ir cilvēka nozīmju un pieredzes avots” (1, 6. lpp.). Identitāti var definēt kā iezīmju kopumu, kas nosaka lietas atpazīstamību vai apzināšanu. „Sociālā identitāte ir pozitīvi projicēts paštēls, kas parāda, kā indivīds, analizējot sociālās attiecības, uztver sevi” (6, 19. lpp.). Organizācijas identitāti veido visu organizācijas darbinieku domas un uzskati par organizācijas paštēlu. Tā var tikt definēta kā kolektīva prāta programmēšana, kas atšķir konkrēto organizāciju no citām (4, 282.–283. lpp.). Cilvēka identitātei sakrīt vai daļēji sakrīt ar organizācijas paustajām vērtībām un nozīmēm, darbinieks ir lojālāks un aktīvāks, kā arī saprotošāks pret konkrēto organizāciju.

Organizācijas identitātes pētniecība ir nozīmīga katrai organizācijai, jo ne tikai identificē tās galvenās iezīmes, bet arī parāda tās darbinieku iesaisti organizācijas dzīvē. Organizācijas identitāte tiek raksturota kā tas, kas šai organizācijai ir galvenais, pastāvīgs un atšķirīgs no citām, kā arī iekļauj organizācijas kultūru, rutīnu un produktus. Organizācijas identitāti var aplūkot kā organizācijas esenci, kas nepieciešama tās veiksmīgai darbībai. „Organizācijas identitāte pārstāv un reprezentē sociāli konstruētu nozīmju sistēmu, ko lieto tās locekļi” (5, 43. lpp.). Darbinieki organizācijā pārstāv dažādas vecuma grupas, dzimumus, izglītības līmeņus, tautības, tāpēc tiem nepiemīt kopējas vērtības un īpašības. Identitāte ietekmē visu darbinieku darbu un attieksmi pret organizāciju, tās klientiem un darbību. Organizācijas identitāte ir atbilde uz jautājumu “Kas mēs esam kā organizācija?” (2), un šo atbildi veido organizācijas locekļi, to domas par organizāciju un iekļaušanās šai organizācijā. Taču „identitāte patiesā kļūst tikai iekšgrupu un ārgrupu salīdzināšanas procesā” (6, 20. lpp.). Svarīgi ir konkrētai organizācijai piemītoši simboli un rituāli, kā arī cilvēki, kas veido organizāciju (4, 282. lpp.).

Organizācijas identitātes veidošanās process ir sarežģīts, jo sociālo grupu un organizāciju identitāte ir saistīta ar indivīdu personīgajām identitātēm. Organizācijas darbiniekiem un locekļiem katram ir sava identitāte, kas nosaka viņa vērtību sistēmu un definē nozīmes, šīm individuālajām identitātēm ir jāsakrīt vai jāpārklājas ar organizācijas identitāti, lai varētu noritēt veiksmīgs organizācijas darbs. Viens no svarīgākajiem faktoriem organizācijas identitātes veidošanā un attīstībā ir organizācijas locekļi, „ja organizācijas locekļi identificējas ar organizāciju, tie strādā efektīvāk, precīzāk un veiksmīgāk” (5, 43. lpp.). Organizācijas identitātei sakrīt ar individuālo identitāti, darba līmenis uzlabojas, veidojas labāka sadarbība starp organizācijas darbiniekiem un aug darba kvalitāte, un organizācijai ir vieglāk attīstīties tai vēlamajā virzienā. Tiek apgalvots, ka darbinieks, kurš spēj sevi identificēt ar organizāciju, tai ir lojālāks un ieinteresētāks organizācijas izaugsmē (5, 43. lpp.). Lojālam darbiniekam ir vieglāk uztvert un saprast organizācijas pozīcijas un lēmumus. „Organizācijas identitāte ietekmē dažādu jautājumu un problēmu uztveršanu organizācijā, kā arī šo problēmu un jautājumu risinājumu izvēli” (5, 44. lpp.). Organizācijai

A. Putniņa
LATVIJAS UNIVERSITĀTES
BIBLIOTĒKAS IDENTITĀTE

saskaroties ar ekonomiskām, politiskām vai cita veida problēmām, to risinājumi tiks pozitīvāk uztverti un pieņemti tajās organizācijās, kurās lielākā daļa darbinieku identificē sevi ar šo organizāciju.

1.1. Grupu identitātes neviendabīgās organizācijās

Ne vienmēr ir iespējams, ka visu darbinieku identitātes sakrītīs vai pārklāsies ar organizācijas identitāti. „Organizācijas identitāte ir vājāka un mazāk ietekmīga neviendabīgās organizācijās” (5, 45. lpp.). Neviendabīgu organizāciju vidi raksturo struktūrvienību izvietojums dažādās ēkās, organizācijas nodaļu un departamentu patstāvīga darbība, nesadarbojoties ar citām organizācijas struktūrvienībām. Šādās organizācijās darbinieki var dalīties grupās un identificēt sevi nevis ar pašu organizāciju, bet konkrēto grupu. Latvijas Universitātes bibliotēka (LU bibliotēka) šobrīd ir izvietota vairākās ēkās, kurās darbs ir vienots tikai administrācijas līmenī. Vide, kurā dažādu nodaļu darbinieki regulāri nesatiekas vai nedarbojas kopā, ir labvēlīga grupu, nevis organizācijas identitāšu veidošanai. LU bibliotēkas nodaļu izvietojums ne tikai rada labvēlīgu vidi dažādu ikdienas kārtību veidošanai, bet arī nošķir darbiniekus vienu no otra, tādējādi radot vidi, kurā tiek veicināta dalīšanās iekšgrupās un ārgrupās vienas organizācijas ietvaros.

Taču neviendabīgās organizācijās vairākas identitātes var veidot arī pozitīvu ietekmi. Organizācijā veidojoties grupu identitātēm, tās ir spēcīgas un vairāk ietekmē indivīda paša identitāti, jo grupas identitāte ir ciešāk saistīta ar indivīdu nekā organizācijas identitāte. „Gadījumos, kad grupu identitātes ir spēcīgākas par organizācijas identitāti, grupu locekļi ir vairāk ieinteresēti aizsargāt un veicināt grupas identitātes attīstību” (5, 45. lpp.). Šāda indivīdu reakcija rada konkurējošu vidi, kas ļauj nodaļām attīstīt savu vidi un darbu, padarot to labāku un efektīvāku.

1.2. Organizācijas identitātes pētniecība

„Organizācijas identitāte ir sociāli konstruēts, kopīgs uzskats” (5, 44. lpp.). Tās izziņāšanai nepieciešams noskaidrot darbinieku viedokli par organizāciju. Organizācijas identitāte attēlo darbinieka piederību kolektīvam, darbinieku pašcieņu un cieņu pret kolēģiem, un kolektīva attiecības. Ja identitāte pilda cilvēka nozīmes avota lomu, izpētot organizācijas identitātes nozīmes, ir iespējams izpētīt darbinieka sociālās attiecības un vērtības. Tomēr organizācijas identitāte nav paša darbinieka dzīves vērtības, tā ir darbinieka ikdienas prakse un uzvedība. Organizācijas identitāti raksturo darbinieka lietotās uzvedības shēmas un attieksme pret darba vietu. „Var izdalīt 6 organizācijas identitātes dimensijas:

1. Procesa orientēta vai rezultāta orientēta;
2. Darbinieka orientēta vai darba orientēta;
3. Lokāli orientēta vai profesionāli orientēta;
4. Atvērta sistēma vai slēgta sistēma;
5. Maz kontrolēta vai ļoti kontrolēta;
6. Normatīva vai pragmatiska, praktiska” (4, 292. lpp.).

Procesa orientētā identitātē darbinieki izvairās no riska un saglabā noteiktu darba rutīnu. Uz rezultātu orientēta identitātē cilvēki pozitīvi uztver pārmaiņas un nepazīstamas situācijas, kā arī maksimāli labi veic uzticētos uzdevumus. Organizācijai, kura ir uz rezultātu orientēta, piemīt viendabīga un spēcīga identitāte (4, 293. lpp.). Otrajā dimensijā pretstatīta uz darbinieku orientēta vai uz darbu orientētā kultūra. Uz darbinieku orientētā identitātē cilvēki uzskata, ka viņu personīgās problēmas organizācijai ir svarīgas, un organizācija uzņemas atbildību par savu darbinieku labklājību, arī organizācijai svarīgākos lēmumus pieņem grupās vai komitejās. Uz darbu orientētā identitātē darbiniekiem ir jāveic viņiem uzticētais uzdevums neatkarīgi no apstākļiem, organizācija ir ieinteresēta darba rezultātā, un svarīgākos lēmumus pieņem indivīdi (4, 294. lpp.). Ekonomikas problēmu laikā organizācijas kļūst vairāk uz darbu orientētas,

A. Putniņa
LATVIJAS UNIVERSITĀTES
BIBLIOTĒKAS IDENTITĀTE

neskatoties uz iepriekšējo pieredzi un attieksmi. Trešā dimensija apskata organizācijas identitāti, pētot, vai tā ir lokāli orientēta vai profesionāli orientēta. Lokāli orientētā organizācijā tās locekļi organizācijas normas izmanto ne tikai darbavietā, bet arī mājās. Organizācijai pieņemot jaunus darbiniekus, tiek ņemta vērā ne tikai darba kompetence, bet arī cilvēka iepriekšējā sociālā un dzīves pieredze. Profesionālās orientācijas identitātē tiek nodalīta cilvēka privātā dzīve no darba dzīves, darbinieku izvēlē svarīga ir tikai viņu darba kompetence (4, 295. lpp.). Apskatot ceturto dimensiju, tiek noskaidrots, cik atvērta vai slēgta ir organizācija. Atvērtās sistēmās organizācijas darbinieki ātri pieņem gan jaunus kolēģus, gan jaunas klientu grupas vai klientus. Šāda tipa organizācijās jaunajiem darbiniekiem nepieciešamas tikai pāris dienas, lai iejustos kolektīvā. Slēgta tipa organizācijās pastāv savstarpējs sadalījums grupās pašā organizācijas iekšienē. Tiek pieņemts, ka tikai atsevišķi indivīdi vai „īpaši” cilvēki var kļūt par šīs organizācijas locekli. Šāda tipa organizācijās jaunajam darbiniekam nepieciešams gandrīz gads, lai iejustos kolektīvā (4, 295. lpp.). Organizācijas iekšējo struktūru noskaidro piektā dimensija, kas apskata kontroles ietekmi darbā. Organizācijās, kurās darbinieki tiek kontrolēti maz, darbiniekiem šķiet, ka izmaksas nav pārāk svarīgas, sanāksmju laiki tiek noteikti aptuveni, ir atļauts jokot un pasmieties par savu darbavietu. Savukārt organizācijās, kurās darbinieki tiek kontrolēti, darbiniekiem šķiet, ka organizācijai ir svarīgas darba izmaksas, sanāksmes sākas precīzi noteiktajos laikos, darbinieki reti atļaujas jokot vai pasmieties par savu darbavietu (4, 295. lpp.). Kontrolētās organizācijās strikti tiek ievērotas uzvedības normas un bieži ir noteikts ģērbšanās stils. Sestā dimensija apskata, cik organizācija ir normatīva vai pragmatiska. Normatīvās organizācijās tās darbinieki ievēro noteiktās normas un instrukcijās vai citos iekšējos dokumentos atrunātās kārtības. Šāda tipa organizācijās svarīgāks ir darba veikšanas process, nevis rezultāts. Pragmatiskās jeb praktiskās organizācijās svarīgas ir klientu vēlmes un rezultāts, tāpēc vajadzīgo mērķu sasniegšana var tikt veikta ar līdzekļiem, kas organizācijas normās nav atrunāti vai pat atļauti (4, 296. lpp.).

Organizācijas identitāti veido dažādi uzskatu un attiecību faktori. Identitātes izzināšanai ir jānoskaidro tās darbinieku domas un ikdienas darbības, kas attēlo vispārpieņemto praksi un noskaņojumu organizācijā, ilustrējot sešas organizācijas identitātes dimensijas.

2. Latvijas Universitātes bibliotēkas identitātes pētniecība

„Latvijas Universitātes bibliotēka kā lielākā Latvijas augstskolu bibliotēka nodrošina plašu informācijas resursu pieejamību atbilstoši Latvijas Universitātes (LU) studiju programmām un pētniecības virzieniem” (7). Tās struktūru veido Centrālā bibliotēka Kalpaka bulvārī 4 un 11 nozaru bibliotēkas, kas izvietotas fakultāšu telpās, radot labvēlīgu vidi grupu identitāšu veidošanai. LU bibliotēkas identitātes noskaidrošanai veikta LU bibliotēkas darbinieku anketēšana.¹ Anketēšanā piedalījās 72% LU bibliotēkas darbinieku. Anketas jautājumi veidoti, pamatojoties uz sešām organizāciju dimensijām. Noskaidrojot dimensiju ietvertos aspektus, tika noskaidrota ne tikai organizācijas identitāte un tās mijiedarbība ar individuālajām identitātēm, bet arī LU bibliotēkas kā organizācijas identitātes uzbūve, jo dimensiju raksturojošos jautājumus papildina jautājumi, kas raksturo darba vidi un cilvēku saistību ar LU bibliotēku vai konkrēto vidi, vai nodaļu, kurā viņi strādā. Pētījumā tika noskaidrots, vai bibliotēkas darbinieki veido grupu identitātes vai vienotu organizācijas identitāti.

¹ LU bibliotēkas identitāte : anketa. Pieejama: https://docs.google.com/spreadsheets/viewform?hl=en_US&formkey=dE1WbnNXQUYboQ2WnNqUzloWl3Umc6MQ#gid=0

A. Putniņa
LATVIJAS UNIVERSITĀTES
BIBLIOTĒKAS IDENTITĀTE

2.1. Darbinieku sniegtais Latvijas Universitātes bibliotēkas raksturojums

Anketā darbiniekiem tika uzdoti vairāki atvērtie jautājumi. Darbinieki raksturo LU bibliotēku kā lielu un nozīmīgu bibliotēku. Bibliotēka tiek raksturota kā „lielākā valsts nozīmes augstskolas bibliotēka”². Vairums respondentu LU bibliotēkas raksturošanai izmanto Latvijas Universitātes nozīmi bibliotēkas darbā. „Liela LU pamatstruktūrvienība ar sīku struktūru — nodaļām un nozaru bibliotēkām, dažādiem atšķirīgiem darbu pienākumiem.”³ Tomēr visbiežāk LU bibliotēka tiek raksturota, izmantojot tās mērķus un uzdevumus. Tiek uzsvērtā LU bibliotēkas nozīme studentu mācību darbā, akadēmiskā un pētnieciskā personāla ikdienas darbā, kā arī LU vēstures un intelektuālo sasniegumu apkopošanā. „Nozīmīgākie uzdevumi: apkopot visu nepieciešamo informāciju (drukātā, e-formātā), kas nepieciešama LU studiju un pētnieciskā darba īstenošanai, šos resursus pareizi uzglabāt, veicināt to pieejamību ikvienam interesentam; tāpat uzkrāt un popularizēt LU intelektuālos sasniegumus; nākamais nozīmīgākais uzdevums ir darbs ar lietotājiem — informēšana dažādos veidos (izstādes, pasākumi), kā arī veicināt informācijpratību dažādās nodarbībās (prezentācijas, lekcijas, nodarbības datorklasēs).”⁴ Tāpat tiek norādīts, ka bibliotēkām, strādājot LU bibliotēkā, ir jābūt elastīgam un gatavam pārmaiņām.

Apskatot darbinieku sniegtos īsos bibliotēkas un tās darbinieku raksturojumus, var manīt, ka izmantotas tiek līdzīgas vai tās pašas īpašības. Taču dažas atšķirīgas īpašības parādās atkarībā no darbinieku piederības nodaļām, piemēram, nodaļas, kas nodarbojas ar krājuma apstrādi, kā svarīgu LU bibliotēkas iezīmi nosauc bibliotēkas krājuma padarīšanu pieejamu apmeklētājiem, bet nodaļas, kas nodarbojas ar klientu apkalpošanu, uzsver komunikabilitātes un atvērtības nozīmi. Tomēr, neskatoties uz nodaļu specifikas ietekmē atzīmētajām īpašībām, raksturojumi ir līdzīgi un viendabīgi, norādot uz to, ka LU bibliotēkas identitāte neveidojas no atšķirīgām grupu identitātēm, bet ir viendabīga.

2.2. Latvijas Universitātes bibliotēkas identitātes sešas dimensijas

G. Hofstede (*G. Hofstede*) un G. J. Hofstede (*G. J. Hofstede*) sešas izvirzītās dimensijas tika noskaidrotas, pretstatot divus apgalvojumus, no kuriem katrs raksturo kādu no dimensijas aspektiem, piemēram, apgalvojumam „Vietā, kur es strādāju, darba procesā jāiegulda visa mana uzmanība” pretstatītais apgalvojums bija „Vietā, kur es strādāju, iegūtais darba rezultāts attaisno ieguldītos līdzekļus”. Katras dimensijas noskaidrošanai tika izvirzīti četri apgalvojumu pāri.

LU bibliotēka ir izteikti uz rezultātu orientēta organizācija. Izvirzītajos trīs dimensijas raksturojošos jautājumos respondenti norāda, ka vairāk piekrīt apgalvojumiem, kas raksturo uz rezultātu orientētu organizāciju. 81% respondentu apgalvo, ka „LU bibliotēkā ļoti svarīgs ir darba rezultāts”, bet 14% respondentu atzīmē, ka drīzāk piekrīt šim apgalvojumam. Tāpat 76% no respondentiem piekrīt, bet 19% daļēji piekrīt apgalvojumam, ka „Uzdevumi jāveic pēc iespējas ātrāk un operatīvāk”. Tikai apgalvojumā, kas norāda uz darba veikšanas procesa nozīmi, 20 respondentu atbild, ka darba procesā jāiegulda visa viņu uzmanība, bet 23 respondentu daļēji piekrīt šim apgalvojumam.

LU bibliotēka ir uz darbu orientēta organizācija, kurā uzdotie darbi jāveic ātri un dinamiski. 52% respondentu piekrīt, bet 29% daļēji piekrīt apgalvojumam, ka „Darba uzdevumi tiek izpildīti ātri un dinamiski”. Tāpat lielākā daļa respondentu piekrīt vai daļēji piekrīt pārējiem abiem apgalvojumiem, kas norāda organizācijas orientāciju uz darbu.

Trešā dimensija apskata organizācijas identitāti, norādot, vai tā ir lokāli orientēta vai profesionāli orientēta. LU bibliotēka ir profesionāli orientēta organizācija, tomēr rezultāti trešajā dimensijā nav izteikti nodalāmi. Lielākā daļa respondentu apgalvojumos daļēji piekrīt profesionālās orientācijas dimensijai, taču

2 Citēta respondentu atbilde.

3 Citēta respondentu atbilde.

4 Citēta respondentu atbilde.

A. Putniņa
LATVIJAS UNIVERSITĀTES
BIBLIOTĒKAS IDENTITĀTE

liela daļa respondentu atturas no viedokļa paušanas, norādot, ka „ne piekrīt, ne nepiekrīt” apgalvojumam. Piemēram, apgalvojumu pārī „Profesionālā izglītība ir ļoti svarīga” un „Svarīgas ir zināšanas, kas apgūtas praksē” 29% respondentu atturas no atbildes, bet 33% piekrīt un 24% daļēji piekrīt apgalvojumam, ka „Profesionālā izglītība ir ļoti svarīga”. Arī citos šai dimensijai raksturīgajos apgalvojumos novērojams, ka 30% līdz 40% respondentu atzīmē neitrālo variantu vai piekrīt apgalvojumam, kas norāda uz lokāli orientētu organizāciju.

Apskatot ceturto dimensiju, tiek noskaidrots, cik atvērta vai slēgta ir organizācija. Anketa parāda LU bibliotēku kā izteiktu atvērtu sistēmu. Jaunajiem darbiniekiem bibliotēkas kolektīvā ir viegli iejusties, viņi tiek ātri pieņemti, tāpat bibliotēka ir atvērta organizācijām, kas ar to saistītas, un ir gatava dalīties un dalās iegūtajā pieredzē.

LU bibliotēka ir kontrolēta organizācija, kurā tiek pārraudzīts un uzraudzīts bibliotēkas darbinieku veiktais darbs. 67% respondentu piekrīt, bet 29% respondentu daļēji piekrīt, ka „Vadība uzrauga darbinieku veiktos uzdevumus”. Tikai apgalvojumā par ģērbšanās stilu darbinieki norāda, ka tas nav noteikts. Kontrolētās organizācijās darbinieks apzinās, ka ir svarīgas darba izmaksas. Parasti kontrolētās organizācijas ir uz darbu un darba rezultātu orientētas.

Sestā dimensija „Normatīva vai pragmatiska, praktiska” organizācija LU bibliotēkas aptaujā parādījās visnezteiksmīgāk. Apkopojot rezultātus, var redzēt, ka LU bibliotēka ir normatīva organizācija. Taču no trim apgalvojumiem, kas veidoti šīs dimensijas noskaidrošanai, tikai vienā ir izteikta normatīvā dimensija. 52% respondentu piekrīt vai daļēji piekrīt, ka darba veikšanai izmanto instrukcijas un noteikumus, tomēr 45% respondentu apgalvo, ka neizmanto instrukcijas un noteikumus, bet personīgo pieredzi.

Secinājumi

Organizācijas identitāti var aplūkot kā kopīgu izpratni par ikdienas kārtību un uzdevumiem. Tā ietekmē visu darbinieku darbu un attieksmi pret organizāciju, tās klientiem un darbību. Organizācijas identitāte ir holistiska un attiecas uz visu organizāciju, ne tikai uz tās locekļiem vai daļām.

LU bibliotēkas identitātes raksturojumā tiek uzsvērtā LU loma bibliotēkas darbībā. Bibliotēkas darbinieki LU bibliotēku raksturo kā atvērtu, draudzīgu organizāciju, kuras galvenais uzdevums ir apkalpot LU studentus un personālu. Daļa darbinieku bibliotēkas raksturojumā izmanto LU bibliotēkas tīmekļa vietnē pieejamo raksturojumu.

Apskatot respondentu atbildes atvērtajos jautājumos un salīdzinot ar dimensijām piemītošajām īpašībām, var apgalvot, ka bibliotēkas darbinieki precīzi izvēlas raksturojošās īpašības, kā arī spēj ātri un labi raksturot savu darbavietu, jo atvērtο jautājumu atbildēs ietvertie apraksti sakrīt ar rezultātiem, kas iegūti, noskaidrojot raksturīgās dimensijas.

Ekonomiskās krīzes laikā liela daļa organizāciju un institūciju var mainīties no procesa orientētas uz rezultātu orientētu un no darbinieka orientētas uz darbu orientētu organizāciju. LU bibliotēkas identitāte šobrīd ir uz rezultātu un darbu orientēta, kas novērtē profesionalitāti. Bibliotēka ir atvērta, taču kontrolēta sistēma. Jaunajiem darbiniekiem ir viegli iejusties kolektīvā, tomēr darbinieku veiktie uzdevumi un darbi tiek kontrolēti un pārbaudīti. Tāpēc bibliotēkas darbinieki darbu veikšanai izvēlas izmantot instrukcijas un iepriekš norunātas darba veikšanas normas, lai uzdevumus veiktu precīzi un tiktu iegūts vēlamais rezultāts.

A. Putniņa
LATVIJAS UNIVERSITĀTES
BIBLIOTĒKAS IDENTITĀTE

Izmantoto avotu saraksts

1. **Balmer, J.M.T.** Identity based views of the Corporation: Insights from corporate identity, organisational identity, social identity, visual identity, corporate brand identity and corporate image. *European Journal of Marketing* [online], Nr.42(9/10) (2008), p.879-906. [cited 16-03-2011]. Available: <http://datubazes.lanet.lv:2074/journals.htm?issn=0309-0566&volume=42&issue=9/10&articleid=1742395&show=html>
2. **Boros, S.** Identity and image: The soul and face of organizations. *In: Exploring organizational Dynamics*, 2009, p.644-654. [cited 15-04-2011]. Available: <http://arno.uvt.nl/show.cgi?fid=96399>
3. **Castells, M.** The Construction of identity. *In: The Power of identity*. 2nd ed. Blackwell Publishing, 2004, p.5-17.
4. **Hofstede, Geert, Hofstede, Gert Jan.** *Cultures and organizations: Software of the mind*. USA : McGraw-Hill, 2005. 434 p. ISBN 0071439595.
5. **Holzinger, I., Dhalla, R.** Multiple identities in organizations: The Effects of diversity on organizational identity. *The International Journal of Diversity in Organisations, Communities and Nations*, Nr.7(5), 2007, p.43.
6. **Korostelina, Karina V.** Social identity and conflict. Palgrave Macmillan, 2007. 281 p.
7. **Latvijas Universitāte.** *Latvijas Universitātes bibliotēka: par bibliotēku* [tiešsaiste]. [skatīts 05-04-2011]. Pieejams: <http://www.lu.lv/biblioteka/par-biblioteku/>

PRIEKŠSTATU UN LIETOŠANAS PARADUMU SAVSTARPĒJĀ MIJIEDARBĪBA LATVIJAS UNIVERSITĀTES BIBLIOTĒKAS TĒLA VEIDOŠANĀS PROCESĀ

INTERACTION BETWEEN PERCEPTION AND USAGE HABITS IN THE IMAGE-BUILDING PROCESS OF THE LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF LATVIA

Inese Zemiša

Latvijas Universitātes Bibliotēka
Kalpaka bulv. 4, Rīga, LV-1050
e-pasts: inese.zemisa@lu.lv

Kopsavilkums:

Mērķis: raksta mērķis ir noskaidrot, kāds priekšstats par bibliotēku ir izveidojies studentu vidū. Rakstā tiek pētīts bibliotēkas lietošanas paradumu un priekšstatu savstarpējās mijiedarbības process un tā ietekme uz bibliotēkas tēlu.

Metodoloģija/pieeja: rakstā tiek izmantotas daudzpusīgas teorijas. Ar informācijas ekoloģijas pieeju tiek noskaidrotā bibliotēkas apmeklētāju un informācijas videssavstarpējā mijiedarbība. Ar informācijas lietotāju uzvedības ekoloģisko modeli tiek attēlots lietotāju informācijas meklēšanas ceļš un faktori, kas šo meklēšanas ceļu ietekmē. Izmantotas tēla veidošanās atziņas. Empīrisko datu ieguvei tiek lietota vienlaicīga anketēšana un novērošanas metode. Neietvertās novērošanas īstenošanai izmantota Norvēģijas autora Torda Hoivika izstrādātā metodoloģija „plūsmas mērīšana”. Rezultāti liecina par korelāciju starp lietošanas paradumiem (apmeklēšanas regularitāti, mērķiem) un priekšstatiem par bibliotēku.

Rezultāti: studentu vidū par bibliotēku ir izveidojies pozitīvs tēls. Hipotēze — lietotāji, kas bibliotēkā pavada ilgu laiku, domā par bibliotēkas tēlu pozitīvāk nekā tie, kas bibliotēkā laiku tikpat kā nepavada — daļēji apstiprinājās. Izteikti pozitīvāk par bibliotēkas tēlu domā regulāri bibliotēkas apmeklētāji. Studenti augstu vērtē bibliotēkas nepieciešamību, zināšanas un informāciju, kā arī tehnoloģisko nodrošinājumu, ko viņi saņem bibliotēkā. Pētījuma rezultāti liecina, ka bibliotēkas tēls mainās līdz ar lietotāju paradumiem un informacionālajām vajadzībām.

Praktiskā nozīme: Regulāra lietotāju izpēte sniedz informāciju par jomām, kas bibliotēkai ir jāuzlabo un jāpārveido, lai lietotājam arvien ērtāk būtu šo iestādi izmantot. Pētījuma rezultātus var izmantot lietotāju un bibliotēkas mijiedarbības procesa uzlabošanai.

I. Zemiša
PRIEKŠSTATU UN LIETOŠANAS PARADUMU SAVSTARPĒJĀ MIJIEDARBĪBA
LATVIJAS UNIVERSITĀTES BIBLIOTĒKAS TĒLA VEIDOŠANĀS PROCESĀ

Novitāte: raksts sniedz informāciju par bibliotēkas lietošanas paradumiem un to ietekmi uz bibliotēkas tēla veidošanās procesu. Paradumu noteikšanai tiek izmantota jauna metodoloģija „plūsmas mērīšana”, kas palīdz izpētīt, kādas aktivitātes lietotājs veic bibliotēkā.

Atslēgvārdi: organizācijas tēls, Latvijas Universitātes bibliotēka, bibliotēkas lietotāji, informācijas ekoloģija, novērošana, plūsmas mērīšana

Raksta veids: oriģināls pētījums

Norādes: 9 norādes

I. Zemiša
PRIEKŠSTATU UN LIETOŠANAS PARADUMU SAVSTARPĒJĀ MIJIEDARBĪBA
LATVIJAS UNIVERSITĀTES BIBLIOTĒKAS TĒLA VEIDOŠANĀS PROCESĀ

Abstract:

Purpose: The purpose of the article is to explore perception of the Library of the University of Latvia among students. The article researches the interaction process between library usage habits and perception, as well as their influence on the image-building process of the library.

Design/methodology/approach: Methodology of the research is based on information ecology approach (interaction between library users and information environment), as well as the "Ecological Model of Information Use" which reflects the information searching process and factors that influence this process. The theoretical considerations of image-building are also taken into account. To gather the empirical data, the questionnaire and observation are used. The methodology of Traffic Count developed by Tord Hoivik is used for observation. The results reveal the correlation between usage habits (frequency and aims observed) and perception of the library expressed in questionnaires.

Results: The positive perception of the library is developed among students. Users who use the library more intensively think about the library more positively. The most positive attitude towards the library is among regular library users (patrons). Students thought highly of the library and its necessity. Students appreciate knowledge, information, as well as the technological facilities provided by the library. The research results reveal that the image of the library changes along with the habits of users and their information needs. The students have high demands, and the library should be able to respond to them.

Practical implications: The research conclusions permit setting of tasks for the future improvement of the library-user interaction.

Originality/value: The article provides conclusions about library use patterns and their impact on the library's image-building process. The habits are identified using the new Traffic Count methodology, which helps to explore the activities the user performs in the library, and is used as a library management tool.

Keywords: Image-building, Library of the University of Latvia, Library users, Ecological Model of Information Use, Observation, Traffic Count

Article Type: Original research

References: 9 references

I. Zemiša
PRIEKŠSTATU UN LIETOŠANAS PARADUMU SAVSTARPĒJĀ MIJIEDARBĪBA
LATVIJAS UNIVERSITĀTES BIBLIOTĒKAS TĒLA VEIDOŠANĀS PROCESĀ

Latvijas Universitātes Bibliotēka (LUB) ir unikāls daudznozaru informācijas, studiju un pētniecības centrs. LUB kā lielākā Latvijas augstskolu bibliotēka nodrošina plašu informācijas resursu pieejamību atbilstoši Latvijas Universitātes (LU) studiju programmām un pētniecības virzieniem (2). LUB apmeklētāji galvenokārt ir studenti, kuriem ir konkrētas informacionālās vajadzības. Viens no bibliotēkas apmeklēšanas iemesliem ir tieši tas, ka bibliotēka sniedz dažāda veida resursus, lai studentu vajadzības tiktu apmierinātas. Bibliotēkas savus sasniegumus bieži mēra pēc tādiem raksturlielumiem kā izsniegumu skaits, fizisko apmeklētāju skaits, grāmatu pagarināšana. Šāda veida dati gan pilnīgi neatspoguļo tos bibliotēkas lietošanas paradumus, kādi bibliotēkas apmeklēšanas reizē ir tās lietotājam (6). Lai uzlabotu komunikāciju starp bibliotēku un tās klientu, kā arī uzturētu augstu pakalpojumu kvalitāti, ir svarīgi noskaidrot, kāda veida pakalpojumi tiek izmantoti visbiežāk. Bibliotēkai ir jāpiedāvā gan kvalitatīvi pakalpojumi, gan funkcionāla un ērta vide, jo studenti bibliotēkas apmeklēšanas reizēs, vadoties pēc šiem elementiem, spriedīs par organizācijas tēlu. Raksta pamatā ir izmantots autore 2009.–2010. gadā veiktais pētījums „Bibliotēkas tēla veidošanās lietotāju paradumu ietekmē” (4). Pētījumā izmantoti empīriskie dati, kuri iegūti, veicot LU studentu anketēšanu un neietverto novērošanu, kurā par pamatu ir izmantots autora Torda Hoivika (*Tord Høivik*) izstrādātais novērošanas modelis „plūsmas mērīšana” (*Count the Traffic*) (6).

Rakstā autore vēlas noskaidrot, kāds priekšstats par bibliotēku ir izveidojies studentu vidū. A. Glo-siene jēdzienu „tēls” definē: „mērķtiecīgi radīta vai stihiski radusies forma, kas atspoguļo noteiktu objektu cilvēka apziņā. Parasti tēls tiek radīts pēc pazīmēm, kas konkrētajai parādībai ir būtiskas. Tēls—dynamiska parādība, kas mainās atkarībā no objekta vai cilvēku grupas pārmaiņām apziņā” (1). Vadoties no definīcijas, tiek izstrādātas bibliotēkai raksturīgas pazīmes, kuras vērtē tās apmeklētāji— studenti.

Šī mērķa īstenošanai tiek izmantotas arī dažāda rakstura teorijas. Rakstā ir izmantotas Klausa Mertena (*Klaus Merten*) tēla veidošanās teorijas atziņas (8), kuras sniedz plašāku skatījumu par procesu, kurā cilvēku apziņā veidojas tēli par kādu konkrētu objektu vai lietu. Rakstā ir sasaistīts bibliotēkas tēla veidošanās process ar informācijas ekoloģijas pieeju. Informācijas ekoloģija (*Information ecology*) ir zinātnes nozare, kas pēta savstarpējās cilvēku, uzņēmumu, tehnoloģiju un informācijas vides attiecības (7). Šī pieeja pētījumā atklāj saikni starp informācijas lietotāju (studentu) un informācijas vidi. Šajā rakstā tas ir īpaši būtiski, jo no šīs mijiedarbības izriet attieksmju kopums, kas veido bibliotēkas tēlu. Atsevišķai lietotāju izpētei ir izmantota Kīrsti Viljamsones (*Kirsty Williamson*) „Informācijas lietotāju uzvedības ekoloģiskā teorija” (*Ecological Theory of Human Information Behavior*), kas pēta cilvēka uzvedību informācijas meklēšanas procesā, kā arī to, kādos primārajos avotos tā tiek meklēta (9).

Sasaistot teorētisko bāzi, LUB tēla komponentus, studentu atbildes uz aptaujas anketas jautājumiem, kā arī aktivitātes, kas iegūtas, novērtējot konkrēto lietotāju, ir izdarīti secinājumi par bibliotēkas tēlu. Raksta mērķis ir noskaidrot, vai bibliotēkas tēls studentu vidū ir izveidojies pozitīvs, kā arī parādīt, ka bibliotēkas tēls var veidoties atkarībā no tās ikdienas lietotāju paradumiem.

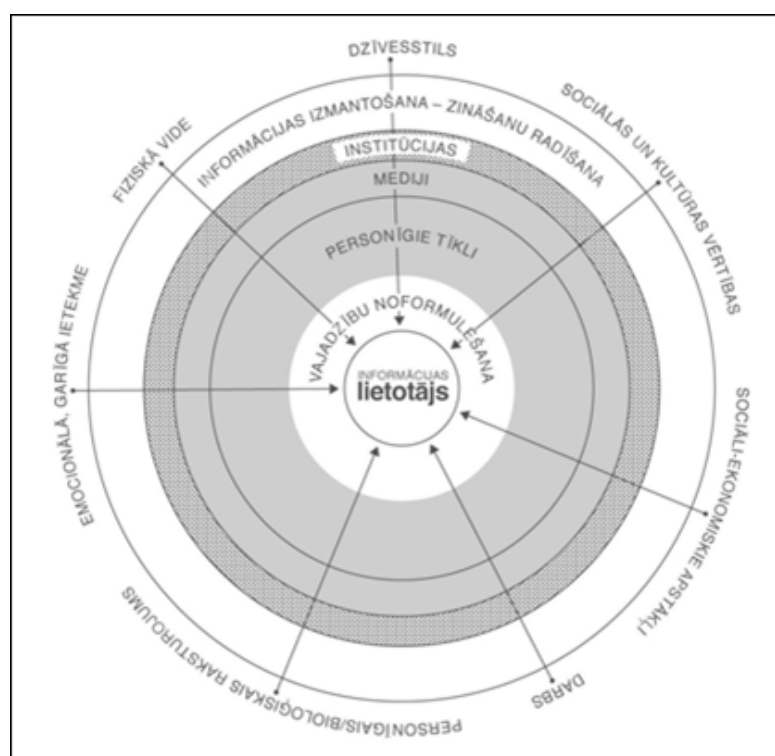
Informācijas ekoloģijas pieeja Latvijas Universitātes bibliotēkā

Informācijas ekoloģijas pieeja rakstā palīdz pētīt lietotāju uzvedību un informācijas vidi kā savstarpēji saistītus komponentus. Profesori Tomass H. Deivenports (*Tomas H. Davenport*) un Lorens Prusaks (*Laurence Prusak*) ir informācijas ekoloģijas koncepta pamatlicēji un sniedz atziņas, kurās uzsver cilvēka un informācijas savstarpējo ietekmi. Šī cilvēka un informācijas vides mijiedarbība veido lokālo vidi, ko dēvē par informācijas ekosistēmu. Ekosistēmas centrā atrodas cilvēks, bet to aptver informācijas stratēģija, informācijas meklēšanas uzvedība, informācijas pārvaldība un informācijas arhitektūra (5). Atbilstošs ekosistēmas piemērs ir bibliotēka ar tās lietotājiem, resursi, bibliotekāri un interneta tīkli. Lai labāk saprastu šo sistēmu, kā līdzīgu piemēru var minēt arī mazumtirdzniecības kompāniju, kurā ir

I. Zemiša
PRIEKŠSTATU UN LIETOŠANAS PARADUMU SAVSTARPĒJĀ MIJIEDARBĪBA
LATVIJAS UNIVERSITĀTES BIBLIOTĒKAS TĒLA VEIDOŠANĀS PROCESĀ

pārdošanas menedžeri, konsultanti, pircēji, preču uzskaites datubāze, katalogi, preču specifkācija (7). Tāds pats ekosistēmai atbilstošs piemērs ir arī LUB ar tās lietotājiem (studentiem, akadēmisko personālu), bibliotēkas darbiniekiem, visiem pieejamiem resursiem (iespiestajiem, elektroniskiem, audio, video), tīklu, kas nodrošina resursu pieejamību, un tehnoloģisko nodrošinājumu. Rakstā ir pētīta studentu uzvedība informācijas vidē. Ir noskaidrots informācijas meklēšanas ceļš, kurā pētīts, vai students bibliotēku izmanto patstāvīgi, lietojot kopkatalogu, lasītavu, vai tomēr primāri jautā informāciju bibliotekāram. Ir pētīts, kādos resursos tiek meklēta informācija — grāmatās, žurnālos, audio materiālos —, kā arī novērots, vai darbs tiek veikts individuāli vai grupā. Ekosistēmas veidošanos ietekmē dažādi faktori, jo bibliotēkas apmeklētāji ikdienā pieprasa un meklē dažāda rakstura un satura informāciju. Noskaidrojot šos aspektus un vienlaikus novērtējot aptaujas datus, var izdarīt secinājumus par studentu attieksmi pret dažādiem bibliotēkas izmantošanas aspektiem. Kirsti Viljamsone pēta, kas tieši ietekmē cilvēka izvēli, meklējot konkrēto ikdienā nepieciešamo informāciju.

Izstrādātajā modelī autore shematiski parāda (skat. 1. att.), ka modeļa centrā ir cilvēks, kuram ir konkrētas informācijas vajadzības. Shēmā ir attēlots informācijas meklēšanas ceļš, kas sākas ar lietotāja konkrētās informācijas vajadzību formulēšanu un turpinās ar primārā avota izvēli šīs informācijas meklēšanai. Bet šo procesu ietekmē dažādi faktori. Svarīgi pētīt, kādos informācijas resursos lietotājs šo informāciju meklēs: personīgajos tīklos (ģimene, draugi, paziņas), medijos (TV, radio), institūcijās (pašvaldības, bibliotēkas). Šajā shēmā atrodas arī bibliotēka kā institūcija, kurā lietotājs meklēs informāciju. Ir noskaidrots, vai bibliotēka ir primārais informācijas meklēšanas avots un kādi aspekti ietekmē izvēli informāciju meklēt tieši bibliotēkā. Shematiskajā attēlojumā (skat. 1. att.) ārējā aplī uzskaitīti faktori, kas nosaka cilvēka izvēli: dzīves stils, ekonomiskie un sociālie apstākļi, fiziskā vide, darbs, garīgais un emocionālais stāvoklis, kā arī citi.

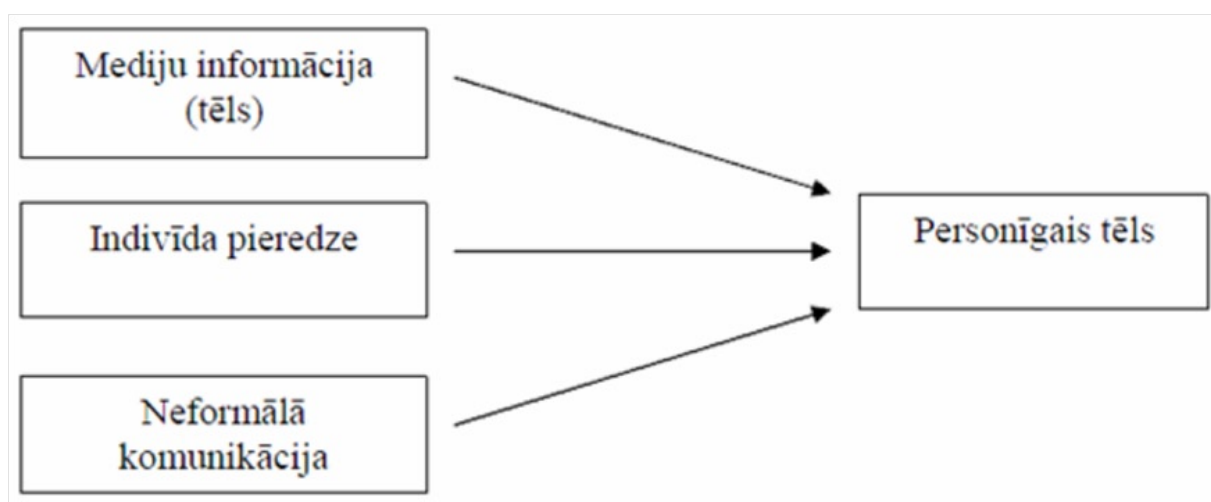

1. att. Informācijas meklēšanas un izmantošanas ekoloģiskais modelis (2, 26)

I. Zemiša
PRIEKŠSTATU UN LIETOŠANAS PARADUMU SAVSTARPĒJĀ MIJIEDARBĪBA
LATVIJAS UNIVERSITĀTES BIBLIOTĒKAS TĒLA VEIDOŠANĀS PROCESĀ

Izvēle meklēt informāciju institūcijās norāda uz šādiem ietekmējošiem faktoriem: bibliotēka atrodas ģeogrāfiski tuvu dzīvesvietai vai darba vietai, bibliotēkā iegūtā informācija sniedz lielāku uzticību, iegūt informāciju var bez maksas, kā arī citi aspekti, kuri kopumā lietotājam veido attieksmju kopumu pret konkrēto bibliotēku, kuru apmeklē.

Analizējot Kirsti Viljamsones piedāvātos aspektus, tie netieši sasauca arī ar Kļausa Mertena piedāvātajām atziņām par tēla veidošanās procesu. Balstoties uz autora atziņām, ir noteikts, ka lietotāja personīgais tēls veidojas, starppersonu komunikācijai sintezējoties ar mediju sniegto informāciju un arī personīgi gūto pieredzi, kas turklāt šajā pētījumā ir svarīgākais faktors. Ir būtiski, vai lietotājs ir biežs bibliotēkas apmeklētājs, kā arī, vai tēls par bibliotēku ir izveidojies, balstoties uz rūpīgiem novērojumiem. Tāpat ir svarīgi, vai tēls veidojies paša personīgajā pieredzē, nevis balstoties uz medijos sniegto informāciju, kura tiek attēlota pārveidotā formā un bieži vien vairāku citu kopā sintezēto tēlu dēļ vairs neatbilst patiesībai (8). Balstoties uz Viljamsones modeli, lietotājam ir izvēle, kuros avotos meklēt nepieciešamo informāciju. Lietotājam ir arī brīva iespēja paust pozitīvu vai negatīvu attieksmi. Attieksme var veidoties gan no pieminētajiem ietekmējošiem faktoriem (skat. 1. att.), gan vadoties pēc Mertena atziņām, ka veidot savu attieksmi var no citu cilvēku pieredzes, no mediju informācijas, vai balstoties tikai uz savu personīgo pieredzi (skat. 2. att.).

2. att. Tēla veidošanās shēma (8)

Lietotājs var neizvēlēties meklēt informāciju institūcijā, bibliotēkā, jo viņam parta ir izveidojies negatīvs tēls. Iespējams, tas ir noticis tādēļ, ka ir bijusi negatīva personīgā pieredze, starppersonu komunikācija vai mediji attēlojuši negatīvu informāciju. Svarīgi noskaidrot, vai tēls par bibliotēku lietotājiem pārsvarā veidojas no personīgās pieredzes, jo tā šajā gadījumā ir vērtējama kā objektīvākā tēla veidotāja.

Bibliotēkas tēla veidošanas komponenti

Bibliotēkai ir jādomā par savas organizācijas tēlu, jāorganizē dažādas aktivitātes, kuras veicina pozitīvu saskarsmi ar klientiem, jo tieši klienti veido attieksmi pret organizāciju. Bibliotēka ir organizācija, kura piedāvā ļoti plašu pakalpojumu klāstu. Arī šogad LUB ir piedāvājusi saviem lasītājiem jaunus pakalpojumus, kas paplašināja apmeklētāju iespējas arvien ērtāk un efektīvāk izmantot visus bibliotēkas rīcībā esošos resursus. Ir svarīgi, lai šādi jauni pakalpojumi tiktu popularizēti, lai lietotājam rastos pozitīvs

I. Zemiša
PRIEKŠSTATU UN LIETOŠANAS PARADUMU SAVSTARPĒJĀ MIJIEDARBĪBA
LATVIJAS UNIVERSITĀTES BIBLIOTĒKAS TĒLA VEIDOŠANĀS PROCESĀ

priekšstats, ka par viņa vēlmēm tiek domāts. Lai popularizētu bibliotēkas darbību, ir nepieciešams veikt sabiedrisko attiecību aktivitātes. Viens no sabiedrisko attiecību pamatuzdevumiem ir veidot organizācijas tēlu. Raksta autore ir izstrādājusi tēla veidošanās kritērijus:

- ◆ **Apkalpošana.** Studentiem un mācībspēkiem ir svarīga komunikācija ar bibliotēkas darbinieku, tiek vērtētas tādas īpašības kā analītiskums, zināšanas, prasme orientēties informācijas klāstā, sapratne, atsauce, komunikācijas prasmes, valodu zināšanas, precizitāte;
- ◆ **Interjera elementi.** Par tēlu var spriest, ikdienā apmeklējot bibliotēkas telpas un izmantojot tajā esošās mēbeles, kurām ir jābūt labā darba un vizuālajā kārtībā;
- ◆ **Interjera funkcionalitāte.** Tikai funkcionāls interjers var nodrošināt ērtu bibliotēkas un tās pakalpojumu izmantošanu;
- ◆ **Pakalpojumu kvalitāte.** Bibliotēkas galvenais uzdevums ir nodrošināt pakalpojumus. Jo tie būs kvalitatīvāki, efektīvi darbosies, jo, iespējams, tiks biežāk izmantoti;
- ◆ **Tehnoloģiskais nodrošinājums.** Bibliotēkās arvien vairāk ienāk informācijas komunikāciju tehnoloģijas, kas atvieglo bibliotēkas lietošanu;
- ◆ **Regulāra sociālo mediju lietošana ikdienas darbā.** Bibliotēkai pēc iespējas biežāk ir jācenšas nodrošināt savu publicitāti, aktīvi izmantojot sociālos medijus, jo tādā veidā ir ērti popularizēt bibliotēku un tās pakalpojumus;
- ◆ **Apmācību un konsultāciju kvalitāte.** Konsultāciju sniegšana ir svarīgs pakalpojums, kas palīdz lietotājam orientēties un racionāli izmantot bibliotēkas resursus.

Bibliotēkas lietotāja apmierinātība ar šiem pakalpojumiem ir labs pozitīva tēla rādītājs.

Pētījuma metodoloģija — „plūsmas mērīšana”

Pētījuma veikšanai ir izmantota jauna pieeja, kas aptver vienlaicīgu neietvertās novērošanas un anketēšanas metodes lietojumu, kā arī bibliotēkā pavadīto laiku. Novērošanas metode balstās uz Norvēģijā izstrādātu metodoloģiju, kura tika adaptēta LUB apstākļiem. Novērošanas metodi „plūsmas mērīšana” ir izstrādājis autors Tords Hoiviks (6) un ir to lietojis dažāda tipa bibliotēkās Norvēģijā un citās Skandināvijas valstīs. „Plūsmas mērīšana” ir efektīva metode, kas palīdz iegūt sistemātiskus datus par lietotāju uzvedību bibliotēkā un citās uz klientiem orientētās institūcijās. Bibliotēkas ne vienmēr savus panākumus var izmērīt pēc izsniegumu skaita, jo lietotāji bibliotēku bieži vien apmeklē dažādu citu mērķu vadīti: ne tikai nodot un saņemt grāmatas, bet izmantot bibliotēkas datorus, bezvadu internetu, veikt grupu darbu, kā arī citas aktivitātes (6). „Plūsmas mērīšanas” metode piedāvā 14 aktivitātes, kuras ir izmantotas par pamatu, veicot lietotāju novērošanu LUB:

- ◆ **Iet vai stāv vienatnē** — stāv slēgtā pozā vai staigā pa bibliotēkas telpām, neko nemeklējot un neapspriežoties ar bibliotēkas personālu vai citiem lietotājiem;
- ◆ **Stāv vai iet grupā** — sadalījušies grupās pa divām vai vairākām personām, kuras stāv vai staigā pa bibliotēku, neko nemeklējot un nedibinot kontaktu ar bibliotēkas personālu;
- ◆ **Sēž vienatnē** — sēž vienatnē, neizmantojot medijus, nekonsultējoties ar bibliotēkas personālu vai citiem lietotājiem;
- ◆ **Sēž grupā bez medijiem** — sadalījušies grupās pa divām vai vairākām personām, neizmantojot grāmatas, citus informācijas resursus vai bibliotēkas personālu;
- ◆ **Meklē informāciju vienatnē** — meklē plauktos informāciju, pārskata grāmatas plauktos, kamēr staigā pa bibliotēku;
- ◆ **Meklē informāciju grupā** — sadalījušies grupās pa divām vai vairākām personām meklē informāciju kopā, staigājot gar plauktiem;

I. Zemiša
PRIEKŠSTATU UN LIETOŠANAS PARADUMU SAVSTARPĒJĀ MIJIEDARBĪBA
LATVIJAS UNIVERSITĀTES BIBLIOTĒKAS TĒLA VEIDOŠANĀS PROCESĀ

- ◆ **Sēž vienatnē** — sēž vienatnē, lasot vai rakstot. Iekļaujot individuālo darbu — sēž vienatnē un lasa, raksta, neizmantojot informācijas komunikāciju tehnoloģijas. Iekļauj mūzikas klausīšanos, video skatīšanos un izmanto citus medijus, izņemot datoru;
- ◆ **Sēž grupā ar kādu līdzekli** — izveidojusies grupa, kurā kaut viens izmanto grāmatu vai citu informācijas resursu. Izmanto grupai, kur tiek lietots stacionārais dators;
- ◆ **Sēž vienatnē ar portatīvo datoru** — sēž vienatnē un izmanto portatīvo datoru (aktīvs displejs);
- ◆ **Sēž grupā, izmantojot portatīvo datoru** — izveidojusies grupa, kurā kaut viens izmanto portatīvo datoru (aktīvs ekrāns);
- ◆ **Sēž vienatnē ar stacionāro datoru** — sēž vienatnē ar ieslēgtu stacionāro datoru (aktīvs ekrāns);
- ◆ **Sēž grupā ar stacionāro datoru** — izveidojusies grupa no diviem un vairāk cilvēkiem, kurā tiek izmantots kaut viens stacionārais dators (aktīvs ekrāns);
- ◆ **Kontaktējas ar personālu** — jebkurā situācijā lūdz personāla palīdzību. Vēlas reģistrēties, kamēr personāls apkalpo citu lasītāju. Jebkurā gadījumā iesaistās sarunā, demonstratīvi staigā apkārtnē;
- ◆ **Rindā stāvētājs** — jebkurā situācijā gaida pēc apkalpošanas vai iekārtām, vienalga, kas tas būtu: gaida personālu, gaida rindā, lai nokļūtu pie datoriem;
- ◆ **Cits** — aktivitātes, kas nav pieminētas pirmajās 14 (6).

Šī novērošanas metode tiek izmantota, lai atspoguļotu bibliotēkas apmeklētāju veiktās aktivitātes, izmērītu laiku, ko bibliotēkā pavada tās lietotāji, un noskaidrotu, kādu attieksmju kopumu tas veido pret bibliotēkas tēlu. Tords Hoiviks aktivitātes iedala divos aspektos — tradicionālais un modernais aspekts. Par modernu bibliotēkas izmantošanu liecina darbošanās grupā (komandas darbs), visas aktivitātes, kur tiek izmantoti datori un pēc iespējas patstāvīgāka bibliotēkas lietošana, nekontaktējoties ar bibliotekāru. Par tradicionālu bibliotēkas lietošanu savukārt tiek uzskatīta individuāla pētījumu, studiju veikšana, tradicionālo bibliotēkas resursu izmantošana, bieža kontaktēšanās ar personālu, lūdzot palīdzību visu bibliotēkas procesu veikšanai (6). Izmantojot šādu dalījumu, ir iespējams izdarīt secinājumus par aspektu, kādā LU studenti lieto bibliotēku. Novērošanā, fiksējot šīs aktivitātes, ir iegūti rezultāti, kas sniedz informāciju par bibliotēkas tēla veidošanās komponentiem.

Bibliotēkā pavadītais laiks

Raksta pamatā izmantotajā pētījumā tika novēroti 639 bibliotēkas apmeklētāji. Nejaušas izlases kārtībā novērotie lietotāji tika arī anketēti. Pētniecības metodes tika lietotas vienlaicīgi, līdz ar to rezultātu analīze skatāma abu metožu kontekstā.

Autores veiktajā pētījumā (4) tika izvirzīta hipotēze — jo regulārāk studenti apmeklē bibliotēku un vairāk laika tajā pavada, jo pozitīvāks un noturīgāks bibliotēkas tēls veidojas. Sākotnēji tika plānots, ka bibliotēkā vidējais pavadītais laiks būs mazāks, bet pētījumā gūtie rezultāti sniedza datus, kas parādīja pretējo. Studenti bibliotēkā pavadīja ilgu laiku, vidēji tās bija 139 minūtes. Lielā studentu aktivitāte visticamāk skaidrojama ar periodu, kurā veikta novērošana, jo šajā laikā notika aktīva noslēguma darbu izstrāde. Ja pētījumu veiktu regulāri, piemēram, katru mēnesi, šis būtu labs veids, kā noskaidrot studentu paradumus. Populārākās un izmantotākās bibliotēkas zonas varētu arī papildus iekārtot un uzlabot, balstoties uz izmantojamības biežumu. Tas varētu palīdzēt bibliotēkas darba plānošanā, piemēram, pievērst īpašu uzmanību kopēšanas iekārtām, lai nebeigtos papīrs; paplašināt vietu, lai ērtāk būtu meklēt pie plauktiem, kā arī, lai lasītavas galdu izkārtojums ļautu brīvi tiem piekļūt; izkārtot mēbeles tā, lai būtu ērtāk veikt grupu darbus; ieviest viegli transformējamas mēbeles, kuras varētu piemērot gan individuālajam, gan grupu darbam. Pētījuma rezultātā hipotēze tika daļēji pierādīta, jo izteikti pozitīvāk par bibliotēku domāja regulārie tās apmeklētāji, nevis lietotāji, kas ilgstoši uzturas bibliotēkā.

I. Zemiša
PRIEKŠSTATU UN LIETOŠANAS PARADUMU SAVSTARPĒJĀ MIJIEDARBĪBA
LATVIJAS UNIVERSITĀTES BIBLIOTĒKAS TĒLA VEIDOŠANĀS PROCESĀ

Paradumu ietekme uz tēla veidošanās komponentiem

Analizētie pētījuma dati sniedz informāciju par visbiežāk izmantotajām aktivitātēm. Pētījumā iegūtie dati tiek analizēti tēla veidošanās komponentu kontekstā.

Visbiežāk novērotie lietotāji meklējuši informāciju lasītavas plauktos vienatnē. Šī aktivitāte ietver patstāvīgu bibliotēkas izmantošanu, vienatnē staigājot gar bibliotēkas plauktiem un meklējot sev nepieciešamo informāciju. Biežs aktivitātes izmantojamības līmenis liecina par ērtu un funkcionālu interjeru.

Otrā visbiežāk veiktā aktivitāte ir kontaktēšanās ar bibliotēkas personālu. Šī aktivitāte tiek izmantota bieži, jo bibliotēkas lasītājiem, nododot un saņemot bibliotēkas resursus, ir jākomunicē ar bibliotekāru, kā arī tiek lūgtas konsultācijas bibliotēkas resursu izmantošanā. Šobrīd lielākajā daļā LUB filiāļu nodot un saņemt grāmatas var tikai ar bibliotekāra starpniecību, bet šis process tiek pakāpeniski automatizēts. Katru gadu nodaļas plāno atvērt savus krājumus brīvpieejā, uzstādot pašapkalpošanās iekārtas, kuras ļauj lietotājam veikt bibliotēkas pamatdarbības: izsniegt un nodot grāmatas, apskatīt informāciju savā lietotāja kontā. Šobrīd šādas pašapkalpošanās iekārtas darbojas jau trijās nozaru bibliotēkās. Tas saskaņā ar tēla veidošanās komponentiem veicina ērtāku bibliotēkas izmantošanu un ir vērtējams pozitīvi. Paredzams, ka pašapkalpošanās sistēma samazinās lasītāju komunikāciju ar bibliotekāru, kas, pēc novērošanas datiem spriežot, vēl ir ļoti augsta. Lasītājs bieži vien pie bibliotekāra vērsas kā pie profesionāla informācijas meklēšanā, ne tikai grāmatu nodošanā un saņemšanā. Paredzams, ka elektronisko sistēmu ieviešana atvieglos darbu un komunikāciju, taču spriežot pēc novērošanas datiem, šķiet, ka ļoti tuvā nākotnē tās nespēs aizstāt bibliotekāra darbu un zināšanas, ko viņš var dot lasītājam. Tātad no apkalpošanas komponenta viedokļa veidojas pozitīvs bibliotēkas tēls.

Trešā visbiežāk izmantotā aktivitāte ir stacionāro datoru izmantošana vienatnē. Šis ir samērā augsts rādītājs, kas parāda biežu datoru izmantojamību. Novērošanas procesā tika konstatēts, ka neviens stacionārais dators netiek neizmantoils ilgāk kā pāris minūtes. Ja bibliotēka piedāvātu vairāk darba staciju ar stacionārajiem datoriem, paredzams, ka arī tie tiktu nepārtraukti izmantoti. Studenti anketas jautājumos norādīja, ka atbalsta bibliotēkā arvien vairāk uzstādītās un izmantotās informācijas komunikāciju tehnoloģijas. No tēla veidošanās komponentu viedokļa šāds rezultāts vērtējams pozitīvi.

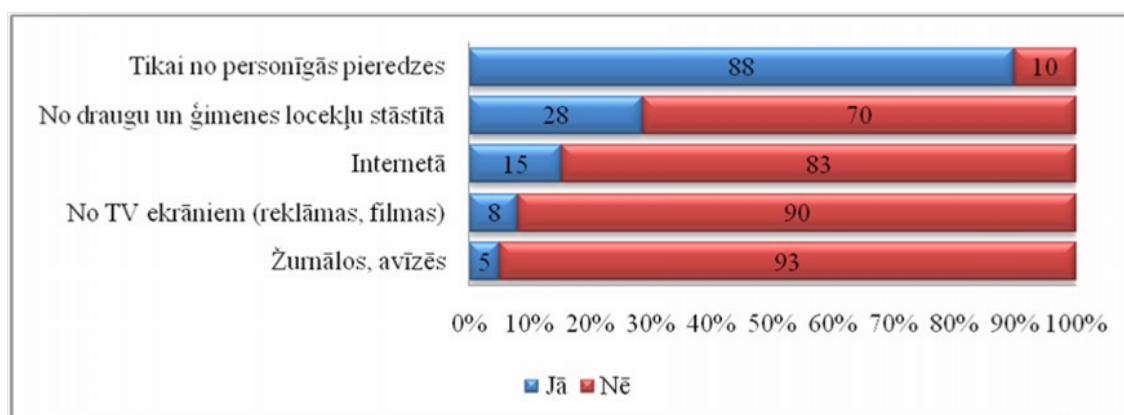
Salīdzinot ar Torda Hoivika izdalīto moderno un tradicionālo bibliotēkas lietošanas aspektu, LUB lietotāji tomēr biežāk izmanto bibliotēku no tradicionālā aspekta, dodot priekšroku grāmatu meklēšanai vienatnē, biežam kontaktam ar bibliotekāru un arī individuālam darbam ar datoru. Liela varbūtība, ka šādi rezultāti iegūti, balstoties uz mūsu izglītības sistēmu, jo Latvijas Universitātes studentam, beidzot programmu, ir jāizstrādā individuāls pētījums savā nozarē. Iespējams, ka Norvēģijas augstskolas liek uzsvaru uz grupu nodarbībām un grupu pētījumiem. Latvijas studentiem, iespējams, ir arī atšķirīgas prioritātes un bibliotēku apmeklēšanas kultūra, jo daudzviet pasaulē bibliotēku apmeklēšana ir tradīcija, ko bērnos ieaudzina jau no mazotnes. LUB ir akadēmiskā tipa bibliotēka, kurā tiek saglabātas senlaicīgas vērtības, kas mijas ar moderno. Līdz ar to nebūt nav slikta pieeja, ja tās apmeklētāji izmanto bibliotēku no tradicionāla aspekta biežāk nekā no modernā. Torda Hoivika pētījumi Norvēģijā savukārt liecināja par pretēju tendenci, kurā dominēja modernais bibliotēkas izmantošanas aspekts (6).

Bibliotēkas lasītāju viedokļi par bibliotēkas tēlu

Raksta pamatā izmantotajā pētījumā tika veikta anketēšana, kuras ietvaros aptaujāti 187 respondenti. Vienlaicīgi šie lietotāji tika arī novēroti. Apkopojot aptaujas anketā iegūtos datus, rezultāti tiek analizēti teorētiskās bāzes un tēla veidošanās komponentu kontekstā.

I. Zemiša
PRIEKŠSTATU UN LIETOŠANAS PARADUMU SAVSTARPĒJĀ MIJIEDARBĪBA
LATVIJAS UNIVERSITĀTES BIBLIOTĒKAS TĒLA VEIDOŠANĀS PROCESĀ

Analizējot procesu, kā cilvēku apziņā veidojas tēli pret kādu konkrētu objektu (skat. 2.att.), respondentiem tika uzdots jautājums, kur tiek gūti priekšstati par bibliotēkām un bibliotekāriem. Saskaņā ar Klausa Mertena atziņām objektīvāki tēli veidojas cilvēkiem, kas tos gūst no personīgās pieredzes.

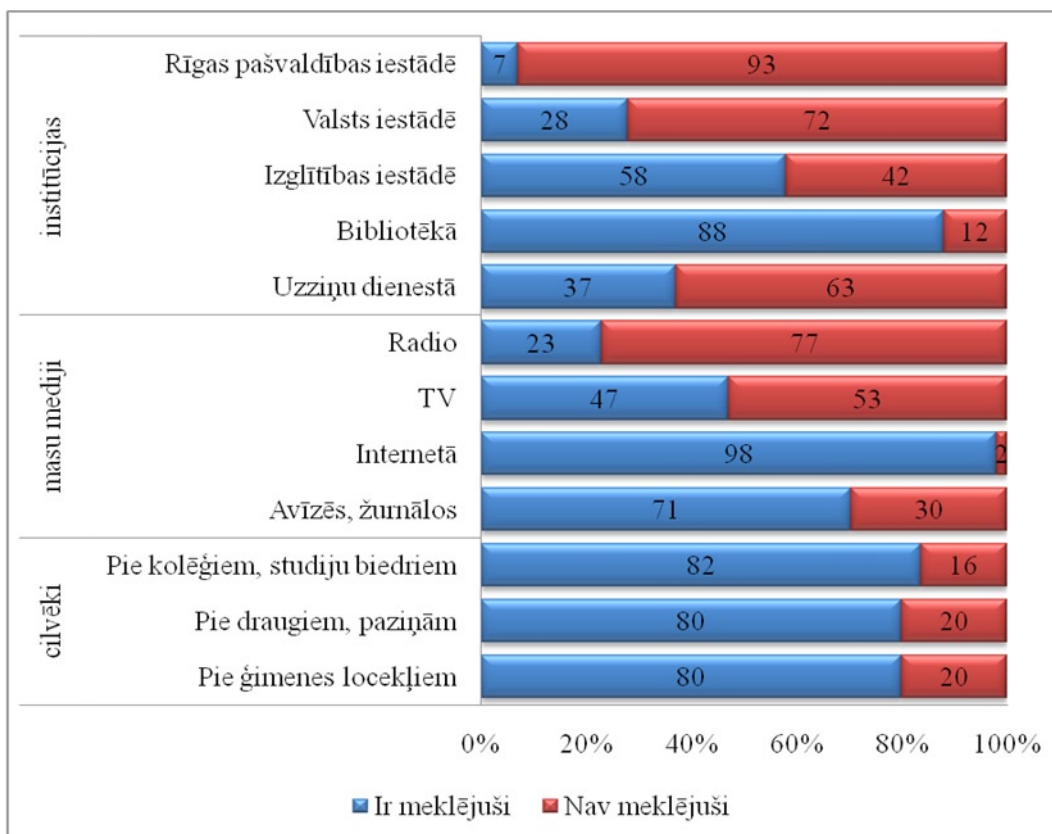
3. att. Kur Jūs esat guvis savus pašreizējos priekšstatus par bibliotēku un bibliotekāriem?
N respondenti = 187

Kā redzams praktiskajos rezultātos (skat. 3. att.), tas apstiprinās. Lielākā daļa respondentu (88%) norāda, ka priekšstatus gūst tikai no personīgās pieredzes. Samērā maza daļa respondentu priekšstatus guvuši dažādos masu medijos (TV, žurnālos, avīzēs), kuros, pretstatā personīgajai pieredzei, bibliotēkas tēls varētu būt attēlots jau no sintezētiem tēliem un ne vienmēr objektīvs.

Bibliotēkas lietotāji sniedza atbildes par nepieciešamās informācijas meklēšanas avotu izvēli. Balstoties uz "Informācijas lietotāju uzvedības ekoloģisko teoriju", var izpētīt, vai bibliotēkā informācija tiek meklēta biežāk, salīdzinot ar personīgajiem avotiem un masu medijiem. Respondentiem tika uzdots jautājums, „vai pēdējā mēneša laikā esat meklējis/-usi informāciju šādos avotos?”. Redzams (skat. 4. att.), ka informāciju bibliotēkā ir meklējuši liela daļa aptaujāto respondentu (88%). Rezultāts apliecina, ka salīdzinājumā ar citiem variantiem bibliotēkai tiek dota priekšroka. Liels skaits aptaujāto atzīmējuši variantu „internetā”, kas šajā gadījumā varētu būt izmantots arī bibliotēkas datoros. Informācijas meklēšanā lietotāji bieži uzticas saviem kolēģiem, draugiem un radiem, turklāt šādā ceļā tiek nodots liels daudzums informācijas, kurai lietotājs var uzticēties, bet kas neparāda reālo tēlu. Tas atspoguļots arī Klausa Mertena tēla veidošanās teorijas atziņās (skat. 2. att.).

Vērtējot rezultātus trīs informācijas avotu kontekstā, personīgajos tīklos pēc informācijas vērsušies 35% respondentu, nedaudz mazāk informāciju meklējuši masu medijos (34%), bet uz kopējā fona vismazāk informāciju meklējuši institūcijās (31%). Analizējot sīkāk avotu iedaļas, novērojama likumsakarība (skat. 4. att) — lai arī institūcijas nav biežāk izmantotais avots, bibliotēka tiek bieži izmantota un ir otra populārākā vieta, kur tiek meklēta informācija.

I. Zemiša
PRIEKŠSTATU UN LIETOŠANAS PARADUMU SAVSTARPĒJĀ MIJIEDARBĪBA
LATVIJAS UNIVERSITĀTES BIBLIOTĒKAS TĒLA VEIDOŠANĀS PROCESĀ

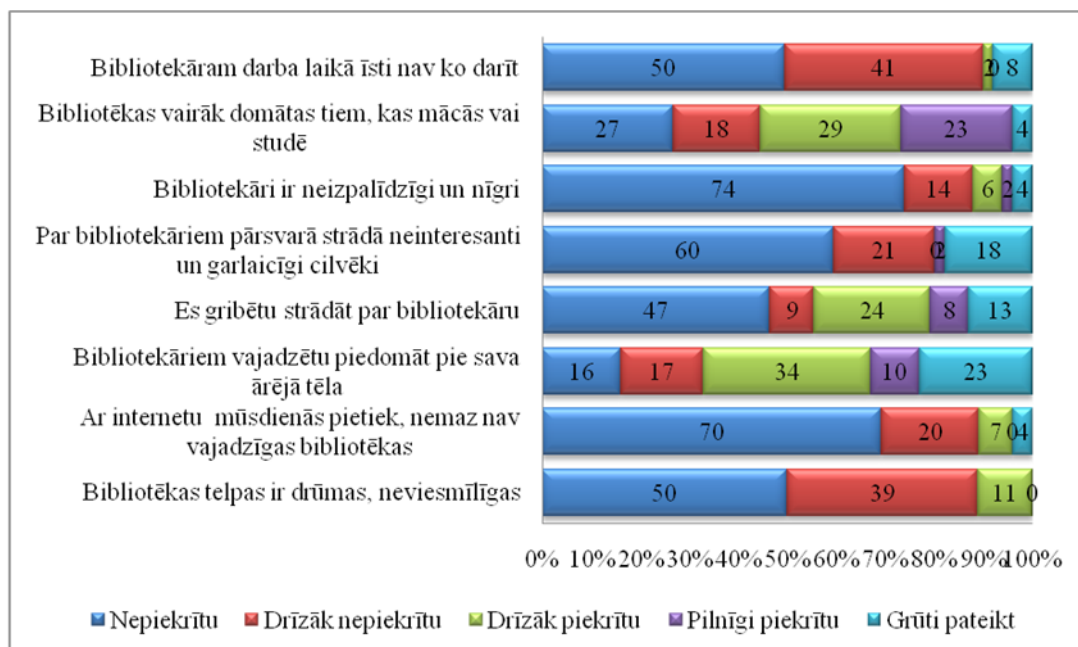

4. att. Vai pēdējā mēneša laikā esat meklējis/-usi informāciju šādos avotos?
(sadalījums pa informācijas meklēšanas tīkliem)

Lai noskaidrotu apmeklētāju domas par bibliotēku un tās darbiniekiem, tika izveidoti apgalvojumi, kuri, vadoties pēc izstrādātajiem tēla veidošanās komponentiem, raksturo bibliotēkas funkcionalitāti, interjeru, bibliotekāru un citas pazīmes. Nosacīti tos iespējams iedalīt pozitīvos un negatīvos.

Analizējot negatīvos apgalvojumus (skat. 5.att.), redzams, ka uz apgalvojumu, „vai bibliotekāri ir neizpalīdzīgi un nīgrī”, lielākais vairākums lietotāju nepiekrīt apgalvojumam, kas apliecina šī senā stereotipa pilnīgu neatbilstību mūsdienu bibliotēkām. Tieši pretēji, mūsdienu bibliotēkām vairāk atbilst īpašības: atsaucīgs, zinošs un komunikabls. Vairākums respondentu uzskata, ka internets nevar aizstāt bibliotēku, kas norāda uz tās nepieciešamību un lielu lomu informācijas meklēšanā. Daudzi atzīmējuši, ka bibliotekāriem vairāk vajadzētu padomāt par savu ārējo tēlu. Šāds rezultāts aicina pārdomāt, vai nebūtu jāievieš vienots ģērbšanās stils. Darbinieku vizuālais tēls ir organizācijas seja, jo tieši apkalpojošie darbinieki ir tie, kas komunicē ar klientiem, un ārējam izskatam ir būtiska nozīme. Vairākums arī atzīmējis, ka nevēlētos strādāt par bibliotekāru. Visticamāk sabiedrībā par šo profesiju vēl aizvien ir iestrādājušies negatīvi stereotipi. Šis jautājums jārisina, ceļot profesijas prestižu, kā arī informējot par prasībām, kādas bibliotekāra profesijai nepieciešamas: augstas zināšanas, precizitāte, komunikabilitāte, spēja pārvaldīt lielu daudzumu informācijas. Minētajos apgalvojumos tēla veidošanās komponenti parādās pozitīvi, jo respondentu viedokļi par negatīvajiem apgalvojumiem biežāk ir noraidoši.

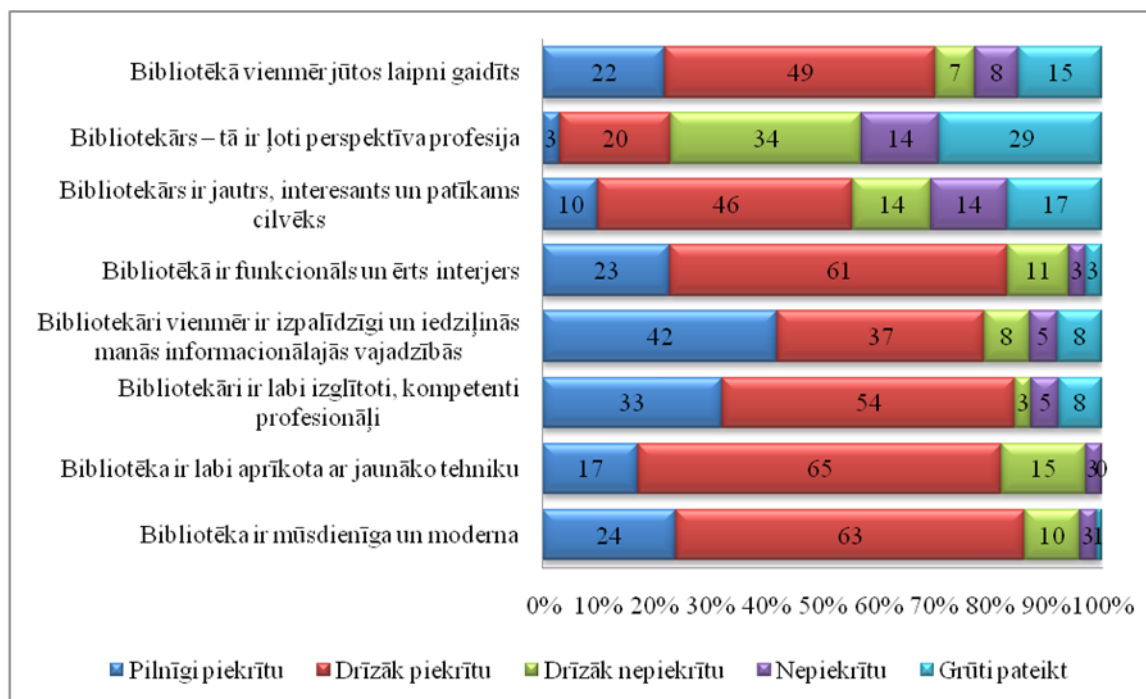
I. Zemiša
PRIEKŠSTATU UN LIETOŠANAS PARADUMU SAVSTARPĒJĀ MIJIEDARBĪBA
LATVIJAS UNIVERSITĀTES BIBLIOTĒKAS TĒLA VEIDOŠANĀS PROCESĀ

5. att. Kādas ir Jūsu domas par šīs fakultātes bibliotēku? (negatīvie apgalvojumi)

Analizējot pozitīvos apgalvojumus (skat. 6.att.), vairākums atzīmējis, ka bibliotēka ir aprīkota ar jaunāko tehniku, ir mūsdienīga un moderna. Studenti novērtē visas iespējas, ko tehnoloģiski piedāvā bibliotēka: datorus, datubāzes, skenēšanas un drukāšanas iespējas, pašapkalpošanās iekārtas. Lielākais vairākums aptaujāto arī piekrīt, ka bibliotēkā ir ērts un funkcionāls interjers. Praksē bieži ir novērots, ka tikai studenti paši sev var izveidot darbam visērtāko vidi, tādēļ bieži tiek pārbīdītas mēbeles tā, lai tās būtu izmantojamas visērtāk. Respondenti arī piekrīt apgalvojumam, ka „bibliotēkas darbinieki ir labi izglītoti, kompetenti profesionāļi”. Studenti novērtē zināšanas, ko informācijas meklēšanas nolūkiem sniedz darbinieks. Svarīgi ir iedziļināties katra lietotāja informācijas vajadzībās un spēt parādīt labāko meklēšanas metodi, lai lietotājam informācijas meklēšanas ceļš liktos saprotams un tiktu izmantoti pēc iespējas labāki un daudzveidīgāki resursi. Bieži vien bažas, ka atrast nepieciešamo informāciju sarežģītā tematikā ir neiespējami, pēc konsultācijas ar bibliotekāru mainās un pat nākas sašaurināt konkrēto tematu, jo atrastās informācijas ir kļuvis par daudz.

I. Zemiša
PRIEKŠSTATU UN LIETOŠANAS PARADUMU SAVSTARPĒJĀ MIJIEDARBĪBA
LATVIJAS UNIVERSITĀTES BIBLIOTĒKAS TĒLA VEIDOŠANĀS PROCESĀ

6. att. Kādas ir Jūsu domas par šīs fakultātes bibliotēku? (pozitīvie apgalvojumi)

Šie minētie apgalvojumi norāda uz bibliotēkas tēla veidošanās komponentu pozitīvu novērtējumu, līdz ar to arī pozitīvu bibliotēkas tēla novērtējumu.

Secinājumi

Analizējot iegūtos rezultātus, ir jāsecina, ka liela daļa lietotāju priekšstatus par bibliotēkām gūst galvenokārt no personīgās pieredzes. Tā kā vienlaicīgi citā jautājumā tiek norādīts augsts neformālās komunikācijas un masu mediju patēriņš, kas saskaņā ar Klauza Mertena tēla veidošanās teoriju nozīmē, ka neformāli un medijos sniegtā informācija nav tik objektīva kā personīgi gūtā.

Studentu vidū par bibliotēku ir izveidojies pozitīvs priekšstats. Lai tas būtu noturīgs un saglabātos ilgstoši, nemitīgi ir jādome par tēla veidošanās komponentu uzlabošanu. Studenti ikdienā, apmeklējot bibliotēku, redz visas pārmaiņas un spēj ātri tām pielāgoties. Bibliotēka tikai nostiprinās savu pozīciju, ja spēs iet līdzi laikam un pārmaiņām tikpat ātri, kā to dara bibliotēkas apmeklētājs. Izpētot aktivitātes, ko studenti veic bibliotēkā, ir redzams, ka tam ir liela nozīme tēla veidošanās procesā. Studentiem ir svarīgi, lai tiktu nodrošināta nepieciešamā tehnika, atbilstošas funkcionālas telpas, zinoši bibliotekāri. Visi šie komponenti veido attieksmju kopumu pret bibliotēku.

I. Zemiša
PRIEKŠSTATU UN LIETOŠANAS PARADUMU SAVSTARPĒJĀ MIJIEDARBĪBA
LATVIJAS UNIVERSITĀTES BIBLIOTĒKAS TĒLA VEIDOŠANĀS PROCESĀ

Izmantotie informācijas avoti

1. **Glosiene, Audrone.** *Sabiedrisko attiecību ABC bibliotekāriem.* Rīga : Zvaigzne ABC, 2001. 51, [1] lpp. ISBN 9984-17-943-5.
2. *Par bibliotēku* [tiešsaiste] : LU portāls. [skatīts 28-10-2011]. Pieejams: <http://www.lu.lv/biblioteka/par-biblioteku/>.
3. *Pētījums „Pašvaldību publiskās bibliotēkas: vērtība, uzticēšanās un apmierinātība ar pakalpojumiem”: noslēguma ziņojums* [tiešsaiste]: [pēc valsts aģentūras „Kultūras informācijas sistēmas” pasūtījuma veica Latvijas Universitātes Sociālo un politisko pētījumu institūts 2009.g.]. [skatīts 05-05-2010]. Pieejams: <http://www.kis.gov.lv/lv/c14/n693/>.
4. **Zemiša, Inese.** *Bibliotēkas tēla veidošanās lietotāju paradumu ietekmē* : bakalaura darbs. Latvijas Universitātes Bibliotēkzinātnes un informācijas zinātnes nodaļa : darba zin. vadītājs M.sci.soc. lektore Iveta Kalniņa, rec. Dr.philol. lektore Vineta Gerkena. Rīga, 2010. 75, [8] lp. : il. Bibliogr.: 70.-73.lp. (37 nos.).
5. **Davenport, Thomas H., Prusak, Laurence.** *Information ecology : Mastering the information knowledge environment.* New York; Oxford : Oxford University Press, 1997. 255 p. ISBN 0-19-511168-0.
6. **Høivik, Tord.** *Count the traffic* [online] : [report in the World Library and Information Congress, 74th IFLA General Conference and Council „Managing libraries in a changing environment— legal, technical and organisational aspects”, August 10th-14th, 2008, Québec, Canada]. [cited 28-10-2011]. Available: <http://ifla.queenslibrary.org/IV/ifla74/papers/107-Hoivik-en.pdf>
7. *International encyclopedia of information and library science.* Ed. by John Feather and Paul Sturges. London; New York, NY : Routledge, 2003. 688 p. ISBN 0-415-25901-0.
8. **Merten, K.** Wie gut ist das Image der deutschen Bahn? *PR Magazin*, Nr.10, S.35-40.
9. **Williamson, Kirsty.** Ecological theory of human information behavior. *In: Theories of information behavior.* Medford (New Jersey) : Published for the American Society for Information Science and Technology by Information Today, 2005, p. 128-132. ISBN 1-57387-230-X.

PUBLICITĀTES LOMA LATVIJAS UNIVERSITĀTES BIBLIOTĒKĀ

THE ROLE OF PUBLICITY IN THE LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF LATVIA

Ilona Vēliņa-Švilpe

Latvijas Universitātes bibliotēka
Kalpaka bulv. 4, Rīga, LV-1050
e-pasts: ilona.velina-svilpe@lu.lv

Kopsavilkums:

Mērķis: raksta autore izvēlējusies apskatīt problēmjaudājumus, kas skar publicitātes kā sabiedrisko attiecību instrumenta pielietošanu Latvijas Universitātes bibliotēkā. Ar publicitātes palīdzību bibliotēkas var radīt daudzdimensionālu priekšstatu par bibliotēku un tās sniegtajām iespējām, kā arī motivēt sabiedrību izmantot bibliotēkas piedāvāto pakalpojumu spektru un iespējas.

Metodoloģija/pieeja: rakstā izvirzītie jautājumi aplūkoti, pamatojoties uz literatūras studijām un autorei veiktajām aptaujām.

Rezultāti: rakstā secināts, ka bibliotēku darbinieki publicitātes kvalitātes uzlabošanu saredz, palielinot publicitātes veidošanā iesaistītos cilvēkresursus un līdzekļus, nereti publicitāti pielīdzinot reklāmai, kuras centrā ir pati bibliotēka. Turpretim bibliotēkas lietotāji kā primāro bibliotēkas publicitātē vēlētos saskatīt vēstījumu, kas orientēts uz viņu vajadzībām.

Praktiskā nozīme: rakstā secināts, ka bibliotēkām un bibliotekāriem ir jāspēj saskatīt bibliotēkas lietotājā cilvēks, kuram ne tikai ir nepieciešama informācija, bet ir arī vēlme izkopt garīgās vērtības un attīstīt savas radošās spējas.

Novitāte: rakstā sniegtās atziņas var tikt izmantotas sabiedrisko attiecību pilnveidei bibliotēku vidē.

Atslēgvārdi: publicitāte, sabiedriskās attiecības, lietotāja vajadzības

Raksta veids: oriģināls pētījums

Norādes: 12 norādes

I. Vēliņa-Švilpe
PUBLICITĀTES LOMA LATVIJAS
UNIVERSITĀTES BIBLIOTĒKĀ

Abstract:

Purpose: The article analyzes success and drawbacks of publicity as a public relation tool at the Library of the University of Latvia. A library can create the multidimensional notion about itself based on different activities of publicity. It can also motivate the patrons to use the range of offered services and facilities.

Design/methodology/approach: The theoretical research is based on literature review. The empirical research is based on surveys (questionnaires of library staff and users).

Findings: The research results testify that opinion of library staff about the core content of publicity discord to users' point of view and their values. The library staff perceives publicity as the library advertising within the widest possible audience. That is why the efficiency of library publicity is seen in increasing of activity intensity and in involvement of wider range of public relations specialists. At the same time the library users want publicity that provides personalized information, and meets their needs.

Practical implications: The article concludes that libraries and librarians should see users as individuals with certain information needs and values. Within publicity activities libraries should provide user oriented and personalized information, as well as support the user creativeness.

Originality/value: The research conclusions permit setting of tasks for the development of library public relations activities.

Keywords: Publicity, Public relations, Library users,
Library of the University of Latvia

Article Type: Original research

References: 12 references

I. Vēliņa-Švilpe
PUBLICITĀTES LOMA LATVIJAS
UNIVERSITĀTES BIBLIOTĒKĀ

Laikā, kad strauji pieaug informācijas apjoms, nepieciešama moderna, uz lietotāja interesēm virzīta bibliotēka. Mūsdienās bibliotēku darbība norit pārmaiņu apstākļos. Starp bibliotēku un sabiedrību veidojas jaunas attiecības. Viens no būtiskiem mūsdienu bibliotēkas pilnvērtīgas darbības un attīstības stūrakmeņiem ir tās spēja pozicionēt sevi ne tikai konkrētām mērķgrupām, bet sniegt pareizu priekšstatu visai sabiedrībai kopumā. Lai bibliotēkas spētu īstenot šos izvirzītos mērķus, tās savā darbībā orientējas uz plānotām sabiedriskajām attiecībām. Īstenojot sabiedrisko attiecību programmu ilgtermiņā, bibliotēkas var veiksmīgāk attīstīt ne tikai savus pakalpojumus, bet arī sekmīgāk veidot un uzturēt bibliotēkas tēlu, kā arī sniegt mērķgrupām skaidrāku priekšstatu par bibliotēkas nozīmīgo vietu sabiedrības attīstībā.

Šodien par mūsdienīgu tiek uzskatīta tāda bibliotēka, kurā ne tikai izmanto informācijas un komunikācijas tehnoloģijas, bet, kura pārdomā un reformē savu stratēģiju, struktūru, prioritātes, mērķus un to panākšanas veidus, kā arī veido sabiedrisko attiecību koncepcijas. Svarīga vieta bibliotēku sabiedrisko attiecību koncepcijā ir publicitātei, kas ir nozīmīgs instruments pozitīva bibliotēkas tēla veidošanai. Dinamiskajā informācijas laikmetā bibliotēkai jāveido sabiedriskās domas tendencēm atbilstoša publicitāte, kurā jāatspoguļo bibliotēkas misija un unikalitāte. Bibliotēkai jāveido savs tēls un jāpārlicina sabiedrība par ekskluzīvām iespējām gūt sev nepieciešamo informāciju tieši bibliotēkā. Publicitātes plānošana jābalsta uz bibliotēkas attīstības stratēģijas galvenajām vadlīnijām.

Viena no pazīstamākajām bibliotēku nozares speciālistēm Baltijā, Viļņas Universitātes bibliotēkas direktore, Komunikāciju fakultātes Bibliotēkzinātnes un informācijas zinātnes institūta profesore Audrone Glosiene (*Audronė Glosienė*) sabiedriskās attiecības bibliotēkā redz kā perspektīvu palīgspēku problēmu risināšanā. Savā darbā „Sabiedrisko attiecību ABC bibliotekāriem” A. Glosiene norāda, ka bibliotēkas pieder pie institūcijām, kam jau kopš seniem laikiem ir sapratnē balstītas attiecības ar sabiedrību, skaidra sociālās atbildības izpratne. Autore uzsver, ka sabiedriskās attiecības nevar atrisināt bibliotēkas visas problēmas, tomēr tās var palīdzēt profesionālāk un efektīvāk komunicēt noteiktās situācijās ar noteiktiem adresātiem, sasniegt noteiktu mērķi, izmantojot noteiktus līdzekļus (5, 5. lpp.).

Jēdziens „sabiedriskās attiecības” jau kļuvis par mūsu ikdienas neatņemamu sastāvdaļu. Rietumu zinātnieku teorētiskajos pētījumos sastopami daudzi šī fenomena skaidrojumi, kuros akcentētas sabiedrisko attiecību komplicētā jēdziena dažādās šķautnes. Sabiedriskās attiecības tiek formulētas kā viena no vadības funkcijām, kā komunikācijas organizācijas forma un arī kā mārketinga komunikācijas kompleksa sastāvdaļa. Anne Gregorija (*Anne Gregory*)— Lielbritānijas vadošā sabiedrisko attiecību pētniece— sabiedrisko attiecību praksi skaidro kā plānotu un ilgstošu mēģinājumu iedibināt un uzturēt labvēlību un savstarpējo sapratni starp organizāciju un sabiedrību (6, 10. lpp.). Savukārt komunikācijas speciālists Dīters Herbsts (*Dieter Herbst*) izvirza sabiedrisko attiecību definējumu, akcentējot, ka sabiedriskās attiecības ir sistemātiska un ilgstoša uzņēmuma komunikācijas veidošana ar tā iekšējām un ārējām mērķgrupām, kuras mērķis ir iepazīstināt ar uzņēmumu un izveidot spēcīgu un oriģinālu priekšstatu par uzņēmumu. Tā rezultātā mērķgrupas, iespējams, dos priekšroku tieši šim uzņēmumam (7, 8. lpp.).

Visu šo definīciju būtība slēpjas atslēgvārdos— *plānošana, aktīva un ilgstoša darbība*, kas saistīta ar savstarpējās sapratnes iniciēšanu un uzturēšanu. Sabiedriskās attiecības sevī ietver komunikācijas jēdzienu, kurā organizācija un dažādas sabiedrības grupas cenšas viena otrā ieklausīties un veidot abpusēju izpratni.

Publicitāte bibliotēku vidē

Galvenais nosacījums efektīvai bibliotēku attīstībai mainīgajā pasaulē— sekošana līdzī pārraiņām un operatīva reaģēšana uz tām. Tādējādi saistībai starp bibliotēku un lietotājiem jābūt elastīgai. Bibliotēku darbības eksperte Vineta Gerkena uzsver vairākus faktoros, kas mudina bibliotēkas izmantot sabiedrisko

I. Vēliņa-Švilpe
PUBLICITĀTES LOMA LATVIJAS
UNIVERSITĀTES BIBLIOTĒKĀ

attiecību modeļus: bibliotēku apņemšanās pārdomāt savu būtību un vietu mūsdienu pasaulē, ka arī pastiprināta sabiedrības uzmanība par tai kalpojošām institūcijām, tostarp, bibliotēkām (4, 168. lpp.). Viens no spēcīgākajiem sabiedrisko attiecību instrumentiem ir publicitāte. Lai analizētu publicitātes lomu bibliotēku darbā, vispirms jānoskaidro publicitātes definīcija. Komunikācijas speciāliste Marina Gunare (*Марина Гунаре*) savā skaidrojošajā vārdnīcā atzīmē, ka publicitātei ir noteikti mērķi — sniegt maksimālu iespaidu uz personām, kas darbojas uzņēmumam svarīgu lēmumu pieņemšanā, tā palīdz iestādei pārvarēt komunikācijas grūtības, tā risina vadības problēmas un ieņem nozīmīgu lomu uzņēmuma reputācijas veidošanā (11, 5. lpp.).

Nereti publicitāti bibliotēkā apzīmē ar jēdzienu „vēstījums”. Par vēstījumu sabiedriskajās attiecībās tiek saukta ziņa, ar kuru bibliotēka vēlas informēt par sevi vai kuru izplata apzināti vai neapzināti (5). Vēstījums var būt vispārīga rakstura vai konkrēts (par sarīkojumu, panākumiem, jaunumiem utml.). Jebkurā informācijā par bibliotēku ir ietverts vēstījums, t.i., tā atspoguļo bibliotēkas profilu, identitāti, vidi, parāda tās stratēģisko orientāciju un mērķus.

Lai publicitāte bibliotēkā neieņemtu vienvirziena komunikācijas modeļa raksturu, lielā mērā atgādinot pirkšanas-pārdošanas aktu un nedaudz asociējoties ar propagandas jēdzienu, svarīgi, ka bibliotēka izvēlas un lieto divvirziena simetrisko komunikācijas modeli.

Sabiedrisko attiecību speciālisti, kuri praktizē publiskuma un informēšanas modeļus, savus pienākumus saprot kā tehniskus un pašmērķīgus. Savukārt speciālisti, kuri strādā ar divvirziena komunikācijas modeļiem, veiksmīgāk sasniedz organizācijas stratēģiskos mērķus, pārvalda konfliktus un pārmaiņas, rada un uztur iekšējos sakarus un attiecības ar sabiedrību. Tas, kurš no sabiedrisko attiecību modeļiem tiks izmantots bibliotēkā, galvenokārt atkarīgs no bibliotēkas vadības attieksmes pret šiem modeļiem, funkcijām un pilnvarām, kuras vadība ir gatava uzticēt sabiedrisko attiecību funkciju veicējam iestādē. Ja bibliotēkas vadība atzīst sabiedrisko attiecību stratēģisko lomu, bibliotēkā var izmantot divvirziena simetrisko modeli, t.i., sabiedrisko attiecību funkciju veicējam tiek piešķirta vadības konsultētāja un iekšējo sakaru funkcija un sabiedriskās attiecības tiek pamatotas uz pētījumiem.

Demokrātiska komunikācija ir abpusēja, divvirziena (atgriezeniska). Tā sevī ietver ne tikai partneru apmaiņu ar informāciju un viedokļiem, bet arī attiecības — attieksmi un rīcību. Komunikācijas procesā svarīgi ir apzināties mijiedarbības procesu kā nepārtrauktas abpusējās saziņas veidu. Dialogs tuvina komunikāciju atgriezties pie sokrātiska priekšstata par dialogu, kas kā filozofisks instruments atsedz patiesību un atklāj zināšanas. Mūsdienās ar dialogu saprot savstarpēju sarunu, kas balstās uz cieņu un patiesību, un ir komunikācijas veicinātājs (2, 6. lpp.). Šo pašu domu attīsta pētnieki Maikls Kents (*Michael L. Kent*) un Morīna Teilore (*Maureen Taylor*), paskaidrojot, ka dialogs ir komunikācijas kvalitātes dimensija, kas liek komunikatoriem vairāk fokusēties uz abpusējām attiecībām nekā vērsties uz sevi, vairāk koncentrēties uz atklātību nekā noslēgtību, vairāk būt ieinteresētam pakļauties nekā dominēt (8, 23. lpp.).

Atgriezeniskās saites veidošana ar auditoriju ir ļoti būtisks sabiedrisko attiecību darba elements. Atgriezeniskā saite ir informācijas saņemšanas process par komunikācijas partnera stāvokli, ar mērķi uzlabot komunikāciju un izvirzītā mērķa rezultātu. Aplūkojot komunikācijas modeļus, kas tiek izmantoti sabiedriskajās attiecībās, pētnieki Džeimss Gunigs (*James E. Gunig*) un Tods Hants (*Todd Hunt*) ir izveidojuši četrus šo modeļu variantus: publicitātes veidošanas modelis, sabiedrības informēšanas modelis, divpusējais asimetriskais modelis un divpusējais simetriskais modelis. Tomēr tieši pēdējais — divpusējais simetriskais modelis — iezīmē pāreju no monologa uz dialogu. Simetrija tiek sasniegta ar līdzsvarotām attiecībām starp informācijas sūtītāju un saņēmēju (3, 535. lpp.). Raksta autore piekrīt sabiedrisko attiecību speciālista E. Tikera (*Э. Тукеп*) viedoklim, ka divpusējo simetrisko modeli uzskata par ideālu sabiedrisko attiecību komunikācijā. Tajā tiek aprakstīts tas komunikācijas līmenis, kāds ne visai bieži vērojams ikdienas dzīvē un kurā katra puse ir gatava mainīt savu uzvedību, lai pievērstos citu vajadzībām (12, 23. lpp.).

Latvijas bibliotēku darbības galvenie mērķi un virzieni ir noteikti Nacionālās programmas „Kultūra” apakšprogrammā „Bibliotēkas”. Šajā dokumentā īpaši uzsvērts, ka būtiski svarīgi ir sekmēt bibliotēku

I. Vēliņa-Švilpe
PUBLICITĀTES LOMA LATVIJAS
UNIVERSITĀTES BIBLIOTĒKĀ

attīstību kā vienotu, klientorientētu, dinamisku un ieguldījumus attaisnojošu sociālu sistēmu, stimulēt katras bibliotēkas daudzfunkcionālo raksturu, veidot un uzturēt mūsdienu prasībām atbilstošus bibliotēku informācijas krājumus un vienotas informācijas pārraides sistēmas, nostiprināt bibliotēku sadarbības un koordinācijas sakarus integrētas bibliotēku sistēmas attīstībā, nostiprināt vienotas valsts bibliotēku politikas izstrādes un realizācijas struktūras (10).

Latijas Universitātes bibliotēka — viena no valsts nozīmes bibliotēkām Latvijā

Valsts nozīmes bibliotēkas statusu Latvijā nosaka "Bibliotēku likums" (1) un Ministru kabineta noteikumi par kārtību, kādā noris akreditācija (9). „Bibliotēkas likuma” 9. pants paredz nosacījumus, kas jāievēro, lai bibliotēku akreditētu, savukārt 10. pants "Akreditēto bibliotēku statuss" nosaka bibliotēkai piešķiramo statusu: valsts nozīmes bibliotēka, reģiona galvenā bibliotēka, vietējas nozīmes bibliotēka. Katram no šiem statusiem ir paredzēti nosacījumi, kas izklāstīti "Bibliotēku likuma" tālākajos pantos. Likuma 11. pants ietver nosacījumus, kādiem jāatbilst bibliotēkai, kura vēlas iegūt valsts nozīmes statusu. Valsts nozīmes bibliotēkas statuss iegūstams, ja bibliotēkas krājums ir būtiska Nacionālā bibliotēku krājuma sastāvdaļa, tā nodrošina sava krājuma, datubāzu un informācijas sistēmu, kā arī citu bibliotēku krājumu pieejamību ikvienam lietotājam valstī un ārpus tās, izmantojot starpbibliotēku abonementu pakalpojumus utt.

Patlaban Latvijā ir 7 valsts nozīmes bibliotēkas:

- ◆ Latvijas Nacionālā bibliotēka;
- ◆ Latvijas Lauksaimniecības universitātes Fundamentālā bibliotēka;
- ◆ Latvijas Universitātes Akadēmiskā bibliotēka;
- ◆ Latvijas Universitātes bibliotēka;
- ◆ Patentu tehniskā bibliotēka;
- ◆ Rīgas Stradiņa universitātes bibliotēka;
- ◆ Rīgas Tehniskās universitātes Zinātniskā bibliotēka.

Valsts nozīmes bibliotēkās sabiedrisko attiecību speciālisti ir tikai vienā — Latvijas Nacionālajā bibliotēkā. Pārējās bibliotēkās sabiedrisko attiecību funkcijas pilda bibliotēkas speciālists vai administrācijas pārstāvis, šīs funkcijas ir iekļautas arī atsevišķu nodaļu darbības uzdevumos.

LU bibliotēka ir uzsākusi nopietnus centienus savā darbībā orientēties uz sabiedriskajām attiecībām kā profesionālu darbību. LU bibliotēka ir apstiprinājusi „Sabiedrisko attiecību stratēģijas” dokumentu, kurā definēts, ka sabiedrisko attiecību mērķis LU bibliotēkā ir iepazīstināt LU bibliotēkas mērķgrupas un sabiedrību kopumā ar bibliotēku, veidojot un nepārtraukti attīstot spēcīgu priekšstatu par iestādi. Dokumentā minēts, ka LU bibliotēkas tēlu raksturo atslēgvārdi: uzticamība, drošums, atbildība, kā arī uzskaitītas galvenās bibliotēkas mērķauditorijas, definēti galvenie sabiedrisko attiecību uzdevumi, kuru neatņemama sastāvdaļa ir publicitātei:

1. Bibliotēkas kolektīva darba apspriedes, tikšanās, profesionālās konsultācijas, informācijas apmaiņa, kā arī tradīciju uzturēšana;
2. Bibliotēkas darbinieku kvalifikācijas celšana (dalība semināros, konferencēs un diskusijās);
3. Lietotāju konsultācijas;
4. Bibliotēkas lietotāju apmācību rīkošana (prezentācijas, lekcijas, kursi, interaktīvs mācību kurss);
5. Izstādes (tradicionālās, virtuālās);
6. Pasākumi (semināri, konferences un diskusijas, ekskursijas, izstāžu atklāšana, pakalpojumu prezentācijas, telpu prezentācijas, tematiskie pasākumi u.c.);
7. Drukāto informācijas resursu veidošana (sērijas „LU rektori” izdošana, bibliogrāfiju un biobibliogrāfiju sagatavošana pēc pieprasījuma, kalendāri u.c. materiāli);

I. Vēliņa-Švilpe
PUBLICITĀTES LOMA LATVIJAS
UNIVERSITĀTES BIBLIOTĒKĀ

8. Informācijas veidošana medijiem (paziņojumi preseī, raksti, intervijas u.c.);
9. Izdales materiāli (informācijas bukleti, ielūgumi, grāmatzīmes u.c.);
10. Pateicības vēstules sadarbības partneriem, dāvinātājiem un piegādātājiem;
11. Informācijas izvietšanas stendi (informācijas stends, informācijas galds u.c.);
12. Suvenīri.

Sabiedrisko attiecību stratēģijas dokumentā LU bibliotēka ir izvirzījusi divpusējo simetrisko sabiedrisko attiecību komunikācijas modeli, kura pamatā ir dialogs ar mērķauditorijām. Dokumentā minēts, ka lietojot šo modeli, tiek īstenota LU bibliotēkas un tās mērķauditoriju savstarpējā sapratne un abpusēja labuma sasniegšana, turklāt abpusējā pārrunu prakse, konfliktu risināšanas stratēģijas izmantošana u.c. darbības ir virzītas, lai panāktu LU bibliotēkas un mērķauditoriju viedokļu, uzskatu un uzvedības maiņu. Piemēram, LU bibliotēka 2009. gadā LU portālā ir ievietojuši 52 rakstus par bibliotēkas aktualitātēm. Savukārt 2010. gadā rakstu skaits jau sasniedzis 108. LU bibliotēka informāciju par aktualitātēm piedāvā gan drukātajiem un elektroniskajiem medijiem, gan dažādiem TV kanāliem un radio.

Analizējot sabiedrisko attiecību vietu un publicitātes lomu LU bibliotēkā, jāņem vērā nākotnē iecerētais projekts — Latvijas Universitātes Akadēmiskais centrs. To veidos vienots vairāk nekā 10 modernu ēku komplekss, kur varēs gan studēt un nodoties pētniecībai, gan sportot un atpūsties. LU Akadēmisko centru Torņakalnā plānots pabeigt līdz 2023. gadam, bet pirmo būvniecības kārtu — Latvijas Universitātes Dabas un dzīvības zinātņu akadēmisko centru — iecerēts atklāt jau 2014. gada rudenī. Šis projekts iekļausies kopējā projektā, kas paredz Torņakalnā izveidot jaunu infrastruktūru. Projektā iepļānota arī vienota LU bibliotēkas ēka, kurā tiks izvietots viss informācijas resursu krājums un pilns pakalpojumu spektrs lietotājiem. Tas izmainīs LU bibliotēku ne vien strukturāli, bet arī saturiski. Raksta autore uzskata, ka LU bibliotēkas jauna sabiedrisko attiecību modeļa risinājumi veicami jau tagad, negaidot projekta noslēgumu 2014. gadā.

Pētījums par publicitātes lomu

Raksta autores pētījums „Publicitātes loma Latvijas Universitātes bibliotēkā” tika veikts laikā no 2010. gada 1. marta līdz 2010. gada 10. maijam. Pētījuma mērķis bija noskaidrot lietotāju un bibliotēku darbinieku domas par pašreizējo publicitātes efektivitāti LU bibliotēkā un iespējamām izmaiņām tuvākajā nākotnē, kā arī apzināt lietotāju un bibliotēku darbinieku ierosinājumus publicitātes efektivitātes paaugstināšanā. Aptaujas tika veiktas LU bibliotēkas darbinieku un LU bibliotēkas pakalpojumu lietotāju vidū. Šim nolūkam tika izstrādātas divu veidu aptaujas anketas — „Aptaujas anketa LU bibliotēkas darbiniekiem” un „Aptaujas anketa LU bibliotēkas lietotājiem”. Anketās ietverti dažādu tipu jautājumi:

1. jautājumi ar piedāvātiem atbilžu variantiem (respondents izvēlas vienu vai vairākas sev nozīmīgas atbildes un sniedz savu vērtējumu pēc punktu sistēmas);
2. atvērtie jautājumi (respondents izsaka savas domas);
3. abās anketās ir iekļauti vairāki vienādi jautājumi, lai varētu salīdzināt bibliotekāru un lietotāju viedokļus par: bibliotēkas publicitātes efektivitāti, traucējošiem faktoriem, kas liedz publicitātei sasniegt plānotos rezultātus, kā arī ieteikumi publicitātes efektivitātes risināšanai.

Kopumā aptaujā piedalījās 205 respondenti — 139 LU bibliotēkas lietotāji un 66 LU bibliotēkas darbinieki. Pamatā jautājumi skāra tādas jomas kā bibliotēkas galvenās mērķauditorijas, mērķauditoriju informēšanas metodes, publicitātes mērķi bibliotēkā, publicitātes intensitāte bibliotēkas vidē, publicitātes efektivitātes novērtēšana.

I. Vēliņa-Švilpe
PUBLICITĀTES LOMA LATVIJAS
UNIVERSITĀTES BIBLIOTĒKĀ

1. tabula

Publicitātes nozīme LU bibliotēkā

Atbilžu varianti	Minēšanas biežums procentos
Tai nav būtiskas nozīmes	3%
Tā ir neatņemama bibliotēkas darbības sastāvdaļa	74,2%
Grūti pateikt	21,2%
Cita atbilde	1,5%

Uz jautājumu "Cik liela nozīme publicitātei ir Jūsu bibliotēkā?" (skat. 1. tab.) lielākā daļa respondentu atzīmēja, ka tā ir bibliotēkas neatņemama sastāvdaļa (74,2%), tādējādi uzsverot publicitātes īpašo nozīmi bibliotēkas darbībā. Sniedzot atbildi uz jautājumu par publicitātes mērķi bibliotēkā, respondenti varēja izvēlēties vairākus atbilžu variantus. Visvairāk respondenti izvēlējās atbildi, ka publicitātes primārais mērķis ir veidot pozitīvu bibliotēkas tēlu (30,7%), tomēr izbrīnu rada rezultāts, ka tikai 5,9% respondenti par publicitātes mērķi atzīmēja finansējuma palielināšanas iespēju. Acīmredzot bibliotēku darbiniekiem tomēr pietrūkst pilnas izpratnes par publicitātes priekšrocībām un šeit paveras iespēja tiem bibliotēkas darbiniekiem, kas pilda sabiedrisko attiecību funkcijas, uzņemties izskaidrošanas darbu, lai kolēģi būtu ne tikai informēti par publicitātes plašajām iespējām, bet arī motivēti darboties, lai arī materiāli dotu pienesumu savai bibliotēkai.

2. tabula

Publicitātes intensitāte LU bibliotēkā pēdējo 2 gadu laikā

Atbilžu varianti	Minēšanas biežums procentos
Ievērojami palielinājusies	27,3%
Palielinājusies	48,5%
Palikusi iepriekšējā līmenī	7,6%
Nav palielinājusies	1,5%
Samazinājusies	0%
Grūti pateikt	13,6%
Cita atbilde	1,5%

To, ka publicitāte ir palielinājusies, atzīst lielākā daļa respondentu (48,5%) (skat. 2. tab.). Publicitāte ir ievērojami palielinājusies, norāda jau krietni mazāk aptaujas dalībnieku (27,3%). Arī bibliotēkas respondenti sniedz līdzīgu viedokli, atzīmējot, ka publicitāte ir kļuvusi intensīvāka. Starp visām atbildēm ļoti zīmīgs bija viedoklis, kas minēts pie citām atbildēm — „apjomam nav nozīmes, jo tā nesniedz vēlamu rezultātu”. Tātad kopumā bibliotēkas pēdējo 2 gadu laikā publicitātes intensitāti ir palielinājušas, bet ne ievērojami.

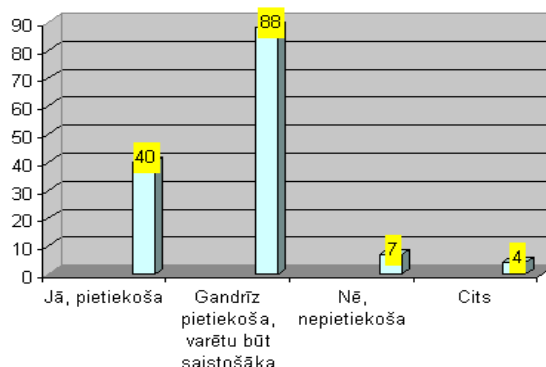
I. Vēliņa-Švilpe
PUBLICITĀTES LOMA LATVIJAS
UNIVERSITĀTES BIBLIOTĒKĀ

3. tabula

Vai esošā publicitāte ir pietiekoša

Atbilžu varianti	Minēšanas biežums procentos
Jā, pietiekoša	28,8%
Gandrīz pietiekoša, varētu būt efektīvāka	56,1%
Nē, nepietiekoša	13,6%
Cita atbilde	1,5%

Bibliotēkas darbinieki esošo publicitāti novērtē kā gandrīz pietiekošu, bet tā varētu būt efektīvāka (56,1%), kā pilnībā pietiekošu atzīmē 28,8% respondentu un tikai 13,6% novērtē to kā nepietiekošu (skat. 3. tab.). Līdzīgu rezultātu sniedz lietotāju aptauja (skat. 1. attēlu), kur 63% respondentu norādījuši, ka publicitāte ir pietiekoša, bet tai vajadzētu būt saistošākai.

1. att. LU bibliotēkas pakalpojumu lietotāju viedoklis—
vai esošā publicitāte LU bibliotēkā ir pietiekoša

Atbildot uz jautājumu, kas ir traucējošie faktori, kāpēc publicitāte nerasniedz plānotos rezultātus, respondenti varēja izvēlēties vairākus atbilžu variantus. Par lielākajiem publicitātes traucēkļiem tiek minēti divi faktori: netiek izmantoti visi publicitātes kanāli un cilvēki kļuvuši vienaldzīgi. Vērā ņemamas ir arī citas iesniegtās atbildes: „veiktie pasākumi nav atbilstoši esošajai mērķauditorijai”, „cilvēki „slīkst” informācijā, grūti līdz tiem nokļūt caur šo „informacionālo troksni” u.c. Tas ir apsveicami, ka bibliotēkas darbinieki ir kritiski savos vērtējumos un cenšas atrast iemeslus, kas traucē veidot efektīvu, rezultatīvu publicitāti. Raksta autore piekrīt arī atzīmētajam viedoklim, ka cilvēki kļuvuši vienaldzīgi. Tomēr tieši bibliotēkas vēstījumiem ir jābūt tiem, kas „atmodina” cilvēka interesi un vēlmi atvērties jaunām zināšanām, iespējām un vērtībām. Ja publicitātes centrālā ass ir lietotājs un viņa patiesās vajadzības un vēlmes, netrūks arī pašu lietotāju atsaucības un ieinteresētības sadarbībai ar bibliotēku.

Aptaujas anketas noslēgumā respondentiem tika dota iespēja sniegt savus ierosinājumus bibliotēkas vēstījuma efektivitātes palielināšanai. Raksta autore, izskatot visus ierosinājumus, izveidoja tabulu, kurā centās apkopot raksturīgākos ierosinājumus (skat. 4. tab.).

I. Vēliņa-Švilpe
PUBLICITĀTES LOMA LATVIJAS
UNIVERSITĀTES BIBLIOTĒKĀ

4. tabula

LU bibliotēkas darbinieku ieteikumi publicitātes efektivitātes risināšanai

Atslēgvārdi	Minēšanas biežums
Palielināt līdzekļu apjomu	18
Jaunu speciālistu piesaiste	15
Kvalifikācijas paaugstināšana	11
Radošuma veicināšana (vairāk atraktīvuma, uzdrošināšanās)	10
Sociālo mediju izmantošana	6
Izvēlēties pareizus publicitātes kanālus	4
Publicitāte kā ikdienas darbs	2
Veidot darbiniekos ieinteresētību	2

Pārsvārā ieteikumi bija saistīti ar darbiniekiem, informācijas kanāliem, resursiem, kā arī bija citi dažādi ierosinājumi. Tabulā redzams, ka visvairāk ierosinājumu bijuši par darbinieku kompetences attīstību un resursu nepietiekamību. Atsevišķi raksta autore vēlas izcelt dažas atbildes:

- ◆ „Apkārtojumi (gan medijiem, gan lietotājiem un citiem sabiedrības locekļiem) ir nepieciešams pierast, ka bibliotēka aktīvi rosās, jo ilgu laiku tā vairāk bija pasīva un līdzpastāvēja”,
- ◆ „Publicitātes nozīmību ne tikai deklarēt plānošanas dokumentos, bet par to domāt ikdienā katram darbiniekam”.

Starp visiem ierosinājumiem bija tikai atsevišķi, kuri centās pievērst uzmanību, ka darbs ar publicitātes kvalitātes paaugstināšanu jāsāk nevis no bibliotēkas darbiniekiem, resursiem vai informācijas kanāliem, bet gan no bibliotēkas lietotāja — cilvēka, kuram bibliotēkas vēstījums ir domāts. Tātad bibliotēku speciālistiem ir grūti saskatīt svarīgāko soli vēstījuma izveidē.

Savukārt LU bibliotēkas pakalpojumu lietotāju ierosinājumi ir nedaudz atšķirīgi (skat. 5. tab.).

5. tabula

LU bibliotēkas pakalpojumu lietotāju ieteikumi publicitātes efektivitātes risināšanai

Atslēgvārdi	Minēšanas biežums
Studentu piesaiste dažādās aktivitātēs	47
Meklēt jaunas publicitātes formas	21
Vairāk atvērtības jaunām idejām	24
Radošuma veicināšana	22
Izmantot dažādus sociālos kanālus	9
Izmantot jaunākās tehnoloģijas	7

I. Vēliņa-Švilpe
PUBLICITĀTES LOMA LATVIJAS
UNIVERSITĀTES BIBLIOTĒKĀ

Ja bibliotēkas darbinieki vairāk akcentēja resursu nepieciešamību, bet mazāk sadarbības veidošanu ar mērķauditorijām, tad lietotāji savos sniegtajos priekšlikumos vairāk uzsvēra publicitātes saturu un sadarbības vajadzību.

Strādājot pie aptaujas anketu izvērtējuma un apkopojuma, raksta autore secinājusi, ka bibliotēkas darbinieku uzskati par to, kādai jābūt publicitātei, nesaskan ar lietotāju viedokli un vērtējumu. Bibliotēka publicitātē redz **savu mērķu** sasniegšanu — atpazīstamību, lietotāju skaita palielināšanu utt. Tāpēc bibliotēka problēmu vēlētos risināt vispirms ar publicitātes intensitātes palielināšanu un sabiedrisko attiecību speciālistu piesaisti. Tajā pašā laikā bibliotēkas lietotāji vēlas, lai bibliotēkas vēstījums būtu virzīts uz viņu — **lietotāju** — **vajadzībām**. Šī viedokļu atšķirība nav pretrunā viena otrai. Bibliotēkas speciālistiem būtu jāatrod vislabākais risinājums, lai bibliotēkas publicitātes izvirzītie mērķi tuvotos bibliotēkas lietotāju ilgām un cerībām. Aptaujas anketās fiksētais respondentu viedoklis atklāj, ka bibliotēkas lietotājs ir apmierināts ar informācijas pieejamību, bet iztrūkst ciešākas mijiedarbības, sadarbības un komunikācijas ar bibliotēku, veidojot abpusējas attiecības.

Raksta autores socioloģiskā pētījuma rezultāti apstiprina, ka bibliotēku darbinieki publicitātes kvalitātes uzlabošanu pārsvarā saskata cilvēkresursu un līdzekļu palielināšanā. Turpretim bibliotēkas lietotāji vēlas, lai bibliotēkas vēstījums būtu virzīts uz viņu vajadzībām, lai bibliotēka ieklausītos lietotāju patiesajās vēlmēs un vajadzībās un sniegtu šo sadarbības iespēju mijiedarbībā un radošumā. Bibliotēku darbiniekiem paveras plašs darbības lauks, kas prasa ne tikai kritiski izvērtēt līdzšinējo darbu, bet arī atbalstīt inovatīvus priekšlikumus, kas skar attieksmes maiņu pret bibliotēkas lietotājiem.

Secinājumi un priekšlikumi

1. Viens no būtiskiem laikmetam atbilstošas bibliotēkas pilnvērtīgas darbības un attīstības stūrakmeņiem ir tās spēja veidot pareizu priekšstatu par sevi ne tikai bibliotēkas mērķgrupām, bet arī visai sabiedrībai kopumā. Lai bibliotēkas spētu īstenot šos izvirzītos mērķus, tās savā darbībā orientējas uz profesionālām sabiedriskajām attiecībām.
2. Svarīga vieta bibliotēku sabiedrisko attiecību koncepcijā ir publicitātei, kas ir nozīmīgs instruments pozitīva bibliotēkastēla veidošanā. Publicitātes plānošana jābalsta uz bibliotēkas attīstības stratēģijas galvenajām vadlīnijām. Vēstījums jāveido, ņemot vērā mērķauditoriju vajadzības.
3. LU bibliotēkai ir piešķirts valsts nozīmes bibliotēkas statuss, kas nosaka tās nozīmīgo pētniecisko un metodisko darbību. Svarīgs aspekts šajā darbībā ir publicitātei, kas vērsta ne tikai uz Latvijas Universitātes iekšējām mērķauditorijām, bet arī sniedzas ārpus tās robežām, lai popularizētu augstskolas intelektuālos sasniegumus, kā arī bibliotēkas uzkrāto informācijas resursu kultūrvēsturisko nozīmi.
4. Bibliotēku darbinieki publicitātes kvalitātes uzlabošanu pārsvarā saskata cilvēkresursu un līdzekļu palielināšanā. Turpretim bibliotēkas lietotāji kā primāro izvirza vēstījumu, kas būtu orientēts uz viņu vajadzībām.
5. Bibliotēkām jāturpina attīstīt tādu vidi un pakalpojumus, kas veicinātu cilvēka radošos spēkus un iekļaušanos bibliotēkas vidē:
 - a. lietotājs — bibliotēkas sadarbības partneris un publicitātes iniciators,
 - b. brīvprātīgo darba aktualizēšana bibliotēku vidē,
 - c. demokrātiskas vides attīstība (brīvpieejas krājums, lietotāju pašapkalpošanās iekārtas u.c.)

I. Vēliņa-Švilpe
PUBLICITĀTES LOMA LATVIJAS
UNIVERSITĀTES BIBLIOTĒKĀ

Izmantotie informācijas avoti

1. *Bibliotēku likums* [tiešsaiste]. [skatīts 25-09-2011]. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=48567>
2. *Encyclopedia of public relations*. Thousand Oaks, CA; London; New Delhi : Sage Publications, 2005. 250 p. ISBN 0761927336.
3. *Excellence in public relations and communication management*. Ed. by James E.Grunig, with David M.Dozier et al. Hillsdale (NJ) etc. : Lawrence Erlbaum Assoc., 1992. 666 p. ISBN 0-8058-0227-4.
4. **Gerkena, Vineta**. *Mūsdienu bibliotekārās apkalpošanas pamattendences = Main tendencies in user services nowadays = Grundtendenzen der modernen bibliothekarischen Bedienung : promocijas darbs filoloģijas doktora grāda iegūšanai komunikāciju zinātnes bibliotēkzinātnes apakšnozarē*. Rīga : Latvijas Universitāte, 2007. 268 lp.
5. **Glosiene, Audrone**. *Sabiedrisko attiecību ABC bibliotekāriem*. Rīga : Zvaigzne ABC, 2001. 51 lpp. ISBN 9984179435.
6. **Gregorija, Anne**. *Sabiedrisko attiecību kampaņu plānošana un vadīšana*. Rīga : Lietišķās informācijas dienests, 2007. 199 lpp. ISBN 9789984991412.
7. **Herbsts, D.** *Sabiedriskās attiecības*. Rīga : Zvaigzne ABC, 2006. 184 lpp.
8. **Kent, Michael L., Taylor, Maureen**. Toward a dialogic theory of public relations. *Public Relations Review* [online], vol. 28, Issue 1, February 2002, p. 21-37. ISSN 0363-8111. [cited 25-09-2011]. Available: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S036381110200108X>
9. *Ministru kabineta noteikumi Nr.709 „Bibliotēku akreditācijas noteikumi“*: 29.08.2006 [tiešsaiste]. [skatīts 25-09-2011]. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=142695>
10. *Nacionālās programmas „Kultūra” (2000.-2010.) apakšprogramma „Bibliotēkas”* [tiešsaiste]. [skatīts 25-09-2011]. Pieejams: http://www.km.gov.lv/lv/dokumenti/planosanas_doc.html
11. **Гунаре, М.** *Толковый словарь для PR-менеджеров*. Рига : Балтийский русский институт, 2005. 160 с. ISBN 9984300919.
12. **Тикер, Э.** *Паблик рилейшенз*. Москва : Проспект, 2005. 366 с. ISBN 5798600920.

STUDIJU PROGRAMMU INFORMACIONĀLAIS NODROŠINĀJUMS LATVIJAS UNIVERSITĀTES BIBLIOTĒKĀ

INFORMATIONAL SUPPORT OF STUDY PROGRAMMES IN THE LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF LATVIA

Aldona Volkova

Latvijas Universitātes bibliotēka
Kalpaka bulv. 4, Rīga, LV-1050
e-pasts: aldona.volkova@lu.lv

Kopsavilkums:

Mērķis: raksta mērķis ir aplūkot universitātes un akadēmiskas bibliotēkas misiju un uzdevumus, kā arī novērtēt studiju programmu informacionālo nodrošinājumu Latvijas Universitātes bibliotēkā.

Metodoloģija/pieeja: pētījumā ir izmantota praktiskās situācijas analīzes metode, kas ietver pastāvošās situācijas izpēti. Pētījuma rezultāti ir iegūti, analizējot bakalaura, maģistra un doktora studiju programmās norādīto kursu pamatliteratūru. Rezultāti procentuāli parāda starpību starp mācībspēku ieteiktajiem informācijas resursiem un reāli esošajiem bibliotēkas krājumā.

Rezultāti: pētījuma laikā ir konstatēta problēma — ne visi informācijas resursi, ko studiju procesā iesaka mācībspēki, ir atrodami bibliotēkas krājumā.

Praktiskā nozīme: rakstā piedāvāti iespējamie problēmas risinājumi — Latvijas Universitātes bibliotēkas sadarbības veicināšana ar akadēmisko personālu un tā apmācība.

Novitāte: rakstā atspoguļotais pētījums tiek koncentrēts uz LUB, kurā līdz šim nav veikta šāda veida datu analīze.

Atslēgvārdi: studiju programma, informacionālais nodrošinājums, Latvijas Universitātes bibliotēka

Raksta veids: oriģināls pētījums

Norādes: 8 norādes

A. Volkova
STUDIJU PROGRAMMU INFORMACIONĀLAIS
NODROŠINĀJUMS LATVIJAS UNIVERSITĀTES BIBLIOTĒKĀ

Abstract:

Purpose: The article discusses the mission and tasks of universities and university libraries. The main function of the Library of the University of Latvia is to provide information support for academic and research process. The purpose of the article is to examine how well resources recommended by academic staff are represented in the collections of the Library.

Design/methodology/approach: The case study has been applied in research that encompasses the assessment of current situation at the Library of the University of Latvia. Analysis of the bachelor, master and PhD study programmes is done to assess the information supply for study programmes at the University of Latvia, and to recognize the differences in percentage terms between the information resources recommended by the academic staff and the actual number of them in the Library collections. Attention is focused on the percentage of mandatory reading titles mentioned in the curricula description of study programmes.

Findings: The research results reveal the significant problem: information resources recommended by the academic staff are not in sufficient percentage found in the Library collections.

Practical implications: The potential solutions of the problem have been proposed in the article, e.g., promotion of co-operation between the Library of the University of Latvia and the academic staff, as well as differentiation of the collection development activities.

Originality/value: The research presented in the article is performed at the Library of the University of Latvia. For the first time the article analyzes situation of information support of the academic process at the University of Latvia.

Keywords: Study programme, Information support, Library of the University of Latvia, Collection development

Article Type: Original research

References: 8 references

A. Volkova
STUDIJU PROGRAMMU INFORMACIONĀLAIS
NODROŠINĀJUMS LATVIJAS UNIVERSITĀTES BIBLIOTĒKĀ

Viens no Latvijas Universitātes bibliotēkas (turpmāk tekstā — LUB) galvenajiem uzdevumiem ir veidot LUB krājumu atbilstoši LU studiju un zinātniskā darba virzieniem, studiju programmu prasībām. 2010. gadā Sanita Grīnberga bakalaura darbā pētījusi „Latvijas Universitātes bibliotēkas lomu studiju procesa nodrošināšanā”, analizējot LUB darbinieku viedokli, bet nevērtējot konkrētu Latvijas Universitātes (turpmāk — LU) studiju programmu informacionālo nodrošinājumu.

Sākot ar 2009. gadu, LUB darbinieki piedalās LU Kvalitātes novērtēšanas komisijas sēdēs un sniedz atzinumus par studiju kursu informacionālo nodrošinājumu, šajā rakstā ir apkopota un analizēta informācija par jau izvērtētajām studiju programmām. Rakstā dots ieskats universitātes, augstskolas bibliotēkas misijā un uzdevumos.

Universitātes misija

Vācu filozofs Fridrihs Dāniels Šleiermahers (*Friedrich Daniel Ernst Schleiermacher*), izskaidrojot universitātes būtību, atklāj, ka zinātnes uzdevums ir dot iespēju indivīdam iegūt izglītību zinātniskajai izziņai, turpretī indivīda uzdevums ir virzīt zinātnes tālāku attīstību. Iztirzājot šo tēzi, redzams, ka skola nodarbojas ar indivīda izglītošanu, bet akadēmija ar zinātnes attīstību. Akadēmijas darbības potenciāls ir patstāvīgi zinātnieki un pētnieki, kas, veicot zinātniskus pētījumus, veicina zinātnes attīstību kopumā. Viņu darbības pedagoģiskais aspekts ir saistīts ar jauno zinātnieku piesaisti pētniecībai (7, 90. lpp.).

Universitāte piedāvā ne tikai profesionālo un akadēmisko izglītību, bet specializējas arī zinātnes attīstībā — dod iespēju veidoties jaunajai zinātnieku paaudzei, kā arī veicina zinātnes attīstību. Pētnieciskajās universitātēs studējošie uz iegūto zināšanu pamata rada jaunas zināšanas un izmanto tās praksē. Tieši zinātniskās darbības attīstīšana dod tiesības augstskolai saukties par universitāti (7, 90. lpp.).

LU Satversmē studijas definētas kā zināšanu, prasmju, iemaņu un attieksmju veidošanās atbilstoši noteiktai akadēmisko studiju, profesionālo studiju vai tālākizglītības studiju programmai.

Zinātniski pētnieciskā darbība ir LU būtiska sastāvdaļa, un tajā piedalās viss akadēmiskais personāls. Tās mērķis ir zinātnisku atziņu iegūšana, studiju zinātniska pamatošana un tālāka attīstīšana, praktiski svarīgu uzdevumu risināšana ar pētnieciskām metodēm (5).

Pētnieciskā darbība būtībā nozīmē mācīties paplašināt zināšanu loku, kas ir pamatā visam studēšanas procesam. Pētniecībā tiek attīstītas zinātniskās prasmes, to izmantošanas metodiskā kontrole, jo zinātniskais darbs nebalstās uz nejaušībām, bet gan mērķtiecīgā, metodiskā un apzinātā darbībā, tam nepieciešama disciplinēta prāta darbība. Zinātniskajā pētniecībā nenoliedzami nozīmīgākā ir ideju ģenerēšana (7, 94. lpp.).

Viens no universitātes galvenajiem darbības virzieniem ir studiju procesa organizēšana.

Studijas — (lat. *studium* 'tiekšanās, cenšanās, nodarbošanās ar zinātņi') —

1. mācības augstskolā;
2. rūpīga, sistemātiska iepazīšana, arī pētīšana (8, 754. lpp.).

Process — (lat. *processus* 'iešana uz priekšu') —

1. secīga nepārtraukta ciešā sakarā esošu stadiju, parādību u.c. mija, pāreja citās stadijās un parādībās;
2. secīga darbību virkne kāda rezultāta sasniegšanai. (8, 604. lpp.)

Studiju process tāpat ir nopietns un grūts darbs, jo sevī ietver indivīda kognitīvo, psihisko un emocionālo piepūli.

Augstskolām raksturīgi, ka tajās studē cilvēki no dažādiem reģioniem un valstīm, katrs students ienāk ar savu pieredzi, atšķirīgu zināšanu līmeni, tomēr viņus visus vieno kopīgs mērķis — iegūt labu, konkurētspējīgu izglītību.

A. Volkova
STUDIJU PROGRAMMU INFORMACIONĀLAIS
NODROŠINĀJUMS LATVIJAS UNIVERSITĀTES BIBLIOTĒKĀ

Lai studiju process noritētu veiksmīgi, ir nepieciešami daudzi faktori, kas atvieglotu studiju procesu. Tāpēc studentiem ir nepieciešama noteikta atbalsta vide, kas palīdzētu studentiem mācību procesā, jo apkārtējo labvēlīga attieksme nodrošina studentu pozitīvu personības attīstību un veiksmīgu studiju procesu.

Šo atbalsta vidi veido:

- ◆ sabiedrība;
- ◆ valsts politika;
- ◆ augstskola (studiju vide);
- ◆ bibliotēka;
- ◆ ģimene, draugi, studiju biedri;
- ◆ darba devējs — esošais vai potenciālais.

Darbojoties šādā atbalsta vidē, students var veiksmīgi studēt un līdztekus arī sevi attīstīt intelektuāli. Veiksmīgi darbojoties visiem atbalsta vides elementiem, students vairāk un sekmīgāk var nodoties studiju procesam.

Studiju process ir izglītības procesa elements — būtiskākais augstskolas izglītības kvalitātes nodrošināšanas sistēmas līmenis. Studiju process kļūst iespējams, īstenojot studiju programmas (1, 47. lpp.).

Augstskolu bibliotēkas

Bibliotēka ir būtiska izglītības procesa sastāvdaļa. Sevišķi liela nozīme ir augstskolu un zinātniskām bibliotēkām. Galvenais augstskolu bibliotēku uzdevums ir studiju procesa un zinātniski pētnieciskās darbības nodrošināšana. Bibliotēkas mērķus un uzdevumus palīdz realizēt bibliotēku krājumi. Lai nodrošinātu bibliotēkas lietotāju informacionālo vajadzību apmierināšanu, sevišķa uzmanība jāvelta bibliotēkas krājuma veidošanai, tā reorganizācijai. Nenodrošinot bibliotēkas krājuma kvalitāti, tās nevar izpildīt „valsts definētos uzdevumus par informācijas sabiedrības izveidošanu, iedzīvotāju mūžizglītību un konkurētspējas nodrošināšanu ikvienam bibliotēkas lietotājam” (4).

Akadēmisko bibliotēku (universitāšu un augstskolu) uzdevums ir pirmām kārtām nodrošināt ar informāciju savas augstskolas studiju procesu un augstskolā veikto pētījumu virzienus. Krājuma komplektēšana notiek atbilstoši šim uzdevumam, vadoties pēc studiju programmu satura un mācībspēku, zinātnieku ieteikuma. Pašreizējā situācijā augstskolu bibliotēku kvalitāte lielā mērā ir atkarīga no augstskolas mācībspēku un bibliotekāru profesionalitātes, erudīcijas un intereses par savu priekšmetu, kā arī no piešķirtā finansējuma.

Bibliotēkas pilda arī izglītojošo funkciju. Īpaši būtiski tas ir augstskolas bibliotēkā. Tas izriet no augstskolas mērķiem un uzdevumiem. Augstskolas bibliotēkai ir liela nozīme kvalitatīvas izglītības nodrošināšanā. Tāpēc šīs bibliotēkas vienas no pirmajām adaptē izmaiņas, aktīvi apgūst jaunās informācijas tehnoloģijas, kas paver jaunas iespējas kā bibliotēkas krājuma veidošanā, tā lietotāju apkalpošanā.

Augstskolas bibliotēka un tās krājums ir augstskolas zināšanu bāze. Lai nodrošinātu augstskolas studiju un pētniecisko procesu ar informāciju, bibliotēkas speciālistiem, izmantojot bibliotēku un informācijas zinātnes teorētiskās atziņas un praktisko pieredzi, ir jāizveido krājums, kas kalpo šī uzdevuma realizēšanai.

Augstskolu bibliotēkas parasti ir kādas institūcijas struktūrvienība, tāpēc tās mērķi un uzdevumi ir atkarīgi no augstākās struktūrvienības mērķiem, uzdevumiem un darbības.

Augstskolu bibliotēkā ir jāņem vērā trīs lietotāju grupas — studenti, mācībspēki un zinātniskie pētnieki. Katrai no tām ir specifiskas intereses. Studējošo vajadzību pamatā ir mācībspēku izveidotie informācijas resursu saraksti. Viena veida interešu daudzums nosaka, ka augstskolas bibliotēkas

A. Volkova
STUDIJU PROGRAMMU INFORMACIONĀLAIS
NODROŠINĀJUMS LATVIJAS UNIVERSITĀTES BIBLIOTĒKĀ

krājumā studiju procesu nodrošinājumam nepieciešams iekļaut lielāku daudzumu viena dokumenta eksemplāru. Mācībspēkiem pastāvīgi jāpapildina zināšanas, jāinteresējas par jaunākajiem pētījumiem savā un radniecīgajās nozarēs. Tam nepieciešamas jaunākās monogrāfijas, rakstu krājumi un publikācijas periodiskajos izdevumos. Šie resursi un operatīva jaunākā informācija (dažreiz pat šaurā pētījuma nozarē) ir nepieciešama zinātniskajiem pētniekiem.

Nacionālā bibliotēku krājuma noteikumi paredz, ka „bibliotēkas krājumu veido un papildina atbilstoši akreditētās bibliotēkas statusam, bibliotēkas nolikumam noteiktajām funkcijām un uzdevumiem, kā arī bibliotēkas komplektēšanas profilam” (6). Augstskolu bibliotēkas galvenās funkcijas ir saistītas ar studiju un pētniecības procesu informacionālo nodrošinājumu.

LU bibliotēka

LUB ir LU akadēmiska pamatstruktūrvienība — zinātniska bibliotēka, intelektuālo vērtību glabātāja un uzturētāja, kuras darbības mērķi ir sekmēt LU misijas izpildi, nodrošinot LU akadēmiskajai darbībai nepieciešamos informācijas resursus un pakalpojumus. LU bibliotēka ir valsts nozīmes lielākā augstskolas bibliotēka Latvijā, kuras krājums ir būtiska nacionālā bibliotēku krājuma sastāvdaļa.

Studiju un pētnieciskais process LU nav iedomājams bez aktīvas LUB līdzdalības. Augstskolas bibliotēka ir tās apakšsistēma, kas kalpo kā informācijas bāze dažādām ar inovāciju saistītām idejām, stiprinot un uzlabojot izglītības kvalitātes funkcijas (9).

LUB krājums tiek veidots atbilstoši studiju līmeņiem — bakalaura, maģistra, doktora —, kā arī zinātnisko pētījumu virzieniem visās LU studiju un pētniecības jomās. Informācijas resursu iegāde ir LU bibliotēkas kooperatīva sadarbība starp LU akadēmisko personālu un LUB speciālistiem. Lēmums par informācijas resursu iegādi tiek pieņemts, pamatojoties uz LU akadēmiskā personāla pasūtījumiem.

Lai studiju process noritētu sekmīgi, LU bibliotēkai būtu jānodrošina 100% visos studiju kursu aprakstos norādītā mācību pamatliteratūra.

2010. gadā Sanita Grīnberga bakalaura darbā pētījusi „Latvijas Universitātes bibliotēkas lomu studiju procesa nodrošināšanā”, analizējot LUB darbinieku viedokli, bet netika pētītas un analizētas studiju programmas, tādēļ ir grūti salīdzināt to ar šo pētījumu.

Sākot ar 2009. gadu, LU bibliotēkas darbinieki piedalās LU Kvalitātes novērtēšanas komisijas sēdēs un sniedz atzinumus par studiju kursu informacionālo nodrošinājumu.

Šajā pētījumā apkopot dati par studiju programmām, kuru iesniegtas LU Kvalitātes novērtēšanas komisijai saistībā ar akreditāciju vai jaunu studiju programmu ieviešanu un licencēšanu. Katrā studiju programmā tika analizēta studiju kursos norādītā apgūstamā pamatliteratūra. Pamatliteratūrā norādītais informācijas avots tika meklēts elektroniskajā kopkatalogā, lai noskaidrotu, vai tas ir pieejams LUB krājumā.

Izvērtējot studiju programmas, iegūtie rezultāti liecina, ka nevienā no studiju programmām nav 100% nodrošinājuma ar mācību pamatliteratūru.

Apkopoto informāciju par LU studiju programmu informacionālo nodrošinājumu sk.1.–3. tabulā.

A. Volkova
STUDIJU PROGRAMMU INFORMACIONĀLAIS
NODROŠINĀJUMS LATVIJAS UNIVERSITĀTES BIBLIOTĒKĀ

1. tabula

Bakalaura studiju programmas

Nr. p. k.	Studiju programma	Kursa saturā norādīto pamatliteratūras avotu skaits	LU bibliotēkā pieejamo pamatliteratūras avotu skaits	Nosaukumu skaits, kuri nav pieejami LU bibliotēkā	Studiju kursu pamatliteratūras procentuālais nodrošinājums
1.	Datorzinātņu bakalaura programma	162	138	24	88,7%
2.	Ekonomika	618	486	132	78,5%
3.	Finanšu menedžments	363	213	150	59%
4.	Grāmatvedība	305	226	79	74%
3.	Radiogrāfija	326	171	155	52%
4.	Baltu filoloģija	368	352	16	96%
5.	Kultūras un sociālā antropoloģija	253	134	119	53%
6.	Klasiskā filoloģija	219	162	57	74%

Iegūtie rezultāti uzskatāmi parāda, ka studiju kursu informacionālais nodrošinājums bakalaura studiju programmās svārstās no 52 līdz 96%. Vislabākais informacionālais nodrošinājums ir Humanitāro zinātņu fakultātes baltu filoloģijas bakalaura studiju programmai, jo LUB krājumā nav pieejami tikai 16 informācijas avoti. Jāatzīst, ka vissliktākais nodrošinājums ir jaunajām studiju programmām — radiogrāfijas bakalaura studiju programmai Medicīnas fakultātē — LUB krājumā nav pieejami 155 informācijas avoti, un kultūras un sociālās antropoloģijas bakalaura studiju programmai Humanitāro zinātņu fakultātē — LUB krājumā nav pieejami 119 informācijas avoti.

S. Grīnbergas pētījumā 20% no aptaujātajiem LUB speciālistiem norādījuši, ka mācību pamatliteratūras klāsts bakalaura studiju programmās tikai daļēji atbilst, 30% uzskatījuši, ka vairāk atbilst nekā neatbilst, bet 35% norādījuši, ka pilnībā atbilst (2).

Maģistra studiju programmās situācija ir vēl sliktāka, informacionālais nodrošinājums svārstās no 27 līdz 94%. Vislabākais informacionālais nodrošinājums ir Humanitāro zinātņu fakultātes baltu filoloģijas maģistra studiju programmai — LUB krājumā nav pieejami tikai 14 informācijas avoti. Vissliktākais nodrošinājums — starpkultūru ģermānistikas maģistra studiju programmai Humanitāro zinātņu fakultātē — LUB krājumā nav pieejami 109 no 170 informācijas avotiem un franču filoloģijas maģistra studiju programmai Humanitāro zinātņu fakultātē — LUB krājumā nav pieejami 150 no nepieciešamajiem 215 informācijas avotiem. Šeit mēs nevaram kā iemeslu minēt tikai no jauna izveidotās studiju programmas, jo franču filoloģijas studiju programma pastāv jau ilgāku laika periodu.

S. Grīnbergas pētījumā 38% no aptaujātajiem LUB speciālistiem norādījuši, ka mācību pamatliteratūras klāsts maģistra studiju programmās tikai daļēji atbilst, 24% uzskatījuši, ka vairāk atbilst nekā neatbilst, bet 12% norādījuši, ka pilnībā atbilst (2).

A. Volkova
STUDIJU PROGRAMMU INFORMACIONĀLAIS
NODROŠINĀJUMS LATVIJAS UNIVERSITĀTES BIBLIOTĒKĀ

2. tabula
Maģistra studiju programmas

Nr. p. k.	Studiju programma, fakultāte	Kursa saturā norādīto pamatliteratūras avotu skaits	LU bibliotēkā pieejamo pamatliteratūras avotu skaits	Nosaukumu skaits, kuri nav pieejami LU bibliotēkā	Studiju kursu pamatliteratūras procentuālais nodrošinājums
1.	Datorzinātņu maģistra programma	103	89	14	90%
2.	Ģeoloģijas maģistra programma	75	49	26	65%
3.	Darba vides aizsardzība un ekspertīze	344	243	101	71%
4.	Dokumentu un arhīvu pārvaldība	104	96	8	92%
5.	Finanšu ekonomika	82	76	6	93%
6.	Vides pārvaldība	121	99	22	82%
7.	Sabiedrības vadība	111	76	35	68%
8.	Starptautiskās attiecības (ekonomika)	100	86	14	86%
9.	Ekonomika	264	214	50	81%
10.	Starptautiskais bizness	114	64	50	56%
11.	Baltu filoloģija	233	219	14	94%
12.	Franču filoloģija	215	65	150	30%
13.	Starpkultūru ģermānistika	170	61	109	27%
14.	Klasiskā filoloģija	160	109	51	68%

3. tabula
Doktora studiju programmas

Nr. p. k.	Studiju programma, fakultāte	Kursa saturā norādīto pamatliteratūras avotu skaits	LU bibliotēkā pieejamo pamatliteratūras avotu skaits	Nosaukumu skaits, kuri nav pieejami LU bibliotēkā	Studiju kursu pamatliteratūras procentuālais nodrošinājums
1.	Datorzinātņu doktora studiju programma	35	33	2	94%
2.	Farmaceutiskās farmakoloģijas doktora studiju programma	84	74	10	88%
3.	Ģeoloģijas doktora studiju programma	84	69	15	82%

A. Volkova
STUDIJU PROGRAMMU INFORMACIONĀLAIS
NODROŠINĀJUMS LATVIJAS UNIVERSITĀTES BIBLIOTĒKĀ

Doktora studiju programmās situācija ir daudz labāka, studiju kursu informacionālais nodrošinājums svārstās no 82 līdz 94%. Vislabākais informacionālais nodrošinājums ir Datorikas fakultātes datorzinātņu doktora studiju programmai — LUB krājumā nav pieejami tikai 2 informācijas avoti. Farmaceutiskās farmakoloģijas doktora studiju programmai Medicīnas fakultātē LUB krājumā nav pieejami 10 no 84 informācijas avotiem un ģeoloģijas doktora studiju programmai Ģeogrāfijas un Zemes zinātņu fakultātē — LUB krājumā nav pieejami 15 no nepieciešamajiem 84 informācijas avotiem.

S. Grīnbergas pētījumā 43% no aptaujātajiem LUB speciālistiem norādījuši, ka mācību pamatliteratūras klāsts doktora studiju programmās tikai daļēji atbilst, 20% uzskatījuši, ka vairāk atbilst nekā neatbilst, bet 25% norādījuši, ka grūti pateikt (2).

Šobrīd nevaram salīdzināt visas studiju programmas, nevaram analizēt, kurā fakultātē studiju programmu informacionālais nodrošinājums ir visaugstākais, jo LU bibliotēkas darbinieki turpina izvērtēt studiju programmu informacionālo nodrošinājumu. Jāatzīst, ka situācija pamazām uzlabojas, jau bibliotēkas darbinieku dalība LU Kvalitātes novērtēšanas komisijas sēdēs ar atzinumiem ir uzskatāms par būtisku uzlabojumu. Tas nozīmē, ka arī LU vadība ir pamanījusi šo problēmu un vēlas to risināt. Tā vairs nav tikai LU bibliotēkas iniciatīva.

Kā risināt šo problēmu?

1. *Ir jāveido vēl ciešāka sadarbība: bibliotēka — akadēmiskais personāls.* Šai sadarbībai ir jābūt nepārtrauktai un jānotiek apļa kustībā. Ieteicamā shēma būtu šāda:
 - ◆ bibliotēka sniedz informāciju akadēmiskajam personālam par jaunākajiem informācijas resursiem konkrētajā nozarē;
 - ◆ akadēmiskais personāls iepazīstas un izvērtē konkrētos informācijas resursus;
 - ◆ ja informācijas resurss ir nepieciešams, pasniedzējs veic pasūtījumu LU Informācijas sistēmā;
 - ◆ LU bibliotēka iegādājas nepieciešamo informācijas resursu;
 - ◆ akadēmiskais personāls informāciju par konkrēto informācijas resursu ievieto kursa aprakstā.
2. *LU bibliotēkai jāturpina strādāt pie studējošo un akadēmiskā personāla informācijpratības,* jo šobrīd, veidojot kursu aprakstus, akadēmiskais personāls vairāk vadās pēc privātā, nevis bibliotēkas grāmatu plaukta satura. Veidojas situācija, ka kursu aprakstos ir iekļauti senāk izdoti informācijas resursi, bet bibliotēkā ir pieejami jaunāki izdevumi.

Bibliotēka abonē datu bāzes, bet studenti tās maz izmanto, jo mācībspēki tās izmanto maz vai neizmanto nemaz un neliek to darīt arī studējošajiem. Paaugstinot informācijpratību, tiktu atrisināts arī jautājums par eksemplāru skaitu, jo bibliotēka veido nevis kvantitatīvu, bet kvalitatīvu krājumu — vairāk nosaukumu, nevis eksemplāru.

A. Volkova
STUDIJU PROGRAMMU INFORMACIONĀLAIS
NODROŠINĀJUMS LATVIJAS UNIVERSITĀTES BIBLIOTĒKĀ

Izmantotie informācijas avoti

1. **Baranova, S.** *Studiju procesa kvalitātes nodrošināšana augstskolā* : maģistra darbs. Rīga : Latvijas Universitāte, 2007. 107 lp.
2. **Grīnberga, S.** *Latvijas Universitātes bibliotēkas loma studiju procesa nodrošināšanā* : bakalaura darbs. Rīga : Latvijas Universitāte, 2010. 96 lp.
3. *Ilustrētā svešvārdu vārdnīca* : ap 25 000 šķirkļū un 2 500 attēlu. [Rīga] : Avots, [c2005]. 891 lpp. ISBN 9984757374.
4. *Koncepcija par komplektēšanas politikas izveidi Latvijas bibliotēkās* [tiešsaiste] [skatīts 04-05-2011]. Pieejams: http://www.lataba.lv/public/files/Komplektesana_koncepcija.pdf
5. *Latvijas Universitātes satversme* [tiešsaiste] [skatīts 04-05-2011]. Pieejams: <http://www.lu.lv/par/dokumenti/satversme/lu-satversme/>
6. *Nacionālā bibliotēku krājuma noteikumi* [tiešsaiste] [skatīts 04-05-2011]. Pieejams: <http://www.lataba.lv/index.php?page=156>
7. **Rubene, Z.** *Kritiskā domāšana studiju procesā*. [Rīga] : LU Akadēmiskais apgāds, c2004. 246 lpp. ISBN 9984770737.
8. **Полл, Р., Бокхорст, П.** *Измерение качества работы* [tiešsaiste] [skatīts 04-05-2011]. Pieejams: <http://www.unlib.neva.ru/dl/134/index.html>

PERSONĀLA NOVĒRTĒŠANA LATVIJAS UNIVERSITĀTES BIBLIOTĒKĀ

PERSONNEL EVALUATION IN THE LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF LATVIA

Evita Samuleviča

Latvijas Universitātes bibliotēka
Kalpaka bulv. 4, Rīga, LV-1050
e-pasts: evita.samulevica@lu.lv

Kopsavilkums:

Mērķis: raksta mērķis ir aplūkot personāla novērtēšanas veidus un iespējamās metodes LU bibliotēkas personāla novērtēšanā, kā arī noteikt personāla vērtēšanas procesa pozitīvās iezīmes un problēmas.

Metodoloģija/pieeja: pētījums ir veikts, secīgos posmos organizējot darbinieku vērtēšanas procesu. Bibliotēkas darbinieki ir vērtēti, izmantojot anketēšanas metodi. Vadītāju novērtēšana ir organizēta, izmantojot 360 grādu metodi. Rezultāti nodrošina iespēju vērtēt darbiniekus septiņās kompetenču grupās: profesionālās zināšanas, individuālais darba stils, sociālā izturēšanās, atbildība un lojalitāte, komunikācija, disciplīna un punktualitāte, noteikumu pārzināšana un ievērošana.

Rezultāti: raksts sniedz ieskatu LU bibliotēkas personāla novērtēšanas procesa posmos, sākot no plānošanas un beidzot ar iegūto datu apstrādi. Saskaņā ar pētījuma rezultātiem, kopējais darbinieku novērtējums ir augsts.

Praktiskā nozīme: raksts ir ar rekomendējošu raksturu turpmākiem personāla novērtēšanas procesiem LU bibliotēkā.

Novitāte: raksts iepazīstina ar iespējamajiem vienotiem LU bibliotēkas personāla novērtēšanas kritērijiem.

Atslēgvārdi: personāla novērtēšana, novērtēšanas kritēriji, novērtēšanas metodes, kompetence, Latvijas Universitātes bibliotēka

Raksta veids: oriģināls pētījums

Norādes: 7 norādes

E. Samuleviča
PERSONĀLA NOVĒRTĒŠANA LATVIJAS
UNIVERSITĀTES BIBLIOTĒKĀ

Abstract:

Purpose: The purpose of this article is to examine personnel appraisal forms and potential methods of personnel evaluation at the Library of the University of Latvia, as well as to set the positive features and drawbacks of the evaluation process as a management tool performed on a regular basis.

Design/methodology/approach: The research is done organizing the personnel evaluation process. Employees are evaluated using the questionnaires. Evaluation by 360 degree method is also carried out for assessment of different level managers. The results ensure possibility to evaluate personnel according to characteristics of seven competences in the categories as follows: professional knowledge, individual style of work, social attitude, responsibility and loyalty, communication, discipline and punctuality, regulation knowledge and observation.

Findings: The article provides insight into all stages of personnel evaluation process at the Library: from planning to data processing and analysis. According to results, the performance of most employees was rated very good.

Practical implications: The research conclusions permit setting of tasks for further personnel evaluation process at the Library of the University of Latvia.

Originality/value: The article presents the potential unified personnel evaluation criteria of the Library.

Keywords: Personnel evaluation, Evaluation methods, Evaluation criteria, Competence, Library of the University of Latvia

Article Type: Original research

References: 7 references

E. Samuleviča
PERSONĀLA NOVĒRTĒŠANA LATVIJAS
UNIVERSITĀTES BIBLIOTĒKĀ

Viens no svarīgākajiem, sarežģītākajiem un grūtāk izprotamiem bibliotēkas resursiem ir darbinieki, kuru darbs būtiski ietekmē bibliotēkas funkcionēšanas kvalitāti. Personāla novērtēšana ir neatņemama personāla vadīšanas sastāvdaļa. Īpaši šobrīd, valsts ekonomisko svārstību laikā, personāla novērtēšanas jautājums ir aktuāls ikvienam darba devējam, jo ir nepieciešams apzināt sava personāla sagatavotību, kvalifikācijas līmeni, atbilstību un gatavību veikt uzdevumus organizācijas izvirzīto mērķu sasniegšanā.

“Personāla novērtēšana valsts pārvaldē tiek vērsta galvenokārt uz attīstības veicināšanu, par galveno mērķi izvirzot iestādes uzdevumu un valsts pārvaldes funkciju īstenošanas attīstību un uzlabošanu” (5). Bibliotēkai kā valsts finansētai iestādei mērķis ir jāsasniedz ar minimāliem resursiem, ievērojot maksimālu taupību, kā arī visu resursu izlietošanas efektivitāti. Tāpēc personāla novērtēšana uzskatāma par vienu no galvenajiem instrumentiem darba efektivitātes paaugstināšanai.

Praksē personāla novērtēšanā izmanto divus veidus:

- ◆ **Neformālais vērtējums** — novērtēšana nenotiek pēc speciāli izstrādāta plāna vai programmas. Dažkārt novērtēšana notiek, slēpjot to no darbinieka, taču būtiskākais šādas vērtēšanas aspekts ir tas, ka vadītājam, sniedzot savu vērtējumu par darbinieku, iespējams, neizdosies izvairīties no subjektivitātes. Šis veids tiek lietots, kad grib identificēt, kas tieši un netieši ietekmē darbinieka veikumu visā darba procesa laikā. Vadītāji neformāli vērtē darbinieku, izsakot gan kritiku, gan atzinību, gan deleģējot, gan nedeleģējot uzdevumus (4).
- ◆ **Formālais vērtējums** — novērtēšanas process tiek organizēts pēc iepriekš izstrādāta plāna, kurā ir skaidri atrunāti vērtēšanas kritēriji.

Nereti tiek jaukta darba rezultātu novērtēšana ar kompetences vērtēšanu, taču ir zināmas atšķirības šo metožu izmantošanā. „Darba izpildes novērtēšana ir sistemātisks process, kurā tiek izvērtēts indivīda vai struktūrvienības darbs noteiktā laika posmā ar mērķi uzlabot rezultātus perspektīvā, meklēt esošo potenciālu vai veidus, kā tos paaugstināt” (2). Darba izpildes novērtēšana:

- ◆ izvērtē un fiksē personāla darba sasniegumus un kļūdas;
- ◆ nosaka, vai un kādā mērā organizācijas mērķi tiek sasniegti;
- ◆ palīdz sasaistīt darbinieku individuālo sniegumu ar organizācijas mērķiem;
- ◆ veicina katra organizācijas darbinieka profesionālo izaugsmi un attīstību;
- ◆ veicina katras struktūrvienības vadītāja un viņa pakļautībā esošo darbinieku komunikāciju;
- ◆ palīdz izstrādāt personāla apmācības un attīstības plānu;
- ◆ samazina personāla mainību organizācijā (3).

Savukārt kompetences novērtēšana ir saistīta gan ar personāla atlasīšanu un plānošanu, gan arī ar apmācību. No daudzajām literatūrā pieejamām kompetences definīcijām vislabāk šī jēdziena būtību raksturo šāda definīcija: „personību raksturojošu faktoru kopums, kas nepieciešams labai, sekmīgai darba uzdevumu izpildei” (2).

Ne velti šis novērtēšanas veids tiek uzskatīts par vienu no smagākajiem pretreakciju un dažādu psiholoģisku un emocionālu problēmu ziņā, jo nevienam nepatīk saņemt atzinumu, ka viņa prasmes, iemaņas un zināšanas neatbilst organizācijas izvirzītajām prasībām. Kompetences novērtēšanas instrumentu izmantošanas mērķis ir rosināt darbiniekus darboties konstruktīvi, raugoties nākotnē, un atbalstīt individuālu turpmāko attīstību. Regulāra esošo darbinieku kompetences novērtēšana ir nepieciešama, īpaši organizācijās, kur no personāla kvalifikācijas ir tieši atkarīga pakalpojumu vai produktu kvalitāte un klientu apmierinātība. „Kompetenču novērtēšana notiek, izmantojot rīcības indikatorus. Rīcības indikators ir darbība vai darbību kopums, kuru iespējams novērot, kad persona sekmīgi izmanto attiecīgo kompetenci. Kompetences novērtē, salīdzinot rīcības indikatorus — vēlamās rīcības izpausmes — ar reālajām, darbinieka demonstrētajām rīcības izpausmēm” (1).

E. Samuleviča
PERSONĀLA NOVĒRTĒŠANA LATVIJAS
UNIVERSITĀTES BIBLIOTĒKĀ

LU bibliotēkas personāla novērtēšanas paņēmieni (2005.–2010. g.)

LU bibliotēkas personāls ir visu līmeņu darbinieki, kuru kvalifikācija un prasmes nodrošina bibliotēkas funkcionēšanu. Personālu veido darbinieki, kuri pastāvīgi strādā LU bibliotēkā un mērķu sasniegšanai iegulda savas zināšanas, iemaņas un pieredzi. Darbinieki ir ar dažādām zināšanām un iemaņām, ar atšķirīgu dzīves un profesionālo pieredzi.

LU bibliotēkas pastāvēšana nav iedomājama bez profesionāliem darbiniekiem, kuru darba izpildes kvalitāte un efektivitāte tieši ietekmē bibliotēkas pamatmērķu sasniegšanu. Lai nodrošinātu bibliotēkas lietotājus ar kvalitatīviem pakalpojumiem, nepieciešama maksimāla darbinieku efektivitāte visos līmeņos. Tāpēc viens no pasākumiem, kas palīdz izvērtēt un virzīt bibliotēkas darbinieku profesionālo izaugsmi, ir darbinieku vērtēšana.

Personāla novērtēšanas mērķi bibliotēkā ir bijuši dažādi. Visbiežāk novērtēšana ir bijusi saistīta ar darbinieku apmācību. Novērtēšanas rezultāti ir bijuši pamatā lēmumam par darbinieku pārcelšanu, paaugstināšanu amatā vai neatbilstību ieņemamam amatam. Personāla novērtēšanas jautājums īpaši ir aktuāls, nosakot darbinieka atalgojumu.

Personāla novērtēšanu kā svarīgu un neatņemamu personāla vadības funkciju ir nepieciešams attīstīt. Analizējot situāciju pēdējo piecu gadu laikā, 2005.–2010. gadā, nevarētu uzskatīt, ka personāla novērtēšana bibliotēkā ir regulārs, plānveidīgs process. Lai arī šobrīd nav izstrādāti vienoti principi, kas regulētu personāla novērtēšanas kārtību bibliotēkā, noteiktu konkrētas vērtēšanas metodes un paņēmienus, tomēr LU bibliotēkas darbinieku darbībai un tās rezultātiem vienmēr ir pievērsta pietiekama uzmanība. Vienmēr ir bijusi svarīga ne vien kompetences vērtēšana, bet arī darbinieku potenciālo spēju vērtēšana, kas palīdz cilvēkresursu plānošanā, nosakot darbinieku profesionālo līmeni amatiem, kurus var pildīt tikai personas ar speciālu profesionālo izglītību. Novērtēšanā tiek ņemts vērā ne vien darbinieka profesionālais līmenis, ko nosaka atbilstoša izglītība, bet arī darbinieka spējas gūtās zināšanas un prasmes lietot, veicot ikdienas darbu.

Bibliotēkā plaši lietota darbinieku vērtēšanas metode ir regulāra pārrunu organizēšana, ko veic darbinieka tiešais vadītājs un bibliotēkas direktore. Pārrunas var tikt organizētas arī bez darbinieka klātbūtnes. Pārrunu laikā tiek analizēts darbinieka individuālais sniegums, nākotnes perspektīvas, motivācija un apmierinātība ar darbu. Darbiniekam tiek dota iespēja izteikt priekšlikumus nodaļas attīstībai un plānot darba uzdevumus un mērķus. Pārrunās tiek noteiktas darbinieka profesionālās un personīgās vajadzības, jo jebkurš darba devējs ir ieinteresēts, lai darbs un tā vide būtu darbiniekam motivējoša. Jebkuram darbiniekam ir iespēja izteikt savas vajadzības, un no vadības puses iespēju robežās tiek piedāvāti konkrēti priekšlikumi darbinieka motivācijai un attīstībai. Darbinieku motivēšanas procesa pamatā ir koncentrēšanās uz darbinieku vajadzībām un darba uzlabošanu ar dažādu metožu un paņēmieniem palīdzību. Piemēram, pēdējos gados aktuāla kļuvusi darbinieku rotācija pa nodaļām un filiālēm. Darbiniekam tiek dota iespēja mainīt darba vidi, kaut vai tikai uz laiku, tādējādi papildus gūstot jaunu pieredzi un zināšanas. Zināmā mērā darbiniekam tiek dota iespēja izvēlēties, kas viņam ir piemērotāks.

Pētījuma metodoloģija

Pētījuma laikā, no 12.04.2010. līdz 30.04.2010. tika veikta LU bibliotēkas personāla novērtēšana. Definētais novērtēšanas periods bija no 01.04.2009. līdz 01.04.2010. (1 gads). Apzinoties, ka novērtēšanas process prasa zināmus laika un cilvēku resursus, novērtēšana netika veikta visā LU bibliotēkā, bet četrās tās nodaļās: Lietotāju servisa nodaļā, Daudznozaru bibliotēkā: datorika, juridiskās zinātnes, teoloģija, Ekonomikas zinātņu bibliotēkā un Humanitāro zinātņu bibliotēkā. Nodaļas izvēlētas apzināti, lai

E. Samuleviča
PERSONĀLA NOVĒRTĒŠANA LATVIJAS
UNIVERSITĀTES BIBLIOTĒKĀ

novērtēšanas procesā varētu iesaistīt arī vadītājus, izmantojot 360 grādu novērtēšanas metodi. Šāds vērtēšanas paņēmieni izmantojams vienīgi, ja nodaļā, vadītāja pakļautībā, ir vismaz 3 darbinieki, pretējā gadījumā neviens darbinieks nebūs pietiekami atklāts sava vērtējuma izteikšanā, baidoties, ka varētu tikt par to sodīts.

Novērtēšanas process sastāv no vairākiem posmiem:

- ◆ novērtēšanas kritēriju izstrāde — tiek sniegta katra kritērija interpretācija;
- ◆ novērtēšanas programmas noteikšana — kritēriji tiek vērtēti ballu sistēmā, iepriekš nosakot, par kādu rīcības izpausmi tiks noteikts viens vai cits vērtējums;
- ◆ konsekventa datu savākšana — jāzina, ko, kad, kā vērtēs un kur notiks vērtēšana;
- ◆ datu izvērtēšana un novērtējuma izstrādāšana — datiem jābūt pierakstītiem un informācijai jābūt saprotamai;
- ◆ novērtēšanas saruna ar darbinieku — tā notiek saskaņā ar iepriekš noteiktu tematu plānu vai iepriekš izveidotu un aizpildītu anketu. Sarunai ir jābūt gatavojas. Pirms tās vērtējamais darbinieks tiek iepazīstināts ar vērtējuma rezultātiem (4).

Novērtēšanas galvenais mērķis bija nodrošināt novērtēšanas procesa kvalitāti, lai process noritētu atbilstoši tā posmiem, sākot no plānošanas un beidzot ar iegūto datu apstrādi, mazāk pievēršot uzmanību novērtēto darbinieku novērtējuma analīzei. Iegūto datu analīze, tāpat kā lēmuma pieņemšana, ir tikai profesionālu speciālistu kompetencē, tāpēc autore uzdevums vairāk bija aprakstīt pašu novērtēšanas procesu un atklāt galvenās nepilnības tajā.

Visu pētījumā iesaistīto nodaļu dati ir attēloti apkopotā veidā, neviena nodaļa, neviens tās darbinieks atsevišķi netiek izcelts un analizēts, ņemot vērā, ka personāla novērtēšana tiek uzskatīta par pietiekami konfidenciālu. Autore pētījums ir ar rekomendējošu raksturu turpmākiem novērtēšanas procesiem LU bibliotēkā, tāpēc šoreiz neparedzēja nekāda veida lēmuma pieņemšanu par darbinieka apmācību vajadzībām, paaugstināšanu vai pazemināšanu amatā vai jebkādus citus „labumus”/„sankcijas” pozitīva vai negatīva novērtējuma gadījumā.

LU bibliotēkas darbinieku novērtēšana

Veicot darbinieku novērtēšanu, atklājās vairākas nepilnības ne vien novērtēšanas anketu izstrādē, bet pašā novērtēšanas procesa organizēšanā. Viens no pētījuma mērķiem arī bija atklāt galvenās kļūdas, lai tās spētu novērst nākamajos novērtēšanas procesos.

Uzsākot novērtēšanas procesu, vadītājiem tika izskaidrota vērtēšanas kārtība un noteikts termiņš — nepilnas divas nedēļas — anketas aizpildīšanai un sarunai ar darbinieku, kurā darbinieks tiek iepazīstināts ar vadītāja sniegto vērtējumu par sava darba izpildi. Svarīgi, lai savstarpējā sarunā ar vadītāju tiktu panākta vienošanās par mērķiem, rezultātiem un darbību, kas veicama nākamajā vērtēšanas posmā, lai sasniegtu šos nospraustos mērķus. Novērtēšana nekad nedos vēlamo rezultātu, ja novērtēšanas procesā nebūs iesaistītas abas puses — gan vadītājs, gan darbinieks. Darbinieki ir ļoti dažādi, tāpat arī viņu izpratne par novērtēšanas nepieciešamību atšķiras, iespējams, liela daļa darbinieku pat neapzinās, kādu ieguldījumu tā spēj dot darbiniekam un bibliotēkai kopumā. Vadītāja pienākums ir darbinieku informēt par novērtēšanas svarīgumu un kādam nolūkam tiks izmantots novērtēšanas rezultāts, lai nerastos dažādi pretestības iemesli, piemēram, uzticības trūkums.

Pētījumā iesaistīto darbinieku vērtēšanai pamatā tika izmantotas septiņu kompetenču grupas: **profesionālās zināšanas, individuālais darba stils, sociālā izturēšanās, atbildība un lojalitāte, komunikācija, disciplīna un punktualitāte, noteikumu pārzināšana un ievērošana**, kuras savukārt ir iedalītas vēl sīkākās kompetencēs. Sākotnēji izstrādātā novērtēšanas anketa paredzēja tikai trīs svarīgāko amata aprakstā veicamo funkciju izpildes novērtējumu, vairāk atspoguļojot darbinieka prasmes, spējas un

E. Samuleviča
PERSONĀLA NOVĒRTĒŠANA LATVIJAS
UNIVERSITĀTES BIBLIOTĒKĀ

īpašības, kas, protams, ietekmē darba izpildes rezultātu, taču diezgan maz raksturo pašu darba izpildi. Lai arī anketā ir paredzēta vieta komentāriem, vairākumā gadījumu tas netika izmantots.

Vērtējot darba izpildi, svarīgi ir noskaidrot tās veicinošos un kavējošos faktoros. Autore pētījuma dati liecina, ka uzdevumu izpildes galvenie **veicinošie faktori** ir: krājuma pārzināšana, svešvalodu zināšanas, spēja saglabāt mieru problēmsituācijās un risināt tās, spēja patstāvīgi strādāt, ieinteresētība veicamo uzdevumu realizācijā, uzticība, ātra uztvere utt. Savukārt uzdevumu izpildes galvenie **kavējošie faktori** ir: pārliecības trūkums, vairāku procesu vienlaicīga apvienošana, dažādos procesos pieļautās kļūdas (6). Uzdevumu izpildi kavējošie faktori zināmā mērā ietekmē bibliotēkas mērķu sasniegšanu, taču autore pētījuma anketās minētie faktori ir novēršami un nevarētu uzskatīt, ka tie radītu būtiskus draudus. Par daudz nopietnākiem uzdevumu izpildi kavējošiem faktoriem uzskatāma darbinieku demotivācija, neapmierinātība ar darbu vai tās vidi, nespēja veikt savus darba pienākumus u.c.

Veicot bibliotekāru novērtēšanu, vērtēšanas kritēriji visiem bija vienādi, taču bibliotēkā strādā arī nepilnas slodzes darbinieki, kas turpmākajos novērtēšanas procesos jāņem vērā. Kritēriju izvēlei īpaši jāpievērš uzmanība, jo katram amatam noteikti būs kritēriji, kas ir vairāk svarīgi un kas mazāk svarīgi vai pat nesvarīgi. Kā, piemēram, apkalpošanā strādājošiem darbiniekiem primārais ir sociālā izturēšanās — spēja kontaktēties, savukārt darbiniekiem, kas nav tiešā veidā saistīti ar lietotāju apkalpošanu, šī prasme nav tik svarīga, bet svarīgāka ir, piemēram, precizitāte.

Autore izstrādātā novērtēšanas anketa kopumā paredz 5 vērtēšanas standartus: 5 (izcili), 4 (teicami), 3 (labi), 2 (apmierinoši), 1 (neapmierinoši). Uzklusot vadītāju (vērtētāju) viedokļus, būtu jāapsver iespēja par vērtēšanas skalas sīkāku sadalījumu, paredzot tādus vērtēšanas standartus kā 4,5 — gandrīz izcili, 3,5 — gandrīz teicami, 2,5 — gandrīz labi un 1,5 — gandrīz apmierinoši. Šāds vērtēšanas standartu sadalījums ļautu darbinieka sniegumu novērtēt vēl precīzāk, piemēram, ja vērtējums par darba izpildi svārstās starp 3 (labi) un 2 (apmierinoši), taču īsti neder ne viens, ne otrs.

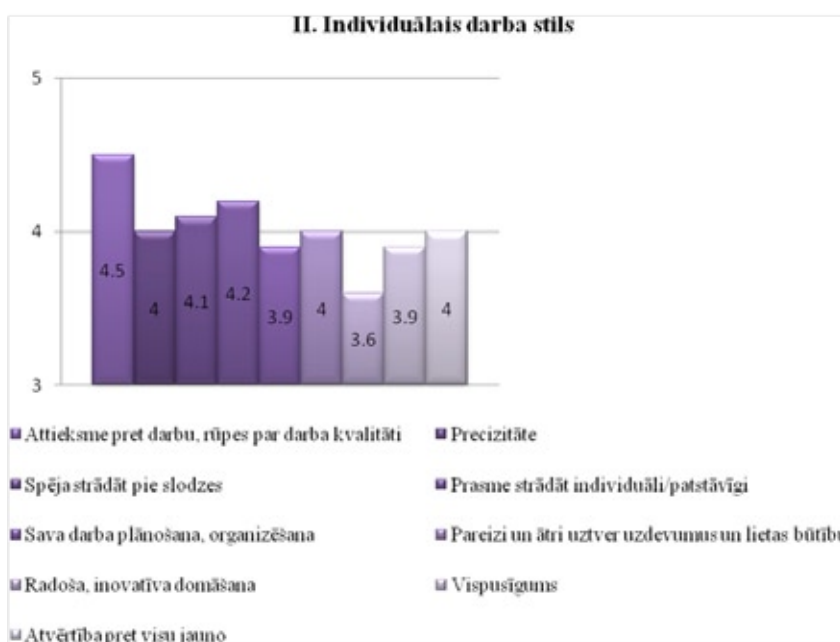
Personāla novērtēšanas rezultāti

1. att. Profesionālo zināšanu novērtējums

E. Samuleviča
PERSONĀLA NOVĒRTĒŠANA LATVIJAS
UNIVERSITĀTES BIBLIOTĒKĀ

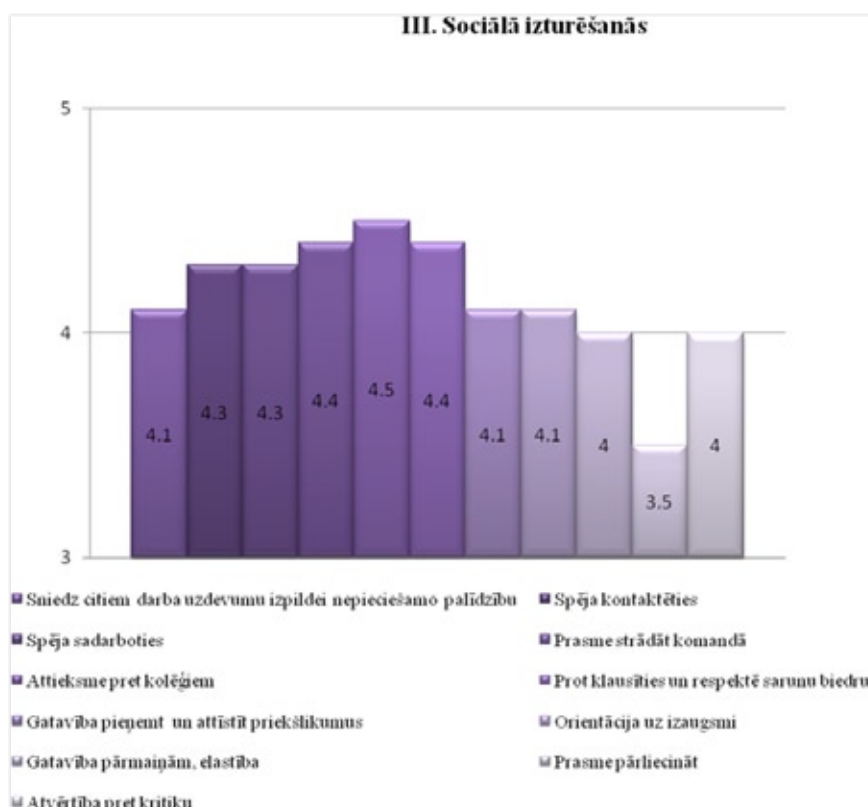
1. attēlā ir redzams pētījumā iesaistīto darbinieku profesionālo zināšanu vidējais novērtējums. Tika vērtētas dažādas profesionālās zināšanas un prasmes: pamatprincipu un profesionālās terminoloģijas pārzināšana, specifiskas zināšanas profesionālajā jomā, tehniskās un valodu prasmes, kā arī māka lietot praksē minētās zināšanas un prasmes. Visaugstāk novērtētās zināšanas ir pamatprincipu zināšana un tehniskās prasmes, kopā veidojot novērtējumu 4 (teicami). Zemāks novērtējums saņemts par valodu prasmi, veidojot novērtējumu 3 (labi), taču, ja vērtēšanas skalā būtu paredzēts sīkāks sadalījums, piemēram, iekļaujot vērtēšanas standartu 2,5 (gandrīz labi), tad valodu prasme drīzāk atrastos šajā reitinga sadalījumā. Novērtēšanas anketās komentāros daudzkārt atspoguļojās viedoklis par nepieciešamību papildināt valodu prasmi. Novērtēšanas rezultāti apstiprina, ka darbiniekiem ir labas zināšanas savā profesionālajā jomā un arī profesionālās terminoloģijas pārzināšanā. Profesionālās terminoloģijas apgūšana vairāk būtu jāattīsta darbiniekiem, kuri nav ieguvuši bibliotekāro izglītību. Protams, liela nozīme ir iepriekšminēto zināšanu lietojumam praksē, kas kopā veido novērtējumu 3 (labi), bet 1. attēlā redzams, ka drīzāk tas sliecas uz novērtējumu — 3,5 (gandrīz teicami). Iegūtie rezultāti ļauj secināt, ka kopumā darbinieku profesionālās zināšanas ir vērtējamas kā labas, kas atbilst vērtēšanas standartam 3 (labi).

2. att. Individuālā darba stila novērtējums

2. attēlā ir redzamas vērtētās individuālā darba stila iezīmes: precizitāte, rūpes par darba kvalitāti, spēja plānot savu darbu, pareizi un ātri uztvert uzdevumus un lietas būtību, strādāt patstāvīgi un ar pastiprinātu slodzi, spēja būt vispusīgam un radošam. Visaugstākais novērtējums tiek piešķirts par attieksmi pret darbu un tā kvalitāti, kas kopumā ir novērtēts ar 4 (teicami), taču ar sīkākas vērtēšanas skalas sadalījumu novērtējums būtu 4,5 (gandrīz izcili). Attēlā atspoguļotie dati liecina, ka darbiniekiem nesagādā grūtības strādāt patstāvīgi un pastiprinātas slodzes gadījumā. Darbinieki spēj pareizi un ātri uztvert uzdevumus un lietas būtību, darba izpildē tiek ievērota precizitāte. Darbiniekiem vairāk būtu jāattīsta radošā domāšana — spēja nākt klajā ar jaunām idejām, kas nodrošinātu profesijas vai darbības jomas konkurences priekšrocības. Vidējais individuālā darba stila novērtējums atbilst vērtēšanas standartam 4 (teicami).

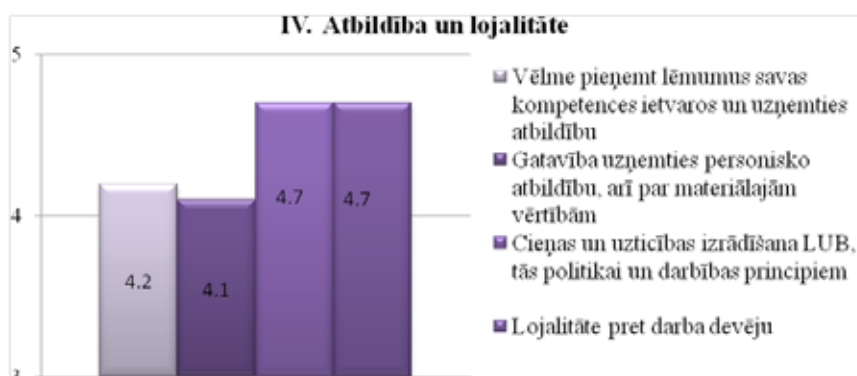
E. Samuleviča
PERSONĀLA NOVĒRTĒŠANA LATVIJAS
UNIVERSITĀTES BIBLIOTĒKĀ

3. att. Sociālās kompetences novērtējums

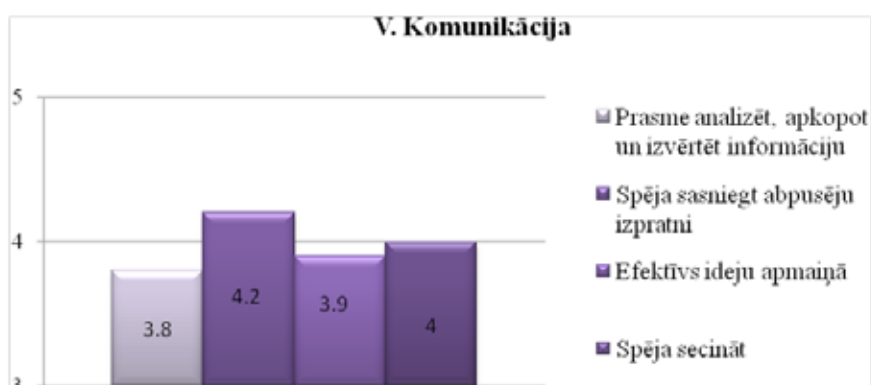
3. attēlā ir atspoguļotas sociālās izturēšanās kompetences, kuras ir īpaši nozīmīgas tieši apkalpošanā strādājošiem darbiniekiem. Sociālās kompetences ir svarīgas, lai spētu darboties dažādās sociālajās vidēs, īpaši risinot problēmsituācijas. Visaugstāk novērtētā sociālās izturēšanās kompetence ir attieksme pret kolēģiem, kas novērtēta gandrīz ar izcili. Attieksme pret kolēģiem zināmā mērā atspoguļo to, kāds darbinieks ir attieksmē ar klientiem, sadarbības partneriem utt. Augstu novērtējumu— 4 (teicami)— darbinieki ir saņēmuši arī par spēju klausīties un respektēt sarunu biedru, spēju kontaktēties un sadarboties, kā arī par prasmi strādāt komandā. Ar 3 (labi) ir novērtēta darbinieku prasme pārlicināt. Sociālās izturēšanās kompetenču vidējais novērtējums atbilst vērtēšanas standartam 4 (teicami).

E. Samuleviča
PERSONĀLA NOVĒRTĒŠANA LATVIJAS
UNIVERSITĀTES BIBLIOTĒKĀ

4. att. Atbildības un lojalitātes novērtējums

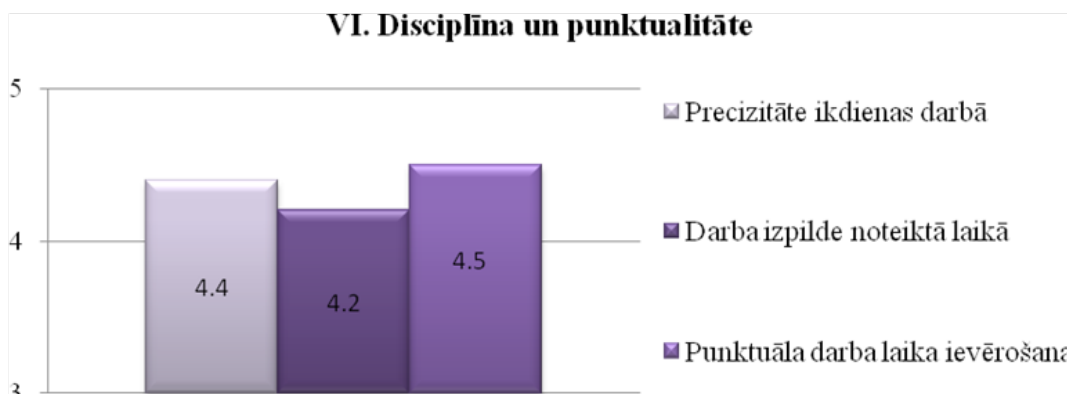
4. attēlā ir attēlotas kompetences, kas raksturo darbinieku lojalitāti pret darba devēju, cieņas un uzticības izrādīšanu LU bibliotēkai, tās politikai un darbības principiem, vēlmi pieņemt lēmumus savas kompetences ietvaros un uzņemties atbildību, kā arī gatavību uzņemties personisko atbildību par materiālajām vērtībām. Darbinieku lojalitāte pret darba devēju un uzticēšanās ir visaugstāk novērtēta — 4 (teicami). Uzticamība ir daudz dziļāks jēdziens, saistīts ar darbinieka un darba devēja vērtību sistēmu. Savstarpējo uzticamību veicina iestādes kultūra. Darbiniekam ir jājūt, ka viņu novērtē, tādējādi darbinieks pret savu darba devēju, pret iestādi, kurā viņš strādā, arī izturas kā pret viņam nozīmīgu vērtību. Tā ir savstarpēja cieņa, solījumu ievērošana un visu pienākumu godprātīga izpilde. Darbinieku atbildības un lojalitātes vidējais novērtējums ir 4 (teicami).

5. att. Komunikācijas novērtējums

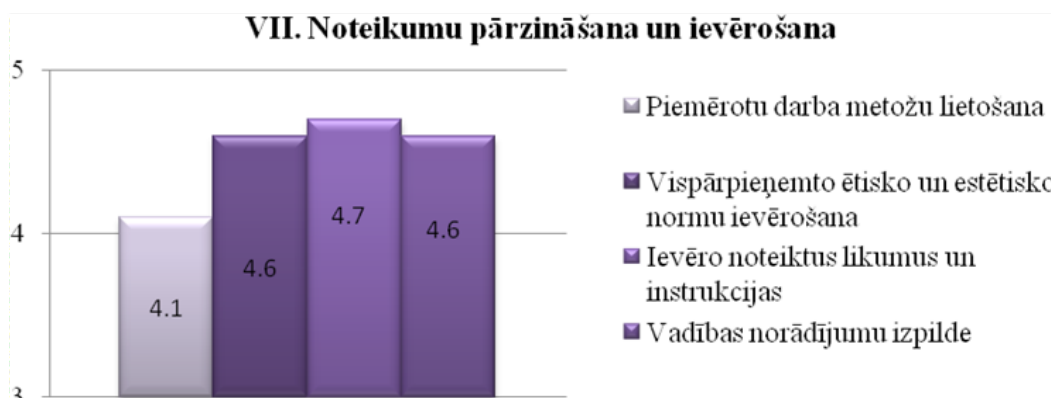
5. attēlā ir atspoguļots darbinieku vidējais rakstiskās un mutiskās komunikācijas spēju novērtējums, kas atbilst vērtēšanas standartam 3 (labi). Iekšējā komunikācija ir ļoti nozīmīga sabiedrisko attiecību darbā bibliotēkas efektīvai darbībai — tā palīdz noteikt mērķus, vērtības un stratēģiskos virzienus. Komunikācija ir veiksmīga, ja informācijas saņēmējs saprot tās saturu. Komunikācija ir orientācija uz uzticamību — darbiniekiem jāzina bibliotēkas mērķi un kā tos sasniegt ar savu darbu.

E. Samuleviča
PERSONĀLA NOVĒRTĒŠANA LATVIJAS
UNIVERSITĀTES BIBLIOTĒKĀ

6. att. Disciplīnas un punktualitātes novērtējums

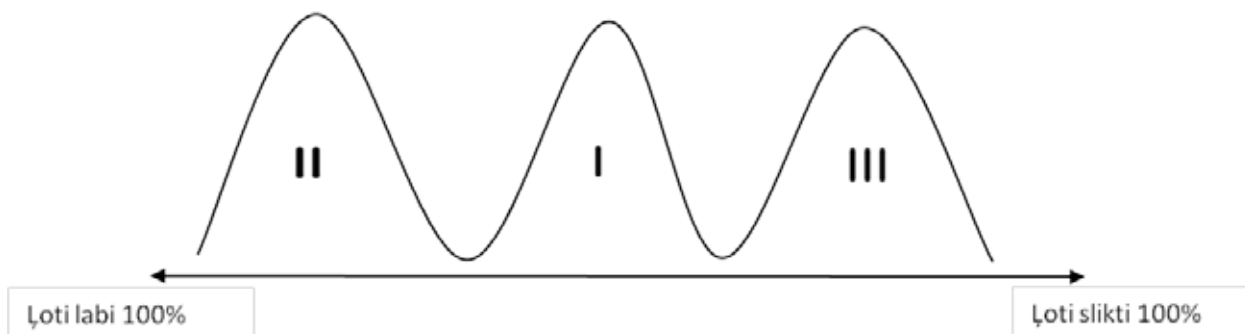
Kā redzams 6. attēlā, darbiniekiem nesagādā grūtības veikt savus pienākumus noteiktā laikā, ievērojot precizitāti. Darbinieki ir pietiekami disciplinēti un punktuāli, kam vidējais vērtējums ir 4 (teicami).

7. att. Noteikumu pārzināšanas un ievērošanas novērtējums

7. attēlā redzams, ka darbiniekiem nav sveša piemērotu darba metožu lietošana, tāpat arī tiek izpildīti vadības norādījumi, ievēroti likumi, instrukcijas un vispārpieņemtās ētiskās un estētiskās normas. Šo prasmju vidējais vērtējums ir 4 (teicami).

E. Samuleviča
PERSONĀLA NOVĒRTĒŠANA LATVIJAS
UNIVERSITĀTES BIBLIOTĒKĀ

8. att. Kopējais darbinieku novērtējums

Novērtēšanas rezultātus iespējams attēlot ar Gausa jeb normālsadalījuma līknes palīdzību. No teorētiskā viedokļa raugoties, izveidojoties I sadalījumam, var uzskatīt, ka ir notikusi diezgan objektīva vērtēšana — neviens nav īpaši izcelts ne labā, ne sliktā nozīmē, visi ir pietiekami labi darbinieki; izveidojoties II sadalījumam, uzskatāms, ka ir notikusi samērā pielaidīga vērtēšana, bet izveidojoties III sadalījumam, ir notikusi ļoti stingra vērtēšana (7).

Raksturojot kopējo pētījumā iesaistīto darbinieku novērtējumu, tas vērtējams kā augsts, vērtējuma skalas robežās no 3 (labi) līdz 5 (izcili), kas atbilst 8. attēlā redzamās Gausa līknes II sadalījumam. Neviens no četrpētījumā iesaistīto nodaļu darbiniekiem par kopējo darba izpildi nesaņēma novērtējumu, kas zemāks par 3 (labi). Šādam rezultātam var būt tikai divi loģiski secinājumi:

1. Vadītājs izvairās no kritiskām piezīmēm par darbinieku, rēķinoties ar iespējamo negatīvo atbildes reakciju. Vadītājs apzinās, ka vērtējums jāapspriež ar darbinieku, un savā vērtējumā viņš ir iecietīgāks;
2. Darbinieku augstais novērtējums atbilst patiesajam darba izpildes līmenim.

Autore uzskata, ka ticamības pakāpi lielā mērā nosaka konkrētā vadītāja attieksme pret novērtēšanu un spēja objektīvi spriest. Ticamības pakāpes paaugstināšanai vērtēšanas procesā var iesaistīt vēl kādu, ne tikai tiešo darba vadītāju.

Arī paši vērtētāji var atšķirties pēc prasīguma līmeņa. Stingrākie prasībās parasti pazemina vērtējumu, iecietīgākie — paaugstina. Stingrākajiem vērtētājiem ir vairāk izteikts „apzinīgums” un zemāki „labvēlīguma” rādītāji. Bieži vien ir novērojama vidējās tendences kļūda — tiekšanās vērtējumā izmantot galvenokārt vidējos rādītājus. Šī kļūda ir raksturīga lielai daļai vērtētāju neatkarīgi no viņu personības, vērtēšanas metodes un situācijas.

Viens no priekšnoteikumiem, vērtējot strādājošā darba uzdevumu izpildi, ir katra darbinieka amata apraksta pārskatīšana. Bibliotekāru pienākumi pamatā neatšķiras, atšķirties var viņu atbildības pakāpe dažādu procesu nodrošināšanā. Novērtēšanas anketu rezultāti lieliski atspoguļo, kā tiek sadalīta atbildība starp vienas nodaļas darbiniekiem, jo katram darbiniekam ir savi primāri veicamie uzdevumi. Svarīgākais ir saprast, ka ir jāvērtē tie darba uzdevumi, kas ir bijuši aktuāli definētajā vērtēšanas periodā, jo iespējama situācija, kad darbinieka amata aprakstā minētie uzdevumi nav veikti definētajā vērtēšanas posmā, bet darbinieks ir darījis citus svarīgus uzdevumus, tad noteikti būtu jāvērtē šie citi uzdevumi, kas vērtēšanas periodā bijuši aktuāli.

E. Samuleviča
PERSONĀLA NOVĒRTĒŠANA LATVIJAS
UNIVERSITĀTES BIBLIOTĒKĀ

Vadītāju novērtēšana

Lai visu bibliotēkā strādājošo sniegumam tiktu pievērsta vienlīdz liela uzmanība, ir jāvērtē ne vien padoto, bet arī vadītāju darba sniegums. Vadošajam personālam ir svarīga ietekme uz darbiniekiem, kuru darbu tie vada. No vadītāju vadības stila ir atkarīga padoto rīcība. Kvalitatīva vadība motivē padotos un virza viņu individuālo spēju attīstību. Vadošajam personālam ir svarīgi zināt, kā viņu vadība ietekmē padotos. Vadītājam tas dod iespēju uzzināt, kā viņu vērtē padotais, ko nepieciešams mainīt vai uzlabot. Vadītājam novērtēšana palīdz darba plānošanā, uzdevumu sadalē un motivēšanā, uzlabojas komunikācija un attiecības ar darbiniekiem. Svarīgākais vadošā personāla novērtēšanā ir anonimitātes nodrošināšana. Vadītājs drīkst redzēt vienīgi kopējo pārskatu par savu vērtējumu.

Pētījuma ietvaros vadītāju novērtēšanai tika izmantota viena no populārākajām vērtēšanas metodēm — 360 grādu novērtēšanas jeb atgriezeniskās saites metode. „360 grādu novērtēšana ir metode, kurā viedokli par vērtējamās personas kompetencēm, atbildot uz konkrētiem jautājumiem, sniedz tā vadītājs, padotie, kolēģi un klienti” (6). Tas nozīmē, ka vadītāju vērtē visi to grupu pārstāvji, ar kuriem viņš komunicē, pildot darba pienākumus. Apzinoties, cik laukietilpīga ir šāda novērtēšana, autore savā pētījumā par vadītāju vērtētājiem izvēlējās tikai tos darbiniekus, kuri ir vadītāja pakļautībā, tāpēc drīzāk var uzskatīt, ka vadītāji tika vērtēti pēc 90 grādu metodes.

Uzsākot vadītāju novērtēšanas procesu, anketas tika izdalītas pašiem nodaļu vadītājiem, jo vadītājam, pirmkārt, jābūt informētam par vērtēšanas norisi. Iepazīstoties ar vērtēšanas kritērijiem, vadītāji anketas nodeva tālāk saviem darbiniekiem, un katrs darbinieks anonīmi varēja izteikt savu viedokli par vadītāju. Turklāt svarīgs ir katra darbinieka individuālais viedoklis, nevis kolektīva ietekmēšanās no kolēģu viedokļiem. Iegūtā informācija ir ļoti būtiska un noderīga pašam vadītājam. Vadītāju novērtēšanas galvenais mērķis bija noskaidrot darbinieku viedokli dažādos darbam svarīgos jautājumos:

- ◆ mērķu noteikšana un atbalsts to sasniegšanā;
- ◆ uzdevumu, pilnvaru un atbildības nodošana;
- ◆ informācija un komunikācija;
- ◆ kopīgais darbs;
- ◆ darbinieku atbalstīšana;
- ◆ vadītāja izturēšanās.

Vadītāju novērtēšanas anketas instrukcija paredzēja, ka katram apgalvojumam ir iespēja atzīmēt vienu no atbilstošākajiem variantiem: *gandrīz nemaz*, *dažreiz*, *gandrīz vienmēr*, bet anketa neparedzēja vietu komentāriem, tādējādi ierobežojot darbinieku iespējas sniegt plašāku viedokli.

Kopumā darbinieku izteiktie viedokļi ļauj secināt, ka visi pētījumā iesaistītie darbinieki ir pietiekami informēti par LU bibliotēkas mērķu hierarhiju un kādu ieguldījumu darbinieks var dot šo mērķu sasniegšanai. Tas arī būtu primārais vadītāja pienākums, pārliecināties, vai darbinieks zina, kāda kopīga mērķa sasniegšanā viņš strādā. Darbinieki atzīst, ka vadītāji viņus laikus nodrošina ar darbam nepieciešamo informāciju, tāpat regulāri tiek arī pārrunātas problēmas un meklēti to risinājumi. Darbinieki novērtējuši vadītāju izturēšanos kā priekšzīmīgu, kopīgā darbā vadītājs uztur cilvēciskas attiecības, nedaudz izrādot savu pārākumu (6).

E. Samuleviča
PERSONĀLA NOVĒRTĒŠANA LATVIJAS
UNIVERSITĀTES BIBLIOTĒKĀ

Rekomendācijas LU bibliotēkas personāla novērtēšanas procesa pilnveidei

Lai varētu plānot un organizēt cilvēkresursu izmantošanas perspektīvas LU bibliotēkā, ir jāievieš sistematizēta, vienota, ar darba rezultātiem saistīta novērtējuma sistēma, kas palīdzētu noteikt katra darbinieka ieguldījumu visā bibliotēkas darbībā konkrētā laika posmā. Tādējādi tiktu mazināti vadītāju neformālie, dažkārt subjektīvie lēmumi par darbinieku, kā rezultātā rodas neadekvāti lēmumi, izraisot darbinieka neapmierinātību.

Iespējams, šobrīd darbiniekiem nav skaidras izpratnes par novērtēšanas nepieciešamību un to, kādu ieguldījumu tā spēj dot pašam darbiniekam un bibliotēkai kopumā. Ieviešot novērtēšanas sistēmu, būtu jāveic visu vērtēšanas procesā iesaistīto grupu apmācības, lai ikviens izprastu vērtēšanas mērķi, to pieņemtu un atbalstītu. Tā kā LU bibliotēkā nav personāla daļas, tad ir nepieciešams apmācīt vadītājus, lai viņi spētu profesionāli un maksimāli objektīvi novērtēt darbinieka sniegumu, izdarīt secinājumus. Vadītājiem ir jābūt pietiekami kritiskiem sava vērtējuma izteikšanā, pievēršot lielu uzmanību vērtēšanas kritēriju nozīmei.

Lai personāla vadības sistēma būtu efektīva un sasniegtu bibliotēkas mērķus, darbinieku novērtēšana ir jāsaista ar apmācības sistēmu, jo tikai ar kompetentiem darbiniekiem ir iespēja sasniegt augstākus darba rezultātus.

Nepilnas slodzes darbinieku sniegumam jāpievērš vienlīdz liela nozīme kā pilnas slodzes strādājošo darba sniegumam, bet jāņem vērā, ka nepilnas slodzes darbiniekiem atbilstoši amata aprakstam ir vajadzīga sava vērtēšanas kritēriju sistēma ar daudz mazāk vērtēšanas kritērijiem, jo arī viņu darba pienākumu ir mazāk.

Vērtēšanas rezultātu ticamības pakāpes paaugstināšanai autore iesaka praktizēt 360 grādu novērtēšanas metodi, vērtēšanas procesā iesaistot ne vien darbinieka tiešo vadītāju, bet arī augstāka līmeņa vadītāju, kolēģus, iespējams, arī klientus un sadarbības partnerus. Gan darbinieku, gan vadītāju novērtēšana ir jāsaista arī ar pašvērtējumu. Lai arī pastāv iespēja, ka darbinieks sevi vērtē augstāk nekā vadītājs, tomēr, argumentējot viedokļus, tas dod iespēju noskaidrot atšķirīgā novērtējuma cēloņus.

Darbinieku novērtēšanas anketai jāsaturs vairāku vērtēšanas metožu elementus:

1. **Esejas metodes elementi**, kur brīvā formā tiek aprakstīti darba uzdevumu izpildes veicinošie un kavējošie faktori.
2. **Mērķu vadības metodes elementi**, kur tiek izvirzīti precīzi definēti, izmērāmi un sasniedzami, uz konkrētu rezultātu orientēti uzdevumi.
3. **Grafiskās vērtēšanas metodes elementi**, kur tiek vērtēta darbinieka kompetence, izmantojot ciparu skalu, kas atbilst dažādiem iespējamiem prasmju attīstības līmeņiem, sākot ar 5 (izcili), beidzot ar 1 (neapmierinoši) (6).

Autores pētījumā tika izmantotas septiņas kompetenču grupas darbinieku vērtēšanai, taču lietotāju apkalpošanā strādājošo darbinieku vērtēšanai lietderīgi būtu pievienot vēl vienu kompetenču grupu— **orientācija uz klientu**. Šajā kompetenču grupā autore iesaka vērtēt: vēlmi un gatavību palīdzēt, uzvedības un sarunas kultūru attiecībā uz klientu, prasmi attīstīt un uzturēt produktīvas klientu attiecības, spēju kontrolēt emocijas un pieņemt klienta kritiku, kā arī, cik ieinteresēts darbinieks ir klientu vēlmju un vajadzību noskaidrošanā.

E. Samuleviča
PERSONĀLA NOVĒRTĒŠANA LATVIJAS
UNIVERSITĀTES BIBLIOTĒKĀ

Autores veiktā vadītāju novērtēšana pēc 360 grādu metodes ir tikai viens no veidiem, kā var tikt novērtēts vadītājs. Atkarībā no novērtēšanas mērķa iespējams izvēlēties atbilstošāko vērtēšanas paņēmienu. Tāpat kā darbinieku, arī vadītāju darba sniegums būtu jāvērtē augstāka līmeņa vadītājam, par galvenajām kompetencēm izvirzot:

- ◆ personāla vadības prasmes;
- ◆ sadarbības prasmes;
- ◆ plānošanas un kontroles prasmes;
- ◆ komunikācijas prasmes;
- ◆ orientāciju uz attīstību;
- ◆ profesionālās zināšanas.

Jārēķinās, ka novērtēšanas procesā var būt arī sarežģījumi, piemēram, darbinieks nav apmierināts ar gala vērtējumu. Tādēļ jānodrošina iespēja darbiniekam pārskatīt attiecīgo vērtējumu īpaši izveidotā apelācijas komisijā, iekļaujot tajā vismaz divus neatkarīgus ekspertus pēc LU bibliotēkas direktores ieskatiem, piemēram, arodbiedrības pārstāvi.

Izmantotie informācijas avoti

1. *Competency-based human resource management*. David D. Dubois ... [et al.]. Mountain View, Calif. : Davies-Black Pub., c2004. xvi, 291 p.
2. **Ešenvalde, Inese**. *Personāla praktiskā vadība*. Rīga : Merkūrijs LAT, [2004]. 308 lpp. ISBN 9984640256.
3. **Grote, Dick**. *The Performance appraisal question and answer book : A survival guide for managers*. Saranac Lake, NY, USA : AMACOM, 2002. 240 p.
4. **Kehre, Maira**. *Personālmenedžments uzņēmumā*. Rīga : Biznesa augstskola Turība, 2004. 230 lpp. ISBN 9984728587.
5. **More, K**. Darba izpildes analīzes un novērtēšanas sistēmas ieviešana valsts pārvaldē. *Jaunā pārvalde*. Rīga : Valsts civildienesta pārvalde, 2000, Nr. 5, 11, [1] lpp.
6. **Samuleviča, Evita**. *Personāla darbības novērtēšanas nepieciešamība, tās process Latvijas Universitātes bibliotēkā* : maģistra darbs. darba vadītāja Dr.oec. prof. Inese Vorončuka ; rec. Mg.oec. lektors Aivars Kalniņš ; LU. Ekonomikas un vadības fakultāte. Publiskās pārvaldes katedra. Rīga, 2010. 95 lp. : il.
7. **Vorončuka, Inese**. *Personāla vadība : teorija un prakse*. Rīga : Latvijas Universitāte, 2009. 399 lpp. ISBN 9984679675.

INFORMĀCIJA UN SABIEDRĪBA

Informācijas un bibliotēku studiju nodaļas raksti

Nr. 2

Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultāte
Informācijas un bibliotēku studiju nodaļa
Lomonosova 1A, Rīga, LV-1019
Tālrunis: 67140522

- ◆ **Mūze Baiba.** Digitālo kolekciju veidošana Latvijas atmiņas institūcijās
- ◆ **Pakalna Daina.** Pētījuma „Nacionālā identitāte digitālā vidē” iedzīvotāju aptaujas rezultāti
- ◆ **Holma Baiba.** Digitālo kolekciju lietojamības un veiktspējas novērtējums tematiskās pieejamības aspektā
- ◆ **Krūmiņa Līga.** Valsts programma kultūras mantojuma digitalizācijā, 2003–2005
- ◆ **Suhaņenkova Silva.** Bibliotēka 2.0 Latvijā: no teorijas uz praksi
- ◆ **Putniņa Aija.** Latvijas Universitātes bibliotēkas identitāte
- ◆ **Zemiša Inese.** Priekšstatu un lietošanas paradumu savstarpējā mijiedarbība Latvijas Universitātes bibliotēkas tēla veidošanās procesā
- ◆ **Vēliņa-Švilpe Ilona.** Publicitātes loma Latvijas Universitātes bibliotēkā
- ◆ **Volkova Aldona.** Studiju programmu informacionālais nodrošinājums Latvijas Universitātes bibliotēkā
- ◆ **Samuleviča Evita.** Personāla novērtēšana Latvijas Universitātes bibliotēkā